ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย	ภาษาไทย
สาขา	**ภาควิชา**

เรื่อง ศัพท์เกษตร : การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

A Coinage of Agricultural Terms : A Study of Rice and Vocabularies Related to Rice from the Reign of King Chulalongkorn to 2550 B.E.

นามผู้วิจัย นายชลอ รอดลอย

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก .....

(รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม .....

(ศาสตราจารย์จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ศัพท์เกษตร : การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

A Coinage of Agricultural Terms : A Study of Rice and Vocabularies Related to Rice from the Reign of King Chulalongkorn to 2550 B.E.

โดย

นายชลอ รอดลอย

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย)
พ.ศ. ๒๕๕๕

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชลอ รอดลอย ๒๕๕๕: ศัพท์เกษตร : การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Ph.D. ๒๗๑ หน้า

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวของประเทศไทย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ๒) เพื่อศึกษากลุ่มคำศัพท์ ประเภทของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๕๕๐ และ ๓) เพื่อศึกษาหลักการและการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องข้าวไทย

ประชากรได้แก่ หนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีจำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงได้จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ เลือกเฉพาะข้าวไทยในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และภาษาไทยโดยเฉพาะเรื่องข้าว ในงานกสิกรรมแลพานิชการครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ (ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐)

ผลการวิจัยพบดังต่อไปนี้ การศึกษาด้านพัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวของประเทศไทย จำนวน ๑๕ คำ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง ๔ ชนิด ดังนี้ เปลี่ยนเสียงสระ เปลี่ยนพยัญชนะ เปลี่ยนความหมาย และมีการใช้เหมือนกันทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ส่วนผลการศึกษาด้านกลุ่มคำศัพท์ ประเภทของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย พบว่ามีกลุ่มคำศัพท์เกษตร ๔ กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มธัญพืช กลุ่มอุปกรณ์การไถนา กลุ่มดิน และกลุ่มทั่ว ๆ ไป และมีคำศัพท์เกษตรประเภทคำประสม ๙ ประเภท ดังนี้ นาม + นาม = นาม, นาม + กริยา = นาม, กริยา + นาม = กริยา, กริยา + กริยา = กริยา, นาม + วิเศษณ์ = วิเศษณ์, วิเศษณ์ + นาม = วิเศษณ์, นาม + นาม + นาม = นาม, นาม + กริยา + นาม = กริยา, และนาม + นาม + วิเศษณ์ = นาม ส่วนผลการศึกษาด้านหลักการและการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องข้าวไทย พบว่ามีการสร้างคำศัพท์เกษตร ๑๓ หลักการ ดังนี้ การสร้างคำซ้อนเพื่อความหมาย การสร้างคำซ้อนเพื่อเสียง การสร้างคำซ้ำเพื่อแสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์ การสร้างคำซ้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักความหมายของคำ การสร้างคำซ้ำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำออกเป็นสัดส่วน การสร้างคำซ้ำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเนหรือประมาณไม่แน่นอน การสร้างคำซ้ำเป็นสำนวน การสร้างคำสมาสภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลีสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต การสร้างคำสมาสภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤตสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี การสร้างคำสมาสภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤตสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต การสร้างคำสมาสภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤตสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี การสร้างคำสนธิแบบสระสนธิ และการสร้างคำสนธิแบบนฤคหิตสนธิ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความหมายของคำศัพท์ ๓ ประเภท ดังนี้ ความหมายปรนัยหรือความหมายนัยตรง ความหมายเชิงอุปมาหรือความหมายโดยนัย และความหมายตามบริบท

_____ _____ ___ / ___ / ___

ลายมือชื่อนิสิต **ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Chalor Rodloy 2012: A Coinage of Agricultural Terms : A Study of Rice and Vocabularies Related to Rice from the Reign of King Chulalongkorn to 2550 B.E. Doctor of Philosophy (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language.
Thesis Advisor: Associate Professor Wilaisak Kingkham, Ph.D. 271 pages.

The research was of three objectives, namely: 1) To study the development of agricultural terms of rice in Thailand from 2435 B.E. to 2550 B.E., 2) To study the groups of terms, the kinds of agricultural terms of Thai rice and the matter related to Thai rice from the book called Rajakiccanupeksha from King Rama V, time up to King Rama IX time: 2550 B.E., and 3) To study the principles and the building up of the vocabularies related to rice and the matter of Thai language related to rice in Thailand.

The populations were the books called Rajakiccanupeksha from King Rama V's reign (2435 B.E.) to 2550 B.E. which in of 1500 editions; 1000 editions of which were selected from the specified exemplary groups. Only the Thai rice was selected in the Royal Ploughing Ceremony, and of Thai language the field as well as the Thai agricultural especially about the rice in agricultural work and the commercial in the 1st, and 2th (the 129, and 130 the Bangkok of periods).

Results obtained in the research regarding studied on the development of agricultural terms of rice in Thailand found that the 15 words were of 4 changes i.e., change sound of vowels, change of consonants, change of meaning, and there was same usage of both Pali and Thai. Further, studied on the groups of terms, the kinds of agricultural terms of Thai rice and the matter related to Thai rice found that there were 4 groups of terms as follows:- group of cereal, group of field ploughing, group of land, and general group. Similarly, there were 9 types of agricultural terms in compound words i.e., noun with noun became noun, noun with verbs became noun, verb with noun became verb, verb with verb became verb, noun with adverb became adverb, adverb with noun became adverb, noun with noun with noun became noun, noun with verb with noun became verb, noun with noun with adverb became noun. However, the studied on the principles and the building up of the vocabularies related to rice and the matter of Thai language related to rice in Thailand found that there were 13 formation i.e., overlapping for meaning, overlapping for sound, repeated words for meaning in grammar as plural, repeated word for adding more weight to meaning of word, repeated word for lessen weight of meaning of words separately, repeated word for informing the estimated or uncertain meanings, repeated word which were idioms, combination of Thai words from Pali with Thai words from Sanskrit, combination of Thai words from Sanskrit with Thai words from Pali, combination of Thai words from Sanskrit with Thai words from Sanskrit, combination of Thai words from Sanskrit with Thai words from Pali, combination of initial and final words into a vowel-compound word, and combination of initial and final words into an 'after-sound' or Anusvara-compound word. Moreover, it was found that there were 3 kinds of meaning i.e., direct meaning, simile meaning, and context meaning.

_____ _____ ___ / ___ / ___

Student's signature Thesis Advisor's signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตากรุณาอย่างสูงจาก รองศาสตราจารย์ ดร. วิไลศักดิ์ กิ่งคำ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่กรุณาให้คำปรึกษาและพิจารณาตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง และ ศาสตราจารย์ ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมที่กรุณาให้แนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งตรวจแก้ไขให้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา รุ่งเรือง ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โกวิทย์ พิมพวง ประธานการสอบ ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย อีกทั้งได้กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต) ศาสตราจารย์ ดร. อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (ราชบัณฑิต) รองศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเทือง ทินรัตน์ อาจารย์อรรณพ อุบลแย้ม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ ดร. สุพัตรา อินทะนะ และ ดร. บุญเลิศ วิวรรณ์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้คำแนะนำตรวจทานภาษาบาลี ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุก ๆ คนในครอบครัวของข้าพเจ้าที่ให้ความห่วงใยตลอดเสมอมา

ชลอ รอดลอย
ตุลาคม ๒๕๕๕

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง (๓)

บทที่ ๑ บทนำ ๑
- ที่มาและความสำคัญของปัญหา ๑
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๖
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ๖
- ขอบเขตของการวิจัย ๖
- ข้อตกลงเบื้องต้น ๗
- สมมติฐานของการวิจัย ๗
- นิยามศัพท์เฉพาะ ๘

บทที่ ๒ วิธีดำเนินการวิจัย ๙
- ขั้นรวบรวมและเก็บข้อมูล ๑๐
- ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ๑๐
- เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย ๑๑
- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๑๒
- การวิเคราะห์การสร้างคำ ๑๓
- การศึกษาเรื่องความหมายของคำ ๑๘
- ขั้นสรุปและนำเสนอผลการวิจัย ๑๙
- สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิจัย ๑๙
- กรอบแนวคิด ๒๐

บทที่ ๓ ศึกษาพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร ๒๑
- ภาษาและภาษาไทย ๒๒
- ภาษาบาลีที่มีความสัมพันธ์กับภาษาไทย ๒๕
- ภาษาสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ๖๐
- ความหมายของการเกษตรไทย ๖๔
- หนังสือราชกิจจานุเบกษา ๖๔
- พัฒนาการของภาษา ๖๙
- สภาพสังคมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ ๗๑
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ๗๘
- ผลของการวิจัยเรื่อง พัฒนาการของคำศัพท์เกษตร ๘๑

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ ๔ ศึกษากลุ่มคำศัพท์ที่มีความสัมพันธ์กับข้าวไทย ๑๓๑
คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องพืชที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ๑๓๒
คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ ๑๓๔
คำศัพท์เกี่ยวกับบุคคลผู้ทำการแรกนาและหน่วยงานด้านการเกษตร ๑๓๕
บทที่ ๕ ศึกษาหลักการสร้างคำศัพท์เกษตร ๑๕๑
เอกสารเกี่ยวกับความหมายของคำ ๑๕๕
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคำศัพท์ ๑๖๔
เอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างคำ ๑๗๑
เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ๑๘๖
บทที่ ๖ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ๒๔๔
สรุป ๒๔๔
อภิปรายผล ๒๕๓
ข้อเสนอแนะ ๒๕๔

เอกสารและสิ่งอ้างอิง ๒๕๕

ภาคผนวก ๒๖๓
ภาคผนวก ก รายชื่อหนังสือราชกิจจานุเบกษา ๒๖๔
ภาคผนวก ข แบบบันทึกผลการสัมภาษณ์ ๒๖๙

ประวัติการศึกษาและการทำงาน ๒๗๑

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	สรุปพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐	๑๔๕
๒	แสดงลักษณะการเติมคำ อุปสรรค ปัจจัย และอาคม	๑๖๙

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๑

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาของมนุษย์ที่เจริญมี ๒ อย่าง คือ ภาษาพูดและภาษาหนังสือ ภาษาพูดเกี่ยวกับเสียงพูด คือ ต้องมีผู้พูด ต้องมีเสียงพูด และต้องมีผู้ได้ยิน รับรู้และเข้าใจ ส่วนภาษาหนังสือเกี่ยวกับตัวหนังสือ ต้องมีคนเขียน ต้องมีตัวหนังสือ ต้องมีผู้อ่านออกและเข้าใจ เพราะฉะนั้นภาษาพูดและภาษาหนังสือจึงแตกต่างกัน อย่างหนึ่งต้องอาศัยเสียงและหู อีกอย่างหนึ่งต้องอาศัยตัวหนังสือและตา แม้ภาษาทั้งสองอย่างนี้จะต่างกันด้วยประสาทสำหรับรับรู้ แต่ผลมีเท่ากัน (พระยาอนุมานราชธน, ๒๕๒๒: ๑๒๑)

มนุษย์เมื่ออยู่รวมกันจะต้องใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารตลอดเวลา แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ปัจจัยสี่ล้วนมาจากผลิตผลทางด้านการเกษตรทั้งสิ้น

ผลผลิตด้านการเกษตรในประเทศไทยนั้น มีการตั้งชื่อเป็นภาษาไทย เพราะภาษาไทยเป็นภาษาในการสื่อสารของคนไทย จัดไว้เป็นภาษาประจำชาติไทย และ เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๒๒: ๘) กล่าวถึงลักษณะของภาษาไว้ดังนี้

ในฐานะที่ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ (National Language) และเป็นภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ (Official Language) จึงนิยมเรียกว่า ภาษาไทยมาตรฐาน (Standard Thai) และเป็นภาษากลางสำหรับใช้ในการศึกษา (Educational Language) และเป็นภาษากลางสำหรับใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างคนไทยในชาติ ภาษาไทยจึงมีความสำคัญสำหรับคนไทยที่ต้องเรียนรู้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เพื่อใช้ติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน ระหว่างคนไทยด้วยกันภายในประเทศ

ปัจจุบันคนไทยใช้ภาษาไทยมาตรฐานเป็นหลักสำคัญในการติดต่อและภาษาเขียนในการเขียนเรื่องราวต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด แต่ภาษาไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมาก อาทิ คำว่า อาหาร ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายไว้ว่า อาหาร หมายถึง ของกิน, เครื่องค้ำจุนชีวิต, เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต เช่น อาหารเช้า อาหารปลา อาหารนก โดยปริยายหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น อาหารตา อาหารใจ (ป., ส.) คำว่า อาหารที่เราใช้คำศัพท์นี้เป็นคำศัพท์ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยเราได้นำมาใช้ในภาษาไทยและอาหารส่วนใหญ่ของคนไทยได้มาจากผลผลิตจากการเกษตรทั้งสิ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คนไทยรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก ถ้าเราจะดูจากภาษาและถ้อยคำภาษาไทยก็จะสะท้อนออกมาหลายอย่าง เช่น เมื่อมีการพบปะกันก็ควรมีการใช้ภาษาทักทาย หรือการเชื้อเชิญด้วยภาษาและมารยาทอันดี แต่ใจความและถ้อยคำของภาษาก็สัมพันธ์กับข้าว เช่น คนไทยมักจะมีการทักทายว่า “กินข้าวกินปลามาหรือยัง” เป็นต้น

ข้าวและการทำนาข้าวมีความสัมพันธ์กับคนไทยและเป็นอาชีพที่สำคัญและเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตคนไทยมาช้านาน ข้าวเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่นอกจากจะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจและศิลปวัฒนธรรมแล้ว กระบวนการและขั้นตอนการปลูกข้าวยังมีอิทธิพลต่อความคิด ประเพณี พิธีกรรมและสำนวนภาษาไทยในชีวิตประจำวันอีกด้วย ดังที่ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๓: ๗) ได้เสนอไว้ว่า

> ...ข้าวเป็นพืชอาหารหลักของคนไทยในหลายภูมิภาคของโลก เฉพาะอย่างยิ่งในทวีปเอเชีย มนุษย์ในทวีปเอเชียรู้จักข้าวและการปลูกข้าวตั้งแต่เมื่อประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว พบหลักฐานว่าแหล่งปลูกข้าวสมัยแรกอยู่ในเขตประเทศจีน ส่วนในดินแดนที่เป็นประเทศไทยมีการปลูกข้าวมาตั้งแต่เมื่อราว ๕,๐๐๐ ปีก่อน ข้าวมีบทบาทต่อการดำรงชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในภูมิภาคเอเชียมาช้านาน...

ประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยเรื่องข้าวในด้านพฤกษศาสตร์ ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านการเกษตร ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณีมามากแล้ว แต่ไม่มีการศึกษาค้นคว้าภาษาไทยและภาษาที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทย โดยเฉพาะภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ที่มีความสัมพันธ์กับข้าวไทยและเป็นการศึกษาจากภาษาเขียน ภาษามาตรฐาน คือ จากหนังสือราชการที่สำคัญของประเทศไทยเป็นหลักฐานทางราชการนั่นก็คือ หนังสือราชกิจจานุเบกษา จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยศึกษาวิจัยครั้งนี้

หนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้เสนอไว้ว่าเริ่มมีในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นหนังสือของทางราชการที่ออกเป็นรายสัปดาห์ ปัจจุบันสำนักงานราชกิจจานุเบกษา สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เป็นหน่วยงานที่ดูแลและจัดพิมพ์เผยแพร่ สำหรับเรื่องที่ลงเป็นประกาศของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ประกาศเกี่ยวกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนประกาศเกี่ยวกับการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วน บริษัท (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๘๙)

หนังสือราชกิจจานุเบกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นได้ลงประกาศและข่าวต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีด้านการเกษตร ประกาศกระทรวงต่าง ๆ ข่าวเสด็จพระราชดำเนิน รายงานของกระทรวงต่าง ๆ รายงานราคาข้าวเปลือก ฯลฯ

ข่าวพระราชพิธีด้านการเกษตร โดยเฉพาะพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่ประกาศลงเผยแพร่ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา สมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น มีการเรียกชื่อข้าวเปลือกในปัจจุบันว่า “เข้าเปลือก”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่าง

“...ชีพ่อพราหมณ์เป่าสังข์นำหน้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไถ ๓ รอบ แล้วหว่าน**เข้าเปลือก** พร้อมด้วยเถ้าแก่ซึ่งสมมุติว่าเป็นนางเทพี...”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๓๕)

คำว่า “เข้าเปลือก” มาเป็น **ข้าวเปลือก** มีการเปลี่ยนจากสระเอามาเป็นสระอา ด้านภาษาไทยจัดว่าเป็นพัฒนาการด้านภาษา

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบ คำว่า “เข้าโภชน์” ประกาศไว้ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ตัวอย่าง

“...ราชบัณฑิตและพราหมณ์จรดไถ ๆ ดะ แลไถแปร ๓ รอบ แล้ว หว่าน เข้าเปลือก ด้วยท่านเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมุติว่าเปนนางเทพีนั้น...เจ้าพนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยง ๗ สิ่ง เช่น ทุกปีมา พระโคกินเข้าและ**เข้าโภชน์**...”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ หน้า ๒๗)

คำว่า “เข้าโภชน์” ด้านภาษาไทย มีการพัฒนาการมาเป็น “ข้าวโพด” ในปัจจุบัน เปลี่ยนจากสระเอา มาเป็นสระอา และเปลี่ยนจากพยัญชนะ “ช” สะกด มาเป็น “ด” สะกด และตัดตัวการันต์ “น์” ออกไป

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบว่าข่าวด้านการเกษตรจากในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมกล้าเจ้าอยู่หัวมีการจัดงานกสิกรรมและพานิชการ และมีการประกวดพันธุ์ข้าว รวมถึงสี่ครั้งด้วยกัน และได้พัฒนาการมาเป็นการจัดงานด้านการเกษตรของชาติ หรืองานเกษตรแฟร์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบัน

การประกวดพันธุ์ข้าวครั้งแรกของประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๖) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตราธิการมีการประกวดพันธุ์ข้าวเป็นครั้งแรกที่เมืองธัญญบุรี (สมัยรัชกาลที่ ๕ ใช้ “ญ” สองตัว) โดยมีพระราชประสงค์จะทรงทะนุบำรุงการปลูกข้าวอันเป็นสินค้าที่สำคัญของประเทศไทยให้มีราคาสูงยิ่งขึ้นตามวิชาการของตลาดโลก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การประกวดพันธุ์ข้าวครั้งแรกมีเรื่องที่สัมพันธ์กับภาษาไทยหลายอย่าง ได้แก่ การตั้งชื่อข้าวไทยเป็นภาษาไทย ดังที่ สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๒๗: ๒๔-๒๕) ได้เสนอเรื่องวิวัฒนาการพันธุ์ข้าวไทยไว้ดังต่อไปนี้

หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองใหม่จากระบบจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) มาเป็นกระทรวงตามระบบสากล และทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงเกษตรพาณิชการขึ้นแทนกรมนา เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยต่อมาได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงเกษตราธิการ เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ได้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งแรก ผลการประกวดตัดสินได้ดังต่อไปนี้

ข้าวชื่อ ปิ่นทอง ของนายเอี่ยม* ได้รางวัลที่ ๑
ข้าวชื่อ บายศรี ของนายเป้า* ได้รางวัลที่ ๒
ข้าวชื่อ ขาวงาช้าง ของนายคำ* ได้รางวัลที่ ๓

การประกวดพันธุ์ข้าวครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นในพระนคร คือ วัดสุทัศน์เทพวราราม ต่อมาได้มีการจัดให้ประกวดพันธุ์ข้าวในงานแสดงกสิกรรมและพานิชยการ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙ ในครั้งนั้น นอกจากมีการประกวดพันธุ์ข้าวต่าง ๆ แล้ว ยังมีการประกวดพืชพรรณ รวมทั้งสัตว์พาหนะและปศุสัตว์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นแรงงานในการเพาะปลูก และเป็นสินค้าจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ และยังมีการแสดงเกี่ยวกับเครื่องจักรเครื่องยนต์ที่ใช้ในการกสิกรรมและหัตถกรรมช่วยแทนกำลังคนอีกด้วย

ผู้วิจัยขอนำข้อความ และบทความทางภาษาไทยบางตอนของงานกสิกรรมและพานิชยการครั้งที่ ๑ มาดังนี้ เช่น รายงานของพระยาวงษานุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กราบบังคมทูลพระกรุณาอัญเชิญเปิดงานตอนหนึ่งที่เน้น คือ ความสัมพันธ์ของการกสิกรรมและการพาณิชย์ อันเป็นเสมือนวัตถุประสงค์ของการจัดงานในครั้งนั้น ไว้ดังนี้

> ...ในการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงกสิกรรมและพานิชยการขึ้นเป็นปฐมในครั้งนี้ ก็เห็นประจักษ์อยู่แล้วว่าทรงตั้งพระราชหฤทัยจะชักนำปลุกใจอาณาประชาราษฎร์ให้ประกอบการเพาะปลูกและการค้าขายให้เจริญขึ้นทันสมัย ด้วยการกสิกรรมและพาณิชการนั้น เป็นกำลังอันสำคัญของประเทศ การนี้แม้แต่ในนานาประเทศก็ต่างขวนขวายและแย่งชิงกันและกันอยู่เสมอ การแย่งชิงแข่งขันต่อกันนี้ ก็นับว่าเป็นการสงครามอย่างหนึ่ง...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๓๒๗)

---

* ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังไม่มีการใช้นามสกุล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานแสดงกสิกรรมและพาณิชการ ครั้งที่ ๑ ผู้วิจัยขออัญเชิญพระราชดำรัสบางตอนมาดังนี้

> ...อำนาจใหญ่แลความสมบูรณ์ไม่ได้อยู่แก่ผู้ซึ่งอาณาเขตกว้างขวาง อำนาจและสมบูรณ์ย่อมมีแก่ประเทศที่เจริญด้วยกสิกรรมแลพานิชการ เพราะเหตุฉะนั้นถึงว่าจะเป็นการที่ทำยากปานใด เราควรที่จะพยายามบำรุงกสิกรรมและพานิชการให้เจริญขึ้น เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความสมบูรณ์ ความสมบูรณ์เป็นที่ตั้งแห่งกำลัง กำลังย่อมเป็นที่ตั้งแห่งอำนาจ...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๓๒๗)

การประกวดพันธุ์ข้าวในงานกสิกรรมแลพาณิชการ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้น ผู้วิจัยขออัญเชิญพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๖ ในการเปิดแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ดังนี้

> ...ถ้าเปรียบการพานิชการด้วยกำลังกายแล้ว กสิกรรมก็คือ เลือดนั่นเอง ในประเทศเรานี้ ไม่มีสิ่งไรจะสำคัญเท่ากสิกรรม ถ้าไม่คิดบำรุงกสิกรรมให้เจริญก่อนแล้ว พาณิชการก็จะบำรุงขึ้นโดยยาก...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๑๑๐๖)

ผู้วิจัยพบคำศัพท์เกษตร สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ มีการใช้ภาษาไทยด้านภาษาเขียนต่างจากสมัยรัชกาลที่ ๙ หลายคำ แม้แต่ชื่องาน การแสดงกสิกรรมแลพานิชการ คำว่า พานิชการก็ใช้ “น” มิใช่ “ณ” คำสันธานก็ใช้คำว่า “แล” มิใช่คำว่า “และ” ดังปัจจุบัน คำว่า การประกวดพันธุ์เข้า พันธุ์เข้า ก็ใช้คำว่า การประกวดพรรณเข้า ซึ่งคำเหล่านี้ผู้วิจัยยังพบอีกมากที่ต่างจากปัจจุบัน

คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าว ควรจะได้รับการศึกษาพัฒนาการของภาษาไทยด้านคำศัพท์เหล่านี้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ดังที่ พระยาอนุมานราชธน (๒๕๒๒: ๕๒๒) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาไว้ว่า “ภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงและการกลายเสียงของคำมีหลายลักษณะ เช่น คำลากเข้าความของผู้รู้ (Learned Etymology) ได้แก่ คำว่า ข้าวสาน-ข้าวสาร หรือการกลายเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และการกลายความหมายมาสู่ภาษาไทย เช่น ความหมายกว้างออก ความหมายแคบเข้า และความหมายย้ายที่ เป็นต้น”

งานด้านการเกษตรของไทย นอกจากงานกสิกรรมแลพานิชยการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ แล้ว ยังมีพระราชพิธีการเกษตรที่สำคัญ คือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ มีการประกอบพิธีทั้งของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะพิธีทางพระพุทธศาสนาได้ปรากฏในพระราชพิธีครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงแต่งบทคาถาพืชมงคลเป็นภาษาบาลีเพื่อใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และคาถาพืชมงคลก็ได้นำมาใช้ใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระราชพิธีพืชมงคลมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยได้พบคาถาพืชมงคลที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พบว่าคำศัพท์เกษตรที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยบางคำได้พัฒนาการมาจากภาษาบาลีและนำมาใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน

ดังนั้น เพื่อประโยชน์ต่อวงการวิชาการด้านภาษาไทยและวงการวิชาการด้านการเกษตรของไทย ในด้านภาษาไทย การพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร โดยเฉพาะเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย ที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ เป็นปีที่ตั้งกระทรวงเกษตรและพานิชการขึ้น จนกระทั่งจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ศึกษาพัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวของประเทศไทย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปัจจุบัน พุทธศักราช ๒๕๕๐

๒. ศึกษากลุ่มคำศัพท์ ประเภทของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทย และเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พุทธศักราช ๒๕๕๐

๓. ศึกษาหลักการและการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องข้าวไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทราบศัพท์เกษตรเรื่องข้าวที่ปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐

๒. ทราบพัฒนาการของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ - ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

๓. ทราบหลักการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องภาษาไทยเกี่ยวกับเรื่องข้าวไทย

ขอบเขตของการวิจัย

๑. คัดเลือกคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่มีการประกาศเรื่องการเกษตร โดยเฉพาะเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวของประเทศไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยด้านภาษาไทย ภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. ๒๕๕๐)

๓. สถานศึกษา ได้แก่ ห้องพิพิธภัณฑ์อัยการในกรมอัยการ ห้องสมุดสภาวิจัยแห่งชาติ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดสำนักส่งเสริมวิจัยข้าว กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยขอจำกัดการศึกษาเฉพาะเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. คำศัพท์เกษตรในเรื่องพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ คาถาพืชมงคลที่เป็นภาษาบาลี ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ ๕ คำศัพท์เรื่องข้าว อุปกรณ์เรื่องการเกษตร ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ที่รากศัพท์มาจากคำศัพท์ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาไทยสมัยโบราณ

๒. คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย ในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖

๓. ภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ ได้แก่ คำกราบบังคมทูลถวายรายงานในพิธีเปิดงานและพระบรมราโชวาทของรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ เป็นต้น

สมมติฐานของการวิจัย

๑. คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย มีปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ เมื่อตั้งกระทรวงเกษตรแลพานิชการ เป็นหลักฐานภาษาเขียนที่เป็นภาษาไทยมาตราฐานและมีการพัฒนามาดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

๒. กลุ่มคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทยมีปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา มีคำศัพท์เกษตรที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยปรากฏให้ทำการศึกษาได้หลายเรื่องด้วยกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. การสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทย และภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ เมื่อ ร.ศ. ๑๒๙, ร.ศ. ๑๓๐ มีวิธีการสร้างหลายวิธี เช่น คำมูล คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน คำสมาส คำสนธิ ความหมายนัยตรง ความหมายอุปมา และความหมายตามบริบท

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศัพท์เกษตร หมายถึง คำศัพท์เฉพาะเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยได้จากภาษาไทยที่ใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งปรากฏในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ และคำศัพท์เรื่องข้าวไทยจากหนังสือราชกิจจานุเบกษาเรื่องงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐

พัฒนาการคำศัพท์เกษตร หมายถึง คำศัพท์เกษตรที่มีการเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย การเปลี่ยนแปลงในที่นี้มีการเปลี่ยนแปลงด้าน เสียงสระ เสียงพยัญชนะ การตัดคำ การเพิ่มคำ การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ ได้แก่ ความหมายกว้างออก ความหมายแคบเข้า และคำศัพท์เกษตรที่ใช้เป็นภาษาไทยในปัจจุบันเป็นภาษาไทยที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต

การสร้างคำศัพท์เกษตร หมายถึง การสร้างคำขึ้นใช้ในวิชาการด้านการเกษตรของไทย โดยเฉพาะเรื่องข้าวไทย และเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย ได้แก่ เรื่อง พยางค์ คำมูล คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน คำสมาส คำสนธิ ความหมาย นัยตรง อุปมา และตามบริบท

ราชกิจจานุเบกษา หมายถึง เอกสารสำคัญทางราชการ เป็นวารสารสิ่งพิมพ์เผยแพร่ให้ข้าราชการและประชาชนได้รับทราบข่าวสาร ประกาศ กฎหมาย พระราชพิธีเรื่องต่าง ๆ เรื่องการเกษตร ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปัจจุบัน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๐

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๒

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องศัพท์เกษตร: การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis Research) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ศึกษาจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นจำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ ศึกษาเรื่องข้าวไทย เรื่องที่ข้าวไทย โดยเฉพาะพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนั่งคัลแรกนาขวัญ ศึกษาภาษาไทยในงานด้านการเกษตรในครั้งสมัยรัชกาลที่ ๕ และสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่มีการประกวดข้าวไทย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ เท่านั้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นรวบรวมและเก็บข้อมูล

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓. เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๕. การวิเคราะห์การสร้างคำ

๖. ขั้นสรุปและนำเสนอผลการวิจัย

๗. สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในงานวิจัย

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขั้นรวบรวมและเก็บข้อมูล

ศึกษาเอกสารและแหล่งข้อมูล ดังนี้

๑. ศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมไทยที่สะท้อนออกมาเป็นคำศัพท์เกษตรและภาษาไทย เรื่อง ข้าวไทย

๒. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพัฒนาการของคำศัพท์เกษตรและการสร้างคำศัพท์เกษตร เรื่องข้าวไทย ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๓๕ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๕๐

๓. สำรวจและศึกษาประชากร คือ หนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ เรื่อง ข้าวไทย และเรื่องพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และข้อความและบทความในงานกสิกรรมแลพานิชการ ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ (ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา และเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ของ สิน พันธุ์พินิจ (๒๕๔๗) โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากประชากรตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ มีทั้งหมด จำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ (ข้อมูลจากหอสมุดแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐) คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ ๑,๐๐๐ ฉบับ

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อดูความเหมาะสมด้านถ้อยคำภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และเนื้อหาโดยรวมทั่ว ๆ ไป มีดังนี้

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ด้านภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต

๒. มีความชำนาญและมีประสบการณ์โดยทำหน้าที่เป็นราชบัณฑิตยสถาน

ผู้วิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

๑. ศาสตราจารย์ (พิเศษ) จำนงค์ ทองประเสริฐ

๒. ศาสตราจารย์ ดร.อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

๑. สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๔๕๓) ประชากรจำนวน ๑๓๕ ฉบับ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ ๑๒๕ ฉบับ

๒. สมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘) ประชากรจำนวน ๙๕ ฉบับ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๘๕ ฉบับ

๓. สมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๖๘ - พ.ศ. ๒๔๗๗) ประชากรจำนวน ๕๐ ฉบับ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๙ ฉบับ

๔. สมัยรัชกาลที่ ๘ (พ.ศ. ๒๔๗๗ - พ.ศ.๒๔๘๙) ประชากรจำนวน ๔๐ ฉบับ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๙ ฉบับ

๕. สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๘๙ - พ.ศ. ๒๕๕๐) ประชากรจำนวน ๗๓๑ ฉบับ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๗๒๒ ฉบับ

กลุ่มตัวอย่างได้โดยวิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้รวม ๑,๐๐๐ ฉบับ

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. เกณฑ์เรื่องระยะเวลาของสภาพสังคมไทยที่สัมพันธ์กับการเกษตรไทย เรื่องข้าว และเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย มีดังต่อไปนี้

๑.๑ สมัยรัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๔๕๓
๑.๒ สมัยรัชกาลที่ ๖ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘
๑.๓ สมัยรัชกาลที่ ๗ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ - พ.ศ. ๒๔๗๗
๑.๔ สมัยรัชกาลที่ ๘ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - พ.ศ. ๒๔๘๙
๑.๕ สมัยรัชกาลที่ ๙ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ - พ.ศ. ๒๕๕๐

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. เกณฑ์เรื่องพัฒนาการคำศัพท์เกษตร มีดังต่อไปนี้

๒.๑ การเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงสระ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงพยัญชนะ การเปลี่ยนแปลงด้านคำ และการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายของคำ

๒.๒ การสร้างคำศัพท์เกษตร และภาษาไทยที่สัมพันธ์กับการเกษตร ได้แก่ พยางค์ คำมูล คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน คำสมาส และคำสนธิ

๒.๓ การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์เกษตรด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความหมายตรงตามคำศัพท์ ความหมายเชิงอุปมาและความหมายตามบริบท

๓. เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล ที่มาของคำศัพท์เกษตร พัฒนาการ ขั้นสรุป และนำเสนอผลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๐) ผู้วิจัยใช้แนวการวิเคราะห์ที่สำคัญของลักษณะพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร ด้านภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ตามแนวของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙) พระยาอนุมานราชธน และรองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ

การพัฒนาการทางด้านภาษา หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านภาษา โดยผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ได้ดังต่อไปนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง

๑.๑ การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย
๑.๒ การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย
๑.๓ การตัดเสียงพยัญชนะภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย
๑.๔ การเพิ่มเสียงพยัญชนะภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย

๒. การเปลี่ยนแปลงด้านคำศัพท์

๒.๑ การตัดพยัญชนะ คำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย
๒.๒ การเพิ่มพยัญชนะ คำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. การเปลี่ยนแปลงด้านความหมายของคำศัพท์ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ที่ภาษาไทยนำมาใช้ ซึ่งมีลักษณะความหมาย ดังนี้

๓.๑ ความหมายแคบเข้า
๓.๒ ความหมายกว้างออก
๓.๓ ความหมายย้ายที่

๔. การนำคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย

การวิเคราะห์การสร้างคำ

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ หลักการและวิธีการสร้างคำศัพท์เกษตร จำแนกคำเริ่มศึกษาจากพยางค์ คำมูล คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ คำสมาส คำสนธิ ความหมาย นัยตรง อุปมา และตามบริบท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พยางค์

เกณฑ์การวิเคราะห์พยางค์ ผู้วิจัยอาศัยแนวของ กาญจนา นาคสกุล (๒๕๒๔) จากหนังสือระบบเสียงภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔) จากหนังสือภาษาไทยถิ่น, ราตรี ธันวารชร (๒๕๔๒) จากหนังสือการศึกษาคำในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช, ปราณี กุลละวณิชย์ กัลยา ติงศภัทิย์, สุดาพร ลักษณียนาวิน และ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (๒๕๓๑) จากหนังสือภาษา ทัศนา, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๕๐) จากหนังสือลักษณะภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๔๔) จากหนังสือแนวหลักภาษาไทย, จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๘) จากหนังสือวิชาภาษาไทย, เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๕๒) จากหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๒๒) จากหนังสือหลักภาษาไทย, วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๑๖) จากหนังสือโครงสร้างของภาษาไทย, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๕) จากหนังสือหลักภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐) จากหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๗) จากหนังสือไตพ่าเก่-ภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

พยางค์ หมายความว่า หน่วยเสียงกลุ่มหนึ่งประกอบด้วยเสียงสระเสียงเดียว หรือสระประสมกับเสียงพยัญชนะ และการออกเสียงกลุ่มนี้เป็นการสมบูรณ์ ถ้าพยางค์จบเสียงสระ เรียกว่า “พยางค์เปิด” ถ้าจบด้วยเสียงพยัญชนะ เรียกว่า “พยางค์ปิด” พยางค์ โดยทั่วไปของภาษาไทยมาตรฐาน ประกอบด้วย หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ อย่างน้อย ๓ หน่วยเสียง (วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, ๒๕๔๔: ๒๑-๒๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โครงสร้างพยางค์ มี ๓ แบบ ดังนี้

๑. โครงสร้างคำพยางค์เดียว
๒. โครงสร้างคำสองพยางค์
๓. โครงสร้างคำมากพยางค์

คำมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์คำมูล โดยอาศัยแนวของ ศรีจันทร์ วิชาตรง (๒๕๔๑) จากหนังสือเอกสารคำสอนรายวิชาหลักภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๐) จากหนังสือหลักภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (๒๕๓๘) จากหนังสือโครงสร้างภาษาไทย, บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐) จากหนังสือลักษณะภาษาไทย, นววรรณ พันธุเมธา (๒๕๒๗) จากหนังสือไวยากรณ์ไทย, อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (๒๕๓๗) จากหนังสือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา, เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๕๒) จากหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาไทย, จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๘) จากหนังสือวิชาภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๗) จากหนังสือไตพ่าเก่-ภาษาไทย, ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖) จากหนังสือลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

คำมูล หมายความว่า คำที่มีมาแต่เดิมในภาษา อาจเป็นคำพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ได้ เป็นคำที่มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่สามารถแยกคำแยกความหมายออกไปได้อีก จะเป็นคำไทยหรือคำที่มาจากภาษาอื่นก็ได้

ลักษณะของคำมูล มีดังนี้

๑. คำมูลพยางค์เดียว ได้แก่ คำพยางค์เดียวที่เป็นคำอิสระ ซึ่งปรากฏตามลำพังได้ และมี ๑ ความหมาย มีทั้งคำในภาษาไทยและภาษาอื่น

๒. คำมูลหลายพยางค์ ได้แก่ คำที่มีจำนวนพยางค์ตั้งแต่ ๒ พยางค์ขึ้นไป และมี ๑ ความหมาย มีทั้งคำภาษาไทยและคำภาษาอื่น คำที่จัดเป็นคำมูลหลายพยางค์นี้ พยางค์ที่นำมารวมกันจะแยกปรากฏตามลำพังไม่ได้ เพราะแยกแล้วจะเป็นคำที่ไม่มีความหมาย หรือหากมีความหมายก็เป็นคนละความหมายกับคำเดิม

คำประสม

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์คำประสมโดยอาศัย ของ บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐) จากหนังสือลักษณะภาษาไทย, ศรีจันทร์ วิชาตรง (๒๕๔๑) จากหนังสือเอกสารคำสอนรายวิชา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หลักภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๐) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๓๘) จากหนังสือลักษณะเฉพาะของภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๔๔) จากหนังสือหลักภาษาไทย, จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๘) จากหนังสือวิชาภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๗) จากหนังสือไตพ่าเก่-ภาษาไทย, ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖) จากหนังสือลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย, สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๗) จากหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

คำประสม หมายถึง คำที่มีคำ ๒ คำ หรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง คำที่ประสมกันเข้าเป็นคำใหม่นี้ แต่ละคำไม่ได้มีความหมายคล้ายกัน ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำตามมาเป็นส่วนขยาย

คำซ้อน

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์คำซ้อน โดยอาศัยแนวจาก บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐) จากหนังสือลักษณะภาษาไทย, ศรีจันทร์ วิชาตรง (๒๕๔๑) จากหนังสือเอกสารคำสอนรายวิชาหลักภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๗) จากหนังสือไตพ่าเก่-ภาษาไทย, เปรมจิต ชนะวงศ์ (๒๕๒๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๓๘) จากหนังสือลักษณะเฉพาะของภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๐) จากหนังสือหลักภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๘) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖) จากหนังสือลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย, เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๕๒) จากหนังสือภาษาศาสตร์ภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

คำซ้อน หมายถึง คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันมาซ้อนกัน เพื่อเป็นการเน้นความหมายของอีกคำให้ชัดเจน เข้าใจตรงกัน

คำซ้อน จำแนกได้ ๒ ประเภท คือ

๑. คำซ้อนเพื่อความหมาย

๒. คำซ้อนเพื่อเสียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. คำซ้อนเพื่อความหมาย

๑.๑ ซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน
๑.๒ ซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน
๑.๓ ซ้อนคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน
๑.๔ ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม

๒. คำซ้อนเพื่อเสียง

๒.๑ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงสระ

ก. การเล่นเสียงสระหลังกับสระหน้า
ข. การเล่นเสียงสระหน้ากับสระกลาง
ค. การเล่นเสียงสระหลังกับสระกลาง

๒.๒ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงพยัญชนะตัวสะกด

ก. พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน

ข. พยัญชนะ ตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน

คำซ้ำ

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์คำซ้ำ โดยอาศัยแนวของ บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐) จากหนังสือลักษณะภาษาไทย, ลัลลนา ศิริเจริญ และ สุมาลี ทิมานุภาพ (๒๕๒๙) จากหนังสือความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๔๔) จากหนังสือหลักภาษาไทย, เปรมจิต ชนะวงศ์ (๒๕๒๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๒๘) จากหนังสือลักษณะเฉพาะของภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๐) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖) จากหนังสือลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐) จากหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ได้ดังนี้

คำซ้ำ หมายถึง คำที่เกิดจาการออกเสียงซ้ำกัน ๒ ครั้ง หรือเขียนซ้ำกัน เพื่อออกเสียงหรือเขียนซ้ำแล้วความหมายของคำอาจเน้นหนักหรือเบาลง แตกต่างไปจากความหมายของคำเดิมคำเดียว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การซ้ำคำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์
๒. การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ
๓. การซ้ำคำ เพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม
๔. การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วน
๕. การซ้ำคำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเน หรือประมาณไม่แน่นอน
๖. การซ้ำคำเป็นสำนวน

คำสมาส

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์คำสมาส โดยอาศัยแนวภาษาบาลีของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) จากหนังสือศัพท์วิเคราะห์, จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๘) จากหนังสือวิชาภาษาไทย, พระยาอนุมานราชธน (๒๕๒๒) จากหนังสือนิรุกติศาสตร์, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐) จากหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕) จากหนังสือหลักภาษาไทย, วิสุทธิ์ บุษยกุล (๒๕๕๔) จากหนังสือวิสุทธอักษร (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุษยกุล ณ เมรุหลวง หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๒๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๔)

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ดังนี้

คำสมาส หมายถึง การนำคำภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทยมาเรียงต่อกันเข้าเป็นคำเดียวกัน

ดังรายละเอียดที่มาของภาษาเพื่อนำมาสมาสกัน ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์และสังเกต ดังนี้

๑. คำที่มาจากภาษาบาลี + คำที่มาจากภาษาสันสกฤต:- วัฒนธรรม กิจกรรม
๒. คำที่มาจากภาษาบาลี + คำที่มาจากภาษาบาลี:- เอกภาพ อริยสัจ
๓. คำที่มาจากภาษาสันสกฤต + คำที่มาจากภาษาสันสกฤต:- มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์
๔. คำที่มาจากภาษาสันสกฤต + คำที่มาจากภาษาบาลี:- เศรษฐกิจ อธิษฐาน

คำสนธิ

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์โดยอาศัยแนวของ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) (๒๕๕๐) จากหนังสือศัพท์วิเคราะห์, จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๘) จากหนังสือภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕) จากหนังสือหลักภาษาไทย, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๔๔) จากหนังสือลักษณะสำคัญของภาษาไทย, นววรรณ พันธุเมธา (๒๕๒๒) จากหนังสือไวยากรณ์ไทย, ศรีจันทร์ วิชาตรง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(๒๕๔๑) จากหนังสือ เอกสารคำสอนรายวิชา หลักภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๑๘) จากหนังสือภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย, สุภาพร มากแจ้ง (๒๕๒๕) จากหนังสือภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย, ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖) จากหนังสือลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย, วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐) จากหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทย

ผู้วิจัยสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

คำสนธิ หมายถึง การนำคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาเชื่อมต่อให้ติดกัน โดยเอาคำหลายคำมาเชื่อมสนธิ ถือเรื่องเสียงเป็นสำคัญ มีดังนี้

๑. สระสนธิ เป็นการเชื่อมเสียงระหว่างสระในพยางค์ท้ายของคำต้นกับสระในพยางค์ต้นของคำท้ายเข้าด้วยกัน เช่น อะ สนธิกับ อะ เป็น อา ฯลฯ

๒. พยัญชนะสนธิ เป็นการเชื่อมและกลมกลืนเสียงระหว่างคำที่สุดศัพท์ด้วยพยัญชนะกับคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ หรือสระพยัญชนะสนธิมีเฉพาะภาษาสันสกฤต ในภาษาบาลีไม่มีเพราะภาษาบาลีทุกคำจะต้องสุดศัพท์ด้วยสระ

๓. นฤคหิตสนธิ เป็นการเชื่อมเสียงท้ายคำต้นเป็นนัคหิตและเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระ หรือพยัญชนะก็ได้ เช่น นิคหิตสนธิกับสระเปลี่ยนนิคหิตเป็น ม ได้แก่ สํ + อย เป็น สมัย ฯลฯ

การศึกษาเรื่องความหมายของคำ

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์โดยอาศัยแนวของ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (๒๕๒๖) จากหนังสือภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ, ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖) จากหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๔๔) จากหนังสือลักษณะสำคัญของภาษาไทย, ศรีจันทร์ วิชาตรง (๒๕๔๑) จากหนังสือเอกสารคำสอนรายวิชาหลักภาษาไทย, กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๐) จากหนังสือหลักภาษาไทย, พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๙) จากหนังสือหลักภาษาไทย, สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๘) จากหนังสือหลักภาษาไทย

ผู้วิจัยได้สรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ ดังนี้

คำ หมายถึง คำในภาษาไทยที่ใช้ในการสื่อสารนั้น มีทั้งที่ใช้สื่อความตรงไปตรงมาตามความหมายตามคำศัพท์นั้นที่กำหนดตกลงร่วมกันและใช้ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะต้องตีความถึงเจตนาของผู้ส่งสาร จึงจะเข้าใจความหมายอย่างแท้จริง ความหมายของถ้อยคำจึงมีความสำคัญในการสื่อสาร ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์เรื่องความหมาย ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑. ความหมายตรงตามคำศัพท์
๒. ความหมายเชิงอุปมา
๓. ความหมายตามบริบท

ขั้นสรุปและนำเสนอผลการวิจัย

สรุปและนำเสนอผลการวิจัยรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis Research) คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวไทยและศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าวของประเทศไทย ศึกษาจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐

สัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิจัย

สัญลักษณ์

| |	=	การถ่ายทอดเสียงสำคัญ
( )	=	เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง
→	=	กลายเป็น
~	=	แทนเสียงวรรณยุกต์กลาง~ขึ้น และ กลาง ขึ้น-ตก
\	=	แทนเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ตก
∧	=	แทนเสียงวรรณยุกต์สูง-ตก
/	=	แทนเสียงวรรณยุกต์สูง-ขึ้น
∨	=	แทนเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ขึ้น
-	=	แทนเสียงวรรณยุกต์เบญจมา
๐	=	แทนเสียงวรรณยุกต์สามัญตกหรือแยกโครงสร้างพยางค์
=	=	เท่ากับ
T	=	ตามด้วย

อักษรย่อ

C	=	Consonant
CC	=	Consonant Cluster
O	=	Object
S	=	Subject
T	=	Tone
V	=	Verb or Short Vowel
V V	=	Verb or Long Vowel

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรอบแนวคิด

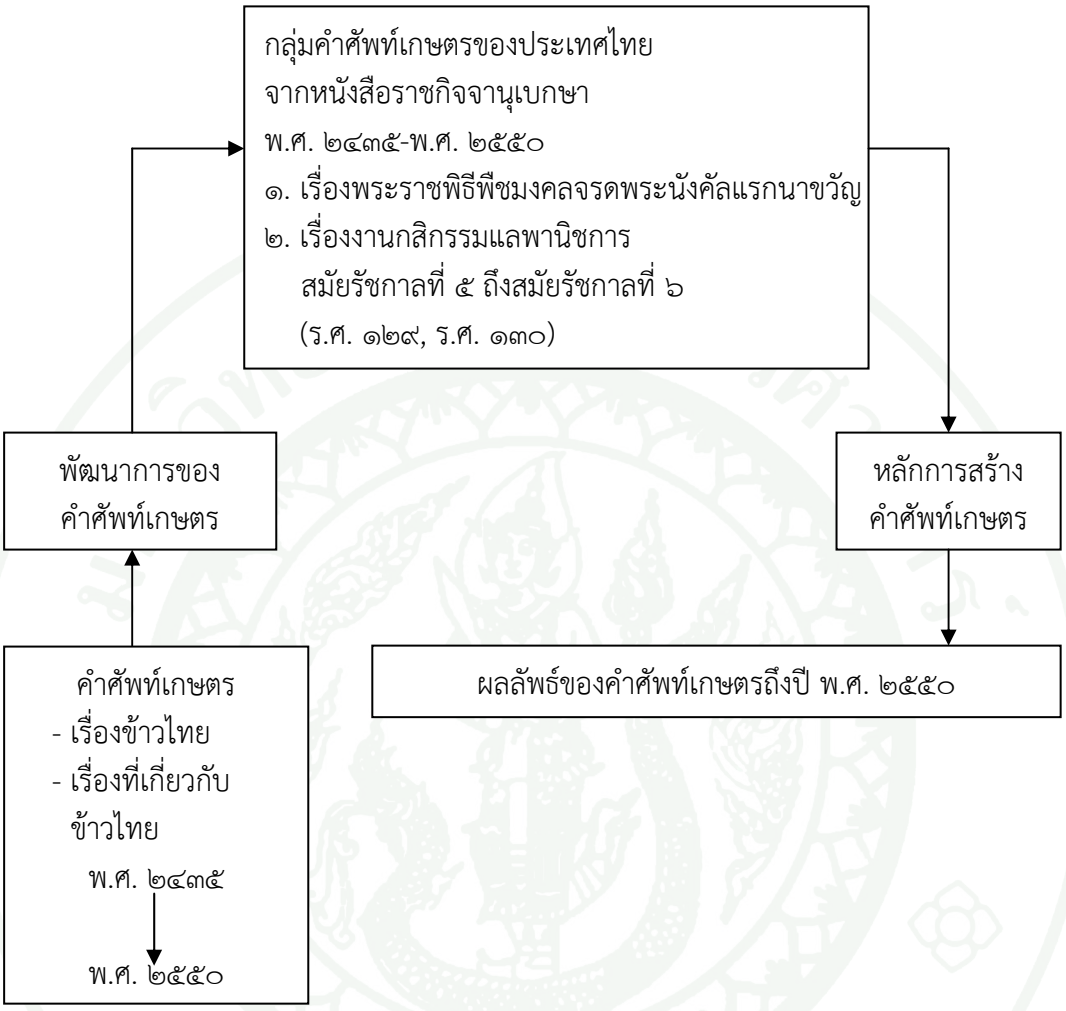

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๓

ศึกษาพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของคำศัพท์เกษตร เรื่อง ข้าวไทย เรื่องที่เกี่ยวกับข้าวไทย เนื้อหาในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และคำศัพท์เรื่องข้าวไทยและข้อความและบทความทางภาษาไทย ในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ ศึกษาจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ในด้านการเกษตร ได้สถาปนากระทรวงเกษตรและพานิชการสำหรับพัฒนาข้าวและการทำนาไทยขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๕๐

เรื่องช่วงเวลาศึกษาข้อมูลจากหนังสือราชกิจจานุเบกษาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ ในแต่ละสมัย ดังนี้

๑. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๔๕๓

๒. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘

๓. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๙ - พ.ศ. ๒๔๗๗

๔. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๗๘ - พ.ศ. ๒๔๘๘

๕. รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ. ๒๔๘๙ ผู้วิจัยขอศึกษาถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ เท่านั้น

ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อการตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. ภาษาและภาษาไทย

๒. ภาษาบาลีที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

๓. ภาษาสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

๔. ความหมายของเกษตรไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. หนังสือราชกิจจานุเบกษา

๖. พัฒนาการของภาษา

๗. สภาพสังคมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐

๘. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๘.๑ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับภาษาไทย
๘.๒ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการเกษตร

๙. ผลของการศึกษาเรื่องพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร

ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ภาษาและภาษาไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิหรือหน่วยงานด้านภาษาและภาษาไทยได้ให้ความหมายและความสำคัญของภาษาและภาษาไทย ไว้ดังนี้

ลักษณะของภาษา

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๕๒: ๑) ได้นำเสนอเรื่องภาษาไทย ไว้ดังนี้

ภาษา มีรากศัพท์มาจากคำธาตุในภาษาบาลีว่า ภาสฺ แปลว่า “พูด บอก กล่าว” เมื่อนำไปประกอบเข้ากับคำปัจจัยได้รูปสำเร็จเป็น ภาสา และมาจากคำธาตุในภาษาสันสกฤตว่า ภาษฺ เมื่อนำไปประกอบกับคำปัจจัยได้รูปสำเร็จเป็น ภาษา ใช้เป็นคำนามทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต มีความหมายว่า คำพูด คำกล่าว ถ้อยคำ วาจา เป็นเครื่องกล่าว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายภาษาไว้ดังนี้ ภาษา หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้พูดหรือเขียนเพื่อสื่อความของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ภาษาไทย ภาษาจีน หรือเพื่อสื่อความเฉพาะวงการ เช่น ภาษาราชการ ภาษากฎหมาย ภาษาธรรม; เสียง ตัวหนังสือหรือกิริยาอาการที่สื่อความได้ เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง ภาษามือ (ใบ้) คนหรือชาติที่พูดภาษานั้น ๆ เช่น มอญ ลาว ทะวาย นุ่งห่ม และแต่งตัวตามภาษา (พงศ.ร.๓) (คอม) กลุ่มของชุดอักขระ สัญนิยม และกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อสั่งงานคอมพิวเตอร์ เช่น ภาษาซี ภาษา วาจา; โดยปริยาย หมายความว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สาระ, เรื่องราว, เนื้อความที่เข้าใจกัน, เช่น ตกใจจนพูดไม่เป็นภาษา เขียนไม่เป็นภาษา ทำงานไม่เป็นภาษา

พระยาอนุมานราชธน (๒๕๑๕: ๓๒-๓๓) กล่าวถึงภาษาไว้ดังนี้ ภาษา เป็นวิธีที่มนุษย์แสดงความในใจ เพื่อให้ผู้ที่ตนต้องการให้รู้ ได้รู้ จะเป็นเพราะต้องการบอกความในใจที่นึกหรือเพื่อระบายความในใจที่อัดอั้นอยู่ให้ปรากฏออกมาภายนอก โดยใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ได้ตกลงรับรู้ร่วมกัน ซึ่งมีผู้ได้ยินรับรู้และเข้าใจ

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ภาษา หมายถึง เสียงพูดหรือลักษณะอาการอื่นใดที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อเป็นสื่อแสดงความรู้สึก ความนึกคิด ถ่ายทอดความรู้ เรื่องราวต่าง ๆ สำหรับชาตินั้น ๆ และมีวิวัฒนาการต่อมาในสมัยปัจจุบัน

ลักษณะของภาษาไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติไทย และเป็นภาษาที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ประการที่สำคัญประการหนึ่งในภาษาไทยยังมีศิลปะและวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่แสดงออกมาได้ทางภาษาไทยอย่างชัดเจน

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยหลายท่านได้อธิบายลักษณะภาษาไทย ดังนี้

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๔๕: ๑-๑๓) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับภาษาไทย ไว้ดังนี้

> ...ภาษาไทยนั้น ถ้าหากว่าเรานึกว่าภาษาไทยเรามีตัวหนังสือใช้ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงก็กว่า ๗๐๐ ปีมาแล้ว แต่ก็ยังแปลกใจและก็ยังไม่แน่ใจว่าตัวหนังสือไทยเริ่มในสมัยนั้นแน่หรือเปล่า หรือจะมีก่อนหน้านั้น เพราะในจารึกหลักที่ ๑ นั้น ได้บอกว่า “เมื่อก่อนนั้น ลายลือไทนี้บ่มี ๑๒๐๕ ศกปีมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใคร่ใจในใจ แลใส่ลายสือไทนี้ ลายสือไทยนี้จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้” ก็เป็นประเด็นที่มาคิดกันว่า แต่ก่อนนั้น เรายังไม่มีลายสือไทใช้ พ่อขุนรามคำแหงเป็นบุคคลแรกที่ทรงประดิษฐ์ลายสือไทขึ้น แต่มองในแง่ตรรกะ อาจจะตีความได้อีกอย่างหนึ่ง เพราะว่าคำว่า ลายสือไท ที่ปรากฏ ๓แห่งนั้น มีคำว่า นี้ กำกับทั้ง ๓ แห่ง ผมก็เลยตีความว่า คำว่าลายสือไทนี้ หมายถึงลายสือไทแบบนี้ พ่อขุนรามคำแหงเป็นผู้ทรงประดิษฐ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าตอนก่อนนั้นเราไม่มีลายสือไทใช้ คราวนี้ คือแบบไหน นี่คือ แบบไทย ๆ แท้ ๆ เพราะว่าอักษรในประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ไม่ว่าจะเป็นขอมก็ดี จะเป็นพม่าก็ดี เป็นมอญก็ดี ล้วนแต่เอาอย่างอักษรเทวนาครีของอินเดีย ซึ่งมีพยัญชนะจำกัด และสระอยู่ข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ข้างบนบ้าง ข้างล่างไม่มี ดูแล้วก็คล้าย ๆ ว่า เอาอย่างฝรั่ง แต่สมัยนั้นยังไม่ได้ติดต่อกับฝรั่ง นี่เป็นความคิดของพ่อขุนรามคำแหงโดยแท้...

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๒๑: ๒-๓) กล่าวถึง ลักษณะภาษาไทย ไว้ดังนี้

ลักษณะที่สำคัญของภาษาไทย พอจะกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

๑. คำแต่ละคำมีพยางค์เดียว และไม่มีเสียงควบกล้ำ

๒. คำแต่ละคำถือว่าเป็นคำสำเร็จรูป เพราะมีความหมายสมบูรณ์ ใช้เข้าประโยคได้ทันที โดยไม่ต้องมีการตกแต่งหรือเปลี่ยนแปลงส่วนใด ๆ ของคำ เพื่อบอกความสัมพันธ์ระหว่างคำในประโยค

๓. คำคำเดียวกันอาจมีหลายความหมาย ใช้ได้หลายหน้าที่ โดยไม่ต้องเปลี่ยนรูปคำเลย จะรู้ความหมายและหน้าที่ได้ก็ด้วยดูตำแหน่งในประโยค

๔. การเรียงลำดับคำมีความสำคัญที่สุด เมื่อเข้าประโยคจะต้องเรียงคำตามตำแหน่ง หน้าที่ คำใดทำหน้าที่ใด หมายความอย่างไร ก็อยู่ที่การเรียงลำดับคำ การเรียงคำผิด ตำแหน่งความหมาย จะเปลี่ยนไปด้วย ประโยคของเราเรียง ดังนี้ คือ ผู้นำ (คำขยาย) กริยา (คำขยาย) ผู้ถูก (คำขยาย) ก็มีบุรพบท บุรพบทอยู่หน้านามที่เกี่ยวข้องด้วย

๕. เพื่อจะสร้างคำใหม่หรือต้องการจะแสดงเพศ พจน์ ของคำนามหรือกาลมาลาของคำกริยา อาจใช้คำมาประกอบกันเข้า ข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง หรือประสมตามแบบคำประสมบ้าง

๖. มีลักษณะนามกับคำขยายบอกจำนวนนับในภาษาไทย คำขยายอยู่หลังคำนาม ลักษณะนาม ตามหลังคำขยาย บอกจำนวนนับ

๗. มีระบบเสียงสูงต่ำ คำแต่ละคำมีเสียงสูงต่ำ เสียงหนึ่งมีความหมายอย่างหนึ่ง หากเปลี่ยนเสียงความหมายย่อมเปลี่ยนไปด้วย

๘. มีการใช้ราชาศัพท์และภาษาสุภาพตามฐานะของบุคคล

พระยาอนุมานราชธน (๒๕๒๒: ๑๑๖) กล่าวถึงลักษณะของภาษาไทย ดังนี้ ภาษาไทยเป็นภาษาของชนชาติหนึ่ง มีมากพวกมากสาขาด้วยกัน ถิ่นฐานของไทยแต่เดิมอยู่ในประเทศจีนใต้ลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงลงมา ภายหลังไทยลางพวกอพยพมาอยู่ในแหลมอินโดจีน เพราะด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บังคับ แล้วไทยสายหนึ่งได้เข้ามาอยู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตั้งเป็นประเทศอิสระขึ้น เรียกว่าประเทศไทย จะเรียกไทยสายนี้ว่าไทยกลาง

พอจะสรุปได้ว่า ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติของประเทศไทย มีอัตลักษณ์ของตนเอง แสดงถึงวัฒนธรรมของชาติไทยอย่างชัดเจน ลักษณะที่สำคัญของภาษาไทยเริ่มจากเสียงของคำ จนกระทั่งถึงคำที่เป็นราชาศัพท์ ภาษาไทยเป็นภาษาที่มีมาจากระบบเสียงเป็นสำคัญ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาบาลีที่มีความสัมพันธ์กับภาษาไทย

ทุกคนทราบดีว่า ภาษาไทยมีคำภาษาบาลีปนอยู่มาก ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีหลายท่านได้กล่าวไว้ ผู้วิจัยของนำมาเสนอพอเป็นสังเขป ดังนี้

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้เสนออนุโมทนากถาไว้ในหนังสือศัพท์วิเคราะห์ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) (๒๕๕๐: ๑) ไว้ดังต่อไปนี้

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ใช้ประกาศพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปแต่ครั้งพุทธกาล เป็นภาษาที่คนในยุคนั้นใช้สื่อความหมายกันได้ทั่วไป เมื่อกล่าวโดยรูปแบบของภาษา เป็นประเภทของภาษาที่มีวิภัตติปัจจัยควบคุม มีลักษณะการใช้ที่รัดกุม คงสภาพแห่งความหมายได้ดี แปรผันได้ยาก มีรูปแบบแห่งภาษาที่มีการพัฒนาด้วยระยะเวลาอันยาวไกล ดังนั้น จึงมีศัพท์และสำนวนที่ใช้แพร่หลาย ลึกซึ้ง ประทับใจ ยิ่งมีหลักธรรมคำสอนห่อหุ้มอยู่ภายใน ยิ่งทรงคุณค่าอย่างน่าชื่นชม

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๕๙-๑๗๐) ได้เสนอความคิดเห็น เกี่ยวกับภาษาบาลี ไว้พอสรุปได้ดังนี้

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีวิภัตติปัจจัย (Inflectional Language) มีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นอย่างมาก สาเหตุที่สำคัญและมองเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน และประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาประมาณ ๙๕ เปอร์เซ็นต์ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้จารึกด้วยภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ในการเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยอิทธิพลทางด้านพระพุทธศาสนาดังกล่าว ภาษาบาลีจึงเป็นคำศัพท์ใช้ในภาษาไทยจำนวนมาก อีกประการหนึ่ง การตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการศึกษาวิชาภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก กอปรด้วยนักปราชญ์ราชบัณฑิตสมัยโบราณส่วนมากมีความเชี่ยวชาญในสาขาภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ภาษาบาลีจึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อภาษาไทยในปัจจุบัน

บรรจบ บรรณรุจิ (๒๕๔๙: ๑-๒) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับภาษาบาลี พอสรุปได้ดังนี้

ภาษาบาลีเป็นภาษาสำคัญภาษาหนึ่งที่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกบาลี ซึ่งมีอักขรวิธีครบถ้วน ต่างแต่ว่าไม่มีรูปอักษรของตนเอง เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้าไปในประเทศใด หากจะถ่ายทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าออกมาเป็นตัวหนังสือก็จะใช้รูปลักษณะแห่งภาษาของประเทศนั้นเป็นสื่อถ่ายทอด

วิสุทธิ์ บุษยกุล (๒๕๕๔: ๑๐๓) ได้เสนอเรื่องข้อสังเกตเกี่ยวกับภาษาบาลี ในประเทศไทย ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาบาลีเป็นภาษาหลัก อาจเพราะถือตามข้อความที่มีกล่าวถึงในตำราไวยากรณ์ของกัจจายะนะว่า ภาษาบาลีเป็น “มูลภาสา” ของมนุษย์ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ถ้าเราเปรียบเทียบคำบาลีและคำสันสกฤตในภาษาไทยแล้ว จะเห็นว่า เรามีแนวโน้มจะใช้คำสันสกฤตมากกว่าภาษาบาลี การเลือกว่าจะใช้คำบาลีหรือสันสกฤตในภาษาของเรานั้น มีข้อควรพิจารณาหลายข้อ ได้แก่

๑. เป็นเรื่องทางศาสนาพุทธมากน้อยเพียงใด

๒. เราออกเสียงคำบาลีและคำสันสกฤตของเราเหมือนกันหรือต่างกัน

๓. ถ้าการอ่านออกเสียงคำบาลีและคำสันสกฤตไม่ตรงกัน คนไทยโดยทั่วไปจะออกเสียงคำใดได้สะดวกกว่า

๔. มีความจำเป็นที่จะใช้รูปคำบาลีและรูปคำสันสกฤตเพื่อจำแนกความหมายหรือไม่

ถ้าเป็นเรื่องเฉพาะในพุทธศาสนา เมื่อทั้งรูปและเสียงของคำบาลีและสันสกฤตต่างกัน แต่ออกเสียงบาลีง่ายกว่า เรามักใช้รูปบาลี เช่น นิพพาน ขันธ์ สังขาร สาวก อนิจจา ทุกขัง ถ้าออกเสียงเหมือนกัน มักใช้รูปสันสกฤต เช่น กรรม ธรรม ศาสนา วงศ์ มนุษย์ วรรค สุวรรณ ศรัทธา เข้าพรรษา

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า ภาษาบาลีเป็นภาษาที่สำคัญมาก และเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา และใช้บันทึกคำสอนของฝ่ายหินยานสมัยต่อมา ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีลักษณะเด่นที่สำคัญมาก คือ เป็นภาษาที่มีวิภัตติปัจจัยเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาษา

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาบาลีกับภาษาไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาบาลีที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ดังต่อไปนี้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๒) กล่าวถึงสาเหตุที่คำบาลีเข้ามาปนอยู่ในภาษาไทยมาก เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ดังต่อไปนี้

๑. ความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศสยามแต่เมื่อใด ข้อนี้เป็นเรื่องยุติได้ยาก ตามตำราศาสนวงศ์ ซึ่งออกจะเป็นตำนานว่า พระโสณะ และพระอุตตระมาสุวรรณภูมิ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕

ตามตำนานพุทธเจดีย์สยามว่า ถ้าถือตามหลักฐานอันมีโบราณวัตถุปรากฏประกอบกับพงศาวดาร รู้แน่ชัดว่าพุทธศาสนามาประดิษฐานในสยามประเทศ แต่สมัยเมื่อยังเป็นถิ่นฐานของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชนชาติลาว (ละว้า) ราชธานี ตั้งอยู่ ณ เมืองนครปฐม ซึ่งเรียกนามในสมัยนั้นว่า ทวาราวดี ซึ่งประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ ลัทธิเดิมเป็นลัทธิหินยาน แล้วต่อมาเมื่อยุคอาณาจักรศรีวิชัยเจริญจึงได้รับอิทธิพลลัทธิมหายานจากศรีวิชัยเข้ามา เมื่อสมัยราว พ.ศ. ๑๕๕๐ กษัตริย์เชื้อสายศรีวิชัยได้ครองเมืองลพบุรี แล้วราชบุตรของกษัตริย์องค์นั้นไปครองประเทศกัมพูชา เป็นเหตุให้สยามกับกัมพูชาอยู่ในอำนาจราชวงศ์เดียวกัน และนับถือลัทธิมหายานด้วยกัน

จากนั้นประเทศสยามก็ตกอยู่ในอำนาจของกษัตริย์กรุงกัมพูชาสืบมาอีกช้านาน ศาสนากับวิชาการช่างในประเทศกัมพูชาจึงแผ่มาถึงประเทศสยามตั้งแต่สมัยนั้น ศาสนาพราหมณ์ก็มาเจริญรุ่งเรืองในสมัยนั้น เพราะกษัตริย์กัมพูชาบางพระองค์เลื่อมใสในศาสนาพราหมณ์

เมื่อ พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอนุรุทธมหาราชเป็นกษัตริย์พม่า แห่งเมืองพุกาม ขยายอาณาเขตเข้ามาถึงลานนา และลพบุรี ไทยจึงได้รับนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิหินยานตามแบบแผนเมืองพุกาม

ต่อมาพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ได้เข้ามาตั้งในนครศรีธรรมราช คือ ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ ภิกษุไทยซึ่งได้บวช ณ เมืองลังกา กลับมาตั้งคณะที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อน แล้วชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกาตามมา จนเกียรติคุณของพระสงฆ์ลังกาวงศ์แพร่ขึ้นไปถึงกรุงสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึกว่า “พ่อขุนรามคำแหง กระทำโอยทานแก่มหาเถรสังฆราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา”

แสดงว่ายุคสุโขทัยได้รับพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ไปจากนครศรีธรรมราช สมัยสุโขทัยเป็นยุคปฏิวัติล้มเลิกอารยธรรมขอม เจดียสถานซึ่งเดิมก่อสร้างเป็นปรางค์ขอม ได้ปฏิวัติเป็นเจดีย์ยอดแหลมแบบลังกา ลัทธิพุทธศาสนาแบบมหายานของขอมก็ถูกปฏิวัติเป็นลัทธิลังกามหายานและล้มเลิกลัทธิสมมติเทวราชของขอมด้วย

การรับศาสนามาปฏิบัติตาม จำเป็นต้องศึกษาแนวลัทธิเพื่อความเข้าใจจนแตกฉาน จึงต้องศึกษาหัวข้อธรรมและแนวปรัชญา ถือคำที่ใช้ในศาสนาเป็นถ้อยคำที่ถ่ายทอดด้วยภาษาสามัญไม่ได้ เพราะไม่ลึกซึ้งเท่า จึงจำเป็นต้องรับศัพท์เฉพาะทางศาสนาเข้ามา เช่น นิพพาน บาป บุญ ทาน เมตตา เป็นต้น

เมื่อมีผู้นับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็มีบุคคล มีสถานที่ มีหลักการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ทำให้ถ้อยคำเพิ่มตามมา เช่น สงฆ์ กุฏิ ภาวนา เป็นต้น

๒. ความสัมพันธ์ทางด้านประเพณี

ชนชาติอินเดียเข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินในประเทศไทย ก็นำเอาประเพณีของตนเข้ามาปฏิบัติ ทำให้มีคำที่เนื่องด้วยประเพณีเข้ามาปะปนในภาษาไทย และนาน ๆ เข้ากลายเป็นคำที่เกี่ยวข้อง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กับชีวิตประจำวันด้านประเพณีที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาของคนไทยมากขึ้น เช่น มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ตักบาตรเทโว กฐิน ฯลฯ

๓. ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม

อิทธิพลด้านวัฒนธรรมของอินเดียมีต่อนานาประเทศทางภาคพื้นตะวันออก ก่อนที่วัฒนธรรมตะวันตกจะเข้ามา ไทยได้รับอิทธิพลจากอารยะธรรมและวัฒนธรรมของอินเดียทุกสาขา เช่น

- ศิลปะ เป็นที่ยอมรับกันว่าศิลปะของไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม การรับศิลปะมาเป็นเหตุให้ภาษาที่เนื่องด้วยศิลปะเข้ามาด้วย เช่น ทางด้านดนตรี เดิมไทยเรามีแต่เครื่องคุมจังหวะและเครื่องดีดสีตีเป่าอย่างง่าย ๆ เพียงเพื่อการร้องรำทำเพลงแบบชาวบ้าน ต่อเมื่อเราได้รับอิทธิพลจากอินเดีย จึงเริ่มมีคำ มโหรี ดนตรี สังคีต ดุริยางค์ เกิดขึ้น เครื่องดนตรีก็มี พิณ แล้วก็มีการเล่นพิณพาทย์ ปีพาทย์ขึ้นมา ท่ารำต่าง ๆ เช่น ท่าปฐม พรหมสี่หน้า สอดสร้อยมาลา รามาน้าวศิลป์ ฯลฯ มีศัพท์ที่เกี่ยวกับการละครเกิดขึ้น เช่น องก์ ทางภาคใต้รับเอาการเล่นพื้นเมืองของอินเดียมาดัดแปลง ทำให้เกิดศัพท์และรู้กันแพร่หลาย เช่น โค (พระอิศวร) ตัว (อภิ) ฯลฯ

- ดาราศาสตร์ อินเดียมีความเจริญทางด้านดาราศาสตร์มาช้านาน เมื่อวิชานี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย ทำให้คำต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่น อังคาร พุธ ธนู ฯลฯ

- การแต่งกาย ไทยรับวัฒนธรรมด้านการแต่งกายจากอินเดียหลายอย่าง โดยเฉพาะเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ เช่น มาลา ชฎา ฯลฯ

- สิ่งก่อสร้าง ปัจจัยสำคัญของชีวิตอันหนึ่งคือ ที่อยู่อาศัยและสิ่งประกอบ ซึ่งบางอย่างเราได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดีย ทำให้รับภาษาบาลีมาใช้ด้วย เช่น เคหะ มุข ฯลฯ

- ความเจริญทางด้านวิชาการ เนื่องจากวิทยาศาสตร์และวิทยาการเจริญกว้างขวางขึ้น ทำให้คำที่เราใช้อยู่เดิมแคบเข้า จำเป็นต้องรับคำภาษาบาลีเข้ามาใช้เพื่อความเจริญและความสะดวก เช่น รถ เภสัช ฯลฯ

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๕๙-๑๗๐) ได้กล่าวถึงภาษาบาลีในภาษาไทย ดังนี้

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีส่วนประกอบที่สำคัญ ประกอบด้วย ธาตุ วิภัตติ ปัจจัย เพศ (ลิงค์) จำนวนนับ (วจนะ) บุรุษ เป็นต้น ลักษณะของภาษาบาลีประกอบด้วยพยัญชนะ ๓๓ ตัว สระ ๘ ตัว ไม่มีวรรณยุกต์ ซึ่งลักษณะการนำคำมาใช้ในภาษาไทยได้กำหนดตามกฎเกณฑ์ของภาษาไทย พยัญชนะภาษาบาลี มี ๓๓ ตัว (รวมทั้งพยัญชนะอวรรค ๘ ตัว) คือ ก ข ค ฆ ง จ ฉ ช ฌ ญ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฎ ฐ ฑ ฒ ณ ต ถ ท ธ น ป ผ พ ภ ม พยัญชนะเศษวรรค ๘ ตัว คือ ย ร ล ว ส ห ฬ อ สระภาษาบาลี มี ๘ ตัว คือ อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

เนื่องจากภาษาไทยได้ยืมเฉพาะคำภาษาบาลีมาใช้เท่านั้น ไม่ได้ยืมโครงสร้างทางไวยากรณ์มาด้วย เมื่อมีการยืมคำภาษาบาลีใช้ในภาษาไทย รูปแบบการยืมคำนั้นจึงมีทั้งการเปลี่ยนแปลงและไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะกับลักษณะของภาษาไทย สามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงเสียง
๒. การเปลี่ยนแปลงคำ
๓. การเปลี่ยนแปลงความหมาย
๔. คงไว้ตามเดิม

การเปลี่ยนแปลงเสียง

คำภาษาบาลีในภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะ ซึ่งถือเป็นกฎที่แน่นอนว่าภาษาที่ถูกยืมมามักจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ เปลี่ยนแปลงเสียง และเป็นไปตามลักษณะสำคัญของภาษาผู้ยืม ภาษาบาลีมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ
๒. การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ
๓. การตัดเสียง
๔. การเพิ่มเสียง

๑. การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะในภาษาบาลี

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ ดังตัวอย่าง

ก. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะ ต เป็น ด

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
คหปติ	→	คหบดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะ ป เป็น บ

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
ปุญฺญ	→	บุญ
ปุคฺคล	→	บุคคล
ปุปฺผ	→	บุปผา

ค. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะ ฏ เป็น ฎ

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
สาฏก	→	สาฎก

ง. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะ ว เป็น พ

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
วฑฺฒนา	→	พัฒนา
วิริย	→	พิริยะ หรือ วิริยะ

จ. ตัดพยัญชนะ ฏ และ ฑ ออก เช่น

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
ทิฏฺฐิ	→	ทิฐิ
รฏฺฐ	→	รัฐ
วุฑฺฒิ	→	วุฒิ
อฑฺฒ	→	อัฒ (อัฒจันทร์)
อฏฺฐิ	→	อัฐิ

ฉ. เปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะตัวสุดท้ายเป็นตัวสะกด

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
โอวาท	→	โอวาท
กิเลส	→	กิเลส
คุณ	→	คุณ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ช. คงรูปไว้ตามเดิม

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
วิญฺญู	→	วิญญู
ภริยา	→	ภริยา
วิปสฺสนา	→	วิปัสสนา
เวฬุ	→	เวฬุ
หตฺถี	→	หัตถี
อิตฺถี	→	อิตถี
อาวุโส	→	อาวุโส

๒. การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ

ก. เปลี่ยนแปลง สระอุ เป็นสระอู

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
พหุสฺสุต	→	พหูสูต

ข. เปลี่ยนแปลง สระอา และ โอ เป็นสระเอา

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
คารว	→	คารวะ, เคารพ

ค. เปลี่ยนแปลง สระอิ เป็นสระเอ และแปลง ว เป็น พ

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
วชิร	→	เพชร

ง. เปลี่ยนแปลงสระอะ เป็นสระ –ัย (อัย)

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
ปจฺจย	→	ปัจจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จ. เปลี่ยนแปลง สระอิ เป็น สระอี

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
อคฺคิ	→	อัคคี
คหปติ	→	คหบดี

ฉ. เปลี่ยนแปลง สระอะ เป็น สระโอ

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
ปุคฺคล	→	บุคคล

ช. ไม่ออกเสียงพยัญชนะตัวสุดท้าย

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
เจติย	→	เจดีย์
อุปชฺฌาย	→	อุปัชฌาย์
อริยสจฺจ	→	อริยสัจจ์

๓. การเปลี่ยนแปลงความหมาย

เมื่อคำภาษาบาลีที่ไทยนำมาใช้ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น ๓ ลักษณะ คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

ก. ความหมายแคบเข้า

คารวะ เดิมใช้หมายถึง ความนับถือ ความเคารพ ความรุ่งเรือง ความหนัก
ไทยใช้หมายถึง ความนับถือ

ข. ความหมายกว้างออก

โขม เดิมใช้หมายถึง ผ้าทอด้วยเปลือกไม้
ไทยใช้หมายถึง ผ้าใยไหม ผ้าขาว ผ้าป่าน

คัมภีร์ เดิมใช้หมายถึง ลึก ลึกซึ้ง สุขุม
ไทยใช้หมายถึง ๑. หนังสือสำคัญทางศาสนา
๒. ลักษณะนามเรียกตำราที่สำคัญทางศาสนา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิตถาร เดิมใช้หมายถึง กว้าง ละเอียด
ไทยใช้หมายถึง ๑. กว้าง ละเอียด
๒. แปลกประหลาด
๓. นอกแบบ นอกทาง

โอสถ เดิมใช้หมายถึง ยารักษาโรค
ไทยใช้หมายถึง ๑. ยารักษาโรค
๒. ชื่อยา
๓. บุหรี่ เช่น พระโอสถมวน พระโอสถกล้อง

ค. ความหมายย้ายที่

อาวุโส เดิมใช้หมายถึง คำเรียกพระภิกษุที่มีอายุหรือพรรษาน้อยกว่า
ไทยใช้หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า ผู้มีอายุมากกว่า

เขตฺต เดิมใช้หมายถึง นา
ไทยใช้หมายถึง แดนที่กำหนดขีดคั่นไว้ เช่น เขตป่า เขตบ้าน เขตร้อน เขตหนาว เขตดอนเมือง เขตจตุจักร

สมเพช เดิมใช้หมายถึง สงสาร ความกรุณา
ไทยใช้หมายถึง สยดสยอง

๔. การตัดพยางค์หรือคำ

ก. ตัดพยางค์หน้า

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
อุโปสถ	→	โบสถ์
อุปกิเลส	→	กิเลส
สามเณร	→	เณร

ข. ตัดคำหลัง

ภาษาบาลี		**ไทยนำมาใช้**
อโหสิกมฺม	→	อโหสิ
เวจฺจกุฏิ	→	เวจ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕: ๓๑๘-๓๒๓) ได้เสนอรายละเอียดไว้ดังนี้

คำบาลีและสันสกฤตที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย กล่าวโดยส่วนใหญ่มีอยู่ ๓ ชนิด

๑. คำนามนาม
๒. คำคุณนาม
๓. คำกิตก์

คำนามนาม ตรงกับคำนามในภาษาไทย เรานำมาใช้เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น :- ชน, กุมาร, ทารก, บุรุษ, มนุษย์, ทูต, โลก, วานร ฯลฯ

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น :- รส<u>โอชา</u>, อายุ<u>เยาว์</u>, คน<u>กตัญญู</u>, <u>วิญญู</u>ชน, <u>เกศ</u>กษัตริย์ ฯลฯ

คำคุณนาม ตรงกับคำวิเศษณ์ในภาษาไทย เรานำมาใช้เป็น ๒ ชนิด คือ :-

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น :- เชษฐา, กนิษฐา, กรรมการ, นิล ฯลฯ

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น :- สุนทร, บวร, บรม, เศวต, มหันต์, อนันต์, ธรรมิก, พิศาล ฯลฯ

คำกิตก์ แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ :- ชนิดที่เป็นนาม เรียกว่า นามกิตก์ ชนิดที่เป็นกริยา เรียกว่า <u>กริยา</u>กิตก์

นามกิตก์ คือ กริยานาม ได้แก่นามที่มาจากกริยา เรานำมาใช้เป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นนาม เช่น :- กิจ, ทาน, รส, สาวก, ทายก, อาสนะ, ฐาน, สังข์, นายก, ภิกษุ ฯลฯ

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น ปิยมิตร, ทหารอาสา, ภิกษุธรรมวาที, ธรรมจารีบุคคล, คำอาลัย, คำอาวรณ์ ฯลฯ

๓. ใช้เป็นคำกริยา เช่น

ขอ	<u>โทษ</u>	ฉัน
อย่า	<u>อาลัย</u>	เขาเลย
พระภิกษุ	<u>เทศน์</u>	บนธรรมาสน์
พ่อค้า	<u>โฆษณา</u>	ขายของ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เขา โกรธ ฉัน
คุณพ่อ กรุณา ฉันมาก

ข้อสังเกต: คำบาลีและสันสกฤตที่นำมาใช้เป็นคำกริยาในภาษาไทย โดยมากเดิมเป็นคำนาม (ชนิดนามกิตก์)

กริยากิตก์ คือ กิตก์ที่เป็นคำกริยา เรานำมาใช้เป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น พุทธ, สุภาษิต, ยุทธ, ลิขิต, พรต, คณิต, ชาตา ฯลฯ

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น แสงโชติช่วง, คนสุจริต, คนทุจริต, คนทุคคตะ, ปูชิตบุคคล, วิชิตราช, อาจิณปฏิบัติ ทำเป็นอาจิณ ฯลฯ

๓. ใช้เป็นคำกริยา เช่น

ถ้อยคำที่ สัมประยุกต์ ด้วยสัจจะ (ประกอบ)
ลมกัมมัชวาต ประพาต พัด (พัด)
ข้าศึกต่างก็พากัน ประลาต ไป (หนี)
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สวรรคต (ไปสวรรค์)
พระราชาทิวงคต (ไปสวรรค์)
ครู อนุญาตให้นักเรียนลาพัก
เขาอาฆาตฉัน (มุ่งร้าย)
เขาทุจริตต่อหน้าที่ (ประพฤติชั่ว)

วิธีที่เรานำคำบาลีและสันสกฤตมาใช้

ภาษาบาลีและสันสกฤต เป็นภาษาที่มีวิภัตติ ปัจจัย ซึ่งเป็นภาษาต่างตระกูลกับภาษาไทย การนำคำในภาษาทั้ง ๒ เข้ามาใช้ จำเป็นต้องแปลงรูปเสียก่อนตามสมควรจึงจะเข้ากันได้

การนำคำบาลีและสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาไทยมีหลายวิธีด้วยกัน มีดังนี้

๑. ใช้ตามรูปเดิมโดยไม่ตัดรูปวิภัตติออก เช่น เฉโก, เดโช (เตโช), โทโส, บุพโพ (ปุพโพ), พาโล, โมโห, นานาจิตตัง, วาโย, เสโท, อนิจจัง, อาโป, อายุวัณโณสุขังพลัง, อาวุโส ฯลฯ

๒. ใช้ตามรูปเดิมแต่ตัดวิภัตติออก เช่น กุมาร, โจร, ทูต, เศรษฐี, สุขี, ภิกษุ, วัตถุ, สัญญา ฯลฯ วิธีนี้ใช้มากและออกเสียงได้ ๓ ชนิด คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑) ออกเสียงตามคำเดิม เช่น นิธิ, สมาธิ, เศรษฐี, สุขี, ปสุ, ภิกษุ, ราตรี, ธานี, สติ, ปัญญา, กัญญา, วัตถุ, กตัญญู, วิญญู ฯลฯ

๒) ออกเสียงเพี้ยนไปจากเดิม เพราะให้พยัญชนะตัวสุดท้ายทำหน้าที่เป็นตัวสะกด เช่น กุมาร, โจร, ชน, ทูต, โลก, วานร, สหาย ฯลฯ

๓) ออกเสียงผิดไปจากเดิม เช่น

กนก	อ่านว่า	กะหนก
จริต	อ่านว่า	จะหริด
บัญญัติ	อ่านว่า	บันหยัด
บุรุษ	อ่านว่า	บุหรุด
ประมาท	อ่านว่า	ประหมาด
ประโยค	อ่านว่า	ประโหยค
ประโยชน์	อ่านว่า	ประโหยด
ประวัติ	อ่านว่า	ประหวัด
วาสนา	อ่านว่า	วาดสะหนา
ศาสนา	อ่านว่า	สาดสะหนา
ตรุษ	อ่านว่า	ตรุด
สมร	อ่านว่า	สะหมอน
อดิเรก	อ่านว่า	อะดิเหรก
อปโลกน์	อ่านว่า	อะปะโหลก
อุปราช	อ่านว่า	อุปะหราด
ฤกษ์	อ่านว่า	เริก
	ฯลฯ	

๓. ตัดส่วนหน้าของคำออก ใช้แต่ส่วนหลัง เช่น

ณรงค์	ตัดมาจาก	รณรงฺค
เณร	ตัดมาจาก	สามเณร
ตรธาร	ตัดมาจาก	อนฺตรธาน
รีต	ตัดมาจาก	จาริตฺต
ตักษัย	ตัดมาจาก	ชีวิตกฺษย
นันต์	ตัดมาจาก	อนนฺต
นุช	ตัดมาจาก	อนุช
ภิรมย์	ตัดมาจาก	อภิรมฺย
โบสถ์	ตัดมาจาก	อุโปสถ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔ ตัดส่วนหลังของคำออก ใช้แต่ส่วนหน้า เช่น

จรลี	ตัดมาจาก	จรลีลา
พารา	ตัดมาจาก	พาราณสี
วินิจ	ตัดมาจาก	วินิจฉัย
อักโข	ตัดมาจาก	อักโขภิณี
อัชฌา	ตัดมาจาก	อัชฌาสัย
อโหสิ	ตัดมาจาก	อโหสิกรรม
	ฯลฯ	

๕. ตัดส่วนหน้าและส่วนหลังของคำออก ใช้แต่ส่วนกลาง มีใช้น้อย เช่น โข (ขู) ตัดมาจาก อักโขภิณี

๖. แผลงสระและพยัญชนะให้ผิดรูปไปจากเดิม เช่น

เกียรติ	แผลงมาจาก	กีรติ
วิเชียร	แผลงมาจาก	วชิร
บุรุษ	แผลงมาจาก	ปุรุษ
เบญจ	แผลงมาจาก	ปญฺจ
เคราะห์	แผลงมาจาก	คฺรห
สรรพ	แผลงมาจาก	สรฺว
เยาว์	แผลงมาจาก	ยุว
เสาวรภย์	แผลงมาจาก	สุรภี
ดำรู	แผลงมาจาก	ตรุ
เมาห	แผลงมาจาก	โมห
พิพิธ	แผลงมาจาก	วิวิธ
	ฯลฯ	

๗. เติมไม้ทัณฑฆาตลงไปที่พยางค์สุดท้ายของคำ เพื่อลดพยางค์ให้น้อยลง เช่น

กรณฑ์	กรณีย์	กัณฑ์	ขัณฑ์
สุคันธ์	ทันต์	อานันท์	สุรีย์
พักตร์	พัสดุ์	โอษฐ์	ยุกต์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๘. เติมไม้วรรณยุกต์ลงไปอย่างคำไทย เช่น

กบี่, กระบี่	มาจากคำ	กปิ
เท่ห์	มาจากคำ	เทห
พุทโธ่	มาจากคำ	พุทฺโธ
เธี้ยร	มาจากคำ	ธีร
ระย้า	มาจากคำ	รยา
ไม้ตรี	มาจากคำ	ไมตรี
เอ้กา	มาจากคำ	เอกา
	ฯลฯ	

๙. เปลี่ยนหรือเพิ่มรูปคำให้เพี้ยนไปจากเดิม เช่น

บาลี	**สันสกฤต**	**ไทยใช้**
กติกา		กฤษฎีกา, กฤตยฎีกา
กปฺปรุกฺข	กลฺปพฤกฺษ	กำมพฤกษ์
เชฏฺฐ	เชยษฺฐ	เจษฎา
ปจฺจกฺข	ปฺรตฺยกฺษ	ประจักษ์
ปฏิปกฺข	ปฺรติปกฺษ	ปฏิปักษ์
	ปฺรเหลิ	ประเล่ห์, ประเหล
สนฺติ	ศานฺติ	กสานติ์, กระสานติ์
สินฺธุ	สินธุ	กระสินธุ์
ยาจก	ยาจก	กระยาจก
สินิทฺธ	สินิคฺธ	สนิท
อธิฏฺฐาน	อธิษฺฐาน	พิษฐาน
	โคกษฺร	โคกกระสุน
เสมฺหะ	เศลษฺม	เสลด
สิมฺพลี	ศาลฺมลิ	สำลี

๑๐. เปลี่ยนความหมายให้ผิดไปจากเดิม เช่น

คำ	**ความหมายเดิม**	**ความหมายที่ไทยใช้**
เวทนา	ความรู้สึกทุกข์สุข	สงสาร, เอ็นดู, ปราณี
สงสาร	การเวียนตายเวียนเกิด, โลก	เอ็นดู, ปราณี, รู้สึกเป็นห่วงใย
สมเพช	ความสลด	สงสาร, เอ็นดู, สลดใจ ทำให้เกิดสงสาร
อนาถ	ไม่มีที่พึ่ง	น่าสงสาร, น่าสลดใจ, น่าสังเวช
อารมณ์	เครื่องยึดเหนี่ยวใจ	นิสัยใจคอ, ความเป็นไปของจิตใจในขณะหนึ่ง ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำ	**ความหมายเดิม**	**ความหมายที่ไทยใช้**
อาวรณ์	เครื่องกั้น เครื่องกำบัง	ห่วงใย, อาลัย, คิดกังวลถึง
อุตริ	ยิ่ง	นอกแบบ, นอกคอก, แปลกออกไป
โมโห	ความหลง, ความโง่เขลา	โกรธ
ยโส	ความงาม ความดี เกียรติคุณ	ไว้ยศ ถือตัว หยิ่ง

ฯลฯ

๑๑. การเรียงคำ

ก. ถ้าเป็นคำสมาส มักเรียงตามระเบียบในภาษาเดิม คือ เรียงคำวิเศษณ์หรือคำขยายไว้ข้างหน้า เช่น

สุนทรพจน์	สุภาพชน	รัตนกวี
มหันตภัย	ราชบุตร	คณบดี
จุฬาโลก	บรมกษัตริย์	กสิกรรม

ฯลฯ

ข. ถ้าไม่ใช่สมาสมักเรียงตามระเบียบในภาษาไทย คือ เรียงคำวิเศษณ์หรือคำขยายไว้ข้างหลัง เช่น

สารอกุศล	อากาศบริสุทธิ์	พจน์สุภาพ
โอรสกษัตริย์	คณะรัฐบาล	คุณอนันต์
โทษมหันต์	ประชวรพระนาภี	โรคอหิวาห์

ฯลฯ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๙: ๑๖๔-๑๗๔) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญที่ภาษาไทยนำมาจากภาษาบาลี ไว้ดังนี้

คำที่แสดงอุปสรรค

คำอุปสรรค คือ คำที่ใช้เติมข้างหน้าคำนามและคำกริยาในภาษาบาลีและสันสกฤตให้มีความหมายแปลกออกไปจากเดิมในภาษาบาลี ในภาษาบาลีมีอยู่ ๒๐ คำ ในภาษาสันสฤตมีอยู่เท่า ๆ กัน และส่วนมากเขียนอย่างเดียวกัน ที่เขียนต่างกันไปบ้างเล็กน้อยมีอยู่ ๖ คำ ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เลขที่	บาลี	สันสกฤต	ความหมาย
๑	อติ	-	ยิ่ง, เกิน, ล่วง, พิเศษ, มาก, เลิศล้น, ผ่าน, ล่วง, พ้นเลยไป
๒	อธิ	-	ยิ่ง, เกิน, ใหญ่, ทับ, มั่น, เฉพาะ
๓	อนุ	-	น้อย, ภายหลัง, ตาม, เนือง ๆ
๔	อป	-	ปราศ, หลีก, ไม่
๕	อปิ, ปิ	-	ใกล้, บน
๖	อภิ	-	ยิ่ง, ใหญ่, เฉพาะ, ข้างหน้า, วิเศษ, เหนือ
๗	อว, โอ	-	ลง, ต่ำ
๘	อา	-	ทั่ว, ยิ่ง, กลับความ, เจริญ, เอื้อเฟื้อ
๙	อุ	อุสฺ	ขึ้น, นอก
๑๐	อุป	-	เข้าไป, ใกล้, มั่น, รอง
๑๑	ทุ	ทุสฺ	ชั่ว, ยาก, ลำบาก, ทราม, น้อย
๑๒	นิ	นิสฺ	เข้า, ลง
๑๓	นิ	-	ไม่มี, ออก, ขัด
๑๔	ป	ปฺร	ทั่ว, ข้างหน้า, ก่อน, ออก
๑๕	ปฏิ	ปฺรติ	เฉพาะ, ตอบ, ทวน, กลับ, ตลอด, เปรียบเทียบ
๑๖	ปรา	-	กลับความ
๑๗	ปริ	-	รอบ, กำหนด
๑๘	วิ	-	วิเศษ, แจ้ง, ต่าง, กลับความ, ปราศจาก, แปลก, ผิด, กว้าง
๑๙	สํ	สมฺ	พร้อม, ร่วม, ดี, เอง
๒๐	สุ	-	ดี, งาม, ง่าย

คำอุปสรรคในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เราได้นำมาใช้ในภาษาไทยด้วย ส่วนมากก็ใช้นำหน้าคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต มีอนุโลมใช้กับคำในภาษาไทยบ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อย เมื่อนำเอามาใช้ในภาษาไทย เราใช้เติมหน้าคำนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ เช่น

เติมหน้าคำนาม : อุปราช, อภิสิทธิ์, อธิบดี, อนุภรรยา ฯลฯ
เติมหน้าคำกริยา : อนุญาต, อนุมัติ, ปฏิเสธ, สงเคราะห์ ฯลฯ
เติมหน้าคำวิเศษณ์ : อดิเรก, อภิชาต, อนุชาต, วิบูล ฯลฯ

คำอุปสรรคต่าง ๆ เรานำมาใช้ในภาษาไทย ดังนี้

๑. อติ ในภาษาบาลีเมื่อเรานำมาใช้ในภาษาไทย นิยมเปลี่ยนเป็น “อดิ” หรือบางที ก็ตัด “อ” ออกได้บ้าง และบางทีก็แผลง “อติ” เป็น “อัจจ” หรือ “อัตย” ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. คงรูป เช่น อติชาต = เกิดเลิศเลอกว่าเผ่าพงศ์
อติมานะ = ความถือตัวยิ่ง, ความเย่อหยิ่ง, ความจองหอง
อติราช = พระราชาผู้ยิ่งใหญ่
อติเรก = เกินหนึ่ง, ใหญ่ยิ่ง, มาก
อติเทพ = เทวดาผู้ยิ่งใหญ่กว่าเทวดาอื่น ๆ

ข. แผลงเป็น “อดิ” เช่น อดิศักดิ์ = ศักดิ์ยิ่ง
อดิศร = ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง

ค. ตัด “อ” ออก เช่น ดิเรก ตัดมาจาก อดิเรก

ง. แผลงเป็น “อัจจ” หรือ “อัตย” เช่น อัจจันต์ แผลงมาจาก อติ+อันต์ อัจจัย แผลงมาจาก อติ + อัย, อัตยันต์ แผลงมาจาก อติ + อันต์

๒. อธิ ที่นำมาใช้ในภาษาไทยมีอยู่ ๖ แบบด้วยกันคือ

ก. คงรูป เช่น อธิบดี = ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง, อธิราช = พระราชาผู้ยิ่งใหญ่, อธิโมกข์ = ความพันยิ่ง, ความเด็ดเดี่ยว

ข. คงรูป และเติมตัวสะกด เช่น อธิฐาน = ความตั้งใจมั่น, อธิฏฐาน = ความหมายอย่างเดียวกับอธิฐาน

ค. เติม “ก” ข้างหลัง เป็น “อธิก” เช่น อธิกมาส = เดือนยิ่ง คือ เดือนที่เพิ่มเข้ามา, อธิกวาร = วันที่เกินเข้ามา

ง. แผลง “อธิก” เป็น “อธึก” = มีความหมายอย่างเดียวกัน “อธิก” มักปรากฏในวรรณคดี เช่น อธึกทาน = ทานอันยิ่งใหญ่, อธึกเทวเดช = เดชของเทวดาผู้ยิ่งใหญ่

จ. แผลง “อธิ” เป็น “อัชฌ” หรือ “อัชย” เช่น อธิ + อัตติก = อัชฌัตติกะ = เฉพาะตัว, ภายใน, อธิ + อสัย = อัชฌาสัย = การอยู่กับ, นิสัยใจคอ อธิ + อาศัย = อัธยาศัย = การอยู่กับ, นิสัยใจคอ (มีความหมายอย่างเดียวกับอัชฌาสัย)

ฉ. ตัด “อ” ที่ “อธิ” ออก เช่น อธิบาย เป็น ธิบาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. อนุ ในภาษาไทยใช้ได้ ๔ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น อนุชน = ชนที่เกิดในภายหลัง, อนุภรรยา = ภรรยาน้อย, อนุจร = ผู้ประพฤติตาม, ผู้ไปตาม, อนุบาล = ตามเลี้ยง, ตามรักษา, อนุมาน = กำหนดตาม, อนุรักษ์ = ตามรักษา

ข. ตัด “อ” ออก เช่น อนุช เป็น นุช = ผู้เกิดภายหลัง

ค. แผลง “อนุ” เป็น “อันว” เช่น อนุ + อย = อันวย = เป็นไปตาม, อนุโลมตาม เช่น อันวยาเนกรรถประโยค

ง. ใช้เติมหน้าคำไทยบางคำ เช่น อนุกระเบียด

๔. อป ใช้ได้ ๒ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น อปมงฺคล = ปราศจากมงคล ไม่เป็นมงคล, อปยศ = ปราศจากยศ, เสื่อมเสียชื่อเสียง

ข. แผลงเป็น อัป เช่น อัปมงคล อัปยศ

๕. อปิ, ปิ สองคำนี้ในภาษาไทยไม่นิยมใช้ แม้ในภาษาบาลีและสันสกฤตก็มีใช้น้อย เช่น อปิกรรม = ใกล้หู, ปิทหนะ = การวางไว้ข้างบน, การปิด

๖. อภิ ในภาษาไทยนิยมใช้ ๔ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น อภิชน = ชนผู้ยิ่งใหญ่, อภิสิทธิ์ = สิทธิพิเศษยิ่งกว่าคนธรรมดา, อภิธรรม = ธรรมอันยิ่งใหญ่, อภิปรัชญา = ปรัชญาอันยิ่งใหญ่, อภิรมย์ = ยินดียิ่ง

ข. คงรูป แต่เติมตัวสะกด เช่น อภิ + ฌา = อภิชฌา = ความเพ่งเฉพาะ, อภิ + ญา = อภิญญา = ความรู้ยิ่ง

ค. ตัด “อ” ได้บ้าง เช่น อภิปราย เป็นภิปราย, อภิรมย์ เป็น ภิรมย์

ง. แผลง “อภิ” เป็น “อัพภ” หรือ “อัภย” เมื่ออยู่หน้าสระ เช่น อภิ + อันดร = อัพภันดร หมายถึง ระหว่างยิ่ง คือ ภายใน, อภิ + โอกาส หมายถึง อัพโภกาส หมายถึง โอกาสยิ่ง คือ กลางแจ้ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๗. อว, โอ ใช้ได้รูปเดียว คือ คงรูป เช่น อวชาต หมายถึง เกิดต่ำ, เกิดเลว, อวมงคล, อวตาร, อวสาน, โอกาส, โอวาท, โอภาส

๘. อา ใช้ได้ใน ๒ แบบด้วยกัน คือ

ก. ใช้เสริมความหมายของคำเดิม เช่น อากร = กระทำทั่ว, บังเกิด, อาการ = การกระทำทั่ว, ความเป็นอยู่, ท่าทาง, อาจารย์ = ผู้ประพฤติเอื้อเฟื้อ, อานันท์ = เพลิดเพลินยิ่ง

ข. ใช้กับความหมายเดิม เช่น คมน = ไป, อาคม = มา, จร = ไป, อาจร = มา

๙. อุ, อุสฺ ใช้ได้ใน ๒ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป หรือตัด สฺ ที่ อุสฺ ออก เช่น อุโฆษ = กึกก้องขึ้น, อุเทศ = การแสดงขึ้น, อุบัติ = ความเกิดขึ้น

ข. คงรูป และเติมตัวสะกด เช่น อุตสาหะ = ความขยันขึ้น (เติม ต), อุทธรณ์ = การยกขึ้น (เติม ท)

๑๐. อุป ใช้ได้ใน ๒ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น อุปกรณ์, อุปการ, อุปกิเลส, อุปโภค, อุปนายก

ข. คงรูป และเติมตัวสะกด เช่น อุปัฏฐาก, อุปถัมภ์

๑๑. ทุ, ทุสฺ มีที่ใช้ได้เป็น ๕ แบบด้วยกัน คือ

ก. เพิ่มตัวสะกดลงหลัง ทุ หรือ ตัด สฺ ที่ ทุสฺ ออก เช่น ทุ + กร = ทุกกร, ทุ + จริต = ทุจริต, ทุ + คต = ทุคคต, ทุ + ภาษิต = ทุพภาษิต, ทุ + นิมิต= ทุนนิมิต

ข. ถ้าพยัญชนะตัวต้นของคำหลังเป็นอักษรต่ำ หรือพยางค์หน้าของคำหลังขึ้นต้นด้วยสระ ให้เติม “ร” หรือจะแปลง “ทุ” เป็น “ทุร” ก็ได้ เช่น ทุ + ชน = ทุรชน, ทุ + ชาติ = ทุรชาติ, ทุ + พล = ทุรพล, ทุ + อาจาร = ทุราจาร

ค. ถ้าพยัญชนะตัวต้นของคำหลังเป็นอักษรต่ำ แผลง ทุ หรือ ทุสฺ เป็น “ทร” ก็ได้เช่น ทุ + ชน = ทรชน, ทุ + พล = ทรพล, ทุ + พิษ = ทรพิษ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แต่ในบางครั้งพยัญชนะติดกันของคำหลังเป็นอักษรกลางหรืออักษรสูง สามารถแปลง ทุ เป็น ทร ได้เช่น ทรกรรม = การทำให้ลำบาก, ทรหน = ทางลำบาก

ง. แผลง “ทุ” เป็น “โท” เมื่อเติมหน้า “มนัส” คือ ทุ + มนัส = โทมนัส

จ. ใช้เติมหน้าคำไทยบางคำ เช่น ทุ + หน = ทรหน (ทางลำบาก, ทางกันดาร) ทุ + หู = ทรหู (ดื้นรนอยากรู้, ร้องดัง), ทุ + หวล = ทรหวล (พัดหอบเอาไป)

๑๒. นิ., นิสฺ มีที่ใช้ได้เป็น ๗ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น นิพนธ์ = ผูกเข้า, แต่ง, ร้อยกรอง, นิพัทธ์ = เนื่องออก คือ เนื่อง ๆ, นิภา = สว่างออก คือ รัศมี, นิยาม = กำหนดเอง คือ จำกัดความหมาย

ข. คงรูป และเติมอักษร เช่น

นิ + นาท = นินนาท (บันลือออก, ความกึกก้อง)
นิ + พาน = นิพพาน (ความดับไม่เหลือ คือ ดับกิเลสอย่างสิ้นเชิง)
นิ + พิทา = นิพพิทา (ความเบื่อออก คือ ความเบื่อหน่ายในกองทุกข์)

ค. คงรูป และเติม “ร” ข้างหลัง ในเมื่อพยางค์หน้าของคำหลังขึ้นต้นด้วยอักษรต่ำหรือสระ เช่น นิ + คุณ = นิรคุณ

นิ + ทุกข์ = นิรทุกข์
นิ + โทษ = นิรโทษ
นิ + ภัย = นิรภัย
นิ + มล = นิรมล
นิ + อันตราย = นิรันตราย
นิ + อันดร = นิรันดร
นิ + อามัย = นิรามัย

ง. แผลง “นิ” เป็น “นฤ” เมื่อพยางค์หน้าของคำหลังขึ้นต้นด้วยอักษรต่ำที่เป็นพยัญชนะวรรค เช่น

นิ + คหิต = นฤคหิต
นิ + นาท = นฤนาท
นิ + มิต = นฤมิต

จ. แผลง “นิ“ เป็น “เน” เมื่อเติม “ร” เข้าข้างหลัง เช่น

นิรคุณ เป็น <u>เนรคุณ</u>
นิรมิต เป็น <u>เนรมิตร</u>

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฉ. แผลง “นิ” เป็น “เนีย” เมื่อเติม “ร” เข้าข้างหลัง เช่น
นิรทุกข์ เป็น เนียรทุกข์
นิรเทศ เป็น เนียรเทศ

ช. แผลง “นิ” เป็น “นิรา” ใช้เป็นคำกริยาหรือใช้เป็นคำปฏิเสธก็ได้ แปลว่าไปจาก, ปราศจาก, ไม่มี เช่น
นิราลย = ไม่มีอาลัย หมดความห่วงใย ไม่มีความนับถือ ไม่มีที่อยู่อาศัย
นิราหาร = ไม่มีอาหาร ปราศจากอาหาร หมดอาหาร อดอาหาร
นิรามิส = ไม่มีอามิส ไม่มีเหยื่อล่อ ปราศจากความใคร่ในกาม

๑๓. ป, ปฺร ใช้ได้เป็น ๓ แบบด้วยกัน คือ

ก. คงรูป เช่น
ป + กรณ = ปกรณ์ การกระทำทั่ว (หมายถึง คัมภีร์, ตำรา, หนังสือ)
ป + ภา = ปภา สว่างทั่ว (หมายถึง แสงสว่าง, รัศมี)
ปฺร + ชฺญา = ปรชฺญา ปรัชญา (หมายถึง รู้, ทั่ว)

ข. แผลงเป็น “ประ” เช่น
ปฺร + ภสฺสร เป็น ประภัสสร
ปฺร + กฤต เป็น ประกฤต
ปฺร + กาศ เป็น ประกาศ
ปฺร + เทศ เป็น ประเทศ
ปฺร + ยุกฺต เป็น ประยุกต์

ค. แผลงเป็น “ปรา” เช่น
ปฺร + ชฺญา = ปราชญ์
ปฺร + โมทฺย = ปราโมทย์
ปฺร + ศรฺย = ปราศรัย

๑๔. ปฏิ, ปฺรติ มีที่ใช้ได้รวม ๗ แบบดังนี้

ก. คงรูป เช่น ปฏิกิริยา, ปฏิทิน, ปฏิวัติ, ปฏิเสธ, ปฏิเวธ

ข. แผลง ฏิ ของคำว่า “ปฏิ” เป็น “จฺจ” เช่น
ปฏิ + อตฺต = ปัจจัตตะ
ปฏิ + อนฺต = ปัจจันต
ปฏิ + อมิตฺต = ปัจจามิตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปฏิ + อุปนฺน = ปัจจุบัน
ปฏิ + เอก = ปัจเจก

ค. ทีฆะ อะ ที่ ป เป็น อา สำเร็จรูปเป็น “ปาฏิ”
ปฏิ + ปท = ปาฏิบท
ปฏิ + หาริย = ปาฏิหาริย์
ปฏิ + ปุคฺคลิก = ปาฏิบุคลิก

ง. แผลง “ปฺรติ” เป็น “ประติ” เช่น
ปฺรติ + ชฺญ เป็น ประติชญา
ปฺรติ + ทิน เป็น ประติทิน
ปฺรติ + เษธ เป็น ประติเษธ

จ. แผลง “ปฺรติ” เป็น “ประดิ” เช่น
ปฺรติ + ทิน เป็น ประดิทิน
ปฺรติ + ชญา เป็น ประดิชญา (ปฏิญญา)

ฉ. แผลง “ปฺรติ” เป็น “ปรตย” หรือ “ปรัตย” เช่น
ปฺรติ + อันต์ เป็น ปรตยนต์, ปรัตยันต์ (ที่สุดเฉพาะ)
ปฺรติ + อักษ์ เป็น ปรตยักษ์, ปรัตยักษ์

ช. แผลง “ปฺรติ” เป็น “ปราติ” เช่น ปฺรติ + หารย์ เป็น ปราติหารย์

๑๕. ปรา ใช้เติมข้างหน้าคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต มีความหมายตรงกันข้ามกับความหมายเดิม เช่น ชัย (ความชนะ)–ปราชัย (ความพ่ายแพ้)–ภวะ (ความเจริญ) ปราภวะ (ความเสื่อม)

๑๖. ปริ มีที่ใช้ได้ ๕ แบบ ดังนี้

ก. คงรูป เช่น ปริมณฑล, ปริกัลปมาลา, ปริเฉท, ปริณายก, ปรินิพพาน, ปริมาณ, ปริยาย, ปริวรรต

ข. คงรูป และเติมตัวสะกด เช่น ปริญญา, ปริจเฉท

ค. แผลง ปริ เป็น ปรี เช่น ปริ + ชา เป็น ปรีชา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ง. แผลง ปริ เป็น บริ เช่น บริกรรม, บริการ, บริขาร, บริจาค, บริบาล, บริบูรณ์, บริวาร, บริโภค, บริรักษ์, บริหาร, บริสุทธิ์

จ. แผลง ปริ เป็น บรร เช่น ปริยาย เป็น บรรยาย, ปริหาร เป็น บรรหาร, บริษัท เป็น บรรษัท

๑๗. วิ มีที่ใช้ได้ ๙ แบบ ดังนี้

ก. คงรูป เช่น วิกฤติ, วิจารณ์, วิจิตร, วิชัย, วิชิต, วิบัติ, วินาศ, วิวัฒน์

ข. คงรูป และเติมตัวสะกด เช่น วิกขัมภนะ, วิชชา, วิญญาณ, วิญญู

ค. แผลง วิ เป็น เว เช่น วิมัต เป็น เวมัต (ความต่าง ความแปลกไป) วิโรจน์ เป็น เวโรจน์ (ความรุ่งเรือง, สุกใส) วิวัณ เป็น เววัณ (ต่างวรรณะกัน) วิสม เป็น เวสม (ความไม่เสมอกัน) วิหัปปติ เป็น เวหัปติ (พฤหัสบดี)

ง. แผลง วิ เป็น ไว เช่น วิพจน์ เป็น ไวพจน์ (คำที่มีรูปต่างกันแต่มีความหมายคล้ายกัน, คำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่มีความหมายต่างกัน) วิฑูรย์ เป็น ไพฑูรย์, วิโรจน์ เป็น ไวโรจน์

จ. แผลง วิ เป็น พิ เช่น วิจารณ์ เป็น พิจารณ์, วิศาล เป็น พิศาล, วิจิตร เป็น พิจิตร, วิชัย เป็น พิชัย, วิชิต เป็น พิชิต, วิบูล เป็น พิบูล

ฉ. แผลง วิ เป็น ไพ เช่น วิจิตร เป็น ไพจิตร, วิรัช เป็น ไพรัช (ต่างประเทศ), วิศาล เป็น ไพศาล, วิหาร เป็น ไพหาร

ช. แผลง วิ เป็น ไพร เช่น วิจิตร เป็น ไพรจิตร, วิชน เป็น ไพรชน (ที่เงียบ, ที่สงัด, ที่ปราศจาก), วิบูลย์ เป็นไพรบูลย์ (วิธีนี้มีใช้ในหนังสือเก่า ๆ ในปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้ว)

ซ. ใช้เติมข้างหน้าเพื่อกลับความหมายของคำเดิม เช่น กัย = ซื้อ, วิกัย = ขาย, กาล = เวลา, วิกาล = ผิดเวลา, ราค = กำหนัด, วิราค = หมดกำหนัด, เบื่อหน่าย, สามัญ = ปรกติ, ธรรมดา, วิสามัญ = ไม่ใช่ปรกติ, ไม่ใช่ธรรมดา

ฌ. ใช้เติมคำไทยได้บางคำ เช่น วิมลัก (รักยิ่ง), วิมลาก (มากยิ่ง), วิเมลือง (สุกใสยิ่ง, งามยิ่ง, อร่ามยิ่ง)

๑๘. สๆ, สมฺ ถ้าพยัญชนะตัวต้นของคำหลังเป็นพยัญชนะวรรคในวรรคใด ให้เปลี่ยนนิคหิตที่ สๆ เป็นพยัญชนะที่สุดของวรรคนั้น และทำหน้าที่เป็นตัวสะกด ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. แผลงนิคหิตเป็น “ง” เมื่อพยัญชนะวรรค กะ = หรือเศษวรรคตามหลัง เช่น สำ+กร = สังกร, สำ+เกต = สังเกต, สำ+ขาร = สังขาร, สำ+คม = สังคม, สำ+คีต = สังคีต, สำ+โยค = สังโยค, สำ+วร = สังวร, สำ+หาร = สังหาร

ข. แผลงนิคหิตเป็น “ญ” เมื่อพยัญชนะวรรค จะ = หรือพยัญชนะเศษวรรค ตามหลัง เช่น; สำ+จร = สัญจร, สำ+ฉวี = สัญฉวี, สำ+ชาติ = สัญชาติ, สำ+ญา = สัญญา

ค. แผลงนิคหิตเป็น “ณ” เมื่อพยัญชนะวรรค ฏะ = ตามหลัง เช่น สำ+ฐาน = สัณฐาน, สำ+ฐิติ = สัณฐิติ

ง. แผลงนิคหิตเป็น “น” เมื่อพยัญชนะวรรค ตะ = ตามหลัง เช่น สำ+ดาป = สันดาป, สำ+โดษ = สันโดษ, สำ+ธาน = สันธาน, สำ+นิบาต = สันนิบาต, สำ+นิวาส = สันนิวาส

จ. แผลงนิคหิตเป็น “ม” เมื่อพยัญชนะวรรค มะ = หรือสระ “ฤ” ตามหลัง เช่น สำ+บัติ = สมบัติ, สำ+บูรณ์ = สัมบูรณ์, สำ+ปทาน = สัมปทาน, สำ+ผัส = สัมผัส, สำ+ภาษณ์ = สัมภาษณ์, สำ+อาคม = สมาคม, สำ+ฤทธิ์ = สัมฤทธิ์, สำ+อุฏฐาน = สมุฏฐาน

๑๙. สุ มีที่ใช้ได้ ๗ แบบ ดังนี้

ก. คงรูป เช่น สุ + คติ = สุคติ, สุ + คนธ์ = สุคนธ์, สุ + จริต = สุจริต, สุ + ภาษิต = สุภาษิต, สุ + วรรณ = สุวรรณ

ข. แผลง “สุ” เป็น “สร” เช่น สุ + เลข = สรเลข (เลขดี หมายถึงตำแหน่งข้าราชการหัวเมืองในสมัยโบราณ)

ค. แผลง “สุ” เป็น “สว” เพื่อนำหน้าสระ เช่น สุ + อัสดี = สวัสดี, สุ + อักขาต = สวากขาต

ง. แผลง “สุ” เป็น “สุว” เช่น สุคนธ์ เป็น สุวคนธ์

จ. แผลง “สุ” เป็น “เสา” เช่น สุ + รภย์ เป็น เสาวรภย์ (กลิ่นหอม), สุ + หฤท เป็น เสาหฤท (เพื่อน ผู้มีใจดี)

ฉ. แผลง “สุ” เป็น “เสาว” เช่น สุ+คนธ์ เป็น เสาวคนธ์, สุ+ภาคย์ เป็น เสาวภาคย์ (ความสุขเกษม, ความเจริญ, โชคลาภ, ความสำเร็จ) สุ+รส เป็น เสารส (มีรสอร่อย, มีรสดี) สุ+ลักษณ์ เป็น เสาวลักษณ์ (ลักษณะดี, ลักษณะงาม)

ช. แผลง สุ เป็น “โส” เช่น สุ+อัตถิ เป็น โสตถิ (ความสวัสดี, ความจริง) สุ+มนัส เป็น โสมนัส (ความสุขใจ, ความปลาบปลื้ม, ความเบิกบาน)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๒-๑๐๖) ได้อธิบายวิธีที่ไทยนำคำบาลีมาใช้ มีดังนี้

๑. ใช้ตามรูปเดิมที่มีวิภัตติติดมาด้วย เช่น

เฉโก (ฉลาด)	ไทยใช้	เฉโก,	ปิตา (พ่อ)	ไทยใช้	บิดา (ป = บ)
วาโย (ลม)	ไทยใช้	วาโย,	ปุพโพ (หนอง)	ไทยใช้	บุพโพ (ป = บ)
เสโท (เหงื่อ)	ไทยใช้	เสโท,	เตโช (ไฟ)	ไทยใช้	เดโช (ต = ด)
อาโป (น้ำ)	ไทยใช้	อาโป			
นานจิตฺตํ (ต่างจิตกัน	ไทยใช้	นานาจิตตัง)			

๒. ใช้ตามรูปเดิมที่ตัดวิภัตติออก

ก. ออกเสียงตามคำเดิม เช่น

นิธิ (ขุมทรัพย์)	ไทยใช้	นิธิ
สติ (สติ)	ไทยใช้	สติ
กญฺญา (หญิงสาว)	ไทยใช้	กัญญา
กตญฺญู (ความรู้คุณที่เขาทำแล้ว)	ไทยใช้	กตัญญู
สุขี (มีสุข)	ไทยใช้	สุขี

ข. ออกเสียงเพี้ยนไปจากเดิม เพราะพยัญชนะตัวสุดท้ายทำหน้าที่เป็นตัวสะกด เช่น

กุมาร (กุมาร, เด็ก)	ไทยใช้	กุมาร (กุมาน)
โจร (โจร)	ไทยใช้	โจร (โจน)
ชน (ชน)	ไทยใช้	ชน (ชน)
ทูต (ทูต)	ไทยใช้	ทูต (ทูต)
โลก (โลก)	ไทยใช้	โลก (โลก)

ค. ออกเสียงผิดไปจากเดิม เช่น

กนก (ทอง)	ไทยใช้	กนก (กะหนก)
จริต (จริต)	ไทยใช้	จริต (จะหริด)
อนาถ (ไม่มีที่พึ่ง)	ไทยใช้	อนาถ (อะหนาด)
ปญฺญตฺติ (บัญญัติ)	ไทยใช้	บัญญัติ (บันหยัด)
อติเรก (พิเศษ, เกิน)	ไทยใช้	อดิเรก (อะดิเหรก)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. ใช้แผลงสระ คือ

แผลงสระอะ เป็น หันอากาศ เช่น

สณฺฑา (ป่าชัด)	ไทยใช้	สัณฑ์
ปญฺจ (ห้า)	ไทยใช้	ปัญจ
เชตวน (เชตวัน)	ไทยใช้	เชตวัน

แผลงสระ อะ เป็น อา เช่น

สณฺฑา (ป่าชัด)	ไทยใช้	สาณฑ์ (ไพรสาณฑ์)
มจฺฉ (ปลา)	ไทยใช้	มัจฉา

แผลงสระ อ เป็น อิ เชน

วชิร (เพชร)	ไทยใช้	วิเชียร
วรุณ (ฝน)	ไทยใช้	พิรุณ

แผลงสระ อ เป็น อุ เช่น

เชตวน (เชตวัน)	ไทยใช้	เชตุพน
สมมติ (ตกลงว่า)	ไทยใช้	สมมุติ

แผลงสระ อ เป็น เอะ เช่น

ปญฺจ (ห้า)	ไทยใช้	เบญจ
เวจฺจ (คูถ)	ไทยใช้	เวจ

แผลงสระ อ เป็น โอะ เช่น

คช (ช้าง)	ไทยใช้	คช
พล (กำลัง)	ไทยใช้	พล

แผลงสระ อ เป็น ออ เช่น

จร (เที่ยวไป)	ไทยใช้	จร
วร (ประเสริฐ)	ไทยใช้	พร

แผลงสระ อ เป็น เอาะ เช่น

ปณฺฑก (กะเทย)	ไทยใช้	บัณเฑาะก์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แผลงสระ อ เป็น เอา เช่น
ชวน (ความว่องไว) ไทยใช้ เชาวน์
นว (ใหม่) ไทยใช้ เนาว์

แผลงสระ อ เป็น อา ยังแผลงเป็น อี, อิน, เอศ ได้ในคำประพันธ์ด้วย เช่น กาย กายา กายี กายิน กาเยศ

ตัดสระ อ ของพยางค์หลัง เอาพยัญชนะที่อาศัยสระ อ ซึ่งถูกตัดออกแล้วเป็นตัวสะกด เช่น

ภย (ความกลัว) ไทยใช้ ภัย
สุข (ความกลัว) ไทยใช้ สุข

แผลงสระ อา เป็น เอา เช่น
คารว (ความเคารพ) ไทยใช้ เคารพ

ลบสระอาที่ท้ายศัพท์ เช่น
ฉายา (เงา) ไทยใช้ ฉาย

แผลงสระ อิ เป็น อึ เช่น
อธิก (ยิ่ง) ไทยใช้ อธึก
ลิงคฺ (เพศ) ไทยใช้ ลึงค์

แผลงสระอิ เป็น เอ เช่น
วิตาน (เพดาน) ไทยใช้ เพดาน

แผลงสระ อิ เป็น ไอ เช่น
วิหาร (วิหาร) ไทยใช้ ไพหาร, วิหาร

แผลงสระอิ เป็น เอีย เช่น
พาหิร (ภายนอก) ไทยใช้ พาเหียร

แผลงสระ อี เป็น อิ เช่น
นีล (เขียว) ไทยใช้ นิล (ดำ)

แผลงสระ อี เป็น เอีย เช่น
ธีร (นักปราชญ์) ไทยใช้ เธียร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แผลง สระอี เป็น อึ เช่น
อนีก (กองทัพ) ไทยใช้ อนึก

แผลงสระ อี เป็น อื เช่น
พีช (เมล็ดพันธุ์ไม้) ไทยใช้ พืช

แผลง สระ อุ เป็น อู เช่น
อาตุร (เดือดร้อน) ไทยใช้ อาดูร

แผลง สระอุ เป็น เอา เช่น
ยุว (หนุ่ม, สาว) ไทยใช้ เยาว์

แผลง สระอุ เป็น โอ เช่น
อุฬาร (ใหญ่โต) ไทยใช้ โอฬาร

แผลงสระ อุ เป็น ร เช่น
สาธุ (ดี) ไทยใช้ สาธร

แผลงสระ อุ เป็น อร เช่น
อุชุ (ตรง) ไทยใช้ อรชร

แผลง สระอุ เป็น อว เช่น
สินธุ (แม่น้ำสินธุ) ไทยใช้ สินธว, สินธพ

แผลง สระอุ เป็น อุว เช่น
สุคนฺธ (กลิ่นหอม) ไทยใช้ สุวคนธ์

แผลง สระโอ เป็น อว เช่น
โอสาน (ที่สุด) ไทยใช้ อวสาน

แผลง สระโอ เป็น เอา เอาว เช่น
โมลี (มวยผม) ไทยใช้ เมาลี
โสภา (งาม) ไทยใช้ เสาวภา

หมายเหตุ คำที่แผลงสระได้และแผลงมาใช้เป็นไทยในรูปนั้น ๆ ก็ได้ หรือจะใช้ในรูปเดิมตามข้อ ๒ ก็ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หลักเกณฑ์มีดังนี้

ก. ตัวสะกดที่มีตัวอักษรซ้ำ เช่น กิจจ (กิจฺจ) เขตต (เขตฺต) จิตต (จิตฺต) ในกรณีที่ตัวหลังไม่มีสระกำกับให้ตัดออกตัวหนึ่ง เป็น กิจ, เขต, จิต แม้จะเป็นส่วนหน้าสมาสก็ออกเสียงตัวสะกดได้นิดหนึ่ง โดยไม่ต้องซ้อน เช่น กิจจลักษณะ แต่เมื่อตัวหลังมีสระอื่นกำกับหรือมีตัวสะกดจึงซ้อนอีกตัวหนึ่งได้ เช่น วักกะ (วกฺก) กิจจา (กิจฺจา) อัคคี (อคฺคิ) บุคคล (ปุคฺคล)

ข. ตัวสะกดที่มีอักษรซ้อนเฉพาะในวรรค ฏ เช่น รัฏฐ อัฑฒ ในกรณีที่ตัวหลังไม่มีสระกำกับให้ตัดตัวหน้าออก ให้ใช้แต่ตัวท้ายตัวเดียว เช่น รัฐ (รฏฺฐ) อัฒ (อฑฺฒ) แม้จะเป็นส่วนหน้าสมาสก็ออกเสียงตัวสะกดนิดหนึ่ง โดยไม่ต้องซ้อน เช่น รัฐบาล (รฏฺฐปาล) ต่อเมื่อตัวหลังมีสระอื่นกำกับเว้น อิ หรือ ตัวสะกดจึงซ้อนอีกตัวหนึ่งได้ เช่น รัฏฐาภิบาล (รฏฺฐาภิบาล) กุฏฺฐิ (กุฏฺฐิ)

ค. ตัวสะกดที่มีอักษรซ้อนเฉพาะในวรรค ฏ ในกรณีที่มีสระอิกำกับอยู่หลัง เช่น วุฑฒิ, อัฏฐิ ทิฏฐิ ให้ตัดตัวหน้าออก ใช้แต่ตัวท้ายตัวเดียว เช่น วุฒิ (วุฑฺฒิ) อัฐิ (อฏฺฐิ) ทิฐิ (ทิฏฺฐิ)

ง. ทั้งนี้ มีเว้นแต่คำที่โบราณเคยเขียนตามโบราณ เช่น บริจาค (ปริจฺจาค) บริเฉท (ปริจฺเฉท) ไม่เขียนเป็น บริจจาค, บริจเฉท และคำที่เป็นธรรมบัญญัติ ถ้าประสงค์จะเขียนให้เต็มรูปของภาษาเดิม เช่น วิปัสสนา, จิตตวิสุทธิ จะไม่เขียนเป็นวิปัสนา, จิตวิสุทธิ ก็ได้

อนึ่ง เกี่ยวกับการประวิสรรชนีย์ คำบาลีที่นำมาใช้ในภาษาไทยมีกฎว่า “คำที่มาจากบาลีและสันสกฤตถ้าตัวท้ายของคำต้องการให้อ่านออกเสียงอะ ให้ประวิสรรชนีย์ เช่น ลักษณะ (ลกฺษณ)

คำบาลีที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย โดยส่วนใหญ่มี ๓ ชนิด คือ ๑) คำนามนาม ๒) คำคุณนาม ๓) คำกิตก์

คำนามนาม (นาม) นั้น ย่อมหมายเอาทั้งคำนามดั้งเดิม เช่น นระ (นร) – คน และวจีวิภาคส่วนอื่น ๆ ที่รูปสำเร็จใช้เป็นนามนาม (นาม) ด้วย ได้แก่ สมาส เช่น ทานบดี (ทาน+ปติ) – เจ้าของท่าน เป็นต้น คำคุณนามก็คงหมายเอาคุณศัพท์เดิม เช่นสุนทร (สุนฺทร) – งาม และวจีวิภาคส่วนอื่น ๆ ที่รูปสำเร็จใช้เป็นคุณนามด้วย ได้แก่ คำสมาส เช่น จตุรงค์ (จตุ+องฺค) – องค์สี เป็นต้น ส่วนคำกิตก์นั้นหมายถึงคำนามกิตก์ และกิริยากิตก์ อย่างไรก็ดี ในที่นี้จะแยกกล่าวพอเป็นตัวอย่างว่าวจีวิภาคของบาลีส่วนใดบ้างที่นำมาใช้ในภาษาไทย และใช้ในหน้าที่อย่างไร ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำนามนาม (นาม) ไทยนำมาใช้เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น บ.* – ชน ไทยใช้เป็นนาม : ชน
บ. – กุมาร ไทยใช้เป็นนาม : กุมาร

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น บ.* – โอช ไทยใช้เป็น วิเศษณ์ : โอชา ในคำว่า รสโอชา บ. ยุว ไทยใช้เป็น เยาว์ ในคำว่า อายุเยาว์

คำคุณนาม (คุณศัพท์) ไทยนำมาใช้เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น บ.* – เชฏฺฐ ไทยใช้เป็นนาม: เชฏฐา

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น บ.* – สุนฺทร ไทยใช้เป็นวิเศษณ์: สุนทร

คำกริยาอาขยาต ไทยนำมาใช้เป็นกริยา เช่น บ. – อเปหิ ไทยใช้เป็นกริยา: อัปเปหิ. บ.-คุตฺติ ไทยใช้เป็นกริยา: คุปติ

นอกจากนี้ ไทยยังได้นำเอาศัพท์ธาตุซึ่งยังไม่ได้ประกอบรูปให้เป็นกริยาศัพท์ ใช้เป็นกริยาในภาษาไทยด้วย เช่น

บ.* – ฉินฺท ไทยใช้เป็นกริยา : ฉินท์
บ.* – จินตฺ ไทยใช้เป็นกริยา : จินต์
บ.* – ติฏฺฐ ไทยใช้เป็นกริยา : ติฐ
บ.* – วธฺ ไทยใช้เป็นกริยา : วธ

คำกิตก์ คือ

นามกิตก์ ไทยนำมาใช้เป็น ๓ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น บ.* – ทาน ไทยใช้เป็นนาม: ทาน

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น บ.* – ธมฺมจารี ไทยใช้เป็นวิเศษณ์ : ธรรมาจารี ในคำว่า ธรรมจารีบุคคล

---

* บ หมายถึง ภาษาบาลี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. ใช้เป็นกริยา เช่น บ.* – จุติ ไทยใช้เป็นกริยา : จุติ (เคลื่อนจากกำเนิดหนึ่งไปอีกกำเนิดหนึ่ง)

กริยากิตก์ ไทยนำมาใช้เป็น ๓ ชนิด

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น บ.* – ชีวิต ไทยนำมาใช้เป็นนาม : ชีวิต.
บ.* – จริต ไทยนำมาใช้เป็นนาม: จริต

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น บ.* – ทุจริต ไทยนำมาใช้เป็นวิเศษณ์ : ทุจริต ในคำว่าการทำอันทุจริต

๓. ใช้เป็นคำกริยา เช่น บ.* – ขจิต ไทยนำมาใช้เป็นกริยา : ขจิต บ.* – จุมพิต ไทยนำมาใช้เป็นกริยา : จุมพิต, บ.* – ชาต ไทยนำมาใช้เป็นกริยา : ชาต

คำตัทธิต ไทยนำมาใช้เป็น ๒ ชนิด คือ

๑. ใช้เป็นคำนาม เช่น บ.* – กตญฺญุตา ไทยใช้เป็นนาม = กตัญญุตา = กตัญญู, บ.* – กตเวทิตา ไทยใช้เป็นนาม : กตเวทิตา = กตเวที, บ.* – ภาคี ไทยใช้เป็นนาม : ภาคี

๒. ใช้เป็นคำวิเศษณ์ เช่น บ.* – ปจฺฉิมา ไทยนำมาใช้เป็นวิเศษณ์ : ปัจฉิม ในคำว่า ปัจฉิมวาจา (วาจาครั้งสุดท้าย) บ.* – เชยย (ดีกว่า) ไทยนำมาใช้เป็คำวิเศษณ์ : ไชย, บ.* – ปุคฺคลิก ไทยนำมาใช้เป็นวิเศษณ์ : บุคลิก

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๒๐: ๖๕-๖๙) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาษาบาลีที่สัมพันธ์กับภาษาไทยไว้ดังนี้

คำบาลี มีลักษณะต่างจากภาษาไทยอยู่บ้าง ดังเช่น พยางค์ประกอบหน้าศัพท์ คำจำพวกนี้เรียกว่า “อุปสรรค” ใช้ประกอบหน้าศัพท์เพื่อขยายความของศัพท์นั้นให้ต่างออกไป คล้ายคำวิเศษณ์ในภาษาไทย อุปสรรคนี้โดยมากใช้นำหน้าคำบาลีสันสกฤตเท่านั้น ไม่นำหน้าคำไทย เว้นแต่คำโบราณบางคำ เช่น “ทร” ซึ่งแผลงมาจากอุปสรรค “ทุ” แปลว่า ชั่ว ยาก ใช้นำหน้าคำ “หู” และ “หน” เป็น “ทรหู” แปลว่า หูชั่ว หมายความว่าได้ยินข่าวร้าย และ “ทรหน” แปลว่า ทางลำบาก ทางไกล เป็นต้น

---

* บ หมายถึง ภาษาบาลี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุปสรรคที่ใช้ในภาษาไทย มีดังนี้

อุปสรรค	แปล	วิธีใช้
สุ	ดี, งาม, ง่าย	แผลงเป็น โส สุว เสาว และสร ก็ได้ เช่น สุภาพ โสภาค สุวคนธ์ เสาวคนธ์ สรเลข ฯลฯ
ทุ (ส. ทุสฺ)	ชั่ว ยาก	แผลงเป็น ทร ทุร ก็ได้ เช่น ทุศีล ทรพิษ ทุรชน ฯลฯ
นิ (ส. นิสฺ)	ไม่มี	แผลงเป็น นฤ นิร เนร ก็ได้ เช่น นฤภัย นิรันตราย เนรคุณ ฯลฯ
สํ	ร่วม, เอง, พร้อม, ดี	แผลง นฤคหิต (◌ं) เป็น ง ญ ณ น ม ได้ เช่น สัญจร สมจร (สํ+จร) สงเคราะห์ สมเคราะห์ (สํ+เคราะห์) สังวาส สมพาส (สํ+วาส) ฯลฯ
วิ	วิเศษ, ต่าง, แจ้ง, กลับความ	แผลงเป็น พิ ได้เช่น วิจิตร, พิจิตร, วิวิธ, พิพิธ, วิมุข, พิมุข ฯลฯ
อภิ	ยิ่งใหญ่, เฉพาะ	ใช้ลด อ ออกเสียงบ้างก็ได้ เช่น อภิรมย์ ภิรมย์ อภิปราย ภิปราย และแผลงเป็น อัพภ ก็ได้ เช่น อัพโภภาส อัพภันตระ ฯลฯ
อติ	ยิ่ง, เกิน, ล่วง	แผลงเป็น อดิ ก็ได้เช่น อดิเรก (อติ+เอก) อติศัย อดิศัย ฯลฯ
อธิ	ยิ่ง, ใหญ่, ทับ	แผลงเป็น อัชฌ ก็ได้ เช่น อัธยาศัย อัชฌาสัย (อธิ+อาศัย, = อาศัย) อธิบดี ฯลฯ
อนุ	น้อย, ภายหลัง, ตาม	ลด อ เสียบ้างก็ได้ เช่น อนุช, นุช (อนุ+ช) อนุญาต ฯลฯ
อว, โอ,	ลง, ต่ำ	เช่น อวตาร โอภาส อวชาต ฯลฯ
อา	ทั่ว, ยิ่ง, เจริญ, กลับความ	เช่น ผลาผล (ผล+อาผละ = ผลไม้และผลไม้อันเจริญ หมายความว่า ผลไม้น้อยใหญ่) คมน์ (ไป) อาคมน์ (มา) ฯลฯ
อุ	ขึ้น, นอก	อุทัย อุบถ (นอกทาง) ฯลฯ
อุป	เข้าไป, ใกล้, มั่น, รอง	อุปราช อุปนายก อุปาทาน (อุป+อาทาน = ถือมั่น) ฯลฯ
ป (ส. ประ)	ทั่ว, ข้างหน้า, ก่อน	ปภพ ประภพ, ประมาท ฯลฯ
ปฏิ (ส. ประติ)	เฉพาะ, ตอบ, ทวน, กลับ	ปฏิทิน ประติทิน ปฏิโลม (ทวนขึ้น) ฯลฯ
ปรา (ปะรา)	กลับความ	ชัย (ชนะ) ปราชัย (แพ้) ภวะ (เจริญ) ปราภวะ (ฉิบหาย) ฯลฯ
ปริ	รอบ	แผลงเป็น บริ บรร ก็ได้เช่น ปริหาร บริหาร บรรหาร ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุปสรรค	แปล	วิธีใช้
อ, อน	ไม่ใช่, ไม่มี	คำนี้ไม่ใช่อุปสรรค เป็นคำแผลงมาจาก “น” ซึ่งเรียกว่า นิบาต แต่ใช้ประกอบหน้าศัพท์เหมือนกัน เช่น อกุศล อลัชชี ฯลฯ ถ้าเข้ากับสระ ใช้ “อนุ” เช่น อเนก (อน+เอก) อนันต์ (อน+อันต์) อนารยะ (อน+อารยะ) ฯลฯ

ประกอบท้ายศัพท์ ในภาษาบาลีและสันสกฤต มีอยู่ ๖ พวก เรียกว่า “ปัจจัย” พวกหนึ่ง และ “วิภัตติ” พวกหนึ่ง คำบาลีและสันสกฤตต้องมีปัจจัยและวิภัตติ ประกอบอยู่ข้างท้ายแทบทั้งนั้น

๑. ปัจจัย ใช้ประกอบท้ายศัพท์เดิม บางทีก็เชื่อมอยู่กับศัพท์เดิมทีเดียว บางทีก็ต่อท้ายออกมาให้เห็นได้ง่าย สำหรับเป็นเครื่องหมายบอก มาลา กาล วาจก ลิงค์ ฯลฯ ของศัพท์นั้น ว่าเป็นส่วนสำคัญในไวยากรณ์ของบาลีสันสกฤต แต่ตกมาในภาษาไทย ไม่สำคัญนัก เพราะศัพท์ที่เรานำมาใช้มีปัจจัยประกอบสำเร็จมาในตัวแล้ว เป็นแต่จำคำแปลและวิธีใช้ให้ได้ก็พอ จะเลือกคัดแต่ปัจจัยที่ใช้ในภาษาไทยพอเป็นที่สังเกต ดังนี้

ปัจจัย	แปล	วิธีใช้
ก	ผู้, หมวด	ใช้ประกอบท้ายคำกริยา แปลว่า “ผู้” ท้ายสังขยา แปลว่า “หมวด” เช่น จรก ผู้เที่ยว การก ผู้กระทำ ทายก ผู้ให้ และ เอกกะ หมวดหนึ่ง ทุกะ หมวดสอง ฯลฯ
น ณ	การ, ความ	ใช้ประกอบท้ายคำกริยา เช่น คมน การไป ศาสน การสอน แต่ถ้าอยู่หลังตัว ร และ ษ ต้องใช้ “ณ” เช่น กรณ การทำ มรณ ความตาย ฯลฯ
ตา	ความ	เช่น กตัญญุตา ความกตัญญู สหายตา ความเป็นเพื่อน ฯลฯ
อนีย	ควร, น่า, พึง	ใช้ประกอบท้ายคำกริยา แต่ถ้าอยู่หลังตัว ร และ ษ ใช้ “อณีย” เช่น ทัศนีย น่าดู กรณีย ควรกระทำ ไปรษณีย์ พึ่งส่งไป ฯลฯ
อี (ส. อินฺ)	มี	บาลี ใช้ “อี” สันสกฤตใช้ “อิน” เช่น หัตถี หัสดิน สัตว์มีมือ (ช้าง) กรี กริน สัตว์มีแขน (ช้าง) ปักษี ปักษิณ สัตว์มีปีก (นก) เศรษฐี คนมีทรัพย์ ฯลฯ
อิ กา กาอินิ (นี เมื่ออยู่ท้ายคำมีตัว ร หรือ ษ เป็น ณี)	บอกเพศหญิง	ท้ายศัพท์ เป็น อะ ใช้ “อี” เช่น โจรี หญิงโจร กุมารี เด็กหญิง ฯลฯ ท้ายศัพท์ เป็น อก ใช้ “อิกา” เช่น ทายิกา หญิงทายก อุบาสิกา หญิงอุบาสก ฯลฯ ถ้าศัพท์ ปติ ภิกฺขุ ราช หรือเป็นศัพท์มีอีข้างท้าย ใช้ “อินี” หรือ “อิณี” เช่น ภิกขุนี ภิกษุณี ราชินี ภาคินี ฯลฯ ที่แผลงเป็น อานี หรือ อาณี เช่น ปตานี มาตุลานี อาจารยยาณี อินทราณี ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปัจจัย	แปล	วิธีใช้
ต	แล้ว	ใช้ประกอบคำกริยาอย่างเดียวกับคำที่อังกฤษเรียกว่า “พาสฺต์ติสิปล” เช่น กต กระทำแล้ว คต ไปแล้ว ที่แผลงเป็น “อิต” ก็มี เช่น กริต กระทำแล้ว จริต ประพฤติแล้ว ฯลฯ “ต” ปัจจัยนี้มีใช้มาก นอกจากนี้ยังแผลงเป็นอื่น ๆ ได้อีก ซึ่งไม่จำเป็นนัก เช่น ทินฺน (ทา+ต) ให้แล้ว ปุณฺณ (ปุร+ต) เต็มแล้ว ฯลฯ
ติ	การ, ความ	เช่น ชาติ (ความเกิด) มติ (ความรู้) คติ (การดำเนิน) ฯลฯ

๒. วิภัตติ เป็นเครื่องหมายประกอบท้ายศัพท์ ต่อจากปัจจัยออกไปอีกที่หนึ่ง ศัพท์ในภาษาบาลีและสันสกฤต นอกจากจำพวกนิบาต ซึ่งคล้ายกับสันธานในภาษาไทยแล้ว เป็นต้องมีวิภัตติประกอบอยู่ด้วยแทบทั้งนั้น ใช้ประกอบท้ายนามเพื่อบอก การก พจน์ ฯลฯ เช่น โจโร โจรคนเดียว โจรา โจรหลายคน “โอ” แล “อา” เป็นวิภัตติ บอกกรรตุการก โจรํ โจรคนเดียว โจเร โจรหลายคน “อิ” เป็น “เอ” เป็นวิภัตติบอกกรรมการก ดังนี้เป็นต้น

ส่วนคำกริยาก็มีวิภัตติประกอบเหมือนกัน เพื่อบอก มาลา กาล วาจก ฯลฯ เช่น กโรติ (เขากระทำ) กโรสิ (ท่านกระทำ) กโรมิ (ฉันกระทำ) “ติ” “สิ” “มิ” นี้เป็นวิภัตติ บอกเวลาปัจจุบัน และเป็นเอกพจน์ เป็นต้น

วิภัตตินี้ เราไม่ได้นำมาใช้ในภาษาไทย เป็นแต่ติดมาบ้างในคำประพันธ์ เช่น กล่าวว่า “พระพุทโธ พระพุทธัง” ฯลฯ แต่ก็เพื่อให้สัมผัสคล้องกันเท่านั้นไม่ใช่ประสงค์จะบอกการกหรือพจน์อย่างในภาษาของเรา

สุวิทย์ ภาณุจารี (๒๕๕๒: ๑๑-๑๒) ได้อธิบายเรื่องการใช้คำบาลีในภาษาไทย ไว้ดังนี้

การใช้คำภาษาบาลีในภาษาไทย เริ่มสมัยพ่อขุนรามคำแหง โดยภาษาบาลีมาพร้อมกับพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งใช้ภาษาบาลีจารึกพระพุทธวนจะไว้ในพระไตรปิฎก เมื่อไทยรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักประจำชาติไทย ชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาก็ได้ศึกษาภาษาบาลีเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนา และเรียนรู้พัฒนาการของภาษาไทย

หลักการสังเกตคำบาลีและสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทย มีดังนี้

๑. คำที่มาจากบาลีใช้ ส แต่สันสกฤต ใช้ ศ, ษ เช่น

สิสฺส (บาลี) - ศิษย์ (สันสกฤต)
สีส (บาลี) - ศีรษะ (สันสกฤต)
สต (บาลี) - ศต (สันสกฤต)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. คำที่มาจาก บาลี ไม่มี ฤ ๅ ฦ ๏ ไอ เอา แต่สันสกฤตมี เช่น

เวชฺช (บาลี) - ไวทย (สันสกฤต)
โอรส (บาลี) - เอารส (สันสกฤต)
อุตุ (บาลี) - ฤตุ (สันสกฤต)

๓. คำมีมาจากบาลี ใช้ตัว ห แต่สันสกฤต ใช้ตัว ฑ เช่น

จุหา (บาลี) - จุฑา (สันสกฤต)
กีหา (บาลี) - กรีฑา (สันสกฤต)
ครุห (บาลี) - ครุฑ (สันสกฤต)

๔. คำที่มาจากบาลีไม่นิยมเสียงควบกล้ำ แต่สันสกฤตมีเสียงควบกล้ำ เช่น

อิตฺถี (บาลี) - สตรี (สันสกฤต)
อินฺท (บาลี) - อินทร (สันสกฤต)
รตฺติ (บาลี) - ราตรี (สันสกฤต)

๕. คำที่มาจากบาลีไม่มี “รร” แต่สันสกฤตมี เช่น

ธมฺม (บาลี) - ธรรม (สันสกฤต)
สพฺพ (บาลี) - สรรพ (สันสกฤต)
สคฺค (บาลี) - สวรรค์ (สันสกฤต)

๖. คำที่มาจากบาลีมีพยัญชนะสังโยคและมีกฎเกณฑ์ เช่น ทุกข์ (พยัญชนะที่ ๑ ซ้อนหน้าพยัญชนะที่ ๑ ในวรรคของตน) มัจฉา (พยัญชนะที่ ๑ ซ้อนหน้าพยัญชนะที่ ๒ ในวรรคของตน) แต่คำที่มาจากสันสกฤตมีพยัญชนะสังโยคที่มีกฎเกณฑ์ไม่แน่นอน เช่น หัสดิน มีพยัญชนะสังโยค คือ ส แต่ไม่มีพยัญชนะ ตัวที่ถูกซ้อนหน้า, สัปดาห์ มีพยัญชนะสังโยค คือ ป และมีพยัญชนะที่ถูกซ้อนหน้า คือ ด ซึ่งเป็นพยัญชนะต่างวรรค ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงคำบาลีเพื่อใช้ในภาษาไทย มีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ดังนี้

๑. เปลี่ยนสระ เช่น วิริย – เพียร, พหุสฺสุต – พหูสูต, ครุ – ครู ฯลฯ

๒. เปลี่ยนพยัญชนะ เช่น อุปาย – อุบาย, ปติ – บดี, คติ – คดี, ฏีกา – ฎีกา, ชปา – ชบา, กปฺปก – กัลบก, ปิตา – บิดา ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. เปลี่ยนวรรณยุกต์ เช่น เสนห – เสน่ห์, เลห – เลห์, พุทโธ – พุทโธ่, อุตฺสาห – อุตส่าห์, สนฺเทห – สนเท่ห์ ฯลฯ

๔. แทรกพยัญชนะ เช่น มาตา – มารดา, มายา – มารยา, สีห – สิงห์, สิขร – สิงขร ฯลฯ

๕. ตัดทอนพยางค์ เช่น อรุโณทัย – อโณทัย, อุโบสถ – โบสถ์, จินดามณี - จินดา, พสุธา – สุธา, อนุช – นุช ฯลฯ

๖. ทำความหมายให้แคบ เช่น วาสนา (อาการทางกายวาจาที่ได้อบรมมาทั้งที่ดีและไม่ดี) ไทยใช้หมายถึง กุศลที่ทำให้ได้รับลาภยศ; สุขุม (น้อย, ละเอียด, อ่อน) ไทยใช้หมายถึงละเอียดอ่อนทางความคิด: วิตถาร (ซึมซาบ, แผ่, กว้าง) ไทยใช้หมายถึง ลักษณะผิดปกติธรรมดา

๗. ทำความหมายให้กว้าง เช่น กมล (ดอกบัว) ไทยใช้หมายถึง ดอกบัว, ดวงใจ; นิยม (แน่นอน, กำหนด) ไทยใช้หมายถึง การยกย่อง, ชื่นชม, นับถือ, เชื่อถือ

๘. ทำความหมายให้เปลี่ยนไป เช่น โอกาส (เหตุ, สถานที่) ไทยใช้หมายถึง ช่วงเวลาที่เหมาะ, ช่องทางที่เหมาะ, อิจฉา (ความปรารถนา) ไทยใช้หมายถึงความเดือดร้อนเพราะผู้อื่นได้ดี, เห็นผู้อื่นได้ดีทนไม่ได้; โมโห (ความหลง) ไทยใช้หมายถึง ความโกรธ; อารมณ์ (สิ่งที่จิตยินดี) ไทยใช้หมายถึง ความชอบใจ, ความไม่ชอบใจ

ภาษาสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย

ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (๒๕๑๖: ๑๓๐-๑๓๑) ได้เสนอไว้ดังนี้

สระและพยัญชนะในภาษาสันสกฤต

สระ มี ๑๔ เสียง คือ อะ อา อิ อี อุ อู ฤ (ริ) ฤๅ (รี) ฦ (ลิ) เอ โอ ไอ เอา เป็นเสียงก้อง
รัสสระ คือ อะ อิ อุ ฤ (ริ) ฦ (ลิ)
ทีฆสระ คือ อา อี อู เอ โอ ไอ เอา ฤๅ (รี) ฤ (ลี)

สระผสม คือ สระที่เกิดจากสระหนึ่งผสมกับอีกสระหนึ่ง เรียกสระผสมนี้ว่า สนฺยุกตสระ ได้แก่

เอ = อะ + อิ ไอ = อา + อิ
โอ = อะ + อุ เอา = อา + อุ

ส่วนสระที่เหลือเป็นสระแท้ เรียกว่า ศุทธสระ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พยัญชนะมี ๓๕ ตัว (อ อ่านเป็น ม สะกด)

	อโฆษะ		โฆษะ			เศษวรรค		สระ	
	สิถิล	ธนิต	สิถิล	ธนิต	สิถิลนาสิก	โฆษะ	อโฆษะ	รัสสระ	ทีฆสระ
กณฺฐย	ก	ย	ค	ม	ง	ห	-	อะ	อา เอ ไอ
ตาลวฺย	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	ย	ศ	อิ	อี
มูรรนย	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ	ร	ษ	ฤ	๚ เอา โอ
ทนฺตย	ต	ถ	ท	ธ	น	ล	ส	ฦ	๛
โอษฐย	ป	ผ	พ	ภ	ม	ว	-	อุ	อู

พยัญชนะมูค (ใบ้) พยัญชนะวรรคทั้ง ๕ ทุกตัวเป็นพยัญชนะที่ออกเสียงเองไม่ได้ จะออกเสียงได้ต่อเมื่อมีสระช่วย หรือมีพยัญชนะเศษวรรคมาช่วย

พยัญชนะวรรค จ พยัญชนะวรรค จ เป็นอักษรแปลงที่แปลงมาจากพยัญชนะวรรค ก มักสับเปลี่ยนกันได้ง่าย เช่น จ-ก หรือ ช-ค เช่น

ภุชฺ + ณ เป็น โภค (การกิน)
ศุจฺ + ณ เป็น โศก (ความเสียใจ)
สิจฺ + ณ เป็น เสก (การรด)

พยัญชนะอรรธสระ คือ พยัญชนะที่เป็นเสียงสระด้วยครึ่งหนึ่ง เช่น

ย เป็น อรรธสระของ อิ อี เอ ไอ
ว เป็น อรรธสระของ อุ อู โอ เอา
ร เป็น อรรธสระของ ฤ ๚
ล เป็น อรรธสระของ ฦ ๛

เช่น สามัคคี + อาจารย์ → สามัคคยาจารย์
ธนู + อาคม → ธันวาคม

พยัญชนะอุสุม คือ พยัญชนะที่ตนเองออกเสียงไม่ได้เต็มที่ มีเสียงออกมาคล้ายเสียงไอน้ำ ได้แก่ ศ ษ ส

สุภาพร มากแจ้ง (๒๕๓๕: ๙๕-๙๗) ได้กล่าวไว้ว่า ภาษาไทยนำคำที่มาจากภาษาสันสกฤต และมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาสันสกฤต

๑. คำที่ประสมด้วยสระ ฤ ไอ เอา เดิมเป็นคำสันสกฤต เนื่องจากภาษาบาลีไม่มีสระเหล่านี้ เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
ฤษิ	ฤษี
ฤตุ	ฤดู
กฤษณา	กฤษณา
ไอศฺวรฺย	ไอศวรรย์
ไศล	ไศล
ไกลาส	ไกลาส
เอารส	เอารส
เมาลิ	เมาลี

๒. คำที่ประสมด้วยสระแอ มีตัวสะกด เดิมเป็นคำสันสกฤต เนื่องจากคำเดิมประสมด้วยสระไอ มีตัวสะกด ภาษาไทยไม่มีเสียงลักษณะนี้ จึงเปลี่ยนเป็นเสียงสระแอมีตัวสะกดแทน เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
ไวศฺย	แพศย์
ไทตฺย	แทตย์
ไวทฺย	แพทย์

ภาษาสันสกฤต

๑. คำที่ใช้ ศ ษ เป็นคำสันสกฤต เนื่องจากภาษาบาลีไม่มีพยัญชนะ ๒ ตัวนี้ เช่น ศรี ลักษณะ ศีล สันโดษ ทฤษฎี ฯลฯ

๒. คำที่ใช้ รร เดิมเป็นคำสันสกฤต เนื่องจากคำเดิมเป็น รฺ ภาษาไทยแปลง รฺ เป็น รร เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
ภารฺยา	ภรรยา
ครฺภ	ครรภ์
อาศฺจรฺย	อัศจรรย์
วรฺณ	วรรณ
ธรฺม	ธรรม
กรฺณ	กรรณ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. คำที่มี ร สะกด เดิมเป็นคำสันสกฤต เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
อาจารฺย	อาจารย์
สูรฺย	สูรย์

๔. คำที่มี ร ควบอยู่เดิมเป็นคำสันสกฤต เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
จนฺทฺรา	จันทรา
มหินฺทฺร	มหินทร์
วกฺตฺร	พักตร์
ปุตฺร	บุตร
มิตฺร	มิตร

ฯลฯ

๕. คำที่มีพยัญชนะซ้อนต้นคำเป็นคำสันสกฤต เช่น

ภาษาสันสกฤต	**ภาษาไทย**
เกฺษตฺร	เกษตร
กฺษย	กษัย
สตฺรี	สตรี
กฺษตฺริย	กษัตริย์
สฺวสฺติ	สวัสดี
เสฺนห	เสน่ห์
โศฺลก	โศลก
ปฺรีย	ปรียา
เปฺรต	เปรต
ปฺรชฺญา	ปรัชญา
ทฺรวฺย	ทรัพย์
ธฺวช	ธวัช
สฺวรฺค	สวรรค์

ฯลฯ

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เป็นภาษาที่มีความสัมพันธ์กับภาษาไทยหลายเรื่องได้แก่เรื่อง สระ พยัญชนะ การเกิดของพยัญชนะและภาษาไทย รับมาใช้ในภาษาไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการเพื่อความเหมาะสมกับคนไทยและการนำมาใช้ในภาษาไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความหมายของการเกษตรไทย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำว่าเกษตร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายความหมายคำว่าเกษตร ไว้คือ น. ที่ดิน ทุ่ง นา ไร่ (โบ) แดน เช่น พุทธเกษตร (ส.เกษตร; ป.เขตฺต)

ทำนอง สิงคาลวณิช (๒๕๑๘: ๑๔๙) ได้ให้ความหมาย เกษตร ไว้ว่า เกษตรหมายถึง การปฏิบัติกับที่ดินเพื่อให้เกิดการผลิตหรือการเพาะปลูก

พูลสุข มณีสวัสดิ์ (๒๕๒๖: ๑) ให้ความหมายของเกษตรไว้ว่า การเกษตร หมายถึง การใช้วิทยาศาสตร์และศิลปะในการปฏิบัติกับที่ดินเพื่อให้เกิดผลผลิต ซึ่งความหมายนี้จะคลุมไปถึงการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อนำผลผลิตมาใช้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า การเกษตร เป็นวิทยาการสาขาที่รวมเอาศาสตร์ต่าง ๆ และความรู้จากศาสตร์นั้น ๆ มาประยุกต์เข้าด้วยกัน เพื่อผลสำเร็จในการประกอบอาชีพการเกษตร โดยต้องมีการวางแผนศึกษาถึงความต้องการผลผลิตที่เราจะทำการเพาะเลี้ยง การติดต่อหาตลาดเพื่อขายผลผลิต การลงทุนและได้ทุนคืน เพื่อประโยชน์ขั้นสุดท้ายคือเป็นแหล่งให้วัตถุเพื่อการอุปโภคและบริโภคของมนุษย์

หนังสือราชกิจจานุเบกษา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า ราชกิจจานุเบกษา ไว้ดังนี้

ราชกิจจานุเบกษา หมายถึง หนังสือของทางราชการที่ออกเป็นรายสัปดาห์ โดยสำนักราชกิจจานุเบกษา สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำหรับลงประกาศเกี่ยวกับกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนประกาศของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ รวมทั้งประกาศเกี่ยวกับการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนบริษัทและเกี่ยวกับพิธีการต่าง ๆ ด้วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติหนังสือราชกิจจานุเบกษา

สมัยโบราณการประกาศใช้กฎหมายเพื่อให้ข้าราชการและประชาชนได้ทราบนั้น เป็นหน้าที่ของกรมพระสุรัสวดีที่จะคัดสำเนาประกาศ แล้วแจกจ่ายไปตามกระทรวง ทบวง กรมและตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยเรียกชาวบ้านมาประชุม ในสมัยก่อนนั้นไม่มีการตั้งโรงพิมพ์หมายประกาศต่าง ๆ จะเขียนลงในกระดาษด้วยดินสอดำ แล้วคัดลอกเป็นสำเนาจึงอาจคัดลอกผิดพลาดและตกหล่นค่อนข้างมาก จนในรัชสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีคณะมิชชันนารีอเมริกันมาตั้งโรงพิมพ์ในประเทศไทย และในปี พ.ศ. ๒๓๘๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้โรงพิมพ์พวกอเมริกันพิมพ์หมายประกาศห้ามให้คนสูบฝิ่นและค้าขายฝิ่น เป็นหนังสือ ๙,๐๐๐ ฉบับ นับเป็นครั้งแรกที่ได้พิมพ์หมายประกาศ แต่หลังจากการพิมพ์ครั้งนั้นแล้วก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีการพิมพ์ประกาศเรื่องอื่น ๆ ต่อมา

ครั้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงแรกประกาศต่าง ๆ ก็ยังเขียนและคัดสำเนาแจกจ่ายแบบเดิม ต่อมาพระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงพิมพ์หลวงขึ้นและโปรดเกล้าฯ ให้ทำหนังสือข่าวซึ่งเรียกว่า “ราชกิจจานุกเบกษา” โดยลงข่าวในพระราชสำนักและเนื้อหาจากประกาศต่าง ๆ ที่ได้ประกาศออกใช้ในขณะนั้น หนังสือนี้ได้แจกจ่ายไปตามที่ต่าง ๆ โดยไม่คิดมูลค่าแต่อย่างใด และได้เริ่มออกฉบับแรกเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ ประกาศต่าง ๆ ที่ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้ เป็นพระราชนิพนธ์ของพระองค์เอง และพิมพ์ได้เพียงปีเดียวก็หยุดดำเนินการ

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๔: ๑๓๔) ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ ๔ ไว้ว่า

> ...ราชกิจจานุเบกษาสมัยรัชกาลที่ ๔ ครั้นนั้นพิเคราะห์ดูเรื่องที่พิมพ์เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมาก เห็นจะไม่มีผู้อื่นกล้ารับผิดชอบเป็นผู้แต่ง ครั้นต่อมาทรงคิดพระธุระอื่นมากขึ้น ไม่มีเวลาพอจะทรงแต่งหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพราะฉะนั้นพิมพ์ได้อยู่ปี ๑ จึงต้องหยุด แต่การที่พิมพ์หมายประกาศเห็นจะนิยมกันมาก เมื่อหยุดหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์แต่หมายประกาศและให้พิมพ์ตลอดเรื่อง...

นอกจากนั้น ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้นในปีมะเมียสัมฤทธิศำ ๑๒๒๐ แล ปีมะแมเอกศก ๑๒๒๑ ต่อกัน ๒ ปี ได้เสนอไว้ว่า

> ...หนังสือราชกิจจานุเบกษานี้มีกระแสพระบรมราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เป็นอันมาก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานพิมพ์ ๆ ขึ้นในปีมะเมียสัมฤทธิศก ๑๒๒๑ ต่อกัน ๑ ปี เป็นหนังสือหลายร้อยฉบับ สำหรับพระราชทานพระบรมวงษ์ศานุวงษ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ได้ทราบข้อราชการต่าง ๆ ครั้นกาลล่วง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มาถึงปีรัตนโกสินทร์ศก ๑๐๘ นับเรียงปีได้ ๓๑ ปี หนังสือนี้ได้เสื่อมสูญไปโดยมากยากที่จะหาฉบับให้ครบตลอดได้...

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ อธิบดี กรมอักษรพิมพ์การทรงพระดำริห์เห็นว่าหนังสือซึ่งเปนคุณประโยชน์อย่างนี้ ไม่ควรที่จะให้เสื่อมสูญเสีย จึงได้ทรงรวบรวมหาฉบับได้มาตั้งแต่พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมติอมรพันธ์บ้าง ของพระองค์ท่านได้ทรงรวบรวมไว้บ้าง รวมได้ฉบับตั้งแต่แผ่นที่ ๑ ถึงแผ่นที่ ๑๙ หมดฉบับที่จะหาได้ต่อไป ให้เจ้าพนักงานโรงอักษรพิมพ์ การตีพิมพ์ขึ้นใหม่ ๕๐๐ เล่ม ทำหน้าขนาดเล่มสามก๊กย่อลงกว่าเก่า

นอกจากนั้นด้านบนของหนังสือราชกิจจานุเบกษาจะมีพระราชลัญจกรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อลงมา มีข้อความว่า

...ราชกิจจานุเบกษา คือ หนังสือหมายประกาศเลกน้อยต่าง ๆ แต่ผู้ครอบครองแผ่นดินสยามในวันจันทร เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะเมียยังเป็นนพศก เป็นปีที่ ๘ ในราชกาลประจุบันนี้ให้ข้าราชการทุกตำแหน่งในกรุงนอกกรุง แลราษฎรทั้งปวงทราบทั่ว แลทำตาม ประพฤติตามแลความรู้ตามโดยสมควร เพื่อจะมิให้ทำแลประกาศผิด พระราชดำริหพระราชประสงค์แลเล่าฤๅ ถือการแลเข้าใจความผิด ๆ ไป...

นอกจากนั้น สำนักราชเลขาธิการ (๒๕๓๗: ๑๒-๑๓) กล่าวถึงการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

...การออกหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น เข้าใจว่าเป็นเหตุผลลึก ๆ ในการเกิดราชกิจจานุเบกษา คือ ความรู้สึกว่าประชาชนควรมีโอกาสที่จะได้รับสิทธิเสรีภาพ คนเราจะมีสิทธิเสรีภาพได้ต้องรู้ก่อนว่า กฎหมายที่บังคับใช้อยู่มีอะไรบ้าง และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การพยายามทำให้มาตรฐานกฎหมายของไทยมีความเป็นอันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร...

เอกสารราชกิจจานุเบกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารเรื่องคำชี้แจงในหนังสือราชกิจจานุเบกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ (๒๕๔๐: คำนำ) ไว้ว่า

...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการพิมพ์หนังสือราชกิจจานุเบกษาขึ้นใหม่อีกครั้ง เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร พระสารสาสน์พลขันธ์และหลวงประเสริฐ เป็นผู้เรียบเรียงเหตุในราชกิจต่าง ๆ ถวายกรมหมื่นอักษรสาสน์โสภณ ซึ่งทรงเป็นทั้งผู้กำกับโรงพิมพ์หลวงและบรรณาธิการหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ต่อไป โดยปรับปรุงเนื้อหาและประเภทข่าวสารการให้หลากหลายยิ่งขึ้น ใกล้เคียงกับมาตรฐานหนังสือข่าวราชการของประเทศตะวันตก เช่น London Gazette...

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หนังสือราชกิจจานุเบกษาที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ ไม่ได้แจกจ่ายเหมือนสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ได้จัดจำหน่ายหนังสือราชกิจจานุเบกษาแก่ผู้ที่บอกรับหนังสือนี้ ซึ่งคิดอัตราปีละ ๘ บาท โดยผู้รับหนังสือต้องมารับหนังสือที่โรงพิมพ์หลวง ถ้าต้องการให้ส่งถึงบ้านต้องเพิ่มค่าส่งอีก ๒ บาท พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เหตุผลในการจำหน่ายหนังสือราชกิจจานุเบกษา คือ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น หนังสือนี้แจกให้โดยไม่เสียเงินจึงทำให้บางคนไม่เห็นคุณค่าและทิ้งขว้าง ไม่เก็บรักษาไว้ ส่วนเงินที่เก็บได้จากการจำหน่ายหนังสือนี้จะนำมาซื้อกระดาษและอุปกรณ์ที่ใช้ในการพิมพ์และการรับหนังสือนี้ จะได้ทราบข่าวสารและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ หนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยนี้กำหนดออกเดือนละ ๔ ครั้ง คือ ขึ้นค่ำหนึ่ง ขึ้นเก้าค่ำ และแรมเก้าค่ำ

ลักษณะหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ขอกล่าวถึงลักษณะหนังสือราชกิจจานุเบกษาในสมัยแรก คือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีขนาด ๒๓ เซนติเมตร x ๒๔ เซนติเมตร มีกำหนดออกทุก ๑๕ วัน โดยเริ่มออกเล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑ วันจันทร์ เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีมะเมีย จนถึงเล่มที่ ๑ แผ่นที่ ๑๙ วันจันทร์ เดือนสิบแรมค่ำหนึ่ง ปีมะแม เรื่องนำมาลงประกาศให้ประชาชนได้ทราบนั้น แบ่งเนื้อหาเป็น ๖ ประเภท คือ

๑. ประกาศทั่วไป เนื้อเรื่องที่ประชาชนควรรู้ว่ามีเรื่องที่สำคัญของทางราชการเรื่องใด เช่น ประกาศที่ ๒ ว่าด้วยวันสงกรานต์ในปีมะเมีย ๑๒๒๐ ประกาศที่ ๔ พระราชทานนามคลอง ประกาศที่ ๗ ไม่ให้เรียกค่านาที่ราษฎรถากถางทำขึ้นใหม่ในปีแรกทำ ประกาศที่ ๑๑ พระราชพิธีจรดพระนังคับ ประกาศที่ ๑๔ ห้ามไม่ให้ขออำภาษีพลู ประกาศที่ ๒๕ เรื่องดาวหาง ประกาศที่ ๓๐ บนจับผู้ร้ายทิ้งไป เป็นต้น

๒. ประกาศเรื่องการแต่งตั้งดำรงตำแหน่ง การตั้งตำแหน่งขุนนางข้าราชการต่าง ๆ และพระภิกษุ เช่น ตั้งตำแหน่งข้าราชการกรมมหาดเล็ก ๑ หัวเมือง ๓ นายอากรสุรา ตั้งตำแหน่งประสงฆ์ ๕ รูป ตั้งตำแหน่งในกรุงและหัวเมือง รวม ๗ ตำแหน่งกรมลูกขุน ๕ เป็นต้น

๓. ประกาศแจ้งความ เช่น แจ้งความมาที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเล่าเรื่องสลัดแจ้งความมาที่ ๔ บอกเมืองสมุทรปราการเรื่องพวกสลัดแจ้งความมาที่ ๘ ทำหนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงเดนมาร์ก แจ้งความมาที่ ๑๔ บอกเมืองนครราชสีมา เรื่องกักเลข แจ้งความมาให้ทราบไว้ที่ ๑๘ ทรงทำนายจันทรุปราคา เป็นต้น

๔. ประกาศเตือนสติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบอกเล่าให้ทำการงานของข้าราชการและการใช้ภาษาให้ถูกต้องตรงกัน เช่น เตือนให้สติมาที่ ๑ เตือนผู้ใช้คำหยาบ เตือนสติมาที่ ๓ เตือนผู้ใช้คำผิด เตือนสติมาที่ ๖ ว่าด้วยวิธีใช้ทุ่มโมง แลให้ใช้คำที่ถูก เตือนสติมาที่ ๗ ให้ข้าราชการทำการโดยน่าที่ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. ข่าว เนื้อหาของข่าวเกี่ยวกับการประสูติ เช่น ประสูติพระเจ้าลูกเธอในพระบรมมหาราชวัง ๒ ประสูติหม่อมเจ้าในเจ้าฟ้า ๑ ข่าวตาย เช่น นายสุดจินดา ๑ เจ้าหญิงอำพัน ๑ พระญาณวิสุทธิ ๑ เจ้าพระยามหาศรีธรรม ๑ เป็นต้น

๖. การบอกปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำฝนในขณะนั้น เช่น ปักษ์ข้างแรมเดือนห้า น้ำฝนว่าด้วยเครื่องรองน้ำฝนแลได้น้ำฝนในปักษ์แรมเดือนหก น้ำฝนวันเสาร์เดือนสามขึ้นสามค่ำ เป็นต้น

ลักษณะหนังสือราชกิจจานุเบกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีขนาด ๘ หน้ายกพิเศษ (๒๔ x ๓๐ เซนติเมตร)

หนังสือนี้ออกทุกอาทิตย์ เดือนหนึ่งจะออกมา ๔ ฉบับ ปีหนึ่งมีประมาณ ๔๘-๕๒ ฉบับ บางเล่มมีสารบัญรวมบอกว่าในเล่มนั้นมีเรื่องอะไรที่ลงประกาศบ้างและในหน้าแรกแต่ละฉบับก็จะมีสารบัญบอกว่าในฉบับนั้นมีเรื่องใดลงประกาศบ้าง ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถทราบได้ว่ามีเรื่องใดที่ประกาศฉบับนั้น ๆ บ้าง และสามารถค้นหาเรื่องที่ต้องการอ่านได้ง่าย ในหน้าแรกของแต่ละฉบับนี้มีตราอาร์มเป็นสัญลักษณ์ปรากฏอยู่ด้านบน และใต้ตราอาร์มมีข้อความ “ราชกิจจานุเบกษา กรุงเทพมหานคร” และได้เปลี่ยนตราสัญลักษณ์ในเล่มที่ ๒๖ โดยใช้ตราครุฑแทน ซึ่งปรากฏในหน้าแรกเท่านั้น

เนื้อหาที่นำมาลงในหนังสือราชกิจจานุเบกษา สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ ประกาศทั่วไปของทางราชการ โดยมาจากกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ พระบรมราชโองการ พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ข่าวเสด็จพระราชดำเนิน พระราชพิธีต่าง ๆ การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การแต่งตั้ง เลื่อนยศ และโยกย้ายขุนนางข้าราชการ ข่าวสิ้นพระชนม์ ข่าวตาย รายงานราคาข้าวเปลือก รายงานสินค้าเข้า-ออก รายงานการบอกปริมาณน้ำฝน คำตัดสินคดีล้มละลาย ข่าวต่างประเทศ ข่างประหารชีวิต คำถวายไชยมงคล เป็นต้น และในบางเล่มได้แทรกฉบับพิเศษด้านหลังด้วยหรือแทรกฉบับอื่นโดยแจ้งว่า ฉบับพิเศษเรื่องที่นำมาลงประกาศในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้มีการแยกเนื้อหาแต่อย่างใด ยังคงมีเพียงเล่มเดียวเท่านั้น ต่อมาในเล่มที่ ๒๖ ได้แยก เป็นสองเล่ม แต่เรื่องที่ลงก็ยังคงเหมือนเดิม คงเป็นเพราะหนังสือมีขนาดเล็กลงและเรื่องที่นำมาประกาศมีจำนวนมากขึ้น จึงต้องแยกเป็นสองเล่ม หนังสือราชกิจจานุเบกษาในสมัยนี้ ถ้าฉบับใดมีข้อความหรือคำที่พิมพ์ผิดจะมีการบอก เพื่อแก้คำผิดพลาดท้ายฉบับนั้น ๆ และถ้าเรื่องมีนำมาลงฉบับใดยังไม่จบก็จะลงต่อเนื่องกันไปจนจบ โดยมีข้อความบอกว่า “ลงต่อไปในคราวหน้า” หรือ “ยังมีต่อไป” และเมื่อลงไปฉบับถัดไปจะมีข้อความว่า “ต่อจากคราวที่แล้ว” โดยเรื่องที่มีข้อความเช่นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายล่าวเสด็จพระราชดำเนิน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พัฒนาการของภาษา

การพัฒนาการของภาษาในที่นี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านภาษาดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวไว้ดังนี้

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๕) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษา ไว้ดังนี้

> ...การเปลี่ยนแปลงของภาษา คือ ภาษาที่ใช้ในปัจจุบันมีส่วนแตกต่างจากภาษาในอดีต ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามภาวะและเทศะ ซึ่งมีลักษณะธรรมดาเช่นเดียวกับมนุษย์หรือธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นั่นก็คือ เกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นธรรมดา คงจะเนื่องด้วยสาเหตุหลายอย่างที่ทำให้ภาษาเปลี่ยนแปลง สาเหตุดังกล่าวได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ความสะดวกในการใช้ภาษา การเรียนภาษาของเด็ก การเรียนรู้ชนิดตั้งแนวเทียบ สังคม มีการเปลี่ยนแปลงและการยืมคำจากภาษาอื่น...

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (๒๕๒๐: ๙๑) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาไว้ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงในตัวเอง สาเหตุมาจากกาลเวลาเปลี่ยนแปลง การอพยพย้ายถิ่นฐานที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ตลอดจนอิทธิพลของการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ล้วนแต่มีผลให้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปได้ทั้งนั้น ทั้งนี้เพราะเวลายิ่งผ่านไปนานการเปลี่ยนแปลงยิ่งมากขึ้น ความแตกต่างก็มีมากขึ้น ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในตัวภาษานี้ มีทั้งการเปลี่ยนแปลงเสียง โครงสร้างทางไวยากรณ์และความหมาย

๒. การเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงอิทธิพลของภาษาต่างประเทศที่เรายืมมาใช้ตามปกติภาษาที่มีอิทธิพลด้อยกว่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของภาษาที่มีอิทธิพลเหนือกว่า เช่น ภาษาอังกฤษที่มีอิทธิพลด้านการปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ ภาษาและวัฒนธรรมเหนือกว่าไทย เมื่อไทยเรารับเอาคำภาษาอังกฤษเข้ามา ทำให้เกิดลักษณะบางประการของภาษาไทยเปลี่ยนแปลงไป

ธวัช ปุณโณทก (๒๕๕๐: ๑๗-๒๒) ได้เสนอทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาพอจะสรุปได้ดังนี้

ภาษาทุกภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และนักภาษาศาสตร์กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไว้ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงภายใน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง หน่วยคำ หน่วยเสียงของภาษานั้น ๆ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติและอิทธิพลของภาษานั้น ๆ หาได้รับอิทธิพลจากภาษาอื่น ๆ ที่เข้ามาปะปนไม่การเปลี่ยนแปลงภายในของภาษาทั่วไปมี
๓ ลักษณะ ได้แก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑.๑ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียง คือ การเปลี่ยนแปลงหน่วยเสียงคำให้ต่างไปจากเดิม โดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม เป็นผลให้คำคำนั้นออกเสียงเพี้ยนไป ต่างไปจากเสียงเดิมหลายกรณี ดังนี้

๑.๑.๑ การลดเสียงหรือเสียงกร่อนหรือเสียงหาย
๑.๑.๒ การเพิ่มเสียง
๑.๑.๓ การชดเชยเสียง

๑.๒ การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ คือ หน่วยคำที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีความหมายเปลี่ยนไป หรือมีคำอื่น ๆ มาใช้แทนที่ความหมายบางส่วนหรือแทนที่ความหมายจนหมด หากมีคำอื่นมาแทนที่ความหมายจนหมดคำเหล่านั้นจะเลิกใช้ในที่สุด

๑.๓ การเปลี่ยนแปลงทางด้านความหมาย คือ ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงไป แต่เสียงของคำยังคงเดิม การเปลี่ยนแปลงความหมายนี้ไม่มีการผูกพันกับเสียงนั่นคือ เสียงคงที่ แต่ความหมายเปลี่ยนไป โดยทั่วไปนักภาษาศาสตร์จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมาย ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑.๓.๑ ความหมายแคบเข้า
๑.๓.๒ ความหมายกว้างออก
๑.๓.๓ ความหมายย้ายที่

๒. การเปลี่ยนแปลงภายนอก คือ การเปลี่ยนแปลงที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาอื่นที่มีความสัมพันธ์สืบทอดวัฒนธรรมกันมาแต่สมัยโบราณ ภาษาที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทยมาแต่สมัยอดีต ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร ส่วนในปัจจุบันภาษาอังกฤษมีอิทธิพลต่อภาษาไทยมาก เพราะชาติตะวันตกมีความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ ด้านการแพทย์ ด้านการศึกษา และวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งคำศัพท์ทางวิชาการและคำศัพท์ทั่วไป นอกจากนี้คนไทยรุ่นใหม่มักนิยมพูดภาษาอังกฤษปะปนกับภาษาไทย อันเป็นสาเหตุให้มีคำภาษาอังกฤษเข้ามาปะปนมากขึ้น โดยเฉพาะสื่อมวลชนมีอิทธิพลในการเผยแพร่คำเหล่านั้น จึงพบว่าคำภาษาอังกฤษมีอิทธิพลต่อภาษาไทยเป็นทวีคูณ เช่น อีเมลล์ คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์ ดิจิทัล ไมโครซอฟต์ ฯลฯ

การที่ภาษาต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาไทย อันเป็นผลให้ภาษาไทยเปลี่ยนแปลงทั้งคำศัพท์และไวยากรณ์ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

๑. การยืมคำ คือ การนำคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย โดยปรับเสียงให้เหมาะสมกับภาษาไทยบ้าง เปลี่ยนแปลงความหมายบ้าง คำยืมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการภาษาไทย คำภาษาบาลี สันสกฤต คำภาษาเขมร คำภาษาอังกฤษ คำภาษาจีน และคำภาษาอื่น ได้แก่ ภาษาชวา ภาษามาลายู และภาษาโปรตุเกส

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในที่นี้จะให้ความสำคัญกับภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร เพราะอิทธิพลต่อการพัฒนาการภาษาไทยมาก ทั้งวงศัพท์และไวยากรณ์

๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านไวยากรณ์ คือ การเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างของภาษาไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงระบบการสร้างคำ นั่นคือ คำยืมภาษาต่างประเทศที่เข้ามามีอิทธิพลต่อระเบียบไวยากรณ์ ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร และภาษาอังกฤษ ซึ่งคำบืมภาษาบาลีสันสกฤต ได้นำวิธีการสร้างคำมาเป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ด้วย คำสมาส และการสนธิ ส่วนคำยืมภาษาเขมร ได้นำวิธีการสร้างคำแบบภาษาเขมรมาเป็นส่วนหนึ่งของไวยากรณ์ไทยที่เรียกว่า คำแผลง

๓. การเปลี่ยนแปลงทางด้านตัวอักษร อักษรไทยเป็นหัวข้อหนึ่งในการศึกษาเรื่องพัฒนาการของภาษาไทย แต่นักภาษาศาสตร์จะไม่ให้ความสำคัญเรื่องตัวอักษรเหมือนกับภาษาพูด เพราะเห็นว่าตัวอักษรของชาติต่าง ๆ นั้น บันทึกเสียงได้ไม่ตรงกับเสียงพูด

Bloomfild (๑๙๓๓: ๓) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงไว้ดังนี้

> ...ภาษาไม่มีการหยุดนิ่งอยู่กับที่ หมายความว่า ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากภาษาเป็นสมบัติของสังคม เมื่อสภาพของสังคมเปลี่ยนไป ภาษาก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของภาษานี้ ย่อมเป็นไปอย่างช้า ๆ ต้องอาศัยเวลานับร้อย ๆ ปี จึงจะสังเกตได้...

สภาพสังคมไทยที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ – พ.ศ. ๒๕๕๐

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะดินมีความสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเกี่ยวข้องกับการเกษตร ทำงานอยู่ในไร่นาชนบท แวดล้อมไปด้วยธรรมชาติ เช่น แม่น้ำลำคลอง แสงแดด จึงมีการประกอบอาชีพการทำนาเป็นสำคัญและสังคมไทยจึงมีความสัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ผู้วิจัยขอกล่าวในเรื่องต่อไปนี้

ข้าวกับสังคมไทย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามได้ทำสนธิสัญญาเบาวร์ริงกับประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นเหตุให้ในปีต่อ ๆ มาระบบเศรษฐกิจของประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ระบบพระคลังสินค้าซึ่งเคยผูกขาดกับการค้ากับต่างประเทศมาช้านานถูกยกเลิกไป เปลี่ยนเป็นการค้าแบบเสรี มีผลต่อการค้าขายทั้งภายในและภายนอกประเทศ พ่อค้าชาวตะวันตกและชาติต่าง ๆ ได้นำเรือบรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขายกับประเทศสยามเป็นจำนวนมาก ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมก็เปลี่ยนแปลงไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เมื่อรัฐบาลอนุญาตให้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้ ข้าวจึงกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญและนำรายได้เข้าสู่ประเทศจำนวนมาก ระบบเศรษฐกิจแบบการค้าและการส่งออก รัฐบาลต้องเร่งการผลิตข้าวให้ทันกับความต้องการของตลาดต่างประเทศ ทำให้มีการบุกเบิกขยายพื้นที่เคยรกร้างว่างเปล่าเป็นพื้นที่การเกษตรเพื่อการผลิตข้าวให้ได้มากที่สุด ที่สำคัญคือ บริเวณที่ราบภาคกลางระหว่างแม่น้ำสายต่าง ๆ ทางราชการได้ขุดคลองเชื่อมถึงกันเพื่อส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่ไร่นาของราษฎร อาทิเช่น คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ และคลองดำเนินสะดวก เป็นต้น เมื่อข้าวที่ส่งออกไปขายต่างประเทศได้ราคาดี ประชาชนได้หันมาทำนากันมากขึ้น (วงเดือน นาราสัจจ์ และคณะ, ๒๕๕๓: ๑๒)

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในความสำคัญของการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวสยาม ดังที่ ภักดี ลุศนันท์ (๒๕๓๙: ๖) ได้กล่าวไว้ว่า

การพัฒนาข้าวและการทำนาตามหลักวิทยาการเกษตร ได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อประเทศเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศเพิ่มขึ้น และข้าวเป็นสินค้าที่สำคัญเพิ่มขึ้น จึงมีการเริ่มพัฒนาการปลูกข้าวเป็นสินค้าออกอย่างจริงจัง สมเด็จพระปิยะมหาราชทรงสนพระราชหฤทัยในการชลประทานเป็นอย่างมาก และได้โปรดให้มีการขุดคลองขึ้นหลายต่อหลายแห่ง ทั้งโดยภาครัฐและภาคเอกชน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๒ เป็นต้นมา ที่สำคัญมากคือ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สัมปทานงานชลประทานแก่ “บริษัทขุดคลองและคูนาสยาม” เป็นระยะเวลา ๒๕ ปี ให้ขุดระบบคลองในทุ่งหลวงรังสิต เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ และสำเร็จลงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ (หลังจากพระองค์ท่านเสด็จสวรรคตไปแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๕๓) ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชนนั้นเกิดขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕

นอกจากนั้น เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล (๒๕๕๑: ๗๖) กล่าวคือ การขุดคลองในสมัยรัชกาลที่ ๕ ว่ามีการขุดคลองมากทั้งเพื่อการกสิกรรมและเพื่อการคมนาคมในพระนครด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นที่บางแห่งมีทำไม่ทั่วถึง ราษฎรไม่สามารถทำนาได้ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการขุดคลองขึ้นหลายสาย เพื่อให้มีน้ำไหลเวียนเข้าไปในพื้นที่และเพียงพอที่จะให้ใช้ในการเกษตรกรรม กระทั่งการขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูกกลายเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลสยามในยุคนั้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาดำเนินกิจการในประเทศสยาม บริษัทขุดคลองและคูสยาม ดำเนินการขุดคลองในประเทศไทยแห่งแรกในครั้งนั้น ทางบริษัทได้ดำเนินการขุดที่ดินบริเวณทุ่งนาระหว่างลุ่มเจ้าพระยากับจังหวัดนครนายก ประชาชนได้ใช้เพื่อการเกษตร และการคมนาคม รัชกาลที่ ๕ พระราชทานนามว่า “คลองรังสิต ประยูรศักดิ์” ปัจจุบัน คือ คลองรังสิต เพราะคนไทยชอบเรียกสั้น ๆ ไม่เรียกชื่อเต็มชื่อยาว จนในที่สุดก็เรียกชื่อสั้นนั้น ๆ จนเคยชิน แต่ชื่อเต็มยังมีอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครอง ในการปกครองใหม่ทั้งหมด จากระบบจตุสดมภ์ (เวียง, วัง, คลัง, นา) มาเป็นระบบกระทรวงตามแบบสากล กรมนาแต่ดั้งเดิมจึงเปลี่ยนมาเป็นกระทรวงเกษตรพานิชการ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ต่อมาได้มี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การตั้งกรมไหมขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เพื่อดำเนินการปรับปรุงขยายการผลิตไหม และการเพาะปลูกอื่นด้วย แต่เมื่องานเพาะปลูกมีเพิ่มมากขึ้น ก็ได้เปลี่ยนชื่อกรมไหมเป็นกรมเพาะปลูกในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ และได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนเป็นกรมวิชาการเกษตรในปัจจุบัน และกระทรวงเกษตรพานิชการมีเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นเสนาบดี (พ.ศ. ๒๔๓๕ – ๒๔๔๐) และต่อมาได้ตั้งหน่วยงานย่อย เช่นใน พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้ตั้งกรมคลอง (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรมทดน้ำและกรมชลประทานตามลำดับ) เพื่อสนับสนุนให้การเพาะปลูกได้รับผลดีอย่างเต็มที่ (วงเดือน นาราสัจจ์ และคณะ ๒๕๕๓: ๑๒) การเกษตรของไทยได้พัฒนาขึ้นมาอย่างชัดเจนมากโดยเฉพาะเรื่องของการทำนาข้าว

สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๔๑: ๒๔-๒๕) ได้กล่าวถึงหน่วยงานการเกษตรที่สัมพันธ์กับการพัฒนาเรื่องข้าว

เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงเกษตรพานิชการเป็นกระทรวงเกษตราธิการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ เป็นเสนาบอดีกระทรวงเกษตราธิการ และได้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่เมืองธัญบุรี

อรอนงค์ นัยวิกุล (๒๕๔๗: ๔-๕) กล่าวเสริมอีกว่า รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าวขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ทีทุ่งคลองหลวง คลองรังสิต เพื่อเป็นการอุดหนุนและบำรุงหาพันธุ์ข้าวที่ดีมาไว้ทำพันธุ์ และเพื่อให้ข้าวของประเทศสยามเจริญดี มีราคาเท่าเทียมกับข้าวของประเทศอื่น โดยจัดการประกวดพันธุ์ข้าวของทุ่งหลวง

การประกวดพันธุ์ข้าวได้จัดเป็นครั้งที่สองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ปรากฏว่าพันธุ์ข้าวที่ชนะเลิศเป็นข้าวนาหว่านจากธัญบุรี ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ได้ทรงให้จัดงานการแสดงกสิกรรมและพานิชการครั้งที่ ๑ รวมทั้งการประกวดข้าวขึ้นที่สระปทุมวัน (บริเวณวังสระปทุมปัจจุบัน) และครั้งที่ ๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ (รัชกาลที่ ๖) ปรากฏว่าพันธุ์ข้าวที่ชนะเลิศอีกทั้ง ๒ ครั้ง ก็เป็นพันธุ์ข้าวจากธัญบุรี

นอกจากนี้ สมัยรัชกาลที่ ๕ มีพระราชพิธีเดือนหก เป็นพระราชพิธีที่สัมพันธ์กับเรื่องราวการเกษตรของประเทศไทย คือ พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๔๐: ๑๗-๑๘) ได้เสนอประวัติพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ไว้ดังนี้

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ หรือเรียกสั้นๆ ว่า พิธีแรกนา เป็นพระราชพิธีที่มีมาแต่โบราณตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นพระมหากษัตริย์ไม่ได้ลงมือไถนาเอง เป็นแต่เพียงเสด็จไปเป็นองค์ประธานในพระราชพิธีเท่านั้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ครั้นถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ไม่ได้เสด็จไปเป็นองค์ประธานเหมือนกับสมัยสุโขทัย แต่จะมอบอาญาสิทธิ์ให้โดยทรงทำเหมือนอย่างออกอำนาจจากกษัตริย์และจะทรงจำศีลเงียบ ๓ วัน ซึ่งวิธีนี้ได้ใช้ตลอดมาถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการประกอบพระราชพิธีนี้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ แต่ผู้ทำการแรกนาเปลี่ยนเป็นพระยาพลเทพคู่กันกับการยืนชิงข้า แต่พอถึงรัชกาลที่ ๓ ให้ถือว่าผู้ใดยืนชิงข้านั้นเป็นผู้แรกนาด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดมีพิธีสงฆ์เพิ่มขึ้นในพระราชพิธีต่าง ๆ ทุกพิธี ดังนั้น พระราชพระพิธีพืชมงคลจึงได้มีแต่นั้นมา โดยได้จัดรวมกับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และมีชื่อเรียกรวมกันว่าพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ความมุ่งหมายอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๒: ๒๗๔) ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

> ...การแรกนาที่ต้องเป็นธุระของผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นธรรมเนียมนิยมมีมาแต่โบราณ เช่น ในเมืองจีนสี่พันปีล่วงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงลงไถนาเองเป็นคราวแรก พระมเหสีเลี้ยงตัวไหม ส่วนจดหมายเรื่องราวอันใดในประเทศสยามที่มีปรากฏอยู่ในการแรกนานี้ก็มีอยู่เสมอเป็นนิจ ไม่มีเวลาว่างเว้น ด้วยการซึ่งผู้เป็นในแผ่นดินลงมือทำเองเช่นนี้ ก็เพื่อจะให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีใจหมั่นในการที่จะทำนาเพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตทั่วหน้า เป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นและความเจริญไพบูลย์แห่งพระนครทั้งปวง แต่การซึ่งมีพิธีเจือปนต่าง ๆ ไม่เป็นแต่ลงมือไถนาเป็นตัวอย่างเหมือนอย่างชาวนาทั้งปวงลงมือไถนาของตนตามปกติ ก็ด้วยความหวาดหวั่นต่ออันตราย คือ น้ำฝน น้ำท่ามากไปน้อยไปด้วยเพลี้ยและสัตว์ต่าง ๆ จะบังเกิดเป็นอันตราย ไม่ให้ประโยชน์เต็มภาคภูมิและมีความปรารถนาที่จะให้ได้ประโยชน์เต็มภาคภูมิเป็นกำลัง จึงต้องหาทางที่จะแก้ไขและทางที่จะอุดหนุนและที่จะเสี่ยงทายให้รู้ล่วงหน้า จะได้เป็นที่มั่นใจโดยอาศัยคำอธิฐานเอาความสัตย์เป็นที่ตั้งบ้าง ทำการซึ่งไม่มีโทษนับว่าเป็นการสวัสดิมงคลตามซึ่งมาในพระพุทธศาสนาบ้าง บูชาเซ่นสรวงตามที่มาทางไสยศาสตร์บ้าง ให้เป็นการช่วยแรงและเป็นที่มั่นใจตามความปรารถนาของมนุษย์ ซึ่งคิดไม่มีที่สิ้นสุด...

ดังนั้น งานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ได้กระทำเต็มรูปบูรพประเพณีครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้วก็ว่างเว้นไปจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ฟื้นฟูพระราชประเพณีนี้ขึ้นใหม่ และได้กระทำติดต่อกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน ด้วยเห็นว่าเป็นการรักษาพระราชประเพณีอันดีงาม มีผลในการบำรุงขวัญและจิตใจของคนไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระกระแสพระราชดำรัสให้ปรับปรุงพิธีการบางอย่างให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพระราชพิธีนี้ทุกปีสืบมามิได้ขาด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๓: ๒๘๓-๒๘๔) ทรงมีพระบรมราชาธิบายพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ไว้ดังนี้

การพระราชพิธีจรดพระนังคัลแต่ก่อนมีแต่พิธีพราหมณ์ ไม่มีพิธีสงฆ์ ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงเพิ่มพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีต่าง ๆ จึงได้เพิ่มในการจรดพระนังคัลนี้ด้วย แต่ยกเป็นพิธีหนึ่งต่างหาก เรียกว่า “พืชมงคล” โปรดให้ปลูกพลับพลาขึ้นที่หน้าท้องสนามหลวง และสร้างหอพระเป็นที่ไว้พระคันธาราษฎร์ สำหรับการพระราชพิธีพืชมงคลอย่างหนึ่ง พิรุณศาสตร์อย่างหนึ่ง แต่ก่อนมาพระยาผู้จะแรกนาก็มิได้ฟังสวดเป็นแต่กราบถวายบังคมลาแล้วก็ไปเข้าพิธีเหมือนตรียัมพวาย กระเช้าข้าวโปรย ก็ใช้เจ้าพนักงานกรมนาหาบ ไม่ได้มีนางเทพีเหมือนทุกวันนี้ เมื่อโปรดให้มีพระราชพิธีมงคลขึ้นจึงได้ให้มีนางเทพีสี่คน จัดเจ้าจอมเถ้าแก่ที่ทุนรอนยานพาหนะพอจะแต่งตัวและมีเครื่องใช้สอยติดตามให้ไปหาบกระเช้าข้าวโปรย เมื่อวันสวดมนต์พระราชพิธีพืชมงคลก็ให้ฟังสวดพร้อมด้วยพระยาผู้จะแรกนา และให้มีกรมราชบัณฑิตเชิญพระเต้าเทวพิฐ ซึ่งเป็นพระเต้าเกิดขึ้นใหม่ในรัชกาลนี้ ประพรมที่แผ่นดินนำหน้าพระยาที่แรกนาให้เป็นสวัสดิมงคลขึ้นอีกชั้นหนึ่ง

การพระราชพิธีพืชมงคลในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในเวลาบ่ายวันที่จะสวดมนต์มีกระบวนแห่พระพุทธรูปออกไปจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กระบวนแห่นี้เกิดขึ้นด้วยเรือแห่เทวรูปออกไปที่โรงพระราชพิธีทุ่งส้มป่อยเป็นธรรมเนียมมาแต่เดิมแล้ว

เวลาค่ำเสด็จออกทรงถวายผ้าสบงจีวรกราบพระสงฆ์ที่สวดมนต์ ๑๑ รูป ในขณะนั้นอาลักษณ์นุ่งขาวห่มขาวรับหางสายสิญจน์พาดบ่า อ่านคำประกาศสำหรับพระราชพิธี คำประกาศสำหรับพระราชพิธีนี้เก็บรวบรวมความบรรดาเกี่ยวข้องในเรื่องการนา ที่มีมาในพระพุทธศาสนา

คำประกาศนั้นมีข้อใหญ่ใจความดังต่อไปนี้ เริ่มต้นว่าคาถาเป็นทำนองสรภัญญะสำหรับสวดอธิฐานในการพระราชพิธี พระคาถานี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งขึ้นใหม่ ผู้วิจัยได้พบคาถาพืชมงคลจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๘-๑๙ เป็นภาษาบาลี มีดังนี้

นโม ตสฺส ภควโต สุนิพฺพุตสฺส ตาทิโน
สมฺมาวิรุฬฺหธมฺมสฺส สาวกานำ ปรมฺปรา
ตสฺส ปารมิเตเชน สทฺธมฺโม อมตปฺผโล
เกสสนฺตาปจฺจุณฺเหปิ โลเก รูหติ ฐานโส
ตำ โข พุทฺธำ ภควนฺตำ สสทฺธมฺมำ สสาวกำ
อภิวนฺทิย ปูเชตฺวา สุเขตฺเต รตนตฺตเย
โรเปม ปุญฺญพีชานิ ญาณสฺส สาธกานิ โน
โลเก ทุกฺขสฺส โลกมฺหา สมฺมา นิสรณสฺส จ
นานปฺปกาโรปการา ผลานำ ยุตฺตกาลโต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทิฏฺฐธมฺเม สมฺปราเย
ยญฺเจตฺถ ทิฏฺฐธมฺมสฺมึ
ปวุตฺตํ ปุญฺญวีชํ ยํ
กาเล สมฺมา วิรูหนฺตุ
ปุพฺพณฺณาปรณฺณวีชานิ
ยานิ อิมสฺมึ ปวุตฺตานิ
ภาสิตํ พุทฺธเสฏฺเฐน
สทฺธา พีชํ ตโป วุฏฺฐิ
หิริ อีสา มโน โยตฺตํ
กายคุตฺโต วจีคุตฺโต
สจฺจํ กโรมิ นิทฺทานํ
วิริยํ เม ธุรโธรยฺหํ
คจฺฉติ อนิวตฺตนฺตํ
เอวเมสา กสึ กฏฺฐา
เอตํ กสึ กสิตฺวาน
เอเตน สจฺจวชฺเชน
ปุพฺพณฺณา จาปรณฺณา จ
ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ
ปุปฺผภารผลปิณฺฑิ
ภาสิตา จยิมา คาถา
คาโว ตสฺส ปชายนฺติ
วุตฺตานํ ผลมสฺนาติ
วิรุฬฺหมูลสนฺตานํ
อมิตฺตา นปฺปสหนฺติ
เอเตน จาปิ สจฺเจน
ปุพฺพณฺนา จาปรณฺณา จ
ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ
สมฺปุณฺณา ผลปุปฺเผหิ
อมฺหากญฺจ มหาราชา
รฏฺฐึ สมฺมาภิปาเลนฺโต
ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ
สพฺเพสมฺปิ นิวาสีนํ
สุขํ วุฑฺฒึ จ ปตฺเถติ
เอเตน จาปิ สจฺเจน
ปุพฺพณฺณา จ ปรณฺณา จ
ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ
สมฺปุณฺณา วิปุลา โหนฺตุ

อปราปริเยปิ จ
ผลานํ สมฺปทายกํ
เทตุ ตํ อิจฺฉิตปฺผลํ
มา วินสฺสนฺตุ สพฺพโส
อิมานิ อีทิสานิ จ
สฺยามรฏฺฐ ตหึ ตหึ
สจฺจํ โลกคฺควาทินา
ปญฺญา เม ยุคนงฺคลํ
สติ เม ผาลปาจนํ
อาหาเร อุทเร ยโต
โสรจฺจํ เม ปโมจนํ
โยคกฺขมาธิวาหนํ
ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจติ
สา โหติ อมตปฺผลา
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ
ปวุตฺตา พีชชาติโย
วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ
สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑเล
ธรา โหนฺเตวว สพฺพโส
มูคผกฺเกน สตฺถุนา
เขตฺเต วุตฺตํ วิรูหติ
โย มิตฺตานํ น ทุพฺภติ
นิโครฺธมิว มาลุโต
โย มิตฺตานํ น ทุพฺภติ
ปวุตฺตา พีชชาติโย
วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ
สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑเล
ปชายนฺตฺวว สพฺพโส
สฺยามินฺโท มหิปฺปติ
สมฺพุทฺธสฺสาปิ สาสนํ
สกเล มหิมณฺฑเล
ปาณีนํ สุขกามินํ
เวปุลฺลญฺจานุปุพฺพโส
ปวุตฺตา พีชชาติโย
วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ
สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑเล
สมฺปชฺชนฺเตวว สพฺพโสติ ฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คาถาพืชมงคล มีใจความสำคัญเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

ขอนอบน้อมแด่ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้เสด็จดับขันธนิพพานดีแล้ว ผู้ยังมีพระคุณคงที่มีพระธรรมงอกงามโดยชอบแล้ว เพราะอันนำสืบ ๆ มาแห่งพระสาวกทั้งหลาย ด้วยเดชแห่งบารมีของพระผู้มีภาคเจ้านั้น พระสัทธรรมอันมีผลเป็นอมตะ ย่อมเจริญขึ้นในโลก แม้ร้อนขึ้นด้วยความแผดเผาแห่งกิเลสตามฐานะ เราทั้งหลายอภิวาทบูชาแล้ว ซึ่งพระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้านั้น ทั้งพระสัทธรรม ทั้งพระสาวก ชื่อว่าหว่านพืชคือบุญทั้งหลาย ในพระรัตนตรัยอันเป็นเขตดี พืชคือบุญนั้น เป็นเครื่องฝังญาณของเราทั้งหลายให้สำเร็จด้วยยังความทำที่สุดแห่งทุกข์ในโลกให้สำเร็จด้วย ยังความหลีกออกจากโลกโดยชอบให้สำเร็จด้วย พืชคือบุญมอบให้ซึ่งผลเป็นอุปการะ มีประการต่าง ๆ ตามกาลอันเหมาะในทิฏฐธรรม (ภพปัจจุบัน) และในสัมปรายภพ (ภพหน้า) ทั้งในภพต่อ ๆ ไปด้วย ส่วนพืชคือบุญชนิดใด ๆ มอบให้ ซึ่งผลทั้งหลาย ในทิฏฐธรรมนี้ที่เราได้หว่านไว้แล้ว ขอพืชคือบุญนั้น ๆ จงให้ผลที่เราปรารถนาแล้ว บุพพัณณพืช[๑] และอปรัณณพืช[๒] ทั้งหลายเหล่าใด ที่กสิกรทั้งหลายหว่านไว้แล้วในที่นั้น ๆ ในสยามรัฐนี้ขอบุพพัณณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายเช่นนี้เหล่านี้ จงงอกงามดีตามฤดูกาลเถิด อย่าเสียไปโดยประการทั้งปวงเลย คำสัตย์อันพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด เป็นอัครวาทีในโลก ได้ตรัสไว้แล้วว่า ศรัทธาเป็นพืช ตบะเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ ความละอายใจ เป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก เราคุ้มทางกายแล้ว คุ้มทางวาจาแล้ว ประหยัดท้องในเรื่องอาหารแล้ว เราทำสัจจะให้เป็นเหตุ ความสงบเสงี่ยมของเรา คือ ความพ้นหน้าที่ (ความเพียร) ของเราเป็นตัวการงาน ซึ่งนำถึงที่อันเกษมจากโยคะ ไปสู่ที่ไม่กลับที่ไปถึงแล้วไม่เศร้าโศก การทำนานี้ใครทำได้อย่างนี้ย่อมเป็นที่มีอมตะเป็นผล บุคคลทำนานี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ด้วยความกล่าวสัตย์นี้ บุพพัณณพืช และอปรัณณพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว จงงอกขึ้นในที่นั้น ๆ ต้นไม้ผลทั้งหลาย ในภูริมณฑลทั้งปวงซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงทรงไว้ซึ่งดอกและผลเป็นกลุ่มช่อโดยประการทั้งปวงเทอญ อนึ่ง คาถาเหล่านี้ อันพระศาสดาผู้หักรานเสียซึ่งความใบ้ ได้ทรงภาษิตไว้ว่า ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร โคทั้งหลายของผู้นั้นย่อมตกลูก พืชที่หว่านไว้ในนาย่อมงอกงาม ผู้นั้นย่อมบริโภคผลแห่งพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ศัตรูทั้งหลายย่อมข่มเหงผู้นั้นไม่ได้ เหมือนลมรังควานต้นไทร อันมีรากและลำต้นงอกงามแล้วไม่ได้ เหมือนลมรังควานต้นไทรอันมีรากและลำต้นงอกงามแล้วไม่ได้ ฉะนั้น แม้ด้วยคำสัตย์นี้ด้วย บุพพัณณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายในแดนดินทั้งปวง ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงสมบูรณ์ด้วยผลและดอก เมล็ด ออกโดยประการทั้งปวงทีเดียว ก็สมเด็จพระมหาราชาของพวกเรา ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินจอมสยาม ทรงอภิบาลแว่นแคว้นโดยชอบ ทั้งพระศาสนาของพระสัมพุทธเจ้าด้วย ทรงปรารถนาความสุข ความเจริญ และความไพบูลย์โดยลำดับแก่ประชาชนแม้ทั้งปวง ผู้อยากได้ความสุข อาศัยอยู่ในแดนดินทั้งสิ้นอันเป็นพระราช

หมายเหตุ: ๑. บุพพัณณพืช หมายถึง ปุพฺพณฺณ นป. ธัญชาติ ๗ อย่าง คือ ข้าวสาลี, ข้าวเปลือก, หญ้ากับแก้, ข้าวละมาน, ลูกเดือย, ข้าวเหนียว, ข้าวฟ่าง

๒. อปรัณณพืช หมายถึง อปรณฺณ นป. อปรัณณชาติ, ผักจำพวกงา, ของที่กินหลังอาหาร เช่น ถั่ว งา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาณาเขต แม้ด้วยคำสัตย์นี้บุพพัณณพืช และอปรัณณพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว จงงอกขึ้นในที่นั้น ๆ ต้นไม้ ผลไม้ทั้งหลายในแดนดินทั้งปวง ซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงเป็นพฤกษชาติสมบูรณ์ไพบูลย์จนถึงพร้อมโดยประการทั้งปวงเทอญ

(ผู้วิจัยแปลแบบสรุปความ และ ดร.บุญเลิศ วิวรรณ์ ป.ธ. ๙ เรียบเรียงความถูกต้องของภาษาบาลีและภาษาไทย)

นอกจากนั้นผู้วิจัยได้กราบเรียนถามท่านเจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม พระธรรมธีรราชมหามุนี (เที่ยง อคฺคธมฺโม) เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓ เรื่องคาถาพืชมงคล ในฐานะที่ท่านเจ้าคุณไปสวดพิธีพืชมงคลในอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามประจำทุกปีสมัยรัชกาลปัจจุบัน ท่านเจ้าคุณบอกว่าคาถานี้รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ และใช้สวดเป็นประจำทุกปีในพระราชพิธีพืชมงคลแรกนาขวัญ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย

วัลยา วิมุกตะลพ (๒๕๑๓: ๖๐) ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ โดยแบ่งสมัยรัตนโกสินทร์ออกเป็น ๒ ระยะ คือ สมัยก่อนนับตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๖ และสมัยปัจจุบัน คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๗ ถึงปัจจุบัน พบว่าเรื่องที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ ความหมายของคำและเรื่องที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด คือลำดับคำ คำที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ส่วนมากเป็นคำไทยและในสมัยรัชกาลที่ ๓ เริ่มปรากฏการเขียนคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะที่เป็นชื่อคน ชื่อเมือง และชื่อตำแหน่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ เริ่มมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น คำทับศัพท์จึงมีคำทั่ว ๆ ไปเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ ๕ นิยมคำทับศัพท์มาก ส่วนสำนวนที่ใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้มีสำนวนที่ยังคงมีใช้อยู่ปัจจุบัน แต่มีบางส่วนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น เปลี่ยนแปลงในด้านถ้อยคำหรือความหมายและสำนวนซึ่งใช้เฉพาะสมัยก่อน

วรรณวราง เจริญพันธ์ (๒๕๔๒: ๔๗) ศึกษาเรื่องประราชนิพนธ์ร้อยแก้วของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากประชุมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้คำสรรพนามตามฐานะทางสังคมของผู้รับสารหรือบุคคลที่ทรงกล่าวถึงการใช้คำภาษาอังกฤษทรงใช้คำทับศัพท์ที่เป็นชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อตำแหน่ง และคำทั่ว ๆ ไป วิธีการทับศัพท์มีทั้งที่เป็นการทับศัพท์โดยตรงและใช้คำภาษาไทยร่วมกับคำภาษาอังกฤษ และทำให้ผู้รับสารเข้าใจอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง การสร้างคำซ้อน ผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างเป็น ๗ ประเภท คือ คำซ้อน ๒ หน่วย คำซ้อน ๓ หน่วย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำซ้อน ๔ หน่วย คำซ้อน ๕ หน่วย คำซ้อน ๖ หน่วย และคำซ้อน ๗ หน่วย ส่วนการใช้สำนวนนั้น พระองค์ทรงใช้การซ้อนสำนวนหรือข้อความ เพื่อให้เกิดความหมายเปรียบเทียบจึงทำให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย ทางด้านการใช้ประโยค ประโยคที่พบมากคือ ประโยคความซ้อนที่มีประโยคขยายกริยาและหน่วยนาม ประโยคความรวมที่มีหน่วยเชื่อม และประโยคความรวมซับซ้อน เนื่องจากเนื้อหาเป็นการเล่าเรื่องหรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่ต่อเนื่องกันไป พระองค์จึงทรงใช้ประโยคเหล่านี้มากกว่าประโยคความเดียว การใช้วจนะสัมพันธ์ในพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วของพระบาทสมเด็จพระจอมกล้าเจ้าอยู่หัว พบ ๓ ลักษณะ คือ

๑. การเชื่อมโยงความโดยการละคำสรรพนามและคำนาม
๒. การเชื่อมโยงความโดยการแทนที่คำบ่งชี้และคำสรรพนาม
๓. การเชื่อมโยงความโดยการใช้คำที่มีความสัมพันธ์กัน

ซึ่งคำที่ใช้มักจะอยู่ในแวดวงความหมายเดียวกัน ใกล้เคียงกัน หรือตรงข้ามกันในด้านการใช้ภาพพจน์นั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยมใช้ภาพพจน์แบบอุปมามากกว่าแบบอื่น เนื่องจากภาพจน์แบบอุปมาทำให้ผู้รับสารสามารถมองเห็นภาพหรือเกิดมโนภาพได้ชัดเจนในเรื่องที่ทรงเล่าให้ฟัง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

ธรรมศักดิ์ สมมาตย์ (๒๕๔๙: ๑๒-๑๕) ศึกษาเรื่อง ๕ แผ่นดิน การเกษตรไทยในเรื่องต่อไปนี้ แกะรอย ๑๐๐ ปี ศาสตร์การเกษตรไทย พระราชกรณียกิจด้านการเกษตรในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระราชกรณียกิจของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ด้านการเกษตร งานแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ครั้งที่ ๑ วังกับการเกษตร พระวิสัยทัศน์ของล้นเกล้าฯ พระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๘๙-ปัจจุบัน) งานแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ครั้งที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔ สมัยรัชกาลที่ ๖ พระราชประวัติพระราชโอรสองค์ที่ ๓๘ ในรัชกาลที่ ๕ ผู้ริเริ่มการสอนเกษตรศาสตร์ในไทยเมื่อ ๒๔๔๗/๑๐๑ ปีเกษตรศาสตร์ ๒๔๔๗-๒๕๔๘ ประวัติการรับโอนอาคารวังวินเซอร์มาเป็นอาคารเรียนโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ กิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนกระทรวงเกษตราธิการ กิจกรรมโรงเรียนและกระทรวงเกษตราธิการ ความผูกพันกับมหาวิทยาลัยแห่งแรกของชาติ การพัฒนาการเรียนเกษตรศาสตร์สมัยรัชกาลที่ ๖ การศึกษาเกษตรศาสตร์สมัยรัชกาลที่ ๘ การเรียนอุดมศึกษาเกษตรศาสตร์ แนวคิดในการนับประวัติประเทศหรือสถาบันการศึกษาในสากล ผู้วิจัยได้เสนอเหตุการณ์ที่ค้นพบใหม่สมัยรัชกาลที่ ๕ คุณหลวงสุวรรณวาจกสิกิจ สมัยที่ยังชื่อนายทองดี เคยเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนกระทรวงเกษตราธิการ (๒๔๕๑-๒๔๖๐) ในสมัยที่พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์เป็นอาจารย์ใหญ่ก่อนการเกิดโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมหอวัง (๒๔๖๐) เกษตรแฟร์จัดครั้งแรกวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๓ สมัยรัชกาลที่ ๖ วิทยาการเกษตรไทยหยั่งรากฝั่งลึกมั่นคงและเป็นวิทยาศาสตร์เพราะว่ารัชกาลที่ ๖ ทรงอุปถัมภ์หนังสือพิมพ์ “กสิกร” และแจกให้โรงเรียนทั่วประเทศกระแสการอุดมศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยแบบยุโรปมีมากและสอดรับกับการผลิตข้าราชการพลเรือนที่มีความรู้ขั้นสูงเพื่อกระทรวงในการพัฒนาประเทศ จึงทำให้มีการรวม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โรงเรียนข้าราชการพลเรือนเข้ากับโรงเรียนกระทรวงเกษตราธิการ (๒๔๕๖) แล้วพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก (๒๔๕๗) แต่อีกด้านหนึ่งไทยเพิ่งเริ่มมีการศึกษาแบบตะวันตก จึงเน้นการผลิตแม่พิมพ์ซึ่งรวมครูการเกษตรจึงมีกระแสโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ครูมูลมัธยมวิสามัญเกษตรกรรม เกิดควบคู่กันดังที่ครูเกษตร เช่น พระยาเทพศาสตร์ นายทองดี นายเอี้ยงได้ทำไว้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือราชกิจจานุเบกษา

เขมฤทัย บุญวรรณ (๒๕๔๖: ๒๒๕-๒๒๘) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์การใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๓ จำนวน ๑,๒๘๘ ฉบับ โดยศึกษาด้านการใช้คำ การใช้ประโยค การเชื่อมประโยค และกลวิธีการเขียนในหนังสือราชกิจจานุเบกษา สรุปได้ดังนี้

การใช้คำมีการใช้คำเดี่ยว การใช้คำประสม การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้ภาษาอังกฤษ การใช้ประโยค มีการใช้ทั้งประโยคความเดียว ประโยคความซ้อนและประโยคความรวม การเชื่อมความพบมี ๕ ลักษณะ คือ การเชื่อมโยงความโดยการละคำในตำแหน่งประธานและกรรมของประโยค การเชื่อมโยงความโดยการแทนที่ด้วยคำสรรพนามและคำบ่งชี้ การเชื่อมโยงความโดยการซ้ำคำในการเขียนรูปเดิมและใช้ไม้ยมก การเชื่อมโยงความในลักษณะต่าง ๆ นี้ช่วยให้ข้อความนั้นต่อเนื่องกัน มีความสอดคล้องกันและเชื่อมโยงกันได้เป็นอย่างดี กลวิธีการเขียนจะมีรูปแบบที่แน่นอนชัดเจนและมีมาตรฐานของการเขียนกฎหมาย ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนต้น ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย

นิตยา นิราศรพ (๒๕๒๐: ๖๕) ศึกษาเรื่องคำยืมภาษาอังกฤษในภาษาไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๓ โดยพิจารณาการใช้ภาษาอังกฤษในรูปของคำยืมสมัยรัชกาลที่ ๕ จากราชกิจจานุเบกษา จำนวน ๓๓ เล่ม ซึ่งสามารถจำแนกคำยืมได้ ๑๐ ประเภท ตามวงการและลักษณะการใช้คือ

๑. ชื่อเฉพาะคน ประเทศ เมือง มหาสมุทร ภูเขา
๒. เวลา มาตราต่าง ๆ
๓. วงการปกครอง
๔. วงการตำรวจ ทหาร
๕. วงการการเงิน
๖. วงการคมนาคม
๗. วงการศึกษา/ศาสนา/การศาล
๘. วงการแพทย์
๙. เครื่องราชอิสริยาภรณ์
๑๐. ศัพท์เบ็ดเตล็ด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผลของการวิจัยเรื่อง พัฒนาการของคำศัพท์เกษตร

คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าว เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น ได้ข้อมูลมาจากการศึกษาหนังสือราชกิจจานุเบกษาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐

พบคำศัพท์ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการของคำศัพท์ จำนวน ๑๕ คำ มีดังต่อไปนี้

คำศัพท์ที่มาจากภาษาไทยโบราณ ได้แก่

๑. เข้า
๒. ข้าวจ้าว
๓. ถั่วระสง

คำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี ได้แก่

๑. ข้าวสาลิ
๒. ผาล
๓. เขฑฺต
๔. คาถา
๕. พืช
๖. ปุปฺผ
๗. วิรุฬฺห
๘. นงฺคลำ
๙. ธัญญพืช

คำศัพท์ที่มาจากภาษาสันสกฤต ได้แก่

๑. เข้าโภชน์
๒. พรรณเข้า

คำศัพท์ที่มาจากภาษาจีน ได้แก่

๑. เถ้าแก่

รายละเอียดดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พัฒนาการของคำศัพท์เกษตร หมายถึง คำศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องสระ พยัญชนะ การเพิ่มคำ การตัดคำ และการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์ ความหมายกว้างออก ความหมายแคบเข้า

กลุ่มธัญพืช

ธัญพืช น. พืชข้าวกล้า; พืชล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น ข้าวสาลี ข้าวโพด ให้เมล็ดเป็นอาหารหลัก (ป.ธญฺญพีช; ส. ธานฺยวีช) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๔๙)

ผู้วิจัยพบเรื่องพัฒนาการด้านการเปลี่ยนแปลงเสียงสระ ได้แก่

คำว่า “เข้า”

ภาษาไทยสมัยโบราณ **คำไทยในปัจจุบัน**

เข้า ⟶ ข้าว

ผู้วิจัยได้พบ คำว่า “เข้า” และคำว่า ข้าว เป็นครั้งแรก จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ในแต่ละช่วงแต่ละสมัย จำนวนคำดังต่อไปนี้

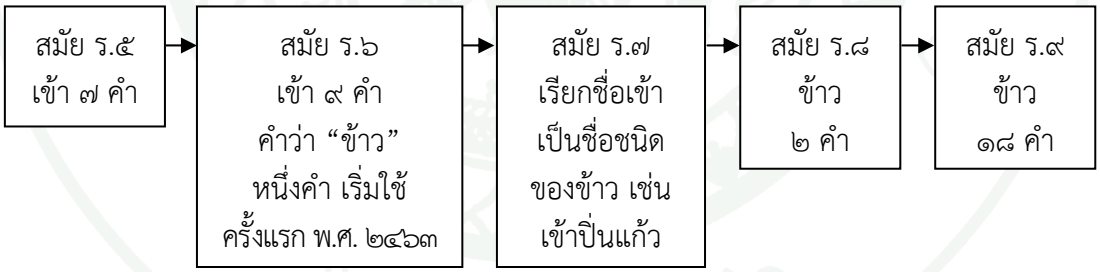

สมัยรัชกาลที่ ๕ พบคำว่า “เข้า” จำนวน ๗ คำ

ตัวอย่าง

...พระโคดื่มน้ำ เล่า แลกินเข้ากินถั่ว แล้วจึงเดินกระบวนแห่กลับที่พักตามเดิม...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๘๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รัชกาลที่ ๖ พบคำว่า “เข้า” จำนวน ๙ คำ

ตัวอย่าง

...พรรณเข้าในกรุงเทพฯ ซึ่งเจ้าของได้นำมาตั้งแสดงนั้น เข้าสร้อยระย้าเปนเข้ากลางปี หมายเลขที่ ๕๖ ของนายเยี่ยม เพาะปลูกที่อำเภอลำลูกกา เมืองธัญญบุรี เปนที่ ๑...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๗ เดือนมิถนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๔๖)

รัชกาลที่ ๖ นี้ พบคำว่า “ข้าว” ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๓

ตัวอย่าง

...พราหมณ์นำของเลี้ยงเสี่ยงทายมาตั้งที่ท่าพลับพลา เฉพาะน่าพระที่นั่ง พระโครับ พระราชทาน ข้าว รับพระราชทานหญ้า...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๗ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๓ หน้า ๒๓๕)

สมัยรัชกาลที่ ๗ พบคำว่า “เข้า”* จำนวน ๖ คำ แต่ใช้เรียกชื่อชนิดของข้าว ได้แก่ เข้าปิ่นแก้ว พบครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๑

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานออกไปตรวจเลือกคัดซื้อพันธุ์เข้าปลูกที่มีลักษณะ และมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเข้าปิ่นแก้ว....

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๕ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ หน้า ๓๗๓)

ข้อความแสดงความคิดเห็นของสถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร (๒๕๔๗: ๓๒) ได้ชี้แจงเรื่องวิวัฒนาการพันธุ์ข้าวไทย ดังนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ พระยาโภชากรได้ดำเนินการคัดเลือกพันธุ์ข้าว ได้สร้างชื่อเสียงให้กับข้าวไทย ในภายหลังอย่างใหญ่หลวง เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ประเทศไทยได้รับเชิญจากคณะกรรมการ

---

* คำว่า เข้า สมัยรัชกาลที่ ๗ เรียกชื่อเฉพาะของข้าวแต่ละชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การประกวดข้าว และให้ส่งข้าวเข้าประกวดที่เมือง Regina ประเทศแคนาดา และเริ่มมีการพิจารณา เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ใช้เวลาพิจารณาอยู่ ๑๕ วัน จึงมีการตัดสิน เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ปรากฏว่า ข้าวพันธุ์ปิ่นแก้วของสถานีทดลองคลองรังสิตได้รับรางวัลที่ ๑ ของโลก นอกจากนั้น ยังมีพันธุ์ข้าวจากประเทศไทยได้รับรางวัลอื่น ๆ อีก ๑๐ รางวัล ข้าวที่มีการตั้งชื่อไว้ ดังนี้ ข้าวขาวราชบุรี จำปาดะ ขาวภูดาด มูกหูสัง (ข้าวเหนียว) ผาเลือด บางพระ ขาวเกษตร พงพินาจ ลงกาย (ข้าวเหนียว) ช่อฟ้า (ข้าวเหนียว)

สมัยรัชกาลที่ ๘ ผู้วิจัยพบคำว่า “ข้าว” จำนวน ๑ คำ

ตัวอย่าง

...นางเทพีทั้งสี่นำธัญพืชไปให้พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์หว่าน แล้ไถกลบอีก ๓ รอบ เสร็จแล้ว พนักงานปลดโคออกจากแอก พราหมณ์ตั้งสัตยาธิษฐาน เลี้ยงโค...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๑๙๕๔)

สมัยรัชกาลที่ ๙ ผู้วิจัยพบคำว่า “ข้าว” จำนวน ๑๘ คำ

ตัวอย่าง

...ข้าว หมายความว่า ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวสาร และรวมตลอดถึงปลายข้าว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ หน้า ๙๙)

พอจะสรุปได้ว่า

คำวา “เข้า” สมัยโบราณ กลายมาเป็น “ข้าว” สมัยปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการจาก สระเอา เป็นสระอา

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายคำว่าเข้า ไว้ดังนี้

เข้า (โบ.) น. ข้าว, ขวบปี

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๔๘: ๖๐) กล่าวถึงข้าวดังนี้ อาหารสำคัญของคนไทยนั้นคือข้าว แม้แต่ศัพท์ที่เรา หมายถึง การบริโภคอาหารประจำวัน เราก็ใช้ว่า “กินข้าว” ในวันหนึ่ง ๆ คนไทย กินข้าวเป็นจำนวนร้อยละ ๘๐ ของอาหารทั้งหมดของอื่น ๆ ที่เรากินนั้นเราไม่ถือว่าสำคัญ เรียกกันว่า “กับ” หรือ “กับข้าว”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นอกจากนั้น อรอนงค์ นัยวิกุล (๒๕๔๗: ๔) กล่าวไว้ดังนี้

สมัยโบราณคำว่าข้าวเรียกว่าเข้า บางสำเนียงของชาวท้องถิ่นอีสานออกเสียงว่า เค้า หรือเข่า จากหลักฐานทางวัฒนธรรมและประเพณี น่าจะกล่าวได้ว่า ข้าวเหนียว หรือข้าวนึ่ง (ภาษาท้องถิ่นของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกข้าวเหนียวว่า ข้าวนึ่ง) เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง แต่ข้าวเจ้าเป็นพันธุ์ข้าวจากต่างประเทศ ที่ชนชั้นสูงรับเข้ามาปลูก เพื่อบริโภคภายหลัง จนในที่สุดเป็นที่นิยมมากกว่าข้าวเหนียว และคำว่า “เจ้า” หรือ “ข้าวเจ้า” อาจเป็นเรื่องเก่าแก่ที่แสดงถึงฐานะทางสังคมว่า เป็นข้าวที่ชนชั้นสูงนิยมบริโภค เช่น ที่นอกเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว มี “นาข้าวเจ้า” สำหรับเจ้ามหาชีวิต เป็นต้น

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้วิจัยขออธิบายเรื่องการกลายเสียงจากคำว่า “เข้า” → “ข้าว” โดยขอนำหลักเกณฑ์วิธีการอธิบายของผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ด้านภาษาศาสตร์ เพื่อให้ทราบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้อย่างไร

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔) อธิบายเรื่องภาษาไทยถิ่น และอธิบายคำว่า เข้า ไว้ดังนี้

คำว่า “เข้า” ภาษาไทยมาตรฐานปฏิภาคกับภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังนี้

ภาษาไทยถิ่นเหนือ – แทนเสียงวรรณยุกต์เบญจมา
ภาษาไทยมาตรฐาน ∧ แทนเสียงวรรณยุกต์สูง-ตก

- ปฏิภาคกับ ∧

ภาษาไทยถิ่นเหนือ	ภาษาไทยมาตรฐาน	ความหมาย
| khãw |	| khâw |	“เข้า”

ภาษาถิ่นใต้ เรียกดังต่อไปนี้

ภาษาไทยมาตรฐาน	การถอดเสียงแสดงหน่วยเสียง	ภาษาไทยถิ่นใต้	การถอดเสียงแสดงหน่วยเสียง
เมล็ดข้าว	| malétkhâ:w |	ข้าวเปลือก ข้าว	| khã:wplwak | | khãw |

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาไทยถิ่นอีสาน

ภาษาไทยมาตรฐาน	การถอดเสียง แสดงหน่วยเสียง	ภาษาไทยถิ่นอีสาน	การถอดเสียง แสดงหน่วยเสียง
ข้าว	| khâ:w |		| khàw |

นอกจากนั้น วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๙: ๘๔) ได้กล่าวถึงการออกเสียงพืชผลทางการเกษตรของกลุ่มชนชาวไต ได้แก่ คำตี่, โนระ, อ้ายตอน, ตูรุง, พาเกียล ชาวไตเป็นคำที่แสดงถึงสาขาใหญ่ของชาวมองโคลอย ซึ่งใช้เรียกเพื่อแสดงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับชาวไทที่อยู่ในประเทศไทย ชาวพาเกียลอาศัยในรัฐอัสสัม ขณะที่ไทกลุ่มอื่น ๆ อาศัยอยู่นอกรัฐอัสสัม เช่น อาศัยอยู่ในรัฐอรุนราจันประเทศ เป็นต้น การออกเสียงคำว่า ข้าว ดังนี้

ภาษาไตพ่าเก่	การถอดเสียง แสดงหน่วยเสียง	ภาษาไทย	การถอดเสียง แสดง
เข่า	| khàw |	ข้าว	| khâ:w |
เข่าสาร	| khàwsă:n |	ข้าวสาร	| khâ:wsă:n |

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่าภาษาไทยถิ่นและภาษาไตพ่าเก่มีความสำคัญและความสัมพันธ์กับการออกเสียงของคำว่า “เข้า” และคำว่า “ข้าว” ในภาษาไทยมาตรฐานด้วย

อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (๒๕๓๗: ๒๙-๙๗) ได้เสนอเรื่องรูปสระในภาษาไทยและการออกเสียงสระในภาษาไทย ไว้ดังนี้

การออกเสียงสระในภาษาไทยนั้น การออกเสียงสระสั้นเมื่อไม่มีพยัญชนะสะกด จะออกเสียงหยุดที่ช่องเส้นเสียง [?] ตาม เช่น กะปิ ออกเสียงเป็น [kapi?] จะเห็นว่าพยางค์แรกที่ลงเสียงเบาจะไม่มี [?] ตาม แต่พยางค์หลังที่ลงเสียงหนักจะมี [?] เพราะเป็นพยางค์ที่ลงมุขยัต [Prominence]

การสะกดคำในภาษาขาดความสมบูรณ์เชิงสัทศาสตร์

ระบบการสะกดคำของทุกภาษายังไม่สมบูรณ์ในเชิงสัทศาสตร์ สำหรับภาษาไทยอาจแยกแยะความไม่สมบูรณ์เชิงสัทศาสตร์ในการสะกดคำได้ดังนี้

๑. สะกดด้วยสระเสียงสั้นเหมือนกัน แต่ออกเสียงต่างกัน เช่น เช้า กับ กระเช้า ตัวแรกออกเสียงยาวเป็น [ช้าว] ส่วนตัวหลังออกเสียงสั้น ในทำนองเดียวกัน น้ำกับ น้ำใจ ตัวแรกออกเสียงยาวเป็น [น้าม] ตัวหลังออกเสียงสั้นตามตัวสะกด (ยังมีตัวอย่างอื่น เช่น ข้าว ออกเสียงยาว แต่ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า พยางค์แรกจะออกเสียงสั้น)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. สะกดด้วยสระเสียงยาว แต่ออกเสียงเป็นสระเสียงสั้น เช่น ท่าน ออกเสียงเป็น [ทั่น] มีนบุรี หลายคนออกเสียงเป็น [มินบุรี] เมตร ออกเสียงเป็น [เม็ด] ว่าว ออกเสียงเป็น [เว่า] (คำที่สะกดเสียงยาวแต่ออกเสียงสั้นยังมีอีกหลายคำ เช่น เบญจ เวจ เพชร เซนติเมตร)

คำยกเว้น

เสียงสระภาษาไทยที่ออกเสียงไม่ตรงตามรูปสระ ได้แก่ สระยาว แต่ออกเสียงเป็นเสียงสั้น

<-า> ออกเสียงสั้นลงเป็น [a] ในคำว่า ท่าน [than] เพราะเป็นสรรพนาม จึงไม่ลงมุขยัต (Prominance) สระเสียงยาว จึงกลายเป็นสระเสียงสั้น

<ี-> ออกเสียงสั้นลงเป็น [i] คำว่ามีนบุรี [minburi] (เนื่องจากพยางค์ที่สองเป็นสระเสียงสั้น จึงทำให้เสียง สระอี กลายเป็นสระเสียงสั้น อิ)

บางคนก็อาจออกเสียง คำว่า ศีล เป็น [สิน] ตัวอย่างในวลี ถือศีลกินเพล (เพื่อให้สัมผัสกับกิน สระอี จึงกลายเป็น อิ)

<เ-> ออกเสียงสั้นลงเป็น [e] ในคำว่า เบญจ [bencà] (ซึ่งถ้าอ่านตามอักขรวิธีไทยควรออกเสียงเป็น [เบนจะ] ซึ่งเป็นเสียงสระยาว) เพชร (Phét) (ซึ่งถ้าออกเสียงตามอักขรวิธีไทยควรออกเสียงเป็น [เพค] ซึ่งเป็นเสียงสระยาวและวรรณยุกต์โท)

สระสั้นแต่ออกเสียงยาว

น้ำ ควรออกเสียงสั้น เป็น [nám] แต่กลับออกเสียงยาวเป็น [น้าม]
เช้า ควรออกเสียงสั้น เป็น [cháw] แต่กลับออกเสียงยาว เป็น [ช้าว]
ได้ ควรออกเสียงสั้นเป็น [dáy] แต่กลับออกเสียงยาวเป็น [ด้าย]

ดังนั้น คำว่า “เข้า” ควรออกเสียงสั้น แต่กลับออกเสียงเป็นเสียงยาวเป็น “ข้าว”

จากแนวคิดของ อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ (๒๕๓๗) พอจะสรุปได้เพราะคำว่า เข้า เป็นคำนาม และการออกเสียงก็จะต้องลงเสียงยาวหรือเสียงหนัก ลงมุขยัต (Prominance)

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๓๙: ๒๑๐-๒๑๑) ได้กล่าวถึงคำว่า “เข้า-ข้าว” ในภาษาของเราไว้ดังนี้

ถ้าเราพูดว่า “วันนี้ที่คลองเทเวศร มีเรือ เข้า ๓ ลำ” กับ “วันนี้ที่คลองเทเวศร มีเรือข้าว ๓ ลำ” จะเห็นว่า ความหมายต่างกันมาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ถ้าหากเขียนเป็น “เรือเข้า” หมายความว่า มีเรือเข้ามาในคลองเทเวศร ๓ ลำ โดยอาจจะเป็นเรืออะไรก็ได้

ถ้าหากเขียนเป็น “เรือข้าว” หมายความว่า เฉพาะเรือข้าวน่ะมี ๓ ลำ แต่อาจจะมีเรือทั้งหมดกี่สิบลำก็ได้

“สินค้าเข้าของไทยปีนี้คิดเป็นเงินได้ ๕๐๐๐ ล้านบาท”
“เข้าเจ้า” แบบเข้าเจ้าเข้าทรง กับ “ข้าวเจ้า” ความหมายต่างกัน

คณะกรรมการชำระปทานุกรม ท่านจึงเก็บไว้ทั้ง “เข้า” และ “ข้าว” บทนิยามต่างกัน ดังนี้

ข้าว น. เมล็ดของพืชจำพวกหญ้าที่ใช้เป็นอาหารสำคัญ ปลูกกันในประเทศร้อนโดยมาก (โบราณใช้ว่า “เข้า”) มีชนิดใหญ่ ๒ ชนิด คือ ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว

ข้าว ๒ ชนิดนี้ เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามลักษณะอีกมากมาย เช่น ข้าวปิ่นมณี ข้าว เหนียวกัญญา; (เรียก ผลไม้ที่มีเนื้อนุ่มและเหนียวอย่างข้าวเหนียว เช่น มะไฟข้าวเหนียว, มะตาดข้าวเหนียว) มีลูกคำอีกมากมาย คือ

ข้าวครู	ข้าวกล้อง	ข้าวกล้า	ข้าวเกรียบ	ข้าวแกง	ข้าวโกย	ข้าวขวัญ
ข้าวของ	ข้าวข้า	ข้าวแขก	ข้าวควบ	ข้าวแคบ	ข้าววัน	ข้าวจี่
ข้าวเจ้า	ข้าวแจก	ข้าวแช่	ข้าวซอย	ข้าวแดกงา	ข้าวต้ม	ข้าวตอก
ข้าวตอกแตก	ข้าวตัง	ข้าวตาก	ข้าวตู	ข้าวแตก	ข้าวทิพย์	ข้าวนก
ข้าวนึ่ง	ข้าวบาตร	ข้าวบิณฑ์	ข้าวบุหรี่	ข้าวเบา	ข้าวเบือ	ข้าวประดับดิน
ข้าวปลูก	ข้าวปัด	ข้าวปาด	ข้าวปั้น	ข้าวเปรต	ข้าวเปลือก	ข้าวเปียก
ข้าวผอก	ข้าวผอกกระบอกน้ำ	ข้าวพระ	ข้าวพอง	ข้าวโพด	ข้าวเภา	ข้าวมัน
ข้าวเม่า	ข้าวยาคู	ข้าวละมาน	ข้าวสวย	ข้าวสาก	ข้าวสาร	ข้าวสาลี
ข้าวสุก	ข้าวเส้น	ข้าวหนัก	ข้าวหมาก	ข้าวหลาม	ข้าวหัวโขน	ข้าวเหนียว
ข้าวฮาง						

ส่วนคำว่า “เข้า” ท่านก็เติมเป็น “เข้า๑ เข้า ๒”

เข้า ๑ ก. ตรงข้ามกับออก, เคลื่อนไปข้างใน, ประสม, ใส่ เช่น เข้าทุนกัน, รวมเป็นพวก รวมให้เป็นลำดับเป็นแถว เช่น นักเรียนเข้าแถว, ถูกกัน ลงรอยกัน เชื่อมกัน, ให้ติดต่อกัน, เช่น เข้าไม้, เสียงเข้ากัน

ว. เคลื่อนมาหา เช่น ถึงเคราะห์เข้า, ใช้ประกอบกริยา แสดงความหมายเร่งรัด เช่น เร็วเข้า คิดเข้า มีลูกคำอื่น ๆ อีกหลายคำ คือ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เข้ากระโจม	เข้ากระดูกดำ	เข้าเกณฑ์	เข้าขอ	เข้าขา
เข้าคอ	เข้าเครื่อง	เข้าเค้า	เข้าไคล	เข้าเงียบ
เข้าแง่	เข้าเจ้า	เข้าใจ	เข้าฌาน	เข้าด้ายเข้าเข็ม
เข้าตรีทูต	เข้าตาจน	เข้าตำรา	เข้าตู้	เข้าไต้เข้าไฟ
เข้าถ้ำ	เข้าทรง	เข้าท่า	เข้าที	เข้าเนื้อ
เข้าแบบ	เข้าปก	เข้าปิ้ง	เข้าผี	เข้าผู้เข้าคน
เข้าผัด	เข้าเฝือก	เข้าพกเข้าห่อ	เข้าพระเข้านาง	เข้ารีต
เข้าร้าย	เข้ารูป	เข้าเลือด	เข้าว่า	เข้าแว่น
เข้าสมาธิ	เข้าสุหนัด	เข้าหน้า	เข้าหม้อ	เข้าหลัก
เข้าหา	เข้าหู			

เข้า ๒ เป็นคำโบราณ และได้ให้ความหมายว่า “น. ข้าว. ขวบปี”

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ อาจารย์บอกว่า คนไทยไม่ชอบออกเสียงสั้นหรือคำตาย ชอบออกเสียงยาว คำเป็น

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๓๗๙: ๒๑๐-๒๑๑) ได้อธิบายเรื่อง เข้า, ข้าว เมื่อนำไปใช้ประสมกับคำอื่น มีความหมายและเรียกชื่อต่างกันไป จัดเป็นพัฒนาการเรื่องการสร้างคำของภาษาไทย เป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่ง

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้อธิบายความหมาย เข้า, ข้าว ไว้ดังนี้

ที่ประชุมฝ่ายหนึ่ง เห็นว่า

ก. เข้า ทั้งที่เป็นนามและกริยา ย่อมมีที่ใช้รวมกัน เช่น ภาษี เข้า เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อเราเห็นแต่ตัวหนังสือแล้ว ย่อมจะตีความหมายได้ถึงสองทาง ควรจำแนกคำนี้ (เข้า (กริยา) และข้าว (นาม) ทางราชการก็เคยเปลี่ยน เข้า เป็น ข้าว เมื่อออกประกาศเรื่องการกำกับข้าว ครั้งรัชกาลที่ ๖

ข. เข้า ที่เป็นนามนั้น แต่เดิมเราใช้เขียนว่า ข้าว (ข หยัก) เพื่อจะให้เห็นแตกต่างกับคำ เข้า ซึ่งเป็นกริยา แต่บัดนี้ไม่มีการใช้ ข หยัก ฉะนั้น ถ้าเขียนเป็น ข้าว จะดีกว่า

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ควรเขียน เข้า ทั้งที่เป็นนามและกริยา ตามแบบปทานุกรม เพราะทั้งสองคำนี้ย่อมแตกต่างกัน โดยการออกเสียงอยู่แล้วในตัว คือ เข้า ที่เป็นกริยาออกเสียงสั้น ที่เป็นนามออกเสียงยาว อีกประการหนึ่ง ถ้าสังเกตความตามรูปประโยค ก็อาจรู้ได้ทันทีว่าไหนเป็นนาม ไหนเป็นกริยา เช่นในประโยคว่า วันนี้ฉันไม่ฉันเข้า เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่ประชุมลงมติให้เขียน เข้า ที่เป็นนามว่า ข้าว

ต่อมามีผู้แสดงความเห็นว่า แต่ไหนแต่ไรมาในหนังสือทุกสมัยเริ่มต้นแต่ศิลาจารึกขุนรามคำแหงมาจนกลางรัชกาลที่ ๖ เขียนว่า “เข้า” ทั้งนั้น นอกจากนายกุหลาบ ผู้มีชื่อเสียงในการที่คนสมัยเก่าไม่นิยม การที่เปลี่ยนเป็นข้าว เพื่อให้ตรงสำเนียงที่พูดกัน และให้ชัดว่าไม่ใช่กริยานั้นใครแน่ใจได้บ้างว่าคนไทยนอกจากกรุงเทพฯ และมณฑลขึ้นในบางแห่ง เขาพูดลากเสียงยาวเช่นนั้น พวกมณฑลพายัพพูดว่า เข้า (เสียงสั้น) นั้น เป็นแน่ และอีกประการหนึ่ง คำศัพท์ที่ใช้กันชินแล้ว จะมาดัดแปลงเพราะสำเนียงของประชาชนบางท้องที่นั้น คิดว่าไม่ชอบด้วยหลักการ แม้ภาษาที่พินิจพิเคราะห์แก้ไขให้ถูกต้องกันอยู่เสมอ เช่น อังกฤษ ก็ไม่ถือหลักนี้ หาไม่คงต้องเปลี่ยน through เป็น thru หรือ Woreester เป็น Wooster และ Cirencester เป็น Cisister ส่วนที่จะบัญญัติตัวสะกดให้เห็นชัดว่าไม่ใช่กริยานั้นเป็นวิธีอันปราศจากเหตุผล ไม่ชอบด้วยหลักแห่ง (Philology) ควรจะเทียบคำว่า Desert (นาม, ทะเลทราย) และ Desert (กริยา, ละทิ้ง) ซึ่งออกเสียงต่างกัน แต่มิได้เขียนให้ผิดกันแต่อย่างใด

การวินิจฉัยตัวสะกดนั้น ควรจะมีหลักเพราะโดยปกติที่จะวินิจฉัยภาษากัน ย่อมถือเอาลักษณะที่เขาใช้ภาษานั้นเป็นหลัก การที่จะสังเกตลักษณะดังว่านี้ ก็ย่อมถือหลักหนังสือที่ดีพอจะเอาเป็นเยี่ยงอย่างได้ ขอยกตัวอย่าง คำว่า “ข้าว” ซึ่งนอกจากที่มีหลักฐานใช้ “เข้า” มาตั้งแต่ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ยังควรอ้างวรรณคดีภาษาไทย มียกเว้นแต่เฉพาะเวลาอันสั้นในท่อนหลังรัชกาลที่ ๖ ซึ่งหนังสือราชการใช้ว่า “ข้าว” โดยเหตุผลซึ่งข้าพเจ้าเผอิญได้ทราบ และรวบยอดได้ว่าเป็นการวินิจฉัยอย่าง arbitrary เพราะถือหลักที่เข้าใจกันในครั้งนั้นว่า เป็น Phonetic ซึ่งต่อมาพิสูจน์ได้ภายหลังว่า ไม่ใช่เหตุผลที่ดีพอด้วยซ้ำ ตามเหตุผลที่อ้างในการตัดสินให้เป็น “ข้าว” ไม่ปรากฏหลักเกณฑ์อันใดในการตัดสิน นอกจากที่ให้เห็นว่าเป็นนามหรือกริยา ถ้ามีเหตุผลเพียงเท่านี้ก็รู้สึกว่าเป็นการวินิจฉัยอย่าง arbitrary ที่สุด ปราศจากหลักเกณฑ์ที่ชอบด้วยวิทยาศาสตร์แห่งภาษา

ที่ประชุมได้พิจารณาแล้ว เห็นร่วมกันว่า การวินิจฉัยวิธีสะกดตัวอักษรนั้น ว่าเฉพาะคำ เข้า กรรมการส่วนมากลงความเห็นไปโดย Popular Sentiment และเห็นว่าคำสินค้าเข้า ถ้าเขียนแล้วก็ไม่ทราบว่า ข้าว หรือ เข้า ความยุ่งยากมีเช่นนี้ จึงตกลงให้ใช้เป็นข้าว

กาญจนา นาคสกุล (๒๕๒๒: ๑๐) กล่าวไว้ดังนี้

ข้าว เป็นคำไทยแท้ โบราณออกเสียงว่า เข้า เป็นคำเดียวกับคำว่า เข้า ซึ่งแปลว่า ปี เพราะเดิมเราปลูกข้าวเพียงปีละครั้งในหน้าฝน

สุจิตต์ วงษ์เทศ (๒๕๔๖: ๗) กล่าวถึงความเป็นมาของข้าวไว้ว่า มีเรื่องเล่าของชาวจ้วงในมณฑลกวางสี เรื่องหมาเก้าหาง ไว้ว่า “ครั้งนี้หมา ๙ หาง ตัวหนึ่งขึ้นไปบนสวรรค์ แล้วเอาหางทั้งเก้าจุ่มลงไปในกองข้าวของสวรรค์ เพื่อขโมยพันธุ์ข้าวมาให้มนุษย์ พันธุ์ข้าวสวรรค์ ก็ติดที่หางทั้ง ๙ แล้วหนีลงมา แต่เทวดาเห็นก่อนจึงไล่ตาม แล้วใช้เทพอาวุธฟาดฟันหมาที่ขโมยพันธุ์ข้าว เทพอาวุธฟาดถูกหางขาดไป ๘ หาง หมาจึงเหลือหางเดียว พร้อมพันธุ์ข้าวที่ติดหางมาให้มนุษย์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จากเหตุผลของผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาศาสตร์ และโบราณคดี ดังนั้นพอจะสรุปได้ว่า “เข้า” จากสระเอา มาเป็น “ข้าว” สระอา ดังปัจจุบันนี้

คำว่า ข้าวจ้าว

สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๙๔) **สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๐๕)**
ข้าวจ้าว ข้าวเจ้า

ช่วงระยะเวลา ๑๑ ปี สมัยรัชกาลที่ ๙ พบคำว่า ข้าวจ้าว จำนวน ๑๓ คำ

ตัวอย่าง

...ห้ามขนย้ายข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวกล้อง รวมทั้งข้าวจ้าว และข้าวเหนียว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๘ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๔ หน้า ๑๓๒)

คำว่า “ข้าวจ้าว” สระอา มาเป็น เข้าเจ้า สระเอา

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ได้อธิบายไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๒๘๕) อธิบายคำว่า จ้าว และเจ้า ดังนี้

จ้าว (โบ) น. เจ้า

เจ้า น. ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า เช่น เจ้านครเชื้อสายของกษัตริย์ นับตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไป บางแห่งหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินก็มี เช่น เจ้ากรุงจีน ผู้เป็นเจ้าของ เช่น เจ้าทรัพย์ เจ้าหนี้ ผู้ชำนาญ เช่น เจ้าปัญญา เจ้าความคิด เจ้าบทเจ้ากลอน มักใช้เติมท้ายคำเรียกผู้ที่นับถือ เช่น พระพุทธเจ้า เทพเจ้า เทพารักษ์ เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๒๓: ๒๐๔-๒๐๗) อธิบายคำว่า จ้าว, เจ้า ในภาษาของเราไว้ดังนี้

คำว่า “จ้าว” เรามักเคยเห็นตามป้ายโฆษณาภาพยนตร์ เช่น จ้าวป่า, จ้าวเขา

“จ่าว, จ้าว” ๑. (ถิ่น) ก. หุง, ทอด “จ้าว๒. (โบ) น. เจ้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า “จ้าว” ปัจจุบันไม่ใช้แล้ว จะมีใช้เฉพาะหนังสือเก่า ๆ เท่านั้น

เจ้า ๑. น. เชื้อสายของกษัตริย์ ธรรมเนียมไทยกลางนิยมนับเพียงหม่อมเจ้า, บางแห่งหมายถึงพระเจ้าแผ่นดินก็มี เช่น เจ้าปักกิ่ง, เจ้าวิลาศ, ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นหัวหน้า เช่น เจ้าเมือง เจ้ากรม, ผู้เป็นเจ้าของ เช่น เจ้าทรัพย์, เจ้าหนี้, ผู้ชำนาญ เช่น เจ้าปัญญา, เจ้าบทเจ้ากลอน

เจ้า มักใช้เติมท้ายคำเรียก ผู้ที่นับถือ เช่น พระพุทธเจ้า, เทพเจ้า, เทพรักษ์ เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง

เจ้ามีอนุพจน์หรือลูกคำ เช่น เจ้ากรม เจ้ากรรม เจ้ากี้เจ้าการ เจ้ากู เจ้าขรัว เจ้าของ เจ้าขา เจ้าข้า เจ้าข้าวแดงแกงร้อน เจ้าขุนมูลนาย เจ้าไข่ เจ้าครอก เจ้าคุณ เจ้าคุณจอม เจ้าจอม เจ้าจอมมารดา เจ้าจำนวน เจ้าจำนำ เจ้าชีวิต เจ้าชู้ เจ้าเซ็น เจ้าเซ็นเต้นต้ำพูด เจ้าตัว เจ้าถ้อยหมอความ เจ้าท่า เจ้าที่ เจ้าทุกข์ เจ้าไทย เจ้าเนื้อ เจ้าบ่าว เจ้าบุญนายคุณ เจ้าเบี้ย เจ้าประคุณ เจ้าพระเดชนายพระคุณ เจ้าพระยา เจ้าฟ้า เจ้าภาพ เจ้ามือ เจ้ายศ เจ้าเรือน เจ้าเล่ห์ เจ้าสาว เจ้าสำบัดสำนวน เจ้าสำนวน เจ้าหน้า เจ้าหนี้ เจ้าหลวง เจ้าหล่อน เจ้าหัว เจ้าอธิการ

เจ้า ๒. เป็นคำสรรพนาม บุรุษที่ ๒ หรือที่ ๓ สำหรับผู้ใหญ่ เรียกผู้น้อยโดยสุภาพ หรือเอ็นดู เช่น เจ้ามานี่ เจ้างามพักตร์เพียงจันทร์บุหลันฉาย

เจ้า ๓. เป็นคำนำหน้าที่ผู้ใหญ่ เรียกเด็ก หรือผู้น้อย เช่น เจ้าหนู เจ้าแดง

เจ้า ๔. น. ข้าวชนิดหนึ่ง เรียกว่า ข้าวเจ้า คู่กับข้าวเหนียว (อาหมเจ้า ว่า หุง)

วีระพงศ์ มีสถาน (๒๕๔๖: ๔๐-๔๕) อธิบายคำว่า “จ้าว”, “เจ้า” ไว้ดังนี้

คำภาษาไทยใหญ่ จ้าว แปลว่า ไม่เหนียว ร่วนหรือซุย ข้าวจ้าว ภาษาไทยใหญ่ใช้ว่า เข้าจ้าว คำว่า “จ้าว” ใช้สระ [-า] ไม่ใช้สระ {เ-า} ครั้นตกมาถึงภาษาไทยในปัจจุบัน เรามีการจำแนกความหมายของคำว่า “เจ้า” กับ “จ้าว”

คำว่า “เจ้า” ความหมายให้เกี่ยวเนื่องกับคน เช่น หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ เจ้าของผัก เจ้าของปลา เจ้าหน้าที่ เจ้าพ่อ ฯลฯ

คำว่า “จ้าว” ระบุว่ามี ๒ ความหมาย อย่างแรกเป็นภาษาถิ่น หมายถึง หุง หรือทอด ซึ่งใช้ว่า จาว ก็มี (แต่ในภาษาลาวปัจจุบัน ใช้คำว่า จัน แปลว่า ทอด) อีกความหมายหนึ่งระบุว่าเป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกับคำว่า เจ้า เมื่อภาษาไทยใช้คำว่า “เจ้า” ในคำว่า “ข้าวเจ้า” จึงหาแก่นความหมายของคำว่า ข้าวจ้าวไม่พบ ในภาษาถิ่นไทยใหญ่ ข้าวเจ้า คือ ข้าวที่ผู้ใหญ่กิน (อาจจะรวมทั้งเจ้านายและเสนาข้าอำมาตย์)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๘๕) อธิบายคำว่า ข้าวเจ้า ดังนี้

ข้าวเจ้า น. ชื่อข้าวพันธุ์หนึ่งของชนิด Oryza Satira L. เนื้อเมล็ดใส ใช้หุงเป็นอาหาร เมื่อหุงแล้วเมล็ดมักร่วนและสวย มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวปิ่นแก้ว ข้าวมันปู (ไทยใหญ่ เจ้าว่า เปราะ, ร่วน, ไม่เหนียว)

จากเหตุผลผู้ทรงคุณวุฒิดังนั้นพอจะสรุปได้ว่า คำว่า ข้าวจ้าว สระ {อา} กลายมาเป็น ข้าวเจ้า สระ {เอา}

คำว่า ถั่วระสง

การเปลี่ยนแปลงจากสระ อะ เป็นสระ อิ และ พยัญชนะ จาก ร เป็น ล

สมัยรัชกาลที่ ๕	**สมัยรัชกาลที่ ๙**
ถั่วระสง	ถั่วลิสง
การเปลี่ยนพยัญชนะ	ร --> ล
สระ	สระอะ --> สระอิ

สมัยรัชกาลที่ ๕ พบคำว่า ถั่วระสง จำนวน ๔ คำ

ตัวอย่าง

...ให้รางวัลที่ ๓ เหรียญทองแดง ๑ เหรียญ ประกาศนียบัตร ๑ ฉบับ สำหรับถั่วระสงของนายอิน ตำบลแชแล อำเภอกุมภวาปี เมืองอุดรธานี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๒๓๖ หน้า ๑๑๒๗)

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทยได้อธิบายหลักเกณฑ์และวิธีการเปลี่ยนแปลงจากถั่วระสง เป็นถั่วลิสง ดังต่อไปนี้

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕: ๙๕) กล่าวถึง การแผลงสระ ไว้ดังนี้

การแผลงสระ คือ การเปลี่ยนแปลงสระรูปหนึ่งให้เป็นอีกรูปหนึ่ง ส่วนมากเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตบางคำเขาแผลงใช้อยู่แล้วในภาษาเดิม บางคำเรานำมาแผลงใช้เองใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาไทย ตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปนี้ให้พึงเข้าใจว่ามิใช่เป็นกฎตายตัว เป็นแต่เพียงแบบอย่างที่โบราณเคยแผลงใช้มาแล้วเท่านั้น เพราะบางสระก็แผลงใช้ได้ทั่วไป เช่น สระอิ แผลงเป็น เอ, ไอ, สระ อิ อี ที่มีตัว ร ตาม แผลงเป็น เอีย, สระอะ ที่มีตัว ว ตาม แผลงเป็น เอา เป็นต้น แต่บางสระก็แผลงได้จำกัดเฉพาะบางคำ ไม่ทั่วไป แต่คำอื่น ๆ เช่น อะ แผลงเป็น อา, อี แผลงเป็น อือ, อุ แผลงเป็น อา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อรู้ที่มาของการแผลงพอเป็นแนวทางอยู่บ้างแล้ว การที่จะคิดแผลงคำใช้ก็สะดวก เพราะมีแบบแผนเป็นหลักอ้างอิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สระอะ แผลงเป็น อา เช่น	กรบูร	เป็น	การบูร
	อธรรม	เป็น	อาธรรม
	อสัญ	เป็น	อาสัญ
	อสัตย์	เป็น	อาสัตย์
สระอะ แผลงเป็น อิ เช่น	วชิร	เป็น	วิเชียร
	วรุณ	เป็น	พิรุณ
	จังหรีด	เป็น	จิ้งหรีด
	ปรัศนา	เป็น	ปริศนา
	ฉับ	เป็น	ฉิบ
สระอะ แผลงเป็น อำ เช่น	คะนึง	เป็น	คำนึง
	ชะงัด	เป็น	ชำงัด
	ระลึก	เป็น	รำลึก
	รพี	เป็น	รำไพ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๑๙: ๒๗๔-๒๘๑) ได้เสนอเรื่องคำแผลง ไว้ดังนี้

คำแผลง คือ คำที่ได้รับการเปลี่ยนรูปหรือเปลี่ยนอักษรให้ผิดแผกไปจากคำเดิม หรือบางทีก็เพิ่มพยัญชนะหรือรูปวรรณยุกต์ลงไปให้เสียงเพี้ยนไปจากเสียงเดิม

การแผลงคำเป็นวิธีที่เราได้มาจากเขมรและอินเดีย เดิมภาษาไทยเราเป็นภาษาคำโดด เมื่อเราได้มีความสัมพันธ์กับเขมร เมื่อเราอพยพมาอยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทย ปัจจุบันนี้ ซึ่งเดิมเป็นดินแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของขอม และเมื่อได้รับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เราก็รับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ในภาษาของเรามากขึ้น คำต่าง ๆ เหล่านี้มักเป็นคำหลาย ๆ พยางค์ ทำให้เราคุ้นกับการใช้ถ้อยคำหลายพยางค์ บรรดาอักษรควบ อักษรนำ และตัวการันต์ ซึ่งเราไม่เคยนิยมใช้มาก่อน ก็เกิดมีขึ้นตามแนวสำเนียงของภาษาเขมร บาลีและสันสกฤต ความนิยมนี้เองเป็นต้นเหตุให้คนไทย คิดดัดแปลงคำไทยให้เป็นคำที่มีพยางค์มากขึ้น โดยดำเนินตามแบบภาษาเขมร บาลีและ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สันสกฤต เช่น เกิด แผลงเป็น กำเนิด, แข็ง แผลงเป็น กำแหง, ขด แผลงเป็น ขนด, ยั่ว แผลงเป็น ยะยั่ว เป็นต้น

คำที่เราใช้แผลง กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป มี ๓ ชนิด คือ

๑. คำไทย เช่น เกิด เป็น กำเนิด, ช่วย เป็น ชำร่วย, เสียง เป็น สำเนียง ฯลฯ

๒. คำเขมร เช่น ผกาย เป็น ประกาย, ขจาย เป็น กำจาย, ชาญ เป็น ชำนาญ, ตรัส เป็น ดำรัส ฯลฯ

๓. คำบาลีและสันสกฤต เช่น พิบูลย์ เป็น ไพบูลย์, เวเนยฺย เป็น เวไนย, พิจิตร เป็น ไพจิตร ฯลฯ

การแผลงแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. การแผลงสระ
๒. การแผลงพยัญชนะ
๓. การแผลงวรรณยุกต์

ในที่นี้จะขอเสนอเฉพาะเรื่องการแผลงสระ

การแผลงสระ คือ การเปลี่ยนแปลงสระรูปหนึ่งให้เป็นอีกรูปหนึ่ง ส่วนมากเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต บางคำเขาก็แผลงใช้อยู่แล้วในภาษาเดิม บางคำเราได้นำมาแผลงใช้เองในภาษาไทย และบางตัวอาจแผลงไปได้เป็นหลายรูป ดังนี้

สระอะ แผลงเป็น ั (ไม้หันอากาศ) เช่น

อปมงคล	เป็น	อัปมงคล
อปรีย์	เป็น	อัปรีย์
วย	เป็น	วัย
เสวียน	เป็น	สังเวียน

สระอะ แผลงเป็น อิ เช่น

วชิร	เป็น	วิเชียร*

---

* อะ เป็น อิ และ อิ เป็น เอีย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปรัศนา เป็น ปริศนา
วรุณ เป็น พิรุณ

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๘: ๑๗๓) สรุปหน่วยเสียงพยัญชนะไทย เป็นตารางดังนี้

ลักษณะเสียง / ที่เกิด	พยัญชนะเหลว โฆษะ		เสียงเสียดแทรก อโฆษะ	เสียงนาสิก โฆษะ	เสียงระเบิด			เสียง อรรถสระ
					อโฆษะ		โฆษะ	
	เสียงข้าง	เสียงรัว			สิถิล	ธนิต		
ริมฝีปาก				ม	ป	พ	บ	ว
ฟัน-ปุ่มเหงือก	ล	ร	ซ	น	ต	ท	ด	
เพดานแข็ง						จ*	ช*	ย
เพดานอ่อน					ง	ก	ค	
ช่องหลอดลม					ฮ		อ	
ริมฝีปากล่าง-ฟันบน					ฟ			

หมายเหตุ * จ ช เป็นเสียงครึ่งระเบิดครึ่งเสียดแทรก

เสียง “ร” ภาษาไทยออกเสียงเป็นเสียงรัว เกิดจากฟันและปุ่มเหงือก เป็นหน่วยเสียง {ร}

เสียง “ล” ภาษาไทย เป็นเสียงข้าง เป็นหน่วยเสียง {ล} รวมทั้ง ล และ ฬ เกิดจากฐานฟันกับปุ่มเหงือก

ล และ ฬ เกิดจากฐานฟันกับปุ่มเหงือก

ลักษณะเสียง ร, ล เป็นพยัญชนะเหลวโฆษะ ที่เกิดจากฐานฟันกับปุ่มเหงือกเหมือนกัน และอยู่ใกล้ ๆ กัน โอกาส เสียง ร จะกลายเป็น เสียง ล ได้

ดังนั้น ถั่วระสง (ร) --> ถั่วลิสง (ล) ได้ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖: ๔๙๐) อธิบายไว้ ดังนี้ ถั่วลิสง น. ชื่อถั่วชนิด Arachis hypogaea L. ในวงศ์ Leguminosae มีฝักอยู่ใต้ดิน, ถั่วยี่สง ก็เรียก

คำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี ได้แก่

คำว่า ข้าวสาลี

ภาษาบาลี (สมัย ร. ๕) **คำที่ใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน**
เข้าสาลิ ⟶ ข้าวสาลี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คาถาพืชมงคลในสมัย ร. ๕ กล่าวไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้

“เอเตน สจฺจวชฺเชน ปวุฏฺตา พีชชาติโย
ปุพฺพณฺณา จาปรณฺณา จ วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๑๓)

แปลสรุปความได้ว่า ด้วยความกล่าวสัตย์นี้ บุพพัณณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้ว จงงอกขึ้นในที่นั้น ๆ

คำว่า “ปุพฺพณฺณ”

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๔๗) กล่าวไว้ดังนี้

“ปุพฺพณฺณ, ปุพพนฺน บุพพัณชาติ, พืชที่ควรกินก่อน คือ ข้าวทุกชนิด

อปรนฺนสฺส ปุพฺเพ ปวตฺตํ อนฺนํ ปุพฺพณฺณํ (ปุพฺพนฺนํ) อาหารที่เป็นไปก่อนคือกินก่อนอาหารอื่น (ปุพฺพ + อนฺน, แปลง นฺน เป็น ณฺณ, ไม่แปลง ได้รูปเป็น ปุพฺพนฺนํ บ้าง)”

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๓๖๒) อธิบายคำว่า ปุพฺพณฺณ ไว้ดังนี้

ปุพฺพณฺณ นป. ธัญญชาติ ๗ อย่าง คือ ข้าวสาลี, ข้าวเปลือก, หญ้ากับแก้, ข้าวละมาน, ลูกเดือย, ข้าวเหนียว, ข้าวฟ่าง ผู้วิจัยพบว่า คำว่า ข้าวสาลี มีพัฒนาการมาจาก ข้าวสาลิ ภาษาบาลี ซึ่งข้าวสาลิเป็นธัญญชาติอยู่ในปุพฺพณฺณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๓๙: ๒๑-๒๒) เสนอเรื่องอัคคัญญสูตร ซึ่งกล่าวถึงข้าวสาลีไว้ครั้งพุทธกาล ไว้ดังนี้

พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่สามเณรชื่อวาเสฏฐะ และสามเณรชื่อภารทวาชะ ขณะประทับอยู่ ณ ประสาทของนางวิสาขามิคารมาตาในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี เพื่อทรงชี้แจงให้เข้าใจว่า พวกพราหมณ์ไม่รู้เรื่องเก่าหรือความเป็นมาของวรรณะ ๔ ตามความเป็นจริง

อัคคัญญสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก มาจากคำ ๒ คำ คือ อคฺค+ญา คำว่า อคฺค แปลว่า เลิศ หรือชั้นยอด เดิมหรือชั้นเดิม ต้นหรือช้นต้น ส่วนคำว่า ญา แปลว่า รู้ รวมกันแล้ว แปลว่า ที่รู้กันว่าเลิศ ว่ายอด ว่าเดิม หรือว่าต้น ในที่นี้แปลตามความหมายเฉพาะที่อรรถกถาอธิบายไว้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เช่น ในคำว่า อคฺคญฺญ อกฺขรำ ท่านอธิบายว่า หมายถึง โลกุปฺปตฺติวำสกถำ แปลว่า คำพูดกันมาตั้งแต่เกิดโลก (ที.ปา.อ. ๑๒๒/๕๔) ในอัคคัญญสูตรได้กล่าวถึงข้าวสาลี ดังนี้

เมื่อข้าวสาลิ (เกิดเอง) เกิดขึ้น พวกเขาก็ใช้ข้าวสาลีนี้เป็นอาหารแทนง้วนดิน และเมื่อบริโภคข้าวสาลีไปนาน ๆ จึงมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายมากขึ้น คือ เกิดอวัยวะเพศชายและเพศหญิงขึ้น ทำให้เกิดลักษณะเป็นมนุษย์ผู้ชายและผู้หญิงเด่นชัด เมื่อคนต่างเพศเพ่งมองกันจึงเกิดความรู้สึกทางเพศขึ้น และได้เสพเมถุนธรรมกัน การเสพเมถุนธรรมนี้ เขาถือว่าเป็นความชั่ว ฉะนั้น เมื่อเห็นผู้ใดเสพเมถุนธรรมกัน คนส่วนมากจะพากันขับไล่ออกไปจากหมู่ ต่อมาผู้นิยมเสพเมถุนธรรมจึงแยกตัวไปปลูกเรือนอยู่เพื่อมิให้ผู้อื่นเห็น พวกนี้มีคำเรียกต่อมาว่าผู้ครองเรือน (อาคาริก) ผู้ไม่มีเรือน เรียกว่าอนาคาริก ซึ่งต่อมาได้แก่นักบวช

ข้าวสาลิ เกิดขึ้นเองมีลักษณะพิเศษคือต้นที่ถูกเก็บผลไปในตอนเช้าจะผลิตผลขึ้นใหม่อีกในตอนเย็น หรือต้นที่ถูกเก็บผลในตอนเย็นจะผลิตผลขึ้นใหม่อีกในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น พวกเขาจึงมีข้าวสาลีให้บริโภคอย่างไม่บกพร่อง ทั้งนี้เพราะพวกนี้ยังไม่มีการสะสม คือ อยากบริโภคเวลาไหน ก็ไปเก็บมาบริโภคเพียงครั้งละมื้อ ต่อมาเมื่อมีการสะสมขึ้น คือบางพวกเก็บมาครั้งเดียวสำหรับบริโภคทั้งเช้าและเย็นบ้าง เก็บไว้บริโภค ๒ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๘ วันบ้าง ทำให้ต้นข้าวสาลีที่ถูกเก็บผลไปแล้วไม่ผลิตผลอีกต่อไป โดยนัยนี้ข้าวสาลีก็ค่อยลดจำนวนลง จนมหาชนมองเห็นภัยเฉพาะหน้า

การศึกษาวิเคราะห์

คำว่า เข้าสาลิ → ข้าวสาลี เพราะเหตุดังนี้

๑. ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ* ณ ห้องทำงานที่ราชบัณฑิตยสถาน เรื่อง เหตุใดเข้าสาลิภาษาบาลีใช้สระอิ ภาษาไทยนำมาใช้เป็น ข้าวสาลี สระอี

ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ได้อธิบายไว้ดังนี้ คนไทยไม่ชอบออกเสียงคำตาย ชอบยืดเสียงเป็นเสียงยาว เช่น วิถิ เป็น วิถี, พีช เป็น พืช ฯลฯ

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๕๒: ๓๒) เสนอไว้ดังนี้

สาลิ เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี อิการันต์ ปุงลิงค์

---

* แบบบันทึกผลการสัมภาษณ์ (ภาคผนวก ข)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๒: ๑๖๖) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต มาเป็นภาษาไทย ดังนี้

ก. เปลี่ยนแปลง สระอุ เป็น สระอู

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมาใช้**
พหุ	→	พหู
คุหา	→	คูหา

ข. เปลี่ยนแปลง สระโอ เป็น สระเอา

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมาใช้**
โมห	→	เมาห์

ค. เปลี่ยนแปลง สระอะ เป็น สระเอ

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมาใช้**
ปญจ	→	เบญจ

ง. เปลี่ยนแปลง สระอะ เป็น สระ –ัย (อัย)

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมใช้**
วิจย	→	วิจัย
วินย	→	วินัย
มย	→	มัย
อภย	→	อภัย
วย	→	วัย
ชย	→	ชัย

จ. เปลี่ยนแปลง สระอิ เป็น สระอี

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมาใช้**
มุนิ	→	มุนี
มณิ	→	มณี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณปติ	→	คณบดี
ปติ	→	บดี

ฉ. เปลี่ยนแปลงเสียง สระอะ เป็น สระโอะ

ภาษาบาลีและสันสกฤต		**ไทยนำมาใช้**
ชน	→	ชน
ชล	→	ชล
ชนปท	→	ชนบท
อุปาสก	→	อุบาสก

นอกจากนั้น วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔: ๒๗๖) ได้เสนอไว้ในภาษาไทยถิ่นหมวดอาหาร ไว้ว่า

ภาษาไทยมาตรฐาน	**การถอดเสียง แสดงหน่วยเสียง**	**ภาษาไทยถิ่นเหนือ**	**การถอดเสียง แสดงหน่วยเสียง**
ข้าวโพด	[khâ:wpho:t]	ข้าวสาลี	[khâ:wsa:li:]

ภาษาไทยถิ่นเหนือ เรียก ข้าวโพดว่า ข้าวสาลี

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕: ๙๘) กล่าวถึง การแผลงสระไว้ดังนี้

การแผลงสระ คือ การเปลี่ยนแปลงสระรูปหนึ่งให้เป็นอีกรูปหนึ่ง ส่วนมากเป็นคำที่มาจากบาลีและสันสกฤต บางคำเขาแผลงใช้อยู่แล้วในภาษาเดิม บางคำเรานำมาแผลงใช้เองในภาษาไทย มีแบบแผนเป็นหลักอ้างอิง ดังต่อไปนี้

สระ อิ แผลงเป็น อี เช่น	มณิ	เป็น	มณี
	วิธิ	เป็น	วิธี
	รวิ	เป็น	รวี, รพี

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร.อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์* เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของคำว่า สาลิ (ภาษาบาลี) มาเป็น สาลี (ภาษาไทย) ท่านอาจารย์ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

- ภาษาบาลีไม่มีสระ ี (อี) ใช้คำว่า สาลิ จึงใช้สระ ิ (อิ)

---

* แบบบันทึกผลการสัมภาษณ์ (ภาคผนวก ข)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- การออกเสียงสระสั้น เมื่อไม่มีตัวสะกด ในคำภาษาไทยมักจะลงมุขยัต ดังเช่น สระเสียงสั้นในภาษาไทย เมื่อไม่มีพยัญชนะสะกด จะออกเสียงหยุดที่ช่องเส้นเสียง [?] ตาม เช่น กะปิ ออกเสียงเป็น [kapi?] ซึ่งจะเห็นว่าพยางค์แรกที่ลงเสียงเบา จะไม่มี [?] ตาม แต่พยางค์หลังที่ลงเสียงหนักจะมี {?] ตาม เพราะเป็นพยางค์ที่ลงมุขยัต

ดังนั้น จากเหตุผลหลายประการดังกล่าวจึงทำให้สระอิ (ภาษาบาลี) กลายมาเป็นสระอีในภาษาไทยได้

กลุ่มอุปกรณ์ในการไถนา

๑. คำว่า นงฺคล

ภาษาบาลี	**ภาษาไทยนำมาใช้**	**ความหมาย**
นงฺคล	นังคัล	ไถ

ตัวอย่าง

“สทฺธา พีชํ ตโป วุฏฺฐิ ปญฺญา เม ยุคนงฺคลํ
หิริ อีสา มโน โยตฺตํ สติ เม ผาลปาจนํ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

แปลสรุปความไว้ว่า

ศรัทธาเป็นพืช ตบะเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ
หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีให้ความหมาย นงฺคลํ ไว้ดังนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๓๘๗) เสนอไว้ว่า นงฺคลํ แปลว่า ไถ (ผ.) (ชิน. ๔๔๗/๑๓๗)

สํ. ลางฺคล.

Nangalam° a plough. Skt. lān°gala.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระอุดรคณาธิการ และจำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๒๗๔) ให้ความหมายไว้ว่า นงฺคลำ นป. แปลว่า ไถ

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๓๔๓) ได้อธิบายไว้ว่า

นงฺคล = ไถ (อุปกรณ์ทำนา) (หล สีร)

นงฺคำ ภูมึ อนงฺคำ กโรนฺโต ลุนาตีติ นงฺคลำ อุปกรณ์ที่ตัดทำพื้นดินที่เรียบให้ไม่เรียบ (นงฺค บทหน้า ลุ ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย, ลบ อุ ที่สุดธาตุ)

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๓๗๒) กล่าวไว้ว่า

“นงฺคล (นปุ.) ไถ ชื่อเครื่องมือสำหรับไถดิน ว. ภูมินงฺคำ กโรนฺโต ลุนาตีติ นงฺคลำ. ภูมินงฺคำ กโรนฺโต ลุนาตีติ นงฺคลำ ภูมินงฺคปุพฺโพ, ลุ เฉทเน, อ, ภูมิโลโป”

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีได้อธิบายหลักเกณฑ์ไว้ อาทิ

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๓) กล่าวถึง การแผลงสระ ดังนี้

ภาษาบาลี สระ อะ เป็นไม้หันอากาศ ในภาษาไทย เช่น

สณฺฑา (ป่าชัด)	ไทยใช้ สัณฑ์
ปญฺจ (ห้า)	ไทยใช้ ปัญจ
เชตวน (เชตวัน)	ไทยใช้ เชตวัน

เจิม ชุมเกตุ (๒๕๒๕: ๑๕๑) อธิบายวิธีการแผลงที่ภาษาไทยรับมาจากภาษาบาลี

ใช้แผลงสระ เช่น

แผลง อะ เป็น หันอากาศ เช่น เชตวน (สวนของเจ้าเชต) เป็น เชตะวัน, ปญฺจ (ห้า) เป็น ปัญจ, อา เช่น มจฺฉ (ปลา) เป็น มัจฉา, สกุณ (นก) เป็น สกุณา ฯลฯ

หมายเหตุ: ผ. = อักขราภิธานเก่าชื่อ “ตาผัน”

ชิน = พระคัมภีร์อภิธานัปปทีนิกา ของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใช้แผลงพยัญชนะ คือ

ต	เป็น	ด	เช่น ตารา (ดาว)	เป็น	ดารา
ป	เป็น	บ	เช่น ปิตา (บิดา, พ่อ)	เป็น	บิดา
°(นิคหิต)	เป็น	ง	เช่น สังสาร (การเวียนว่ายตายเกิด	เป็น	สงสาร (เอ็นดู) ฯลฯ

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๒๕: ๙๕) กล่าวถึงการแผลงสระ ดังนี้ การแผลงสระ คือ การเปลี่ยนแปลงสระรูปหนึ่งให้เป็นอีกรูปหนึ่ง ส่วนมากมาจากบาลีและสันสกฤต เช่น สระอะ แผลงเป็น ั เช่น

อปยศ	เป็น	อัปยศ
ชย	เป็น	ชัย
นย	เป็น	นัย
	ฯลฯ	

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า คำว่า “นงฺคลํ” ภาษาบาลีมาเป็นนังคัลในภาษาไทย ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖: ๕๗๑) อธิบายไว้ว่า นังคัล (คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช่คำพูดทั่วไป) น. ไถ (ป.)

คำว่า ผาล

ภาษาบาลี	**คำที่ใช้ในภาษาไทย**
ผาล	ผาล
(อ่านว่า ผา-ละ)	(อ่านว่า ผาน)

ตัวอย่าง

“หิริ อีสา มโน โยตฺตํ	สติ เม ผาลปาจนํ
กายคุตฺโต วจี คุตฺโต	อาหาเร อุทเร ยโต

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

แปลสรุปความไว้ว่า

หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและปฏัก
เราคุ้มทางกายแล้ว คุ้มวาจาแล้ว ประหยัดท้องในเรื่องอาหารแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ผาล ภาษาจากภาษาบาลี, ภาษาสันสกฤต

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ๒๕๕๐: ๔๕๙) ให้คงความหมายไว้ ดังนี้

ผาล หมายถึง ผาล, ใบไถ (กสก)

ผาลยติ ปาฏยติ ภูมึ เอเตนาติ ผาโล อุปกรณ์เป็นเครื่องไถแผ่นดิน (ผาล ธาตุในความหมายว่า ไถ อ ปัจจัย)

- ภูมิ ผลติ ภิชฺชติ อเนนาติ ผาโล อุปกรณ์เป็นเหตุแตกออกแห่งแผ่นดิน (ผล ธาตุในความหมายว่า แตก ณ ปัจจัย, ทีฆะ อ เป็น อา)

- ภูมึ ผลติ ภินฺทตีติ ผาโล อุปกรณ์ที่ทำลายแผ่นดิน (ผล ธาตุในความหมายว่า ทำลาย ณ ปัจจัย, ทีฆะ อ เป็นอา)

พระอุดรคณาธิการ และจำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๓๖๘) ให้ความหมายผาล ภาษาบาลีไว้ดังนี้

“ผาล (ป.) ผาล”

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีได้กล่าวไว้อาทิ

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๓) ได้เสนอวิธีที่ไทยนำคำภาษาบาลีมาใช้ไว้ ดังนี้

นำภาษาบาลีมาใช้ แต่ออกเสียงเพี้ยนไปจากเดิม เพราะพยัญชนะตัวสุดท้ายทำหน้าที่เป็นตัวสะกด เช่น

กุมาร (กุมาร, เด็ก)	ไทยใช้	กุมาร (กุมาน)
โจร (โจร)	ไทยใช้	โจร (โจน)
ชน (ชน)	ไทยใช้	ชน (ชน)
ทูต (ทูต)	ไทยใช้	ทูต (ทูด)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๑๘๔-๑๘๕) กล่าวถึงอิทธิพลทางด้านอักขวิธีเกี่ยวกับการใช้ตัวสะกดเพิ่มขึ้นในแต่ละมาตรา ไว้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เดิมภาษาไทยมักสะกดคำตามเสียงอย่างง่าย ๆ เช่น แม่กด มีตัว ด สะกด เป็นพื้น ต่อเมื่อเราได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลี สันสกฤต เราออกเสียงตัวสะกดของเขาบางตัวไม่ได้ เราออกเสียงตามภาษาไทย ทำให้เกิดตัวสะกดต่างกันออกไป ทั้ง ๆ ที่ออกเสียงตรงกัน ทำให้เกิดคำพ้องเสียง แต่ต่างรูปขึ้น เช่น

[รัด]	รัต	รัฐ	รัถ	รัติ	รัช			
[รด]	รส	รถ						
[พัด]	พัทร	พัทธ	พัตร	พัช	ภัต	ภัตร	ภัจ	ภัทร
[สุก]	สุข	ผาสุก						
[พาน]	นิพพาน	พาล	ประพาฬ	สมภาร				
[นบ]	นภ	นพ	มานพ	มาณพ				

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๖๕) ได้เสนอเรื่องคำยืมภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยเรื่องการเปลี่ยนแปลงเสียงสระและการไม่ออกเสียงพยัญชนะตัวสุดท้าย ไว้ดังนี้

ภาษาบาลี	**ไทยนำมาใช้**
เจติย	เจดีย์
อุปชฺฌาย	อุปัชฌาย์
อริยสจฺจ	อริยสัจจ์

ดังนั้น สรุปได้ว่า คำว่า ผาล (ป.) อ. การันต์ ปุงลิงค์ ไทยนำมาใช้ว่า ผาล ไม่ออกเสียงพยัญชนะตัวสุดท้าย

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖) กล่าวถึงคำว่า ผาล ไว้ดังนี้

“ผาล น. เหล็กสำหรับสวมหัวหมู เครื่องไถ (ป., ส.)”

กลุ่มเรื่องที่ดินที่นา

คำว่าเขตฺต

ภาษาบาลี	**คำที่ใช้ในภาษาไทย**
เขตฺต	เขต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่าง

วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ
สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑเล สมปุณฺณา วิปุลา โหนฺตุ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ หน้า ๑๙)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ๒๕๕๐: ๒๑๐) ได้อธิบายไว้ดังนี้

เขตฺต (นป.) หมายถึง นา, ไร่, สวน (เกทาร)

- พีชานิ ขิปียนฺติ ขิปนฺติ วา เอตฺถาติ เขตฺตํ ที่เป็นที่หว่านพืช (ขิป ธาต ในความหมายว่าหว่านกระจายออก ตปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ, ลบ ป ทีสุดธาตุ ซ้อน ตฺ)

- ขิตฺตํ พีชํ ตายติ รกฺขติ เอตฺถาติ เขตฺตํ ที่เป็นที่รักษาพืชที่หว่านไว้ (ขิตฺต บทหน้า ตา ธาตุ ในความหมายว่ารักษา อ ปัจจัย, ลบ ต ที่สุดบทหน้า, แปลง อิ เป็น เอ)

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๒๒๔) อธิบายคำว่า เขตต ไว้ดังนี้

เขตฺต (นปุ.) ภริยา, สรีระ, ตน, แดน, แคว้น, นา, ไร่, ไร่นา, ที่, ที่ดิน, ทุ่ง, ทุ่งนา เขต. วิ. พิชานิ ขิปียนฺติ เขตฺตํ พีชานิ ขิปนฺตฺยสฺมินฺติ วา เขตฺตํ ขิปฺ เปรเณ, โต, ปการสฺส ตตฺตํ. ขิตฺตํ พีชํ มหาปุปฺผลภาวกรเณน ตายตีติ วา เขตฺตํ. ขิตฺตปุพฺโพ, ตา ปาลเน, โต, อิสฺเส, ตการทฺวยโลโป (ลบ ตฺต แห่ง ขิตฺต) ที่แปล เขตฺต ว่า ภริยานั้น เพราะเป็นที่งอกงามของพืช คือ บุตร. ส. เกฺษตฺร.

พระอุดร คณาธิการ และ จำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๑๗๙) กล่าวถึงคำว่า เขตฺต ดังนี้

“เขตฺต นป. สวน, นา, ไร่, ที่อยู่, เมีย; ร่างกาย

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีได้อธิบายไว้ดังนี้

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๑๐๑) กล่าวถึงการนำคำภาษาบาลีมาใช้ในภาษาไทย ดังนี้

หลักเกณฑ์ที่ท่านว่างไว้ มีดังนี้

ก. ตัวสะกดที่มีตัวอักษรซ้ำ เช่น กิจจ (กิจฺจ) เขตต (เขตฺต) จิตต (จิตฺต) ในกรณีที่ตัวหลังไม่มีสระกำกับ ให้ตัดออกตัวหนึ่ง เป็น กิจ, เขต, จิต แม้จะเป็นส่วนหน้าสมาสก็ออกเสียงตัวได้นิดหนึ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โดยไม่ต้องซ้อน เช่น กิจจะลักษณะ แต่เมื่อตัวหลังมีสระอื่นกำกับ หรือมีตัวสะกดจึงซ้อนอีกตัวหนึ่งได้ เช่น วักกะ (วกฺก) กิจจ (กิจฺจ) อัคคี (อคฺคิ) บุคคล (ปุคฺคล)

ข. ตัวสะกดที่มีอักษรซ้อนเฉพาะในวรรค ฏ เช่น รัฏฐ อัฑฒ ในกรณีที่ตัวหลังไม่มีสระกำกับให้ตัดตัวหน้าออกให้ใช้แต่ตัวท้ายตัวเดียว เช่น รัฐ (รฏฺฐ) อัฒ (อฑฺฒ) แม้จะเป็นส่วนหน้าสมาสก็ออกเสียงตัวสะกดได้นิดหนึ่ง โดยไม่ต้องซ้อน เช่น รัฐบาล (รฏฺฐปาล) ต่อเมื่อตัวหลังมีสระอื่นกำกับเว้น อิ หรือมีตัวสะกดจึงซ้อน อีกตัวหนึ่งได้ เช่น รัฏฐาภิบาล (รฏฺฐาภิบาล) กุฏฐัง (กุฏฺฐ์ง)

ค. ตัวสะกดที่มีอักษรซ้อน เฉพาะในวรรค ฏ ในกรณีที่มีสระอิ กำกับอยู่หลัง เช่น วุฑฒิ, อัฏฐิ, ทิฏฐิ ให้ตัดตัวหน้าออกใช้แต่ตัวท้ายตัวเดียว เช่น วุฒิ (วุฑฺฒิ) อัฐ (อฏฺฐ) ทิฐิ (ทิฏฺฐิ)

ง. ทั้งนี้มีเว้นแต่คำโบราณเคยเขียนตามโบราณ เช่น บริจาค (ปริจฺจาค) ปริเฉท (ปริจฺเฉท) ไม่เขียนเป็นบริจาค, บริจเฉท และคำที่เป็นธรรมบัญญัติ ถ้าประสงค์จะเขียนให้เต็มรูปของภาษาเดิม เช่น วิปัสสนา, จิตตวิสุทธิ จะไม่เขียนเป็นวิปัสนา จิตวิสุทธิก็ได้

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๖๗) ได้อธิบายเรื่องการเปลี่ยนแปลง ความหมาย เมื่อคำภาษาบาลีที่ไทย นำมาใช้ได้มีการเปลี่ยนแปลงความหมายเป็น ๓ ลักษณะ คือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่

ก. ความหมายแคบเข้า
คารว เดิมใช้หมายถึง ความนับถือ ความเคารพ ความรุ่งเรือง ความหนัก

ข. ความหมายกว้างออก
โขม เดิมใช้หมายถึง ผ้าทอด้วยเปลือกไม้

ค. ความหมายย้ายที่
เขต เดิมใช้หมายถึง นา

ไทยใช้ หมายถึง แดนที่กำหนดขีดคั่นไว้ เช่น เขตป่า เขตบ้าน เขตร้อน เขตหนาว เขตดอนเมือง เขตจตุจักร

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๒๑๓) กล่าวถึง คำว่า เขต ดังนี้

เขต ภาษาบาลี หมายถึง นา สันสกฤต นา ทุ่ง ตัว ร่างกาย ชายา รูป สังเขป แผนเส้นรอบ ไทยใช้ความหมายแคบลง หมายถึง แดน ส่วนความหมายอื่นใช้เฉพาะในวรรณคดี คำนี้ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า เกฺษตร ไทยใช้เกษตร ในความว่า นา ทุ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พอจะสรุปได้ว่า เขตฺต ภาษาบาลี ภาษาไทยใช้คำว่า เขต

คำว่าคาถา

ภาษาบาลี	**คำที่ใช้ในภาษาไทย**
คาถา	คาถา
(ร้อยกรองที่ผูกขึ้น)	(ร้อยกรองหรือเวทมนต์ทางไสยศาสตร์)

ตัวอย่าง

ภาสิตา จยิมา คาถา มูคผกฺเกน สตฺถุนา
คาโว ตสฺส ปชายนฺติ เขตฺเต วุตฺตำ วิรูหติ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

แปลสรุปความไว้ว่า

อนึ่ง คาถาเหล่านี้อันพระศาสดา ผู้หักร้านเสียซึ่งความใบ้ได้ทรงภาษิตไว้ว่าผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร โคทั้งหลายของผู้นั้นย่อมตกลูก พืชที่หว่านในนาย่อมงอกงาม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐; ๒๒๓) ได้กล่าวถึง คาถา ไว้ดังนี้

“คาถา, คาถา, คำประพันธ์”

คายตีติ คาถา วาจาอันเขาขับร้อง ”(คา ธาตุในความหมายว่า ส่งเสียง ถ ปัจจัย อา อิต.)

พระอุดรคณาธิการ และ จำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๑๘๕) อธิบายไว้ดังนี้

คาถา (อิต.) คาถา โศลก, คำประพันธ์, คาถา สองคาถา

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๕๐: ๒๓๔) เสนอคำว่า คาถาไว้ดังนี้

คาถา (อิต.) วาจาของบุคคลผู้มีปรีชา, คำของบุคคลผู้มีปรีชา, วาจาอันบัณฑิตผู้ไว้, สัททชาติอันบัณฑิตกล่าว, ลำนำ (บทเพลงที่เป็นทำนอง), กลอน, บทกลอน, เพลงเกียรติ, คาถา ชื่อประพันธ์ทางภาษามคธ เรียกคำฉันท์ ที่ครบ ๔ บาท กว่า ๑ คาถา (ระเบียบเป็นเครื่องอันบัณฑิตขับ)
(ชื่อองค์ ที่ ๔ ของนวังคสัตถุศาสน์ สทฺเท, โถ, อิตฺถิยำ, อา.ส.คาถา)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖: ๒๔๔) อธิบายความหมาย เคาถาไว้ ดังนี้

คาถา ๑. น. คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองในภาษาบาลี, อัตราของฉันท์ คือ ๔ บาท เรียกว่า คาถาหนึ่ง, คาถา๒, คาถาอาคม น. คำเสกที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์

การศึกษาวิเคราะห์

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๒) กล่าวถึง วิธีที่ไทยนำคำบาลีมาใช้มีหลายวิธี ได้แก่

- ใช้ตามรูปเดิมที่ตัดวิภัตติออก ใช้ตามรูปเดิม

นิธิ (ขุมทรัพย์)	อิ การันต์ ปุงลิงค์	ไทยใช้ นิธิ
สติ (สติ)	อิ การันต์ อิต. ลิงค์	ไทยใช้ สติ
กญฺญา (หญิงสาว)	อา การันต์ อิต. ลิงค์	ไทยใช้ กัญญา

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๖๔) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะในภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น

คงรูปไว้ตามเดิม

ภาษาบาลีและสันสกฤต		ไทยนำมาใช้
คาถา	→	คาถา
วาจา	→	วาจา
สภา	→	สภา
นารี	→	นารี
นาวา	→	นาวา

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๒๑๓) ได้อธิบาย คำภาษาไทยที่นำมาจากภาษาบาลี เช่น

คาถา ภาษาบาลี หมายถึง ร้อยกรองที่ผูกขึ้น คำประพันธ์ โศลก ภาษาไทย ความหมายกว้างออกไป คือ หมายถึง เวทมนต์ทางไสยศาสตร์ก็ได้

คำว่า “พีช”

ภาษาบาลี	ภาษาไทยนำมาใช้
พีช	พืช

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่าง

เอเตน สจฺจวชฺเชน ปวุตฺตา พีชชาติโย
ปุพฺพณฺณา จาปรณฺณาจ วิรูหนฺตุ ตหึ ตหึ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

แปลสรุปความได้ว่า

ด้วยความกล่าวสัตย์นี้ บุพพัณณพืชและอปรัณณพืชทั้งหลายที่หว่านไว้แล้วจงงอกขึ้นในที่นั้น ๆ

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีได้อธิบายไว้ดังนี้

พระธรรมกิติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๖๗) ได้เสนอไว้ดังนี้

พีช. ๑ พืช, เหตุ, ปัจจัย, พืชพันธุ์, หล่อ (วีช)

- วิเสเสน ชายเตติ พีชํ สิ่งที่เกิดโดยวิเศษ (วิ บทหน้า ชน ธาตุในความหมายว่าเกิด กฺวิ ปัจจัย, ทีฆะ อิ เป็น อี, แปลง วฺ เป็น พฺ, ลบ น และ กฺวิ)

- วิชายนฺติ วิรุหนฺติ เอเตนาติ พีชํ สิ่งเป็นเหตุเกิดแห่งสิ่งทั้งหลาย (เหมือน วิ. ต้น)

พีช. ๒. องคชาต, อวัยวะเพศชาย (องฺคชาต วตฺถคุยฺห เมหน นิมิตฺต วรงฺค ลิงฺค)

- ปจฺจเยหิ วินา ชายตีติ พีชํ อวัยวะที่เกิดโดยปราศจากปัจจัย (วิ บท หน้า ชน ธาตุในความหมายว่าเกิด กฺวิ ปัจจัย, แปลง วฺ เป็น พ, ทีฆะ อิ เป็น อี, ลบ น และ กฺวิ)

พระอุดรคณาธิการ และ จำลอง สารพัดนึก (๒๕๔๘: ๓๗๖) เสนอไว้ว่า

พีช (นป.) พืช, เมล็ดพืช, เชื้อสืบพันธุ์, น้ำกาม, ไข่ (เชื้อสืบพันธุ์ของหญิง), อวัยวะสืบพันธุ์, ธาตุ, เหตุ, เค้ามูล

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๕๒๘) กล่าวไว้ดังนี้

พีช (นปุ.) เหตุ, มูลเหตุ, มูลเค้า, เมล็ด, ฟอง (ฟองไข่), นิมิตบุรุษ, นิมิตสตรี, องคชาต, น้ำสุกกะ, พันธุ์ไม้, ต้นไม้ พืช (สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป) วิเสสปุพฺโพ, ชนฺ ปาตุภาเว, โร. ลบ เสส แปลง วิ เป็น พิ ทีฆะ ลบ ที่สุดธาตุ และ ร ปัจจัย อภิฯ ลง กฺวิ ปัจ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๕๖๖) ได้เสนอไว้ดังนี้

พีชํ = พืช (ผ.); เป็นไปในอรรถคือ ๑. เหตุ ๒. อฏฺฐิ (เมล็ด) ๓. องฺคชาต (ชิน. ๙๕๐/๓๑๒); เหตุ, เค้ามูล (ชิน. ๙๑/๒๖); นิติบุรุษสตรี (ชิน. ๒๗๓/๘๒); สํ, พีช. Bijam a germ, a Seed, Cause, Origin, Pudendum. Skt. bija.

การศึกษาวิเคราะห์

การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ [อี] ภาษาบาลีกลายเป็นเสียงสระ [อื] ในภาษาไทย

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๖) ได้กล่าวถึงการนำคำภาษาบาลีมาใช้ในภาษาไทย ว่ามีการนำมาใช้หลายอย่าง เช่น ใช้ตามรูปเดิมที่มีวิภัตติ ใช้แผลงสระ แผลงพยัญชนะ กรณี แผลงสระ เช่น ภาษาบาลี สระ อี นำมาใช้ในภาษาไทย เป็น สระอือ ได้แก่ คำว่า พีช (เมล็ดพันธุ์ไม้) ไทยใช้ พืช ฯลฯ

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๑๙๓) อธิบายเรื่องวิธีรับคำบาลีและสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย ดังนี้

การที่ภาษาหนึ่งภาษาใดรับคำภาษาต่างประเทศไปใช้ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปคำและความหมายต่างไปจากภาษาเดิม ยิ่งภาษาที่ถูกยืมมีลักษณะแตกต่างกับภาษาของผู้ยืมมากเท่าไร การเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้นได้มากเท่านั้น

การที่ภาษาไทยรับคำบาลี สันสกฤตมาใช้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

๑. การกลายเสียง
๒. การกลายรูปศัพท์
๓. การกลายความหมาย

การกลายเสียง

หน่วยเสียงและระบบเสียงของภาษาบาลี สันสกฤต ไม่ตรงกับภาษาไทย ดังนั้น ถ้าคำใดบาลีมีหน่วยเสียงหรือระบบเสียงขัดกับธรรมชาติของภาษาไทย เสียงนั้นก็จะกลายเป็นเสียงใหม่ที่ใกล้เคียงกับเสียงเดิมมากที่สุด เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑. เสียงสระ อิ อี กลายเป็นสระอื่น ๆ ที่ใกล้กัน

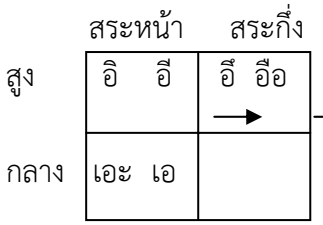

อนิจฺจอนาถ	=	อเนจอนาถ
วิตาน	=	เพดาน
สีมา	=	เสมา
ติรจฺฉาน	=	เดรัจฉาน

กถิก	=	กถึก
ผลิก	=	ผลึก
ศิกฺษา	=	ศึกษา
หิสา	=	หึงสา

๒. สระ อุ อู กลายเป็นสระอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น

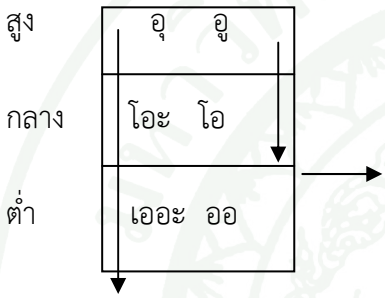

กุหก	=	โกหก
กุสุม	=	โกสุม
ทุ	=	โท
สุภ	=	โสภา

ยุวา	=	เยาวพา	อุทาร	=	เอาทาร
ยุว	=	เยาว	สุลกฺษณ	=	เสาวลักษณ์

๓. สระอะ อา เป็นสระอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกัน เช่น

วกุล	พิกุล
วรุณ	พิรุณ

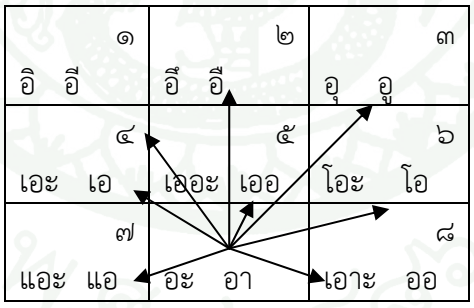

พทฺธ	=	พุทรา
ภมร	=	ภุมรา

๖

อวย	=	อพยพ
นว	=	นพ

๔

ปญฺจ	เบญจ
วชฺร	เพชร

๘

ครห	=	เคราะห์
มหุสฺสร	=	มหรสพ
ทห	=	เทาะห์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พัฒน์ เพ็งผลา (๒๕๓๗: ๑๓๕) กล่าวถึง การกลายเสียงภาษาบาลี สันสกฤต ไว้ดังนี้

สระ อี ภาษาบาลี สันสกฤต กลายเป็นเสียง อือ ภาษาไทย ดังนี้

ภาษาบาลีสันสกฤต		**ไทย**
หีนชาต	→	หีนชาติ
หีน	→	หืน
ปณฺจวีช	→	เบญจพืช
วีช	→	พืช

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๒ (๒๕๒๖: ๗๙๓) อธิบายไว้ว่า พืช น. เมล็ดพันธุ์ไม้, สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป, พืชพันธุ์ก็ใช้ (ป. พีช, ส. วีช)

สุภาพร มากแจ้ง (๒๕๓๕: ๑๒๑) กล่าวถึงการกลายเสียงสระ อี เป็นสระ อือ ดังนี้

- อาจได้รับอิทธิพลจาการออกเสียงของเขมร ซึ่งออกเสียง อิ เป็น อึ หรือ อี เป็น อือ เช่น ลิง เป็น ลึง ฯลฯ

- เสียงสระ อิ, อี เปลี่ยนเป็นสระ อี, อึ, อื เช่น

วีช เป็น พืช
หีน เป็น หืน
ลิงฺค เป็น ลึงค์

ดังนั้น คำว่า พีช ในภาษาบาลี ภาษาไทยนำมาใช้ว่า พืช ดังเหตุผลที่เสนอมาข้างต้น

คำว่า ปุปฺผ

ภาษาบาลี	**ภาษาไทย**	**ความหมาย**
ปุปฺผ	บุปผา	ดอก, ดอกไม้

ตัวอย่าง

ราชาณกฺเขตฺตภูตสฺมึ	สพฺพตฺถ ภูริมณฺฑเล
ปุปฺผภารผลปิณฺฑิ	ธรา โหนฺเตวว สพฺพโส

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แปลสรุปความได้ดังนี้

ต้นไม้ผลไม้ทั้งหลายในภูริมณฑลทั้งปวงซึ่งเป็นพระราชอาณาเขต จงทรงไว้ซึ่งดอกและผล เป็นกลุ่มช่อโดยประการทั้งปวงเทอญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๕๓๘) ทรงเสนอไว้ดังนี้

ปุปฺผ = บุษบา, ดอกไม้ (ผ); ระดูของหญิง (ชิน. ๒๓๘/๗๑); ดอกไม้ (ชิน. ๕๔๕/๑๖๗). สํ.ปุษฺป.

Puppham a flower; menses. Skt. puspa.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๔๖) อธิบายคำว่า “ปุปฺผ” ดังนี้

ปุปฺผ ๑. ระดู, ประจำเดือน (อุตุ รช) ปุปฺผตีติ ปุปฺผ โลหิตที่เบ่งบานเหมือนดอกไม้ (ปุปฺผ ธาตุในความหมายว่า แย้ม, บาน, อ ปัจจัย)

ปุปฺผ ๒. ดอกไม้ (ปสว กุสุม) ปุปฺผตีติ ปุปฺผ สิ่งที่แย้มบาน (ปุปฺผ ธาตุในความหมายว่าแย้ม, บาน อ ปัจจัย)

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้อธิบายไว้ อาทิ

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕: ๑๑๒-๑๑๓) อธิบายคำบาลีเมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

การแผลงพยัญชนะ คือ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะตัวหนึ่งให้เป็นอีกตัวหนึ่งหรือเพิ่มเติมพยัญชนะลงไป ให้เสียงผิดจากเดิม หรือมีพยางค์มากกว่าเดิม การแผลงพยัญชนะเช่นเดียวกับการแผลงสระ คือ ไม่มีกฎตายตัว เพราะเกิดจากวิวัฒนาการของภาษามากกว่าเกิดขึ้นจากกฎในไวยากรณ์ การศึกษาจึงมุ่งให้รู้ที่มาของคำที่ได้แปรรูปตามความเจริญของภาษาเป็นสำคัญ และเมื่อรู้ที่มาแล้วก็ทำให้เข้าใจความหมายได้ถูกต้อง และอาจคิดแผลงคำขึ้นได้ตามสมควรแก่โอกาส พยัญชนะที่อาจถือเป็นกฎใช้แผลงได้ทั่วไป คือ ตัว ฏ ต ป อ ในคำที่มาจากบาลีและสันสกฤต แผลงเป็น ฎ ด บ พ ได้ เช่น คำที่มาจากบาลีและสันสกฤต แผลง ป เป็น บ ได้เสมอ

ปณฺฑิต	เป็น	บัณฑิต
ปาลี	เป็น	บาลี
ปูชา	เป็น	บชา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พัฒน์ เพ็งผลา (๒๕๓๒; ๑๕๑) ได้เสนอเรื่องการกลายเสียงพยัญชนะบาลีไว้ดังนี้

พยัญชนะ เสียง ป ในภาษาบาลี กลายเป็นเสียง บ ในภาษาไทย เช่น

ปาล เป็น บาล (ผู้รักษา, การรักษา)
สุปิน เป็น สุบิน (ความฝัน)

คำสมาส เช่น ปุพฺพการี เป็น บุพพการี (ผู้ทำไว้ก่อน)

นครปาล เป็น นครบาล (ผู้รักษาเมือง)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๙๙) กล่าวถึง เรื่องกลายเสียงภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ไว้ดังนี้

พยัญชนะอโฆสะ สิถิล ของบาลี จะกลายเป็นเสียงระเบิดของภาษาไทย (ดังแผนผัง)

พยัญชนะไทย ๒๑ เสียง มีฐานที่เกิดและการออกเสียง ดังนี้

เสียง / ฐานเกิด	พยัญชนะเหลว โฆสะ		เสียงเสียดแทรก อโฆสะ	เสียงนาสิก โฆสะ	เสียงระเบิด			เสียงวรรคสระ
	เสียงข้าง	เสียงรัว			อโฆสะ สิถิล	โฆสะ ธนิต	โฆสะ	
ริมฝีปาก				ม	ป	พ	บ	ว
ฟัน-ปุ่มเหงือก	ล	ร	ซ	น	ต	ท	ด	
เพดานแข็ง						จ	ช	ย
เพดานอ่อน					ง	ก	ค	
ช่วงหลอดลม				ฮ			อ	
ริมฝีปากล่าง-บน				ฟ				

เช่น
ชปา (ภาษาบาลี) เป็น ชบา (ภาษาไทย)
สปฺปาย (ภาษาบาลี) เป็น สบาย (ภาษาไทย)
ฯลฯ

ดังนั้น คำว่า ปุบฺผ ภาษาลาลี กลายเป็น บุปผา ในภาษาไทย ดังเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่าวิรุฬห

ภาษาบาลี	**คำที่ใช้ในภาษาไทย**
วิรุฬฺห	วิรุฬห์

ตัวอย่าง

นโม ตสฺส ภควโต	สุนิพฺพุตสฺส ตาทิโน
สมฺมาวิรุฬฺหธมฺมสฺส	สาวกานำ ปรมฺปรา

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๑๙)

แปลสรุปความได้ว่า

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ผู้เสด็จนิพพานดีแล้ว ยังมีพระคุณคงที่ มีพระธรรมงอกงามโดยชอบแล้ว เพราะอันนำสืบ ๆ มา แห่งพระสาวกทั้งหลาย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๗๑๖) ทรงอธิบายไว้ ดังนี้

วิรุฬฺโห = งอกขึ้น (อ.ก.๒/๓๓๔). สำ วิรุฒ
Virulho (p.p.of virūhati) grown, blossoming.Skt. Virūdha.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ๒๕๕๐: ๖๒๑) เสนอไว้ดังนี้

วิรุฬฺหก, วิรูฬฺหก ท้าววิรุฬหก (พญายักษ์ผู้เป็นมหาราชประจำทิศใต้)

- วิรุหนฺติ วุฑฺฒึ วิรุฬฺหิมาปชฺชนฺติ เอตสฺมึ กุมฺภณฺฑาติ วิรุฬฺหโก เทพผู้เป็นที่ให้พวกยักษ์เจริญ คือ ถึงความเจริญงอกงาม (วิบทหน้า รุห ธาตุในความหมายว่า เจริญ ก ปัจจัย, ลง ฬ อาคม, กลับ หฬ เป็น ฬห, ทีฆะ อุ เป็น อู ได้รูปเป็น วิรูฬฺหโก บ้าง)

- วิรุฬฺหำ วุฑฺฒิปตฺตำ วา กำ สุขเมตสฺสาติ วิรุฬฺหโก เทพผู้มีความสุขที่งอกงามหรือที่ถึงความเจริญ (วิรุฬห+ก)

การศึกษาวิเคราะห์

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๙๕) การนำคำบาลีมาใช้ในภาษาไทย โดยการเติมไม้ทัณฑฆาต ลงที่ที่สุดท้ายคำ เช่น อานนฺท (ยินดี, บันเทิง) ไทยใช้ อานันท์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๑๗: ๑๘๔) กล่าวถึงอิทธิพลทางด้านอักขรวิธีเกี่ยวกับการสะกดการันต์ ดังนี้

การใช้เครื่องหมายทัณฑฆาต คำ การันต์ของภาษาบาลี สันสกฤต หมายถึง ตัวสุดท้ายของคำ ถ้าคำใดจบลงด้วยสระก็เป็นสระการันต์ ถ้าคำใดสุดท้ายด้วยพยัญชนะ ก็เป็นพยัญชนะการันต์ เช่น มนสฺ เป็น ส การันต์, มโน เป็น โอการันต์ ส่วนการันต์ในภาษาไทย หมายแต่เฉพาะตัวพยัญชนะที่ไม่ต้องการอ่านออกเสียง และเป็นตัวที่อยู่ใต้เครื่องหมายทัณฑฆาต

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๒๐: ๑๗๐) กล่าวถึง การนำภาษาบาลีมาใช้ในภาษาไทยว่า มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องสระหลายอย่าง เช่น ไม่ออกเสียงพยัญชนะตัวสุดท้าย เช่น

ภาษาบาลี	**ไทยนำมาใช้**
เจติย	เจดีย์
อุปชฺฌาย	อุปัชฌาย์
อริยสจฺจ	อริยสัจจ์

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๖๒) อธิบายไว้ว่า วิรุฬห์ หมายถึง เจริญ งอกงาม (ป., ส.วิรุฒ)

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ วิรุฬฺห ภาษาบาลีกลายมาเป็น วิรุฬห์ ภาษาไทย

กลุ่มชื่อคำศัพท์ที่สัมพันธ์กับ พืช ได้แก่

คำว่า ธัญพืช

สมัยรัชกาลที่ ๖	**สมัยรัชกาลที่ ๙**
ธัญญพืช	ธัญพืช

สมัยรัชกาลที่ ๕ ไม่พบคำว่า ธัญญพืช

สมัยรัชกาลที่ ๖ พบจำนวน ๗ คำ

ตัวอย่าง

...เจ้าพระยายมราชถวายบังคมแล้วถอยออกมาเจิมโค เจิมไถ และจรดไถ ไถดะ ๓ รอบ ไถแปร ๓ รอบ นางเทพีทั้ง ๔ นำ**ธัญญพืช** มาให้เจ้าพระยายมราชหว่าน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ หน้า ๒๓๕)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมัยรัชกาลที่ ๗ จำนวน ๑๖ คำ

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานจูงโค เข้าเทียมไถ เจ้าพระยาพลเทพถอยห่างออกไป เจิมโค แล้วไถดะ ๓ รอบ นางเทพีทั้ง ๔ นำธัญพืชออกมาให้เจ้าพระยาพลเทพหว่าน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ หน้า ๓๐๕)

สมัยรัชกาลที่ ๘ พบจำนวน ๔ คำ พบคำว่า ธัญญพืช ที่มีตัวสะกด “ญ ๒ ตัว” ครั้งสุดท้าย ปี พ.ศ. ๒๔๗๗

ตัวอย่าง

...พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ยาตราออกจากโรงพระราชพิธีสู่ลานที่ได้เตรียมไว้ แล้วไถดะ ๓ รอบ ไถแปร ๓ รอบ นางเทพีทั้งสี่ นำธัญพืชไปให้หว่าน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๒๐๑)

สมัยรัชกาลที่ ๙ พบคำว่า ธัญพืช จำนวน ๘ คำ

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานจูงโค เทียมแอก ดร.แสวง กุลทองคำ รักษาราชการแทนปลัดกระทรวงเกษตร เจิมโค และไถ แจ้งตึงไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ พระยาแรกนาหว่านธัญพืช โหรลั่นฆ้องชัย...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๗ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ หน้า ๑๖๒๓)

สรุปการพัฒนาการคำว่า ธัญพืช ดังนี้

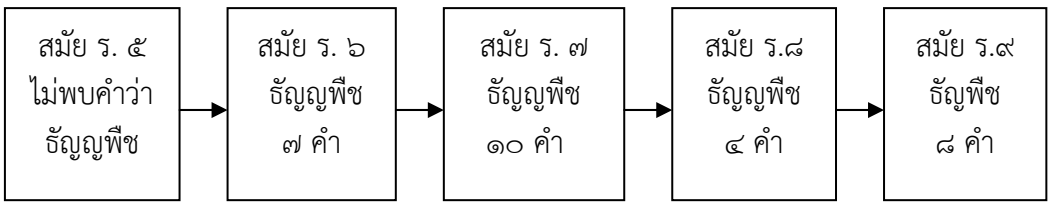

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๕๘๖) อธิบายคำว่า ธัญพืช ดังนี้

ธัญพืช น. พืชข้าวกล้า, พืชล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด ให้เมล็ดเป็นอาหารหลัก (ป. ธญฺญพืช; ส. ธานฺยวีช.)

การศึกษาวิเคราะห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีได้อธิบายไว้ อาทิ

๑. คำว่า ธัญพืช เป็น คำสมาส มาจากคำบาลีว่า ธัญ + พืช

คำว่า ธัญ มาจากภาษาบาลีว่า ธญฺญ (ป.) ส. ธานฺย หมายถึง ข้าวเปลือก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๔๖)

คำว่า พืช มาจากภาษาบาลีว่า พีช (ป.) ส. วีช. หมายถึง เมล็ดพันธุ์ไม้, สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป, พืชพันธุ์ก็ใช้ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๙๓)

จำลอง สารพัดนึก (๒๕๑๕: ๗๕) กล่าวถึงคำสมาส ไว้ว่า

สมาส คือ การรวมคำศัพท์ ตั้งแต่สองคำเข้าไว้เป็นคำเดียวกัน ในภาษาบาลีมีหลายแบบ ดังนี้

ผู้วิจัยขอนำคำว่า ธัญญพืช มาอธิบาย เรื่องคำสมาสว่า เป็นคำสมาสแบบที่ ๖ อวธารณบุพพบท กัมมาธารยสมาส ซึ่งสมาสแบบนี้มีคำทั้งสองเป็นนามนาม (นาม) แปลว่า-ถือ-แปลจากคำหลังไปหาคำหน้า เช่น พุทฺธ (พระพุทธเจ้า) + รตน (แก้ว) = พุทฺธรตน (แก้วคือพระพุทธ) ไทยใช้ พุทธรัตนะ

ดังนั้น คำว่า ธัญญพืช สมัยรัชกาลที่ ๖ และปัจจุบันจะใช้คำว่า ธัญพืช

คำศัพท์ที่มาจากภาษาสันสกฤต

คำว่า เข้าโภชน์

สมัยรัชกาลที่ ๕	**สมัยรัชกาลที่ ๙**
เข้าโภชน์	ข้าวโพด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมัยรัชกาลที่ ๕ พบคำว่า เข้าโภชน์ จำนวน ๙ คำ

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานปลดพระโค ออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง เช่นทุกปี พระโคกินเข้า และเข้าโภชน์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๔๓)

สมัยรัชกาลที่ ๖ พบคำว่า เข้าโภชน์ จำนวน ๓ คำ

ตัวอย่าง

...พราหมณ์นำของเลี้ยงเสี่ยงทายมาตั้งที่น่าพลับพลา น่าพระที่นั่ง พระโครับพระราชทานหญ้าเข้าโภชน์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๒๑๒)

สมัยรัชกาลที่ ๗ พบคำว่า เข้าโภชน์ จำนวน ๒ คำ

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานนำพระโคมารับของเสี่ยงทายพระโค รับพระราชทานหญ้าและเข้าโภชน์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ หน้า ๒๑๘)

สมัยรัชกาลที่ ๘ พบคำว่า ข้าวโภชน์ จำนวน ๑ คำ

ตัวอย่าง

...พระราชบัญญัติการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ. ๒๔๘๑ ว่าด้วยผักหรือพืชผลที่สำหรับใช้ในการสวนครัวและบริโภคในครัวเรือน คือ กล้วย ข้าวโภชน์ ส้ม มะกอก ฯลฯ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ หน้า ๒๐๘๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมัยรัชกาลที่ ๙ พบคำว่า ข้าวโพด จำนวน ๓๑ คำ

ตัวอย่าง

...ตราไปรษณียากร เป็นภาพฝักข้าวโพดและมีภาพประกอบคือไร่ข้าวโพด พร้อมทั้งรถที่ใช้ในการทำไร่ข้าวโพด...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๘ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓ หน้า ๑๓๑๙)

การพัฒนาการในแต่ละสมัย ดังนี้

เข้าโภชน์ มาจากคำว่า เข้า + โภชน์

ผู้วิจัยขอนำความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิประกอบการอธิบาย ดังนี้

คำว่า เข้า

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๓๙: ๒๐๖) ให้ความหมายเข้า ดังนี้

เข้า หมายถึง ข้าว ใช้กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

คำว่า โภชน์, โภชนะ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๕๘๗) ทรงอธิบายไว้ว่า

โภชน์ โภชนะ, ของกิน (ผ) สํ โภชน.
Bhojanam food, a meal. Skt. bhojana.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๙๕) อธิบายไว้ดังนี้

โภชน โภชนะ, ของกิน, อาหาร (อสน อาหาร ฆาส)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- ภุญฺชิยเตติ โภชนำ สิ่งอันเขากิน (ภุช ธาตุ ในความหมายว่ากิน ยุ ปัจจัย, พฤทธิ์ อุ เป็น โอ, แปลง ยุ เป็น อน)

- ภุญฺชิตพฺพนฺติ โภชนำ สิ่งที่ควรกิน (เหมือน วิ. ต้น)

การศึกษาวิเคราะห์

กรณีการกลายเสียง จาก “ภ” เป็น “พ”

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาศาสตร์ ได้เสนอไว้ดังนี้

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ณ ห้องประชุมราชบัณฑิต เรื่อง ข้าวโภชน์ เปลี่ยนมาเป็น ข้าวโพด ได้อย่างไร

ศาสตราจารย์ ดร.อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ ได้แสดงทัศนะ ดังนี้ ข้าวโพด มาจากคำว่า ข้าวโภชน์ คำว่า โภชน์ มาจากภาษาสันสกฤต และคำว่า โพด มาจากคำศัพท์คำว่า โปด เป็นภาษาเขมร

เดิมใช้ว่า ข้าวโภชน์ หมายถึง ข้าวที่เป็นอาหารสำหรับรับประทาน แต่ต่อมาอาจจะทำให้นึกถึงคำว่า “โปด” ซึ่งมีใช้อยู่แล้ว และเป็นการเรียกชื่อข้าวโพด เสียง “ป” กลายมาเป็นเสียง “พ” ได้ เพราะมีเสียงอยู่ในฐานกรณ์เดียวกัน

นอกจากนั้น บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๒๓: ๔๔๗) กล่าวไว้ดังนี้

ภาษาเขมร โพต (โปด) หมายถึง ข้าวโพด
โพตขฺสาย (โปดคฺซาย) หมายถึง ข้าวโพดข้าวเจ้า
โพตฎฺเณีบ (โปดด็อบเนิบ) หมายถึง ข้าวโพดข้าวเหนียว

พระยาอนุมานราชธน (๒๕๒๒: ๑๕๔) ได้อธิบายเรื่องเสียงและการกลายเสียงของคำในภาษาไว้ดังนี้

การแบ่งพยัญชนะโดยฐานกรณ์ คือ แบ่งตามตำแหน่งที่เกิดของเสียงในภาษาบาลีและสันสกฤต แบ่งออกเป็น ๖ พวก คือ

๑. พยัญชนะเกิดที่คอ เรียกว่า กัณฐชะ (Guttural) ได้แก่ พยัญชนะวรรค ก คือ ก ข ค (g) ฆ (gh)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. พยัญชนะเกิดที่เพดาน เรียกว่า ตาลุชะ (Palatal) ได้แก่ พยัญชนะวรรค จ คือ จ ฉ ช (j) ฌ (jh) ญ (n)

๓. พยัญชนะเกิดที่ส่วนสูงของเพดานปาก เรียกว่า มูรทชะ (Cerebral) ได้แก่ พยัญชนะวรรค ฏ คือ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ

๔. พยัญชนะเกิดที่ฟัน เรียกว่า ทันตชะ (dental) ได้แก่ พยัญชนะวรรค ต คือ ต ถ ท (d) ธ (dh) น

๕. พยัญชนะเกิดที่ปาก เรียกว่า โอฐชะ (Labial) ได้แก่ พยัญชนะวรรค ป คือ ป ผ พ (b) ภ (bh) ม

๖. พยัญชนะที่เข้าพวกข้างต้นไม่ได้ เรียกว่า เศษวรรค ได้แก่ พยัญชนะ ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ (i) และ ◌ं (อนุสาร)

พยัญชนะเหล่านี้แต่ละวรรค ยังแบ่งออกเป็นพยัญชนะธนิต (เสียงหนัก) และสิถิล (เสียงเบา) เป็นโฆษะ (เสียงก้อง) และอโฆษะ (เสียงไม่ก้อง) และอนุนาสิก (เสียงนาสิก)

พยัญชนะ สิถิล-อโฆษะ ได้แก่ ก จ ภ ต ป คือ ตัวที่ ๑ ใน ๕ วรรคแรก เราแบ่งเป็นพวกอักษรกลาง

พยัญชนะ ธนิต-อโฆษะ ได้แก่ ข ฉ ฐ ถ ผ คือ ตัวที่ ๒ ใน ๕ วรรคแรก เราแบ่งเป็นพวกอักษรสูง

พยัญชนะ สิถิล-โฆษะ ได้แก่ ค (g) ช (j) ท (d) ท (d) พ (b) คือตัวที่ ๓ ใน ๕ วรรคแรก เราแบ่งเป็นพวกอักษรต่ำ

พยัญชนะ ธนิต-โฆษะ ได้แก่ ฆ (gh) ฌ (jh) ฒ (dh) ธ (dh) ภ (bh) คือตัวที่ ๔ ใน ๕ วรรคแรก เราแบ่งเป็นพวกอักษรต่ำ พยัญชนะอนุนาสิก ได้แก่ ญ (ñ) ณ (n) น ม คือ ตัวสุดท้ายของ ๕ วรรคแรก เราแบ่งเป็นพวกอักษรต่ำ

พยัญชนะในวรรคที่ ๖ (เศษวรรค) ได้แก่ ย ร ล ว ศ ษ ห ฬ (l) และ ◌ं (อนุสาร)

พยัญชนะวรรค ป เกิดจากริมฝีปากทั้งข้างล่างข้างบนจดกัน ซึ่งในการออกเสียงใช้ริมฝีปากล่างจดปลายพันบน ให้ลมระเบิดหรือเสียดแทรกออกมา เหตุนี้ในตำราสัทศาสตร์ จึงแยกพยัญชนะวรรคนี้ออกเป็นสองพวก ถ้าริมฝีปากทั้งข้างล่างข้างบนจดกัน เรียกว่า bi-labial consonants คือ พยัญชนะริมฝีปากทั้งคู่ ได้แก่ บ ป ผ พ ม ถ้าริมฝีปากล่างจดปลายฟันบน เรียกว่า Labio-dental

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

consonant คือ พยัญชนะริมฝีปากกับฟัน ได้แก่ ฝ ฟ การออกเสียง พยัญชนะ วรรคนี้ คือ ออกเสียง ป เป็น บ, พ เป็น ป และ ภ เป็น พ

ดังนั้น คำว่า เข้าโภชน์ มาจากภาษาสันสกฤตและภาษาไทยมาใช้ว่า ข้าวโพด ซึ่งได้รับมาจากคำว่า โพด (โปด) ภาษาเขมรนั่นเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายไว้ว่า โภชน, โภชนะ น. อาหาร, การกิน, การกินข้าว (ป., ส.) ข้าวโพด น. ชื่อไม้ล้มลุก ชนิด Zea mays L. ในวงศ์ Gramineae ลำต้นสูงคล้ายอ้อยหรือข้าวฟ่างเม็ด เรียงชนิดกันแน่น รอบซังเป็นฝักกลม ๆ ยาว ๆ มีกาบหุ้มหลายชั้น

คำว่า พรรณ

สมัยรัชกาลที่ ๕	**สมัยรัชกาลที่ ๙**
พรรณเข้า	พันธุ์ข้าว

ตัวอย่าง

...พระราชประสงค์จะให้ราษฎรมีโอกาศทำพรรณเข้าต่าง ๆ มาแสดงเพื่อได้เลือก พรรณเข้าชนิดที่ดีใช้เปนพรรณเพาะปลูกต่อไป ก็ได้มีราษฎรนำมาแสดงให้เห็นพรรณตัวอย่างเป็นอันมาก...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๒๗)

คำว่า พรรณเข้า ประกอบด้วย พรรณ + เข้า

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๗๕๓) กล่าวถึงความหมายพรรณและเข้าไว้ดังนี้

พรรณ (ส.วรฺณ, ป.วณฺณ) หมายถึง สีของผิว, ชนิด เช่น พรรณพืช พรรณไม้ พรรณสัตว์

เข้า (โบ) หมายถึง ข้าว, ขวบปี

ดังนั้น คำว่า “พรรณเข้า” หมายถึง ชนิดของข้าว

คำว่า พันธุ์ข้าว ประกอบด้วย พันธุ์ + ข้าว

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๗๘๑) อธิบายคำว่า พันธุ์, ข้าว ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พันธุ - , พันธุ์ หมายถึง พวกพ้อง เชื้อสาย, วงศ์วาน; เทือกเถา, เหล่ากอ; เชื้อ เช่น ข้าวเก็บไว้ทำพันธุ์ พันธุ์ข้าว (ป., ส.)

ข้าว หมายถึง ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชินด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๖๓) ให้ความหมายพนฺธุ ไว้ดังนี้

พนฺธุ หมายถึง พวกพ้อง, ญาติ, เผ่าพันธุ์ (พนฺธว สชน สโคตฺต ญาตก ญาติ)

- พนฺธิยติ พนฺธุ ผู้เกี่ยวพันกัน (พนฺธ ธาตุในความหมายว่า ผูก, มัด, พัน อุ ปัจจัย)
- พนฺธิยติ สิเนหภาเวนาติ พนฺธุ ผู้อันความรักผูกพัน (เหมือน วิ. ต้น)
- อตฺตนิ ปรํ พนฺธตีติ พนฺธุ ผู้ผูกพันคนอื่นไว้ในตน (เหมือน วิ. ต้น)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (๒๕๑๒: ๕๕๕) กล่าวถึง ความหมายพนฺธุ ไว้ดังนี้

พนฺธุ หมายถึง ญาติ (ชิน. ๒๔๓/๗๓); เผ่าพันธุ์, พวกพ้อง (อภิ.บา. ๑๒๕๑). สำ. พนฺธุ Bandhu a relative, a Kinsman. Skt. Bandhu.

การศึกษาวิเคราะห์

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๓๘: ๑๔๘-๑๕๐) ได้อธิบาย คำว่า พรรณ-พันธุ์ ไว้ดังนี้

คำว่า “พรรณ” (พ พาน ร หัน ณ เณร สะกด) ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า “พัน-นะ” กับ “พันธุ์ (พ พาน ไม้หันอากาศ น หนู สะกด ธ ธง สระอุ การันต์) ต่อไปจะเรียกว่า “พัน-ทุ”

พรรณ ทางชีววิทยา หนังสือ ศัพท์บัญญัติ-อังกฤษ-ไทย; ไทย-อังกฤษ ที่ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์ตรงกับคำภาษาอังกฤษหลายคำด้วยกัน คือ

คำว่า Variety ท่านก็บัญญัติไว้ว่า “พรรณ”

คำว่า Species ท่านก็บัญญัติไว้ว่า “พรรณ; ชนิด”

คำว่า Flora ท่านก็บัญญัติไว้ว่า “พรรณไม้ประจำถิ่น, พรรณไม้ประจำธรณีสมัย”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า faura ท่านก็บัญญัติไว้ว่า “พรรณสัตว์ประจำถิ่น, พรรณสัตว์ประจำธรณีสมัย ท่านใช้คำว่า “พรรณไม้” มี ๒ แห่ง คือ คำว่า “มะกล่ำ” ได้ให้บทนิยามว่า “น. ชื่อพรรณไม้ ๒ ชนิด ในวงศ์ Leguminosae (เลกูมิโนซี) ...” กับคำว่า “มะแว้ง” ท่านให้บทนิยามว่า “น. ชื่อพรรณไม้หลายชนิดในสกุล Solanum (โซลานุม) วงศ์ Solanaceae (โซลานาซอี...” บทนิยามขึ้นต้นด้วย “น. ชื่อไม้ต้น...” มี ๔๔ คำ บทนิยามที่ขึ้นต้นด้วย “น. ชื่อไม้พุ่ม...” มีอยู่ ๘ คำ ที่ขึ้นต้นบทนิยามด้วยข้อความว่า “น. ชื่อไม้ล้มลุก...” มีอยู่คำหนึ่งคือคำว่า “มะเขือเทศ” และมีคำที่ขึ้นต้นด้วย “น. ชื่อไม้เถา...” อยู่ ๒ คำ คือ “มะระ” และ “มะเดื่อดิน”

คำว่า “พันธุ์” (พัน-ทุ) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Seed หรือ breed มีความหมายแคบลงมากกว่า คำว่า “พรรณ” (พัน-นะ) พจนานุกรม ฉบับ พ.ศ. ๒๕๒๕ คำที่เกี่ยวกับพืชซึ่งขึ้นต้นด้วย “มะ” นั้น มีอยู่ ๒-๓ คำ ที่ใช้ว่า “พันธุ์” คือคำว่า “มะยง” ซึ่งท่านให้บทนิยามไว้ว่า “น. ชื่อมะปรางพันธุ์หนึ่ง รสเปรี้ยวๆ หวาน ๆ” คำว่า “มะยงชิด” ท่านให้บทนิยามไว้ว่า “น. ชื่อมะปรางพันธุ์หนึ่ง รสหวานแหลม” “มะตูม” ซึ่งนอกจากจะเป็น “ไม้ต้น” แล้วยังเป็น “ชื่อมะม่วงพันธุ์หนึ่งของชนิด Mangifera indica Linn. (มันกิเฟราอินดิกาลินท์) ด้วย

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้เสนอไว้ในหนังสือ ความรู้ทางอักษรศาสตร์ ดังนี้
พรรณ, พันธุ์

พรรณ หมายความว่า ชนิดใช้กับคำว่า พืช เป็นพืชพรรณ เพราะไม่ปรากฏเป็นวงศ์ญาติ เช่น พรรณข้าว พรรณปลา

พันธุ์ หมายความว่า เผ่าพงศ์ ใช้กับคำว่า เผ่า เป็นเผ่าพันธุ์ กับคำว่า พงศ์ เป็น พงศ์พันธุ์

มีที่สังเกตว่า ถ้าใช้กับคนเป็น เผ่าพันธุ์ พงศ์พันธุ์ ถ้าใช้กับสัตว์หรือต้นไม้เป็นพรรณ พืชพรรณ ที่นี้ในคนนั้นเอง ถ้าไม่ได้หมายความทางเผ่าพงศ์ แต่หมายความทางพืชพรรณ เช่น พูดว่ามนุษย์สืบพืชพรรณของมนุษย์ ดังนี้แล้ว ก็ใช้เป็นพรรณ ได้

ความหมายจากตัวสะกด คำว่า พันธุ์ กับ พรรณ

พันธุ์ หมายความว่า ต่อเนื่องกัน เพราะฉะนั้นหมายความถึงเชื้อสายอันเนื่องจากกำเนิด เพราะฉะนั้นคำว่า “เผ่าพันธุ์” ที่เขียนว่า “พันธุ์” ถูกต้องแล้ว

พรรณ ตามศัพท์ หมายถึง สี ความหมายคือชนิด ซึ่งแต่เดิมเนื่องมาจากสี แต่บัดนี้ อาจจะนิยมอย่างอื่นกว่าสีก็ได้ ความหมายก็ยังคงได้แก่ชนิดนั่นเอง แต่ชนิดทั้งนี้มิได้หมายถึงกำเนิด

ขอชักตัวอย่าง “พันธุ์ข้าว” และ “พรรณข้าว”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พันธุ์ หมายถึง พืช (Seed) พันธุ์ข้าว จึงหมายถึง Seed คือ พืช ข้าว “พรรณข้าว” ถ้าใช้ก็หมายความถึงชนิดต่าง ๆ ของข้าว เช่น Varicty ของข้าวเป็นต้น แต่โดยเหตุที่คำว่า “พันธุ์” กับ “พรรณ” เสียงเดียวกัน

พระยาอนุมานราชธน เห็นว่า ควรจะใช้ “พันธุ์ข้าว” เท่านั้นถ้าจะใช้ชนิดของข้าวโดยน้อย: Varicty แล้วควรจะใช้ “วิกัติ” เป็นอันว่า เราไม่ควรใช้ “พรรณข้าว” โดยนัย หมายความว่า Seed หรือ พืชของข้าว

คำว่า “พืชพันธุ์” และ “พืชพรรณ” ถ้าเขียนว่า พืชพันธุ์แล้ว ก็มีความหมายเหมือนกัน คือ หมายถึงเชื้อสายหรือกำพืด แต่ถ้าใช้ว่าพืชพรรณแล้ว หมายถึง ชนิดสิ่งที่มีชีวิตเนื่องจากพืช หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงพรรณไม้

คำศัพท์ที่มาจากภาษาจีน:- ความหมายกว้างออก ได้แก่

คำว่าเถ้าแก่

สมัยรัชกาลที่ ๕	**สมัยรัชกาลที่ ๙**
เถ้าแก่	เถ้าแก่
(ตำแหน่งข้าราชการ	(เรียกคนไทยเชื้อสายจีนที่มีฐานะดี
ในพระราชสำนัก)	ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ในการสู่ขอเจ้าสาวเจ้าบ่าว)

สมัยรัชกาลที่ ๕ พบ ๔ คำ ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ตัวอย่าง

...พระยาสุรศักดิ์มนตรีออกจากโรงพิธี พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์ แลพราหมณ์ จรดไถ ๆ ดะแลไถแปร โดยยาวแลกว้างอย่างละ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกลงพร้อมด้วยท่านเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเปนนางเทพีนั้น ครั้นไถกลบเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานปลดแอกพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง เช่น ทุก ๆ ปีมา พระโคกินเข้าแลเล่า...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๒ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖)

สมัยรัชกาลที่ ๖ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ไม่พบคำว่า เถ้าแก่ ในพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่า เถ้าแก่ ไว้ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เถ้าแก่ หมายถึง ตำแหน่งข้าราชการฝ่ายในพระราชสำนัก; ผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในการสู่ขอและหมั้น; เรียกชายจีนที่เป็นผู้ใหญ่และมีฐานะดี, เรียกชายจีนที่เป็นเจ้าของกิจการ (จ. เถ้าแก่) ปัจจุบันคำว่า เถ้าแก่ จะใช้เป็นภาษาพูดมากกว่าภาพเขียน

การศึกษาวิเคราะห์

พระยาอนุมานราชธน (๒๕๒๒: ๒๒๐-๒๒๒) ได้อธิบายเรื่องเสียงและกลายเสียงของคำในภาษา ไว้ดังนี้

การกลายเสียงเพราะด้วยความจงใจอีกพวกหนึ่ง เรียกว่า ลากเข้าความ คือ คำที่เป็นภาษาต่างประเทศหรือเป็นคำโบราณและคำภาษาถิ่น ซึ่งแปลเอาความไม่ได้ ก็มักจะแปลงเสียงเพื่อลากเข้าความให้แปลได้ คำชนิดนี้มีอยู่ด้วยกันทุกภาษา เช่นคำว่า กั้ง ในอังกฤษว่า Crayfish ซึ่งคำเดิมเป็น krebiz ในภาษาเยอรมัน และเป็น ecreisse ในภาษาฝรั่งเศส อังกฤษแปลง visse คำพยางค์ท้ายเป็น fish หรือปลา ทั้ง ๆ ที่คำนั้นไม่ได้แปลว่าปลา มีคดีขึ้นในโรงศาลเรื่องหนึ่ง จำเลยถูกฟ้องว่าไปตกปลาในที่ซึ่งมีป้ายบอกห้ามไว้ว่าไม่ให้ตกปลา จำเลยแก้ว่าไม่ได้ตกปลา เป็นแต่ตกกั้ง ศาลตัดสินจำเลยเป็นผิดเพราะ Crayfish ชื่อก็บอกอยู่ในตัวปลาแล้วว่าเป็นปลา ถึงกั้งไม่ใช่ปลา แต่ตัวหนังสือก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นปลา

นอกจากนั้น ในภาษาไทยยังมีคำลากเข้าความในภาษาไทย เช่น ขาก๊วย-กางเกง จีน ไข่ก๊วย แปลว่า กางเกงครึ่งท่อน ข้าวบุหรี่ ฮินดูสตานี กะบุลี คือ ข้าวปรุงอย่างชาวเมือง กาบุล เดี่ยวนี้เรียกข้าวหมกไก่

ข้าวบัด มลายู กะบัด ข้าวเหนียวต้มห่อด้วยใบเตยอย่างข้าวต้ม ดอกไม้ตาด เปอร์เซีย มาตับ ดอกไม้ไฟชนิดดอกไม้เทียนแต่ขนาดใหญ่ อังกฤษ เรียก Romancandle เจ้าสัว จีน จ้อซัว ว่ามาจากเจ้าขรัวในภาษาไทย จีนเอาไปและลากเข้าความเป็น จ้อซัว แปลว่า นั่ง ภูเขา เขาแปล จ้อ เป็นเจ้าให้แปลได้เถ้าแก่ จีน เถ้าแก่ แปลว่าหัวหน้าครอบครัวให้เข้ากับคำเฒ่าแก่ของเรา ม้าย่อง (ชื่อเพลง) มลายู มะโย่ง เบ้าหลุด (ชื่อเพลง) มลายู เมาลุด มาจากอาหรับ หมายถึง บทสวดขับในสุเหร่า ราชาวดี อาหรับ โรโยะ-สี เวอรดี = เขียวฟ้า หญ้าฝรั่น อาหรับ Joffran หรือ Saffan

ดังนั้นสรุปได้ว่า

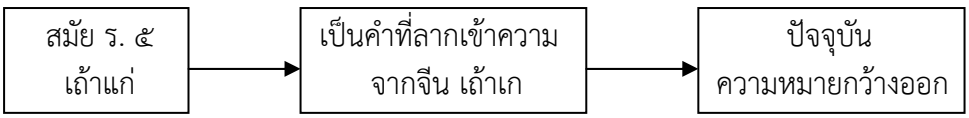

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายเถ้าแก่ไว้ว่า เถ้าแก่ หมายถึง ตำแหน่งข้าราชการฝ่ายในพระราชสำนัก, ผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในการสู่ขอและหมั่น, เรียกชายจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่เป็นผู้ใหญ่และมีฐานะดี, เรียกชายจีนที่เป็นเจ้าของกิจการ (จ. เถ้าแก่ปัจจุบัน คำว่า เถ้าแก่ จะใช้ภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน)

สรุปผลพัฒนาการของคำศัพท์เกษตร

๑. กลุ่มธัญพืช

ธัญพืช น. พืชข้าวกล้า; พืชล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด ให้เมล็ดเป็นอาหารหลัก. (ป. ธญฺญพีช; ส. ธานฺยวีช)

กลุ่มธัญพืชที่พบจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา มีดังนี้

สาลิ, เข้า, เข้าโภชน์, เข้าเปลือก, เข้าจ้าว

คำศัพท์	**พัฒนาการ**	**ความหมาย**
๑. สาลิ	สาลิ --> สาลี ข้าวสาลี สาลิ สัททวลี นามนาม อิ การันต์ อิตถีลิงค์ สระอิ --> สระอี - สาลตีติ สาลิ ข้าวที่ยกรวงขึ้น (สาลธาตุ ในความหมายว่ายก, สรรเสริญ อิ ปัจจัย) - เส เขตฺเต ลียติ อลฺลียตีติ สาลิ ข้าวที่ขึ้น ติดอยู่กับนา (ส บทหน้า ลิ ธาตุ ในความหมายว่าติดแน่น กฺวิ ปัจจัย, ทีฆะ อ เป็น อา ลบ กฺวิ)	ปุพฺพณฺณชาติ (ป.) ปูรฺว+อนฺน+ชาติ (ส.) บุพพัณชาติ คือ พืชพึงกิน ก่อนได้แก่ข้าวทุกชนิดมี ธัญญชาติ ๗ ประการ ได้แก่ ๑. สาลิ = ข้าวสาลี ๒. วิหิ = ข้าวเปลือก ๓. ยะโว = ข้าวเหนียว ๔. โคธูโม = ข้าวละมาน ๕. กังคุ = ข้าวฟ่าง ๖. วรโก = ข้าวลูกเดือย ๗. คุทรูสโก = ข้าวกับแก้ ข้าวสาลี น. ชื่อไม้ล้มลุกชนิด Tritieum asstivum L. ในวงศ์ Gramineae เป็นพรรณไม้ต่างประเทศ เมล็ดบดเป็นแป้ง เรียกว่า แป้งสาลี ใช้ทำขนมปัง เป็นต้น
๒. เข้า	เข้า --> ข้าว สระเอา --> สระอา	เข้า (โบ.) น. ข้าว, ขวบปี ข้าว น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชนิด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำศัพท์	พัฒนาการ	ความหมาย
๓. เข้าเปลือก	เข้าเปลือก-->ข้าวเปลือก	ข้าวเปลือก น. เมล็ดข้าวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก
๔. เข้าโภชน์	เข้าโภชน์-ข้าวโพด โภชน์ สัททวลี นามนาม โภชน อะการันต์ นปุงสกลิงค์ แปลว่าของกิน, อาหาร โภชนะห้า น. ข้าว ๕ อย่าง คือ ข้าวสุก (ข้าวมันหรือข้าวผัด ก็นับเข้า) ขนมสด (ขนมที่จะบูด เมื่อล่วงเวลาแล้ว เช่น แป้งจี่ ขนมด้วง ขนมครก) ขนมแห้ง (ที่ไม่บูด เช่น จันอับ ขนมปัง) ปลา (รวมทั้งหอยกุ้งและสัตว์น้ำ เหล่าอื่นที่ใช้เป็นอาหาร) เนื้อ (เนื้อของสัตว์บกและนกที่ใช้เป็น อาหาร)	ข้าวโพด น. ชื่อไม้ล้มลุกชนิด Zea mays L. ในวงศ์ Gramineae ลำต้นสูงคล้ายอ้อย หรือข้าวฟ่าง เมล็ดเรียงชิดกันแน่นรอบซังเป็นฝักกลม ๆ ยาว ๆ มีกาบหุ้มหลายชั้น
๕. ข้าวจ้าว	ข้าวจ้าว --> ข้าวเจ้า สระอา --> สระเอา	ข้าวเจ้า น. ชื่อข้าวพันหนึ่งของชนิด Oryza Sativa L. เนื้อเมล็ดใส ใช้หุงเป็นอาหารเมื่อหุงแล้ว เมล็ดมักร่วน และสวย มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวปิ่นแก้ว ข้าวมันปู (ไทยใหญ่เจ้าว่า เปราะ, ร่วน, ไม่เหนียว) ฯลฯ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๔

ศึกษากลุ่มคำศัพท์ที่มีความสัมพันธ์กับข้าวไทย

ผู้วิจัยแบ่งหมวดคำศัพท์เกษตรเกี่ยวกับเรื่องข้าวและศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ และเรื่องภาษาไทยในงานกสิกรรมและพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ ในหัวข้อต่อไปนี้

๑. คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

๒. คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙, ร.ศ. ๑๓๐ คำศัพท์เกี่ยวกับเรื่องข้าวไทย

๓. คำศัพท์เกี่ยวกับบุคคลผู้กระทำการแรกนาและหน่วยงานด้านการเกษตร

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ของ วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔: ๒๒-๒๕) ดังนี้

พยางค์ คือ หน่วยเสียงกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วย เสียงสระหรือเสียงลาก (เสียงประเภทที่ในขณะออกเสียง อากาศที่ออกจากปากไม่โดนกักกั้นให้หยุดชะงัก) เสียงเดียวหรือสระประสมกับเสียงพยัญชนะ และการออกเสียงกลุ่มนี้ถือเป็นการเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ถ้าพยางค์จบด้วยเสียงสระ เรียกว่า “พยางค์เปิด” ถ้าจบด้วยเสียงพยัญชนะ เรียกว่า “พยางค์ปิด”

พยางค์โดยทั่วไปของภาษาไทยมาตรฐาน ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ อย่างน้อย ๓ หน่วยเสียง

ภาษาไทยมาตรฐาน ได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศหลายประเทศ แต่ที่ได้รับมามาก ก็ได้แก่ ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต ดังนั้น คำศัพท์เกษตร โดยเฉพาะเรื่องข้าวจึงมี ๓ แบบ ดังนี้

๑. โครงสร้างคำพยางค์เดียว
๒. โครงสร้างคำสองพยางค์
๓. โครงสร้างคำมากพยางค์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาษาไทยเป็นภาษาจัดอยู่ในรูปแบบคำพยางค์เดียว โครงสร้างของคำพยางค์เดียวในคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา คำพยางค์เดียว มีหลายแบบ ดังต่อไปนี้

คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องพืชสัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยในพระราชพิธีพืชมงคลจรด พระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

สมัยรัชกาลที่ ๕

ผู้วิจัยพบคำศัพท์โครงสร้างคำพยางค์เดียว ได้ ๔ แบบ ดังนี้

> CVVT เช่น โค นา ไถ ถั่ว เข้า หญ้า น้ำ
> CVCT เช่น ทุ่ง เจิม
> CVVCT เช่น โหร แอก
> CCVVCT เช่น หว่าน ครุย โหมด

คำสองพยางค์ แบ่งได้ ๓ แบบ ดังนี้

> CVT CVVT เช่น สุรา
> CVVT CVVT เช่น คาถา
> CVT CVVT เช่น เทพี

สมัยรัชกาลที่ ๖

ผู้วิจัยพบคำศัพท์โครงสร้างคำพยางค์เดียว ได้ ๕ แบบ ดังนี้

> CVVT เช่น โค นา ไถ หญ้า น้ำ
> CVCT เช่น ทุ่ง เจิม
> CVVCT เช่น โหร แอก
> CCVVCT เช่น หว่าน
> CVVCT เช่น ข้าว

คำโครงสร้างสองพยางค์ แบ่งได้ ๑ แบบ ดังนี้

> CVT CVCT เช่น อุดม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำโครงสร้างมากพยางค์ แบ่งได้ ๑ แบบ ดังนี้

> CVCT CVT CVCT เช่น มัธยม

สมัยรัชกาลที่ ๗

คำศัพท์โครงสร้างคำพยางค์เดียว ได้ ๕ แบบ ดังนี้

> CVVT เช่น นา โค ไถ น้ำ หญ้า
> CVCT เช่น ทุ่ง เจิม
> CVVCT เช่น โหร แอก
> CCVCT เช่น หว่าน โหมด
> CCVT เช่น เหล้า

คำศัพท์โครงสร้าง ๒ พยางค์ ได้ ๒ แบบ พบดังต่อไปนี้

> CVT CVVT เช่น สุรา
> CVT CVCT เช่น อุดม

คำศัพท์มากพยางค์ ได้ ๑ แบบ ดังต่อไปนี้

> CVCT CVT CVCT เช่น มัธยม

สมัยรัชกาลที่ ๘

คำศัพท์โครงสร้างคำพยางค์เดียว ได้ ๕ แบบ พบดังนี้

> CVVT เช่น นา โค น้ำ
> CVCT เช่น ดิน ทุ่ง
> CVVCT เช่น ข้าว
> CCVVCT เช่น หว่าน
> CVVCT เช่น โหร แอก

คำสองพยางค์ แบ่งได้ ๑ แบบ ดังนี้

> CVVT CVVT เช่น เทพี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมัยรัชกาลที่ ๙

ผู้วิจัยพบคำศัพท์โครงสร้างคำพยางค์เดียวได้ ๒ แบบ ดังนี้

> CVVT เช่น โค ไถ
> CVVCT เช่น แอก

คำศัพท์สองพยางค์ ได้ ๑ แบบ ดังนี้

> CVVT CVVT เช่น เทพี

คำศัพท์เกษตรและภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐

ในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างพุทธศักราช ๒๔๕๓ ถึงพุทธศักราช ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๒๙-๑๓๐) ได้มีการจัดงานเกี่ยวกับการเกษตรที่ยิ่งใหญ่ งานนี้ชื่องานว่า “การแสดงกสิกรรมแลพานิชการ” ซึ่งในงานดังกล่าวนี้จัดให้มีการประกวดพันธุ์ข้าว พันธุ์พืชแลพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ หลายรายการ นับเป็นผลดีต่อภาคการเกษตรหลายประการ ที่สำคัญคือ เกษตรกรได้เกิดความตระหนักที่จะปรับปรุงพัฒนาพันธุ์ข้าว พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ให้มีคุณภาพดีขึ้นตามความต้องการของตลาด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

ผู้วิจัยพบคำศัพท์เกษตรที่มีโครงสร้างพยางค์เดียวได้ดังนี้

สมัย ร.๕-ร.๖ ในงานกสิกรรมแลพานิชการ พบดังนี้

คำศัพท์ จำนวนพยางค์เดียว โครงสร้างพยางค์เดียวได้ ๔ แบบ ดังนี้

> CVT เช่น เข้า งา โค ไถ
> CVCT เช่น รง รัก มัน นุ่น
> CVVCT เช่น เผือก ฝ้าย ปอ
> CCVT เช่น ไหม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำศัพท์เกี่ยวกับบุคคลผู้ทำการแรกนาและหน่วยงานด้านการเกษตร

สมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้แรกนาได้แก่

๑. พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต)
๒. พระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร)
๓. เจ้าพระยาวิชิตวงษ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. คลี สุทัศน์)
๔. พระยาวงษานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์)

สมัยรัชกาลที่ ๖ ผู้แรกนา

๑. พระยาวงษานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์)
๒. เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร)

สมัยรัชกาลที่ ๗ ผู้แรกนา

๑. เจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร)
๒. เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั่น บุนนาค)
๓. เจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สท้าน สนิทวงศ์)

สมัยรัชกาลที่ ๘ ผู้แรกนา

๑. พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร)
๒. พระยาศรยุทธเสนี (กระแส ประวาหนาวิน)
๓. หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์)
๔. พระยาอัมฤทธิ์ธำรง (สละ เอมะศิริ)

สมัยรัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๐๓-พ.ศ. ๒๕๕๐

๑. หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์
๒. ดร.สละ ทศานนท์
๓. ดร.แสวง กุลทองคำ
๔. นายปรีดา กรรณสูตร
๕. ดร.เถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์
๖. นายกังวาน เทพหัสดิน ณ อยุธยา
๗. นายพิสิษฐ์ ศศิผลิน
๘. นายยุกติ สาริกภูติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๙. นายสมหมาย สุรกุล
๑๐. นายณรงค์ ชูประกอบ
๑๑. นายทวีศักดิ์ เสสะเวช
๑๒. นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา

คำศัพท์ชื่อข้าวและความหมาย

๑. ข้าว น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชนิด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว

๒. ข้าวกล้อง น. ข้าวที่สีเอาเปลือกออกโดยยังมีจมูกข้าวและเยื่อหุ้มเมล็ดข้าวอยู่, เดิมใช้วิธีใส่ครกตำ เรียกว่าข้าวซ็อม หรือข้าวซ้อมมือ

๓. ข้าวกลาง น. กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ออกรวงหลังข้าวเบา คือ ในช่วงกลางเดือนตุลาคมถึงปลายเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงปลายเดือนพฤศจิกายน เช่น พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ ๑๐๕ พันธุ์ข้าว กข.๖

๔. ข้าวเก่า น. ข้าวที่เก็บไว้ค้างปี

๕. ข้าวเจ้า น. ชื่อข้าวพันธุ์หนึ่งของชนิด Oryza Sativa L. เนื้อเมล็ดใส ใช้หุงเป็นอาหาร เมื่อหุงแล้วเมล็ดมักร่วนและสวย มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวปิ่นแก้ว ข้าวมันปู (ไทยใหญ่ เจ้า ว่า เปราะ, ร่วน, ไม่เหนียว)

๖. ข้าวนาปรัง น. ข้าวที่ปลูกในฤดูแล้งนอกฤดูทำนา

๗. ข้าวนาปี น. ข้าวที่ปลูกในฤดูฝน

๘. ข้าวนึ่ง น. ข้าวที่ได้จากการสีข้าวเปลือก ซึ่งผ่านการแช่น้ำและอบด้วยความร้อนแล้ว; (ถิ่น + พายัพ, อีสาน) ข้าวเหนียว

๙. ข้าวเบา น. กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ได้ผลเร็วกว่ากลุ่มพันธุ์ข้าวอื่น ออกรวงในช่วงปลายเดือนกันยายนถึงกลางเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน เช่น พันธุ์ข้าวเหนียวหางยี ๗๑ พันธุ์ข้าวน้ำสะกุย ๑๙ พายัพและอีสานว่า ข้าวดอ

๑๐. ข้าวปลูก น. ข้าวเปลือกที่เก็บไว้สำหรับทำพันธุ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑๑. ข้าวป่า น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดในสกุล Oryza วงศ์ Gramineae เช่น ข้าวละมาน (O. minuta J. Presl) มักขึ้นแซมต้นข้าว

๑๒. ข้าวเปลือก น. เมล็ดข้าวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก

๑๓. ข้าวสาร น. ข้าวเปลือกที่สีซ้อมจนเหลือแต่เมล็ดขาวดีแล้ว

๑๔. ข้าวสุก น. ข้าวที่หุงสุกแล้ว ข้าวสวยก็เรียก

๑๕. ข้าวหนัก น. กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ได้ผลช้ากว่ากลุ่มพันธุ์ข้าวอื่น ออกรวงประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม เช่น พันธุ์ข้าวขาวตาแห้ง ๑๗ พันธุ์ข้าวพวงนาก ๑๖

๑๖. ข้าวเหนียว น. ชื่อข้าวพันธุ์หนึ่งชนิด Oryza Sativa L. เนื้อเมล็ดขุ่นกว่าข้าวเจ้า เมื่อหุงหรือนึ่งแล้วเมล็ดจะเหนียวติดกัน มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวเหนียวเขี้ยวงู ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวที่เอามากวนกับกะทิและน้ำตาลทราย เรียกว่า ข้าวเหนียวแก้ว ถ้าเอามากวนกับกะทิและน้ำตาลหม้อมีสีแดง เป็นสีน้ำตาลไหม้ เรียกว่าข้าวเหนียวแดง ถ้าเอามานึ่งใส่หน้ากะทิตัดเป็นชิ้น ๆ เรียกว่าข้าวเหนียวตัด ถ้าเอามาห่อแล้วนึ่งใส่หน้ากะทิ เรียกว่าข้าวเหนียวห่อ; เรียกผลไม้ที่มีเนื้อนุ่มและเหนียวอย่างข้าวเหนียว เช่น สาเกข้าวเหนียว มะตาดข้าวเหนียว

๑๗. ข้าวใหม่ น. ข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่ในปีนั้น ๆ; ชื่อใหม่ของดอกชมนาด

สมัยรัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๔๙๔ ใช้ว่า “ข้าวจ้าว” ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เปลี่ยนมาใช้ว่า “ข้าวเจ้า”

พืชที่มีชื่อว่า ข้าว นำหน้า ได้แก่

๑. ข้าวโพด น. ชือไม้ล้มลุกชนิด Zea mays L. ในวงศ์ Gramineae ลำต้นสูงคล้ายอ้อย หรือข้าวฟ่าง เมล็ดเรียงชิดกันแน่น รอบซังเป็นฝักกลม ๆ ยาว ๆ มีกาบหุ้มหลายชั้น

๒. ข้าวฟ่าง น. ชื่อไม้ล้มลุก ๒ ชนิด ในวงศ์ Gramineae คือ ข้าวฟ่างหางหมา [Setaria itlica (L.) Pal] ต้นสูงประมาณ ๑ เมตร เมล็ดขนาดเมล็ดงา และข้าวฟ่างสมุทรโคดม หรือข้าวฟ่างหางช้าง [Sorghum bicolor (L.) Moench] ต้นสูงประมาณ ๒ เมตร เมล็ดขนาดเมล็ดพริกไทย

๓. ข้าวละมาน (ถิ่นอีสาน) น. ชื่อไม้ล้มลุกชนิด Oryza minuta j. Presl ในวงศ์ Gramineae เป็นข้าว่าชนิดหนึ่ง มักขึ้นแซมต้นข้าว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔. ข้าวสาลี น. ชื่อไม้ล้มลุกชนิด Triticum aestivum L. ในวงศ์ Gramineae เป็นพรรณไม้ต่างประเทศ เมล็ดบดเป็นแป้ง เรียกว่าแป้งสาลี ใช้ทำขนมปัง เป็นต้น

ชื่อข้าวที่ชนะการประกวดระดับโลก ได้แก่

เข้าปิ่นแก้ว

ตัวอย่าง

...ได้คัดเลือกซื้อพันธุ์เข้าปลูก ๓ อย่าง คือ ชนิดหนัก กลาง เบา ที่มีลักษณะ และขนาดคล้ายคลึงกับเข้าปิ่นแก้ว ...นำเข้าพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และตั้งชื่อว่าเข้าแรกนาขวัญ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๗ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ หน้า ๕๖๘)

คำว่า เข้าปิ่นแก้ว สมัยรัชกาลที่ ๗ ใช้คำว่า เข้า นำหน้านาม ชื่อเฉพาะ เข้าปิ่นแก้ว หมายถึง ข้าวปิ่นแก้ว

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ประเทศที่ปลูกข้าวได้รับเชิญจากคณะกรรมการการประกวดข้าวโลก ให้ส่งข้าวเข้าประกวดที่เมืองเรยินา (Regina) ประเทศแคนาดา ผลการประกวดให้ข้าวไทย ชื่อ “ปิ่นแก้ว” ได้รับรางวัลดีเยี่ยมที่ ๑ ของโลก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายคำว่า ปิ่นแก้ว ดังนี้

เข้า หมายถึง ข้าว

ปิ่นแก้ว น. ชื่อข้าวเจ้าพันธุ์หนึ่ง

คำศัพท์ ธัญพืชและพืชชนิดอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับข้าวไทย ได้แก่

๑. ถั่ว

ตัวอย่าง

...พนักงานยกโต๊ะบริโภคมาให้พระโคทั้ง ๒ กิน พระโคกินเข้าเปลือก เข้าโภชน์ และถั่ว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๓๕)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ถั่ว น. ชื่อไม้เถาหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Leguminosea ใช้ฝักหรือเมล็ดเป็นอาหาร เช่น ถั่วเขียว (Vigna radiate (L.) R. Wilezek) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๐)

๒. หญ้า

ตัวอย่าง

...พร้อมด้วยราชบัณฑิตแลพราหมณ์ เจิมโค แล้วไถ แล้วจรดไถดะแลไถแปร ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือก พร้อมด้วยเถ้าแก่ทั้งสิ้น...พนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง พระโคกินหญ้าและเข้า...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ หน้า ๕๒)

หญ้า น. ชื่อเรียกไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น หญ้าคา (Imperata Cylindriea bare) หญ้าแพรก (Cynodon dactyl Pers) หญ้าตีนกา (Eleusine indica Gaeth) ใช้อนุโลมเรียกพรรณไม้บางชนิดที่ไม่ได้อยู่ในวงศ์ Granineae เช่น หญ้าเกล็ดหอย หญ้างวงช้าง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๓๙)

กลุ่มคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับข้าวในพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

๑. คำว่าพืชมงคล

ตัวอย่าง

...ให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการเปนผู้แรกนา เจ้าพนักงานได้จัดการพระราชพิธีพืชมงคลที่ท้องสนามหลวง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๙ หน้า ๓๘)

คำว่า พืชมงคล มาจากคำว่า พืช + มงคล

พืช น. เมล็ดพันธุ์ไม้, สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป พืชพันธุ์ก็ใช้ (ป., พีช ส. วิช) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๙๓)

มงคล น. เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ เช่น มงคล ๓๘ สิ่ง ซึ่งถือว่าจะนำสิริและความเจริญมาสู่และป้องกันไม่ให้สิ่งที่เลวร้ายมากล้ำกลาย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๓๐)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พืชมงคล น. ชื่อพระราชพิธีที่พระสงฆ์สวดเพื่อความเจริญของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เรียกว่า พระราชพิธีพืชมงคล เป็นพระราชพิธีที่ทำก่อนพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๙๓)

๒. คำว่า “ธัญพืช”

ตัวอย่าง

...เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ได้หว่านธัญพืช พร้อมด้วยนางเทพีทั้ง ๔ แล้วไถกลบ ๓ รอบ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕ หน้า ๑๒๑)

ธัญพืช น. พืชข้าวกล้า พืชล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด ให้เมล็ดเป็นอาหารหลัก (ป. ธญญพีช, ส. ธานยวีช.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๕๖)

๓. คำว่า “ของเสี่ยงทาย”

ตัวอย่าง

...พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์และพราหมณ์เจิมโคและไถ แล้วจรดไถ ๆ ดะ และไถแปร ครบ ๓ รอบ...พนักงานปลดพระโคออกกินของเลี้ยงของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง พระโคกินหญ้าและเข้า...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ หน้า ๕๖)

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (๒๕๔๖: ๒๒) ได้กล่าวถึงของเสี่ยงทาย ๗ สิ่งไว้ดังนี้

ของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง คือ ข้าวเปลือก หญ้า น้ำ สุรา ข้าวโพด ถั่วเขียว และงา จำนวน ๒ ชุด นำไปให้พระโคเลือกกิน เรียกว่า พระโคกินเลี้ยง พระโคทั้งสองเลือกกินสิ่งใด พนักงานผู้ถือถาดจะแจ้งให้โหรหลวงทราบเพื่อพยากรณ์ ดังนี้

๑) ถ้าพระโคกินข้าวเปลือก ข้าวโพด พยากรณ์ว่า ธัญญาหาร ผลาหาร จะอุดมสมบูรณ์ดี

๒) ถ้าพระโคกินถั่วหรืองา พยากรณ์ว่า ผลาหาร ธัญญาหาร จะอุดมสมบูรณ์ดี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓) ถ้าพระโคกินน้ำหรือหญ้า พยากรณ์ว่า น้ำจะบริบูรณ์พอสมควร พร้อมด้วยธัญญาหาร ผลาหาร ภักษาหาร ก็จะอุดมสมบูรณ์ดี

๔) ถ้าพระโคกินเหล้า พยากรณ์ว่า การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น การค้ากับต่างประเทศจะดีขึ้น เศรษฐกิจของชาติจะรุ่งเรือง

๔. คำว่า “ขุนอุศุภราช”

ตัวอย่าง

...ขุนอุศุภราช จูงโคเข้าเทียมแอกแล้วไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยแปรกว้าง ๓ รอบ แล้วหว่านเพราะเข้าเปลือก พร้อมด้วยท่านเถ้าแก่เทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ หน้า ๘๒)

ขุนอุศุภราช มาจาก ขุน + อุศุภ + ราช

ขุน น. ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า บรรดาศักดิ์ข้าราชการรองจากหลวงลงมา เช่น ขุนวิจิตรมาตรา (โบ) ข้าราชการที่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ตามปรกติต้องมีศักดินา ตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป

อุสุภ น. วัว ผู้ อุสภ ก็ว่า (ป. อุสภ, ส.กฤภ, วฺฤษภ)

อุสุภราช น. พญาวัว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๙๐)

ราช น. พระเจ้าแผ่นดิน คำนี้มักใช้ประกอบกับคำอื่น ถ้าคำเดียวมักใช้คำว่า ราชา (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๔๗)

ขุนอุศุภราช เป็นตำแหน่งขุนนางผู้จูงโคเข้าเทียม มีตำแหน่งเป็นขุน สมัยรัชกาลที่ ๕ อุศุภราช ใช้ ศ. เพราะเป็นชื่อเฉพาะ แต่ความหมายของ อุสุภราช พญาวัว ที่ใช้แรกนา

สมัยสุโขทัยมีชาวพระโค นำพระโคอุศุภราชมาเทียมไถทอง (กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๔๒: ๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. คำว่า “แอก”

ตัวอย่าง

...ขุนอุศุภราชจูงโคเข้าเทียมแอกแล้วไถดะไปโดยรี ๓ รอบ แล้วหว่าน เพาะเข้าเปลือก พร้อมด้วยท่านเถ้าแก่เทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ หน้า ๘๒)

แอก น. ไม้วางบนคอวัว หรือควายใช้ไถนา (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๙๘)

๖. คำว่า “โค”

ตัวอย่าง

...ขุนอุศุภราชจูงโคเข้าเทียมแอกแล้วไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยแปร ๒ รอบ แล้ว หว่านเพาะเข้าเปลือก พร้อมด้วยท่านเถ้าแก่เทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๒๐๔)

โค ๑. แผ่นดิน, พื้นที่ (มหี ปฐวี เมทนี กุ วสุธา ฯ เป ฯ) คจฺฉนฺติ ยสฺสํ โลกา สา โค ที่เป็นที่เป็นไปแห่งสัตว์โลกทั้งหลาย (คมุ ธาตุในความหมายว่าไป, ถึง, เป็นไป อ ปัจจัย, แปลง คมุ. เป็น โค)

โค ๒. โค, วัว (อุสภ พลิพทฺธ โคณ วสภ วส) คจฺฉตีติ โค สัตว์ที่เดินไปเรื่อย ๆ (คมุ ธาตุ ในความหมายว่า ไป, ถึง, เป็นไป อ ปัจจัย แปลง คมุ เป็น โค (พระธรรมกิตติวงศ์, ๒๕๕๐: ๒๔๑

๗. คำว่า “ไถดะ”

ตัวอย่าง

...พร้อมด้วยราชบัณฑิตยสถาน และพราหมณ์ จรดไถดะแลไถแปร ครบ ๓ รอบ แล้ว หว่าน เข้าเปลือก พร้อมด้วยท่านเถ้าแก่ ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเปนนาเทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ หน้า ๔๓)

ไถดะ ก. ไถตะลุยไปในการไถครั้งแรก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๘. คำว่า “ไถแปร”

ตัวอย่าง

...พร้อมด้วยราชบัณฑิตยสถานแลพราหมณ์เจิมพระโคแลไถ แล้วจรดไถดะ และไถแปร ครบสามรอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกพร้อมด้วยเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเป็นนางเทพีนั้น...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๙ หน้า ๓๘)

ไถแปร ก. ไถของรอยที่ไถจากครั้งแรก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๘)

๙. คำว่า “พระโค”

ตัวอย่าง

...พนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยง ๗ สิ่ง เช่นทุกปีมา พระโคกินเข้าและเข้าโภชน์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ หน้า ๔๓)

พระโค มาจาก พระ + โค

พระ ๑. เทพเจ้าหรือเทวดาผู้เป็นใหญ่ เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ หรือเทวดาผู้เป็นใหญ่ เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ พระพิรุณ

พระ ๒. พระเจ้าแผ่นดิน หรือของที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดิน และเจ้านายชั้นสูง เช่น พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๖๒)

โค น. วัว (มักใช้เป็นทางการ) (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๖๘)

พระโค หมายถึง โคที่ใช้ในพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ผู้วิจัยพบว่า ใช้คำว่า “พระโค” ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๓๖

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑๐. คำว่า “เข้าเปลือก”

ตัวอย่าง

...ชีพ่อพราหมณ์เป่าสังข์นำหน้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ไถ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกพร้อมด้วยเถ้าแก่ ซึ่งสมมติว่าเปนนางเทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๓๕)

เข้าเปลือก สมัยรัชกาลที่ ๕ ใช้คำว่า เข้าเปลือกในพระราชพิธีแรกนาขวัญมาตลอด เริ่มใช้คำว่า “เข้า” ในพระราชพิธีแรกนาขวัญครั้งแรกจากคำว่า “เข้า” → “ข้าว” ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓

เข้าเปลือก หมายถึง ข้าวเปลือก ปัจจุบัน

ข้าวเปลือก น. เมล็ดข้าวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๖)

๑๑. คำว่า “เข้าโภชน์”

ตัวอย่าง

...เจ้าพนักงานปลดพระโคออกเลี้ยงของเสี่ยง ๗ สิ่ง เช่นทุกปีมา พระโคกินเข้าและเข้าโภชน์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ หน้า ๔๓)

เข้าโภชน์ มาจากคำประสม คือ เข้า + โภชน์

คำว่า เข้าโภชน์ ปรากฏในพิธีแรกนาขวัญตั้งแต่ที่ปรากฏในพิธีแรกนาขวัญ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๙ ว่า ข้าวโพด

มาจาก เข้า น. (โบ) ข้าว; ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๒๗)

โภชน์ (มาจาก โภชน, โภชนะ น. อาหาร การกิน การกินข้าว (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๒๗)

เข้าโภชน์ หมายถึง ข้าวที่เป็นอาหารการกิน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๑ สรุปพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐

พ.ศ.	สถานที่ประกอบพิธีพืชมงคล	สถานที่จรดพระนังคัล	พระยาแรกนาขวัญ	ตำแหน่ง
	สมัยรัชกาลที่ ๕			
๒๕๓๕	พลับพลาท้องสนามหลวง	ทุ่งส้มป่อย	พระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๓๖	ศาลามหาธาตุวิทยาลัย	ทุ่งส้มป่อย	พระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๓๗	ศาลามหาธาตุวิทยาลัย	ศาลายิงเป้าสระปทุมวัน	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๓๘	พลับพลาท้องสนามหลวง	ศาลายิงเป้าสระปทุมวัน	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๓๙	พลับพลาท้องสนามหลวง	ศาลายิงเป้าสระปทุมวัน	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๐	พลับพลาท้องสนามหลวง	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๑	พลับพลาท้องสนามหลวง	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๒	พระที่นั่งคชกรรมประเวศ	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๓	พลับพลาสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๔	พลับพลาสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๕	พลับพลาสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๖	พลับพลาสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๗	พลับพลาสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๘	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๔๙	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๕๐	พระที่นั่งสุทชัยสวรรค์ประสาท	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๕๑	พระที่นั่งสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
๒๔๕๒	พระที่นั่งอภิเษกดุสิตสวนดุสิต	ทุ่งส้มป่อย	เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

พ.ศ.	สถานที่ประกอบพิธีพืชมงคล	สถานที่จรดพระนังคัล	พระยาแรกนาขวัญ	ตำแหน่ง
๒๔๕๓	พระโรงตำหนักพญาไท	ทุ่งพญาไท	พระยาวงษานุประพันธ์	เสนาบดีกระทรวงเกษตรพานิชการ
	สมัยรัชกาลที่ ๖			
๒๔๕๔	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	พระยาวงษานุประพันธ์	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๕๕	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๕๖	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๕๗	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๕๘	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๕๙	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๐	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๑	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๒	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๓	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๔	พระที่นั่งอภิเษกดุสิต	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยายมราช	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๕	พระที่นั่งเทวราชสภารมย์	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๖	วังพญาไท	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงนครบาล
๒๔๖๗	วังพญาไท	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๖๘	ตำหนักน้ำท่าวาสุกรี	ทุ่งศาลาแดง	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
	สมัยรัชกาลที่ ๗			
๒๔๖๙	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๐	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

พ.ศ.	สถานที่ประกอบพิธีพืชมงคล	สถานที่จรดพระนังคัล	พระยาแรกนาขวัญ	ตำแหน่ง
๒๔๗๑	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๒	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๓	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพลเทพ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๔	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพิชัยญาติ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๕	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาพิชัยญาติ	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๖	พระที่นั่งอภิเศกดุสิต	ทุ่งพญาไท	เจ้าพระยาวงษานุประพันธ์	เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ
	สมัยรัชกาลที่ ๘			
๒๔๗๗	ศาลาสหทัยสมาคม	ทุ่งพญาไท	พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์	
๒๔๗๘	ศาลาสหทัยสมาคม	ทุ่งพญาไท	พระยาศรยุทธ เสนี	รักษาการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ
๒๔๗๙	ศาลาสหทัยสมาคม	ทุ่งพญาไท	หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ	อธิบดีกรมเกษตรและการประมง
๒๔๘๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	พระยาอัมฤทธิ์ธำรง	ข้าหลวงประจำจังหวัดพระนครและธนบุรี
* พ.ศ. ๒๔๘๑ - พ.ศ. ๒๕๐๒ ไม่มีพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ *				
	สมัยรัชกาลที่ ๙			
๒๕๐๓	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ม.จ.จักรพันธ์ เพ็ญศิริ จักรพันธ์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๔	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ม.จ.จักรพันธ์ เพ็ญศิริ จักรพันธ์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๕	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๖	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๗	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๘	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๐๙	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๑๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๑๑	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๑๒	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.สละ ทศานนท์	อธิบดีกรมการข้าว
๒๕๑๓	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.แสวง กุลทองคำ	ปลัดกระทรวงเกษตร
๒๕๑๔	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	ดร.แสวง กุลทองคำ	ปลัดกระทรวงเกษตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

พ.ศ.	สถานที่ประกอบพิธีพืชมงคล	สถานที่จรดพระนังคัล	พระยาแรกนาขวัญ	ตำแหน่ง
๒๕๑๕	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๑๖	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๑๗	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๑๘	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๑๙	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๑	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๒	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปรีดา กรรณสูตร	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๓	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายเถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๔	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายเถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๕	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายเถลิง ธำรงนาวาสวัสดิ์	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๖	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายกังวาน เทพหัสดิน ณ อยุธยา	รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๒๗	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายพิสิษฐ์ ศศิผลิต	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๒๘	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายพิสิษฐ์ ศศิผลิต	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๒๙	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายยุกติ สาริกะภูติ	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๓๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายยุกติ สาริกะภูติ	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๓๑	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายทวีศักดิ์ เสสะเวช	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๓๒	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายทวีศักดิ์ เสสะเวช	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
๒๕๓๓	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายทวีศักดิ์ เสสะเวช	อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

พ.ศ.	สถานที่ประกอบพิธีพืชมงคล	สถานที่จรดพระนังคัล	พระยาแรกนาขวัญ	ตำแหน่ง
๒๕๓๔	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายยุกติ สาริกะภูติ	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๓๕	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายยุกติ สาริกะภูติ	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๓๖	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายสมหมาย สุรกุล	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๓๗	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายสมหมาย สุรกุล	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๓๘	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายสมหมาย สุรกุล	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๓๙	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายณรงค์ ชูประกอบ	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายทวีศักดิ์ เสสะเวช	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๑	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายทวีศักดิ์ เสสะเวช	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๒	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๓	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๔	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๕	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๖	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายปิติพงศ์ พึ่งบุญ ณ อยุธยา	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๗	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายบรรพต หงษ์ทอง	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๘	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายบรรพต หงษ์ทอง	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๔๙	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายบรรพต หงษ์ทอง	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
๒๕๕๐	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	สนามหลวง	นายบรรพต หงษ์ทอง	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หน่วยงานการเกษตรที่ทำพิธีการเกษตรที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย

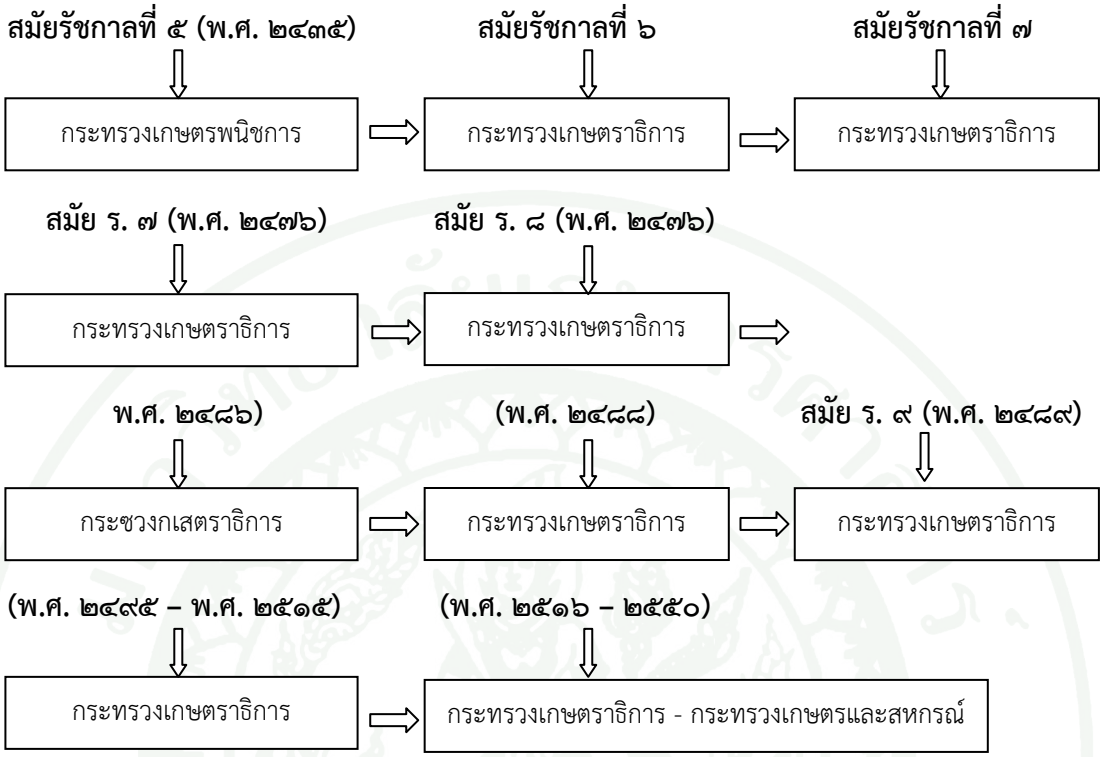

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๕

ศึกษาหลักการสร้างคำศัพท์เกษตร

คำศัพท์เกษตรที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ เรื่องข้าวไทยและเรื่องที่เกี่ยวกับข้าวไทย ข้อความและบทความภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพานิชการ เมื่อครั้ง ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐

การศึกษาคำศัพท์เกษตร ผู้วิจัยได้มาจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐

ผู้วิจัยกล่าวถึงหลักการสร้างคำศัพท์ โดยเริ่มจากเรื่องต่อไปนี้

๑. พยางค์

มีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาไทยได้กล่าวถึงพยางค์ไว้ ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๔๘: ๑๑๘) กล่าวถึงพยางค์ไว้ต่อไปนี้

พยางค์ คือ ส่วนของคำพูด เพราะฉะนั้น คำพูดคำหนึ่ง ๆ จึงมีพยางค์ต่าง ๆ กัน เช่น “นา” (ที่ปลูกข้าว) เป็นคำหนึ่ง มีพยางค์เดียว “นาวา” (เรือ) เป็นคำหนึ่งมี ๒ พยางค์ “นาฬิกา” เป็นคำหนึ่ง มี ๓ พยางค์ และคำอื่น ๆ ที่มีพยางค์มากกว่านี้

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔: ๒๑-๒๒) แสดงความเห็นเกี่ยวกับพยางค์ไว้ดังนี้

พยางค์ คือ หน่วยเสียงกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วย เสียงสระ หรือเสียงลาก (เสียงประเภทที่ในขณะออกเสียงอากาศที่ออกจากปากไม่โดนกัดกั้นให้หยุดชะงัก) เสียงเดียว หรือสระประสมกับเสียงพยัญชนะ และการออกเสียงกลุ่มนี้คือการเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ถ้าพยางค์จบด้วยเสียงสระ เรียกว่า “พยางค์เปิด” ถ้าจบด้วยเสียงพยัญชนะ เรียกว่า “พยางค์ปิด” พยางค์โดยทั่วไปของภาษาไทยประกอบด้วย หน่วยเสียง พยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ อย่างน้อย ๓ หน่วยเสียง

กาญจนา นาคสกุล (๒๕๒๐: ๑๐๔) ได้อธิบายพยางค์ไว้ว่า พยางค์ หมายถึง จำนวนเสียงที่ดังเด่น ซึ่งปรากฏในกลุ่มเสียงที่เรียงกันเป็นคำพูด เสียงอื่น ๆ ที่อยู่ข้างเคียงก็จะประกอบเข้าเป็นส่วนของพยางค์ และเสียงที่ดังเด่น ได้แก่ เสียงสระ ดังนั้น สระจึงมักเป็นเสียงที่ทำให้เกิดพยางค์ พยางค์ที่เปล่งเสียงออกมาพยางค์หนึ่ง ๆ อาจจะมีความหมายหรือไม่จำเป็นต้องมีความหมายกำกับเสมอไปก็ได้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า พยางค์ หมายถึง จำนวนเสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ จะมีความหมายหรือไม่มีความหมายได้ก็ได้ เรียกว่า หนึ่งพยางค์

๒. คำ

ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาได้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๔๕: ๕๙) ให้ความหมายของคำดังนี้ คำมีความหมายต่างกัน ๓ อย่าง คือ

๑) หมายความว่า พยางค์หนึ่งคือเสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ ดังนี้ ใช้อยู่ในตำราอักขรวิธีว่า คำเป็น คำตาย และใช้ในตำราฉันทลักษณ์ว่า คำครุ คำลหุ หรืออยู่จำนวนคำที่ใช้ในวรรคหนึ่ง ๆ ของคำประพันธ์ว่า โคลง บาทนั้นมีเท่านั้น คำฉันท์บทนี้มีเท่านั้นคำ เป็นต้น

๒) หมายความว่า คำร้องท่อนหนึ่งเป็นคำหนึ่ง ดังที่ใช้ในคำกลอนบทละครต่าง ๆ คือ หมายความว่า คำกลอน ๒ วรรค เป็นคำกลอนหนึ่ง ๆ เช่น

ตัวอย่าง

“มาจะกล่าวบทไปถึงสี่องค์ทรงธรรมนาถา”

เรียกว่า คำหนึ่ง คือ หมายถึง คำร้องคำหนึ่ง

๓) ต่อไปนี้คือ คำที่ใช้ในตำรา วจีวิภาคนี้ คือ หมายความว่าเสียงที่พูดออกมาได้ความอย่างหนึ่งตามความต้องการของผู้พูดจะเป็นกี่พยางค์ก็ตาม เรียกว่าคำหนึ่ง บางคำก็มีพยางค์เดียว บางคำก็มีหลายพยางค์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“นา” (ที่ปลูกข้าว) เป็น คำ ๑ มีพยางค์ ๑
“นาวา” (เรือ) เป็นคำ ๑ มี ๒ พยางค์
“นาฬิกา” (โมงหรือทุ่ม) เป็น ๑ คำ มี ๓ พยางค์

ดังนี้เป็นต้น

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖: ๒๔๘) กล่าวถึง คำ ดังนี้

คำ หมายถึง เสียงพูด, เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ, เสียงพูดหรือลายลักษณ์อักษรที่เขียนหรือพิมพ์ขึ้น เพื่อแสดงความคิดโดยปรกติถือว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด ซึ่งมีความหมายในตัว,

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ใช้ประกอบหน้าคำอื่น มีความหมายเช่นนั้น เช่น คำนาม คำกริยา คำบุรพบท; พยางค์ซึ่งเป็นส่วนย่อยของวรรค หรือบาทในฉันท์ แต่ละพยางค์ถือว่าเป็นคำหนึ่งฐ ๒ วรรคของคำกลอน; ลักษณะนามของเสียงพูด เช่น พูดคำหนึ่ง, ลักษณนามบอกจำพวกของเคี้ยวของกิน เช่น ข้าวคำหนึ่ง, ลักษณนาม เรียก ๒ วรรค ของคำกลอนว่า คำหนึ่ง

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า คำ หมายถึง กลุ่มเสียงที่เล็กที่สุดที่สามารถปราฏได้โดยลำพังและมีความหมาย

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ศัพท์เกษตร เรื่องข้าวไทยจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา โดยใช้เกณฑ์โครงสร้างพยางค์ของ วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๔๔: ๒๒)

โครงสร้างพยางค์ มี ๓ แบบ คือ

๑. โครงสร้างคำพยางค์เดียว
๒. โครงสร้างคำสองพยางค์
๓. โครงสร้างคำมากพยางค์

ดังรายละเอียดดังนี้ อักษรย่อ ดังนี้

C = Cnsonant
CC = Consonant Cluster
O = Object
S = Subject
T = Tone
V = Verb or Short Vowel
VV = Long Vowel

๑. โครงสร้างคำพยางค์เดียว

เมื่อศึกษาโครงสร้างคำ คำศัพท์เกษตร ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา พบว่า มีคำพยางค์เดียวจำนวนหนึ่งเป็นคำศัพท์ภาษาไทยที่มีความหมาย เพราะคำพยางค์เดียวดังกล่าวเข้ากับลักษณะของตระกูลของภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาคำโดดหรือภาษาคำพยางค์เดียว หน่วยเสียงที่ประกอบกันเข้าเป็นคำพยางค์เดียวจะต้องมีอย่างน้อย ๓ หน่วยเสียง คือ หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดียว หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ หรืออย่างมากที่สุด ๕ หน่วยเสียง คือ เพิ่มหน่วยเสียงพยัญชนะต้นเป็น ๒ เสียง อาจจะเป็นพยัญชนะควบด้วย ร ล ว หรืออาจเป็นอักษรนำ ห อ เป็นต้น และหน่วยเสียงพยัญชนะสะกดอีก ๑ หน่วยเสียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าว เรื่องที่เกี่ยวกับข้าว และภาษาไทยในงานกสิกรรมและพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐

คำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๕๕๐ ผู้วิจัยพบโครงสร้างของคำพยางค์

คำศัพท์เกษตรเป็นภาษาจัดอยู่ในตระกูลคำโดด (Isolating Language) จำนวนคำจึงมีจำนวนมาก ภาษาไทยมาตรฐานสามารถจัดเป็นรูปแบบของโครงสร้างคำพยางค์เดียวได้ ๖ แบบ ดังนี้

๑) > CVVT เช่น นา งา โค เข้า ไก่ ไหม ถั่ว น้ำ เล่า
๒) > CVCT เช่น ทุ่ง
๓) > CCVVT เช่น หญ้า
๔) > CCVVCT เช่น หว่าน ปลูก
๕) > CVVCT เช่น โหร สวน เจิม
๖) > CVVCT เช่น แอก ข้าว

๒. โครงสร้างคำสองพยางค์

เป็นโครงสร้างที่ประกอบด้วยคำสองพยางค์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาอื่น ๆ สามารถแบ่งรูปแบบได้ ๕ แบบ ดังนี้

๑) > CVVT° CVVT เช่น เทพี
๒) > CCVT° CVVT เช่น กระบือ
๓) > CVT° CVCT เช่น อุดม ปฐม
๔) > CVT° CVVT เช่น สุรา
๕) > CCVT° CVVCT เช่น ประโคม

๓. โครงสร้างคำมากพยางค์

เนื่องจากคำศัพท์เกษตรจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา เป็นภาษาไทยมาตรฐาน ได้ยืมคำมาจากภาษาอื่น โดยเฉพาะจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้โครงสร้างคำมากพยางค์ จึงแบ่งได้เป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. > CVT° CVT° CVT° CVVCT เช่น อุศุภราช
๒. > CVCT° CVT° CVVT° CVT° CVVCT เช่น สัตยาธิษฐาน
๓. > CVT° CVVT° CVCT° CVT° CVCT เช่น ทวาทัศปริตต์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารเกี่ยวกับความหมายของคำ

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๕๐: ๔๔-๕๗) กล่าวถึงความหมายของคำไว้ ดังนี้

ความหมายเป็นเรื่องของความคิด และความคิดเห็นเนื่องกับความหมายมีมากมายหลายประการ ไม่อาจกล่าวให้หมดสิ้นได้ ในที่นี้จะหยิบยกมากล่าวเพียง ๒-๓ เรื่องที่น่าสนใจ คือ

๑. ความหมายแฝง
๒. คำอุปมา
๓. ความหมายสัมพันธ์กับเสียง

ความหมายแฝง

ความหมายแฝง คือ ความหมายย่อยที่แฝงอยู่ในความหมายใหญ่ แนะรายละเอียดบางอย่างไว้ในความหมายนั้น ๆ ที่เรียกว่าความหมายก็คือ เป็นความหมายเงา ๆ ซ่อนเร้นอยู่ในความหมายของคำ ถ้าไม่พิจารณาให้ดีก็อาจจะไม่เห็น ถึงเห็นแล้วจะแยกออกมาเป็นความหมายหนึ่งไม่ได้ ความหมายแฝงมักปรากฏในคำกริยาและคำขยาย ดังนี้

๑. บอกทิศทางมีทั้ง บน ล่าง หลัง ใกล้ หรือไปคนละทาง ได้แก่

ขึ้นบน ขึ้นข้างบน คำ ขึ้น บอกให้รู้ว่าต้องเคลื่อนจากต่ำไปสูง ใช้ขยายคำอื่นก็ได้ เป็น ยกขึ้น ตั้งขึ้น ไต่ขึ้น ฯลฯ ใช้คำ ขึ้น เป็นกริยาก็ได้ เช่น ขึ้นบันได ขึ้นต้นไม้ บางทีใช้ขึ้นบนหรือขึ้นข้างบน เช่น น้ำมันลอยเป็นฝาขึ้นข้างบน บางทีใช้ขึ้นไป แต่บางทีไม่ต้องใช้ ไป หรือ บน ก็รู้ได้ว่าหมายถึงเคลื่อนจากต่ำไปสูง คำอื่น ๆ ที่บอกทิศทางอย่างเดียวกันนี้ได้แก่ ฟู (ฟองขึ้น ดูดขึ้น) พอง (โป่งขึ้น บวมขึ้น) เขย่ง (พยุงตัวสูงขึ้น) ชะเง้อ (ชูคอขึ้น) แหงน (หงายหน้าขึ้น) เงย (ยกหน้าขึ้นจากก้ม)

ลงล่าง ลงข้างล่าง ลง บอกให้รู้ว่าเคลื่อนจากที่สูงไปต่ำ มีลักษณะตรงกันข้ามกับขึ้น อาจใช้ขยายคำอื่นเป็น ยกลง วางลง เอานอนลง หรือใช้ ลง เป็นกริยา เช่น ลงบันได ลงเรือน บางทีก็ใช้ลงล่าง ลงข้างล่าง หรือลงมา คำ ล่าง ข้างล่าง หรือ มา เพียงช่วยประกอบเท่านั้น คำอื่น ๆ ได้แก่ ตก (พลัดหลง หล่นลง) ดิ่ง (ตกลงมา) หล่น (ตกลงมา ร่วงลง) ก้ม (โค้งตัวลง) ย้อย (ห้อยลง ไหลเป็นทางลงมา) หยด (ไหลหยดลงมา) ร่วง (หล่นลง หลุดลง) เหล่านี้หมายความว่า ลงล่าง ทั้งสิ้น เวลาใช้มักใช้ ลง ประกอบเพื่อเน้นด้วยเป็น ตกลง หล่นลง ร่วงลง บางทีก็หมายถึง ทำให้ลง ก็มี เช่น หยอด (ทำให้ลงทีละน้อย) เท (ทำให้ลง ไม่จำกัดคราวละมากหรือน้อย)

เข้าใน เข้าข้างใน คำ เข้า บอกให้รู้ว่า เคลื่อนไปข้างใน ใน หรือ ข้างใน ช่วยเน้นความ บางทีถ้าใช้คำอื่นยังใช้เข้าไป ประกอบด้วย ทำให้รู้ได้แน่ว่า ความหมายของคำนั้นต้องมีความหมายว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เคลื่อนไปข้างใน เช่น ฉีดยา (เอายาฉีดเข้าไปในร่างกาย ฯลฯ) บุกรุก (ล่วงล้ำเข้าไป) อัด ยัด (ดันเข้าไปให้แน่น)

ออกนอก ออกข้างนอก ออก บอกให้รู้ว่า เคลื่อนไปข้างนอก นอกจากมี นอก หรือข้างนอก ช่วยเน้นความ บางทีใช้ออกนอก มาประกอบอีกด้วย เพื่อให้แน่ว่าคำนั้นหมายความว่าเคลื่อนไปข้างนอก คำ ขย้อน (ทำอาการจะอาเจียนออกมา) บ้วน (คายน้ำลายหรือของให้พ้นปากโดยแรง) ต่างหมายว่าทำให้ออกมาทั้งสิ้น

ถอยหลัง ถอย ย่อมาจาก ยกเท้า หรือกระเถิบหรือร่นไปข้างหลัง ไม่จำเป็นต้องใช้หลังก็เป็นที่เข้าใจ ที่มาใช้ถอยหน้าถอยหลัง เป็นเพียงการซ้อนคำเพื่อเสียงมิได้มุ่งเรื่องความหมาย เพราะที่จริงแล้ว ถอยหน้าไม่ได้

ก้าวหน้า ก้าว ย่อมหมายว่า ยกเท้าเดินไปข้างหน้า อาการที่ไปข้างหน้าเช่นนี้ ได้แก่ รุน ดุน ผลัก ดัน ไส เหล่านี้ล้วนแต่ทำอาการให้สิ่งของที่อยู่ข้างหน้าเคลื่อนไป ทิศทางที่ไปจึงเป็นด้านหน้า บางทีเป็นการเคลื่อนไปข้างหน้า หากไปทิศทางอื่นจะต้องมีคำบอบกำกับไว้ เช่น วิ่งไปทางโน้น วิ่งไปข้างล่าง ไสของออกไปข้างนอก

เข้าใกล้ คำที่แสดงอาการเข้าใกล้ เข้ามาใกล้ ใกล้เข้ามา ได้แก่ กราย (เฉียดใกล้เข้าไปอย่างไม่คารวะ) เฉียด (ใกล้เข้าไปเกือบชิด) ประชิด (เข้าใกล้เกือบถึงตัว) กระชั้น (ใกล้เข้ามา)

แยกไปคนละทาง บางทีก็ไม่รู้ทิศทางว่าไปทางใดบ้าง ได้แก่ ปะทุ (แตกออก) ระเบิด (ปะทุออกมา) เตลิด กระเจิดกระเจิง(แตกเพ่นพ่านไปไม่รู้ทิศทาง) กระจัดกระจาย (แตกซ่านเซ้นไป)

๒. บอกการเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นไปได้มากมายหลายลักษณะ ดังนี้

เคลื่อนไหวตลอดเวลา ได้แก่ ไหว (สั่นรัวอยู่เสมอ) หยุกหยิง หรือ ยุกยิก (กระดิกหรือไม่อยู่นิ่งตลอดเวลา) ดุกดิก (ยักไปยักมาไม่นิ่ง)

เคลื่อนจากที่ ได้แก่ (เลื่อนไปไม่มาก) เขยิบ (เลื่อนไปมากพอ จนเกือบจะเคลื่อนจากที่เดิม) กระเถิบ กระถด (ขยับไป เลื่อนไป) หลีก (หลบไปจากที่เดิม) คำ เขยื้อน เคลื่อน เลื่อนตลอดจนย้าย โยกย้าย ต่างก็ล้วนเคลื่อนจากที่ทั้งสิ้น ห่างไปมากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่ความหมาย

เคลื่อนไปเคลื่อนมา ได้แก่ ล่อกแลก (เหลียวซ้ายแลขวาท่าทางลุกลนไม่อยู่นิ่ง) วอกแวก (ใจไม่อยู่นิ่ง ไหวไปทางโน้นทางนี้) (ดูภาคผนวกประกอบ...บรรณาธิการ) กลอก (ทำให้กลิ้งไปกลิ้งมาอย่างกลอกไข่ หรือเคลื่อนไปมาอย่างกลอกตา) เขย่า (ทำให้สั่นไปมาไหวไปมา)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เคลื่อนไปบ้างมาบ้างสับสน ได้แก่ ขวักไขว่ (เอนไปบ้าง มาบ้าง) พลุกพล่าน (ขวักไขว่เกะกะ) สับสน (ไปบ้างมาบ้างปะปนกันยุ่ง) สวน (ไปบ้างมาบ้างทางที่ตรงข้ามกัน)

เคลื่อนไหวไปมาทีละมาก ๆ ได้แก่ กรู (วิ่งเข้าไปพร้อมกัน) พรู (ร่วงลงพร้อมกันทีละมาก ๆ) กลุ้มรุม (คนหลายคนประดังกันเข้าไป) ฮือ (ลุกขึ้นพร้อมกัน) กลุ้มรุมกันเข้าไป) แห่ (ไปกันมาก ๆ เป็นพวกเป็นหมู่) รุม (ช่วยกัน) ประดัง (ยัดเยียดกันเข้าไป)

๓. บอกการเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์กับเวลา ดังนี้

บอกอาการที่กระทำโดยฉับไวและฉับพลัน ได้แก่ คำ ผลุบ (ดำลงหรือเข้าไปโดยเร็ว) ผลุด (หลุด หรือมุดเข้าหรือออกโดยเร็ว) ผลุนผลัน (ทำโดยไม่รั้งรอ) หุนหัน (ทำโดยรั้งรอด้วยอารมณ์ฉุนเฉียว) ปุบปับ (ทำโดยรีบร้อนทันทีทันใด) รุด (รีบไป) พรวด (เป็นไปอย่างรวดเร็ว) พรวดพราด (ทำโดยรวดเรว) กราก (ตรงเข้าไปโดยเร็ว) จู่ (ตรงเข้าไปโดยไม่รั้งรอ)

๔. บอกอาการหรือลักษณะของคนบางจำพวก ดังนี้

ลักษณะของผู้หญิง ได้แก่ อ้อนแอ้น แช่มช้อย อ่อนหวาน อ่อนโยน ละมุนละไม ละมุนละม่อม กริยาอาการของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงสาว ได้แก่ กระเง้ากระงอด กระชดกระช้อย กระฟัดกระเฟียด กระตุ้งกระตุ้ง สะบัดสะบิ้ง ดัดจริต

ลักษณะของผู้ชาย ได้แก่ บึกบึน ล่ำสัน ทรหด ทะลึ่งตึงตัง กล้องแกล้ง กร้ำกริ่ม

ลักษณะของเด็ก ได้แก่ จ้ำม่ำ เจ้าเนื้อ ขี้อ้อน โยเย ขี้แง งอแง

ลักษณะของคนแก่ ได้แก่ งกเงิ่น หง่อม ง่องแง่ง ย่องแย่ง ง่อนแง่น ส่วนกระชุ่มกระชวยนั้น เป็นลักษณะของคนแก่ที่ผิวพรรณยังสดใสและท่าทางกระปรี้กระเปร่า

๕. บอกคุณลักษณะของสิ่งที่รวมอยู่เป็นจำนวนมาก ๆ ได้แก่ ยุบยับ (รวมกันอยู่มาก ๆ อย่างหนอน) ยัดเยียด (เบียดกันแน่น มักใช้กับคนจำนวนมากไปรวมกันอยู่ในที่แคบ) พรักพร้อม (รวมกันอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา) สล้าง (ตั้งอยู่สูงเด่นเป็นหมู่เป็นพวก) สลอน (ชูให้เห็นตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้าง) พรุน (เป็นรู ๆ ไปทั่ว)

๖. บอกคุณสมบัติบางอย่างของกริยา

คำกริยาที่ใช้กับของเหลว ได้แก่ ราด (เทของเหลว ๆ ให้แผ่ไปเพื่อไป) วัก (เอาอุ้งมือตักน้ำขึ้นมา) วิด (วักหรือสาดน้ำออกไป) กระเซ็น (อาการที่น้ำกระเด็นเป็นฝอย) จุ่ม จุ้ม (ทิ่มในของเหลว) แช่ (จมไว้ในหน้า)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำกริยาที่ใช้กับเสียง ได้แก่ แผด (ออกเสียงดัง) ตะเบ็ง (กลั้นใจเบ่งเสียงให้ดัง) เปล่ง (ออกเสียง) ร้อง (เปล่งเสียงร้อง) เรียก (ออกเสียงดังให้รู้ตัวหรือให้มาหา) ตะโกน (เรียกด้วยเสียงดัง) ตวาด (แผดเสียงดังด้วยความโกรธ) ตะคอก (ขู่ตวาดเสียงดัง) พูด (ออกเสียงเป็นถ้อยคำ) กระซิบ (พูดเบา ๆ) เล่า (บอกเรื่องราว) บอก (พูดให้รู้) กล่าว (พูด) ปด (พูดไม่จริง) พล่าม (พูดมากไร้ประโยชน์) บ่น (พูดพร่ำอย่างไม่พอใจ)

คำกริยาที่เป็นไปเบา ๆ ได้แก่ โชย (ลมพัดมาอ่อน ๆ) ซุบซิบ (พูดกันเบา ๆ ไม่ให้คนอื่นได้ยิน) ย่อง (เดินใช้ปลายเท้าจรดเบา ๆ) จู๋จี๋ (พูดกันเบา ๆ ด้วยความรัก)

คำกริยาที่เป็นไปในทางที่ดี ได้แก่ กระเตื้อง (เบาขึ้น ทุเลาขึ้น) ทุเลา (ค่อยยังชั่วขึ้น)

คำกริยาที่เป็นไปในทางเลวลง ได้แก่ ทรุด (หนักลงกว่าเก่า) ยุบยอบ (น้อยลง จนลง ขัดสนลง) ย่อหย่อน (ถอยลง น้อยลง อ่อนกำลัง) ถอย (ต่ำลง เช่น พิษไข้ถอย)

คำอุปมา

คือ คำใช้เปรียบ คำอุปมาเปรียบเทียบ เรามักใช้เมื่อจนคำที่ต้องต้องการใช้พรรณนาบอกลักษณะ หรือบางทีมีคำที่พอจะบอกลักษณะได้ แต่ยังอยากให้ผู้อ่านผู้ฟังได้เห็นลักษณะถนัดชัดเจนขึ้นอีก จึงหาคำมาเปรียบ คำที่ใช้เปรียบนั้น ส่วนมากก็เป็นคำนามที่ใช้อยู่ใกล้ตัวทุกวัน ๆ นั่นเอง ถ้าเป็นคำที่ห่างตัว ความหมายของอุปมานั้นย่อมเข้าใจได้ยาก แต่บางทีหาคำใดคำหนึ่งที่มีใช้อยู่มาเปรียบให้เห็นอยู่เป็นคำตัวตั้ง มีความหมายเป็นอุปมา คำที่เรานำมาใช้ในความอุปมา ต้องถือว่ามีความหมายใหม่เกิดขึ้นอีกความหมายหนึ่ง คำอุปมาในภาษาไทยจึงแยกออกได้ดังนี้

๑. คำอุปมาที่มาจากคำที่มีใช้อยู่แล้ว โดยมากเป็นชื่อสัตว์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่

ลิง (ซน อยู่ไม่สุข เหมือนลิง)
ควาย (โง่ ทึ่ม ให้คนจูงจมูกได้ง่าย)
วัวควาย (ทำงานหนักอย่างไม่เงยหน้าอ้าปาก เพราะถูกใช้ ดังว่า ทำงานเหมือนวัวเหมือนควาย)
เสือ (ดุ และร้าย ฆ่าคนได้ไม่แพ้เสือ)
หมู (อ้วน กินจุ กินไม่เลือก)
เต่า (ช้า งุ่มง่าม)
ปลิง (เกาะไม่ยอมปล่อย เพื่อถือประโยชน์จากคนอื่น โดยตัวเองไม่ต้องทำอะไร)
อีกา (ใจดำ รักแต่ลูกของตัวเอง ลูกคนอื่นไปทำร้ายเขา)
อีแร้ง (เหม็นสาบ)
อีเหยี่ยว (ตาคม เห็นได้ในที่ไกล ๆ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ที่เป็นสิ่งอื่นก็มีบ้าง ได้แก่

ตุ๊กแก (นิ่ง ไม่กระดุกกระดิก)
เทวดา (ดี สวย)

๒. คำอุปมาที่สร้างขึ้นใหม่ โดยมากเป็นคำประสม ดังนี้

ที่เป็นสัตว์มักประสมคำที่บอกลักษณะเข้าไว้ด้วย คือ
แมวนอนหวด (ซื่อจนเซ่อ)
แมวขโมย (คอยจ้องฉกฉวยลูกเมียเขาเวลาเขาเผลอ)
หมาหวงก้าง (หวงของทั้งที่ของนั้นไม่มีประโยชน์แก่ตนเอง)
หมาเห่าใบตองแห้ง (เก่งแต่ปาก ใจจริงไม่กล้า)
หนูกลัวแมว (กลัวลานขนาดตัวสั่นงันงก)

ที่เป็นสิ่งอื่น ๆ คือ

หัวหลักหัวตอ (เฉย ไม่พูดไม่จา จนคนม่เห็นความสำคัญ ไม่กลัวเกรง)
หัวเรือใหญ่ (เที่ยวออกรับแทนคนอื่น หรือรวบรวมงานมาทำเสียเอง)
หัวโขน (ปฏิบัติหรือวางตัวไปตามตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้ง)
แก้วตา (เป็นที่รักหวงตัว)
น้ำท่วมปาก (พูดไม่ออก ไม่กล้าพูด)

๓. ความหมายสัมพันธ์กับเสียง

๓.๑ การคัดเลือกเสียงใช้เป็นภาษา

ตามธรรมดาเสียงกับความหมายย่อมจะต้องไปด้วยกัน กล่าวคือ คำที่ใช้อยู่ในภาษาจะต้องเป็นคำที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจและมีเสียงอยู่ในระบบเสียงของภาษานั้น ๆ อันเป็นเสียงที่ผู้พูดจะออกเสียงได้ถนัดเพราะคุ้นเคย แต่ถ้านำคำที่ใช้ในภาษาไทยมาพิจารณาดู จะเห็นว่าสระบางเสียงที่มากับตัวสะกดบางเสียงมีค่าใช้น้อย บางเสียงไม่มีค่าใช้เลย และบางเสียงมีไว้บันทึกคำภาษาต่างประเทศเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่เสียงสระเหล่านั้นเป็นเสียงที่มีในระบบเสียงของไทยและตัวสะกดทั้ง ๘ แม่ก็ไม่ได้มีกำหนดว่าจะมากับสระใดได้ มากับสระใดไม่ได้ จะว่าออกเสียงนั้น ๆ ไม่ได้ ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะถ้าการมีกำหนดไว้ในระบบเสียงต้องถือเป็นเสียงคนที่ใช้ภาษาเดียวกันออกเสียงได้ การที่ไม่มีเสียงนั้นกำหนดเป็นคำที่มีความหมายใช้ในภาษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จึงกล่าวได้เพียงว่าเสียงสั้น ๆ ไม่เป็นที่นิยม ส่วนว่าเหตุใดจึงไม่เป็นที่นิยมนับเป็นเรื่องพูดยาก คำใดที่มีใช้ก็ถือได้ว่า เป็นเสียงที่คัดเลือกแล้วว่าเป็นที่นิยมและยอมรับใช้ทั่วกัน คำใดมีเสียงที่คนมีนิยมถึงจะพยายามอย่างไร คำนั้นก็ติดอยู่ในภาษาไม่ได้นาน

เสียงสระที่มากับตัวสะกดที่มีคำใช้น้อย มีดังนี้

สระเสียงสั้น

อึ + บ สะกด	มีคำ	ทึบ หนึบ พึบ พรึบ
อึ + ม สะกด	มีคำ	ทึม บึ้ม พึม (ในคำพึมพำ) งึม (ในคำงึมงำ)
อึ + น สะกด	มีคำ	บึน (ในคำบึกบึน) มึน ทึน (ในคำทึนทึก)
เอะ + ก สะกด	มีคำ	เก๊ก เจ๊ก เด็ก เป๊ก เล็ก เอ็ก (เสียงไก่)
เอะ + บ สะกด	มีคำ	เก็บ เข็บ (ในตะเข็บ) เจ็บ เย็บ เล็บ เห็บ
เอะ + ม สะกด	มีคำ	เข้ม เค็ม เม้ม เล็ม
แอะ + ม สะกด	มีคำ	แจ่ม แช่ม แฉล้ม แล่ม (ในปะแล่ม) แว็บ แอ้ม
แอะ + บ สะกด	มีคำ	แก๊บ แจ๊บ แซ็บ แย็บ แว็บ แอ๊บ (เป็นคำอังกฤษเสียโดยมาก)

สระเสียงยาว

อี + ก สะกด	ได้แก่	ฉีก ฉลีก ปลีก ปีก ผีก (ใน กะผีก) อีก
อี + น สะกด	ได้แก่	จีน ตีน ปีน ศีล
อี + ม สะกด	ได้แก่	คีม ครีม จีม ทีม ฟิล์ม
อู + ง สะกด	ได้แก่	จูง ฝูง ยูง สูง
อู + น สะกด	ได้แก่	คูน นูน ปูน พูน มูล สูญ หรือ สูน
อู + ม สะกด	ได้แก่	ตูม ปูม พูม มูม (ใน มูมมาม) อูม ภูมิ
อื + บ สะกด	ได้แก่	คืบ ทืบ (ใน กระทืบ) สืบ หนืบ
อื + ม สะกด	ได้แก่	ดื่ม ปลื้อม ฟืม ยืม ลืม
เออ + ง สะกด	ได้แก่	เติ่ง เทิ่ง เบิ่ง เปิ่ง เพิ่ง
โอ + บ สะกด	ได้แก่	โฉบ โอบ
เอือ + ด สะกด	ได้แก่	เชือด เดือด เผือด เรือด เลือด เหือด
เอือ + บ สะกด	ได้แก่	เกือบ เคลือบ
เอือ + ม สะกด	ได้แก่	เชื่อม เลื่อม เอื้อม

เสียงสระที่มากับตัวสะกดที่ไม่มีคำใช้เลย ได้แก่

อี + ง สะกด	อื + ก สะกด	อื + ง สะกด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสียงสระที่มากับตัวสะกดที่ไม่มีคำใช้เลย

เอ + บ สะกด ได้แก่ เทป เซฟ (โดยมากเป็นคำภาษาอังกฤษ)
เอ + ม สะกด ได้แก่ เกม เคลม เฟรม (ภาษาอังกฤษ)
เกษม เขม เปรม เหม (บาลีสันสกฤต)
เอม (เขมร)

ส่วนสระ แอะ + บ สะกด กับ อี + ม สะกด นั้น คำที่มีใช้มีทั้งคำไทยและคำภาษาอังกฤษ แต่ก็มีคำใช้เพียงไม่กี่คำ

๓.๒ แยกเสียงแยกความหมาย

คำบางคำมีความหมายหลายอย่าง เพื่อที่จะไม่ทำให้เกิดการสับสนว่า คำนั้นหมายความว่าอย่างไรในที่นั้น ๆ ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงเสียงเสียบ้าง ทั้งที่ความหมายเดียวกัน เช่น คำที่ยืมจากสันสกฤต วัสดุ กับ พัสดุ แต่บางทีความหมายที่ว่าเป็นอย่างเดียวกันนั้น เป็นแต่ความหมายสำคัญ ส่วนความหมายย่อยต่างกัน เช่น พัสดุ กับ วัสดุ ต่างก็แปลว่าสิ่งของเช่นเดียวกัน แต่วัสดุมาจำกัดใช้เป็นสิ่งของที่ใช้ในกิจการบางอย่างเช่นในการก่อสร้าง ส่วนพัสดุหมายความกว้างกว่า หมายถึงสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ

มีคำบางคำ (โดยมากเป็นคำกริยาหรือคำชยาย) เสียงอาจต่างกันไปตามท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเสียงสูงต่ำ เสียงพยัญชนะหรือเสียงสระ แต่คำบางคำก็กำหนดไม่ได้ว่าต่างกัน เพราะพูดต่างกันตามท้องถิ่น หรือเจตนาจะแยกเสียงเพื่อแยกความหมาย และคำนั้นแต่เดิมเป็นคำเดียวกัน หรือจะบังเอิญเป็นที่เสียงที่อยู่ในแวดล้อมดียวกันต่างกัน (เป็นต้นว่าพยัญชนะต้นกับสระเดียวกัน แต่ตัวสะกดต่างกัน เช่น งอก กับ งอน) ความหมายกลับคล้ายกัน หรือบางทีความหมายสำคัญอย่างเดียวกันแต่ความหมายย่อยต่างกัน หรือบางทีความหมายอย่างเดียวกันแต่ที่ใช้ต่างกัน ไม่ว่าเสียงจะต่างกันไปในลักษณะใดก็ตาม เจตนาหรือไม่เจตนาเปลี่ยนเสียงก็ตาม จะรวมเรียกว่าแยกเสียงแยกความหมาย ซึ่งมีหลายลักษณะด้วยกัน ดังนี้

๑) เสียงสระสั้นยาวต่างกัน

ปะงับ กับ ปะงาบ ทั้งสองคำเป็นอาการอ้าปากขึ้นลงช้า ๆ เมื่อจวนจะตาย แต่ ปะงับ หรือปะหงับ เป็นลักษณะของคนที่ใกล้จะตาย ปากหุบเข้าหุบออก ส่วน ปะงาบ มีลักษณะคล้ายกันแต่อ้าปากกว้างกว่าและอ้าปากขึ้นลงช้ากว่า จึงมักเป็นลักษณะของปลาที่จวนตาย

วับ กับ วาบ เป็นอาการที่หายไปทันทีเช่นเดียวกัน มักใช้กับแสง วับหายไปรวดเร็วกว่าวาบ วาบอาจมีแสงสว่างอยู่ครู่หนึ่ง จึงจะดับหายไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒) เสียงสะต่างกันในระหว่างสระที่เกิดเดียวกัน

หมายความว่าเป็นสระหน้าด้วยกัน คือ อิ เอะ แอะ ด้วยกัน หรือสระหลัง อุ โอะ เอาะ ด้วยกัน ดังคำว่า

เบ่งบาน กับ แบ่งบาน คำนี้ไม่แน่ว่าจะมีการออกเสียงผิดหรือเขียนผิด หรือต้องการแยกเสียงเพื่อความหมาย ถ้าต้องการแยกความหมายก็แลเห็นได้ว่าทั้ง เบ่ง และ แบ่ง ช่วยให้ลักษณะที่บานต่างกันไป คือ เบ่ง แปลว่า ทำให้พองเต็มที่ แบ่ง แปลว่าทำให้แยกจากกัน เบ่งบาน จึงควรหมายความว่า บานเต็มที่ ส่วน แบ่งบาน คือบานขยายกลีบแยกออก

เบะปาก กับ แบะปาก ทั้ง เบะ และ แบะ เป็นลักษณะของปากที่ริมฝีปากล่างห้อยลง เบะปาก ทำอาการอย่างนั้นเมื่อทำท่าจะร้องไห้ แต่ส่วน แบะปาก ทำริมฝีปากล่างห้อยหรือบางทียื่น เป็นการแสดงกริยารังเกียจดูหมิ่นไม่พึงพอใจ

ของเหลือเบะ กับ ของเหลือแบะ เบะ กับ แบะ ในความหมายนี้ หมายความว่ามีจำนวนมาก แต่ก็ใช้จำเพาะของเหลือเท่านั้น แบะ ดูจะมีจำนวนมากกว่า เบะ

ทำหน้าเหย กับ ทำหน้าแหย เป็นอาการที่วางหน้าไม่ถูก แต่ในลักษณะต่างกัน คือ ทำหน้าเหย เมื่อทำท่าจะร้องไห้ แต่ทำหน้าแหยนั้นเมื่อรู้สึก เก้อ อาย หรือขยาด แสดงท่าไม่ยอมสู้

๓) เสียงสูงต่ำต่างกัน

เสียงสูงต่ำที่ต่างกันอาจต่างกันในลักษณะที่ทำให้ความหมายต่างไปมาก เช่น ยุบยับ กับ ยุ่บยั่บ แต่ที่จะกล่าวถึงนี้ ความหมายคล้ายกันจนแทบจะใช้สับกันได้ ดังนี้

เดียว กับ เดี่ยว ต่างก็แปลว่าหนึ่ง เช่น มาเดี่ยว มาคนเดียว แต่จะใช้แทนกันย่อมไม่ได้ เพราะเดียว หมายถึงหนึ่งเท่านั้น แต่เดี่ยว หมายถึงไม่มีคู่ ไม่ได้นำคู่ของตนมาด้วย

รวม กับ ร่วม ทั้งสองคำมีความหมายตรงกันข้ามว่า ด้วยกัน แต่ รวม คือ นำเข้าด้วยกันให้เป็นหมู่พวกกลุ่มก้อน ส่วนร่วม คือ มีส่วนด้วยกันในของสิ่งเดียวกัน เช่น ใช้ของร่วมกัน คือ คนหลายคนใช้ของชิ้นเดียวกัน แต่ถ้าใช้ของรวมกัน ย่อมหมายความว่า ของมีหลายอย่างนำมารวมเข้าด้วยกันแล้วใช้ด้วยกัน

จุ่ม กับ จุ้ม กล่าวว่าเอาของทิ่มไปในของเหลวเช่นเดียวกัน แต่ที่จริงอาการที่กระทำมีขนาดหนักเบามากน้อยต่างกัน คือ จุ่ม ไม่ได้ลงไปในของเหลวลึกเท่า จุ้ม เอาเท้าจุ่มน้ำเท่าลงไปอยู่ในน้ำเพียงบางส่วน อาจแค่ปลายเท้า แต่เอาเท้าจุ้มน้ำ เท้าจ้องลงไปอยู่ในน้ำทั้งเท้า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔) พยัญชนะต้นบางเสียงต่างกัน

เสียงที่ต่างกัน มักเป็นเสี่ยงที่มีที่เกิดใกล้กันหรือแห่งเดียวกันหรือมิฉะนั้นก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ได้แก่

ก. เสียง บ กับ ป อันเป็นพยัญชนะริมฝีปากด้วยกัน คำว่า

บ้าย กับ ป้าย เช่น ยาบ้ายคอ ยาป้ายคอ มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ ทา ทำให้ติด แต่ บ้าย ทำให้ติดแต่เพียงน้อยๆ อย่างบ้ายปูน อาจจะทำให้ติดป็นบริเวณกว้างกว่า

เบ่ง กับ เป่ง มีลักษณะพองออกเช่นเดียวกัน แต่ เบ่ง เป็นการทำให้พองออก ส่วน เป่ง นั้นพองหรือนูนออกมาแล้ว จึงต่างกันตรงหน้าที่ของคำ

บาด กับ ปาด เป็นเรื่องใช้ของมีคมทำให้แตกแยกออก บาด ทำให้เป็นแผลด้วยของมีคม เช่น มีด เป็นตัวทำการบาด แต่ ปาด อาจลึกกว่า เพราะปาด ของมีคมไม่ได้เป็นตัวทำการเอง ของมีคมเป็นผู้ถูกใช้ เป็นเครื่องใช้ในการปาด

ข. เสียง บ กับ ม ทั้ง บ และ ม เป็นพยัญชนะริมฝีปากเช่นเดียวกัน มีคำว่า

เบาะ กับ เมาะ เป็นเครื่องรองนอนยัดด้วยนุ่นหรือของนุ่มแบบเดียวกัน ต่างกันที่ใช้คือ เมาะ ใช้รองนอนสำหรับเด็กเท่านั้น แต่เบาะ อาจใช้รองนั่งก็ได้ รองนอนสำหรับเด็กก็ได้ บางทีใช้แทนคำเมาะ

เบือน กับ เมิน มีความหมายว่าหันหน้าไปเสียทางหนึ่ง ทั้งสองคำแต่เบือนนั้น หันหน้าหนีด้วยความหวาดเสียว ไม่อยากเห็น ส่วน เมิน นั้นหันหน้าไปเสียด้วยความไม่พอใจ ไม่แยแส

ค. เสียง ย กับ ง

โยกเยก กับ โงกเงก มีลักษณะโอนเอนไปมา แต่ โงก เงก มักใช้เวลานั่งง่วง

ย่องแย่ง กับง่องแง่ง เป็นลักษณะที่เดินไม่ถนัด ไม่แข็งแรงเช่นเดียวกัน แต่ย่องแย่ง มักเป็นเพราะความไม่ปกติที่ขา ทำให้เดินไม่ถนัด ส่วน ง่องแง่ง เป็นเพราะร่างกายไม่แข็งแรงเดินไม่ถนัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หยิก กับ หงิก ต่างก็มีลักษณะงอเหยียดไม่ออกเช่นกัน เช่น มือหงิก เหยียดนิ้วไม่ออก ใบไม้หงิก คือ ใบไม้ปลายงอยู่ยี่ พริกหัวหงิก ยอดและใบอยู่ยี่เช่นกัน แต่ผมหยิก หมายเพียงผมงอไม่เหยียดตรงก็ได้ ไม่ถึงกับขมวดปลายหรือเป็นลอน ๆ

แย้ม กับ แง้ม เปิดแต่น้อยแต่ใช้ต่างกัน คือ แง้ม มักใช้กับประตู หน้าตา ส่วนแย้ม ใช้กับดอกไม้ที่บานแต่น้อย ๆ

ง. เสียง ร กับ ล

ที่จริงเสียงทั้งสองมีลักษณะการออกเสียงและที่เกิดต่างกัน แต่ด้วยเหตุที่ใช้สับกันเสมอ เสียง ร จึงกลายเป็น ล และ ล กลายเป็น ร ไปในคำบางคำ ฉะนั้นคำที่เขียนด้วย ร หรือ ล อาจไม่ใช่คำดั้งเดิม เสียงอาจมากลายภายหลัง เพราะใช้ผิดกันมา เช่น พลิ้ว กลายเป็น พริ้ว ในคำ บิดพลิ้ว ลิด กลายเป็น ริด ในคำ ลิดรอน ถ้าคำสองคำเป็นที่ยอมรับก็จะต้องมีคำ พริ้วและริด เพิ่มขึ้น และก็จะมีคำที่มีทั้ง ล และ ร ใช้เป็นพลิ้วในคำสะบัดพลิ้ว และพลิ้วในคำบิดพลิ้ว หรือ ลิด ในคำลิดกิ่งไม้ กับ ริด ในคำลิดรอน คำ ริด ลิด พลิ้ว พริ้ว เลยกลายเป็นคนละคำไป ฉะนั้นคำอื่น ๆ ที่มีเสียง ร ล ต่างกัน อาจจะเป็นเพราะยอมรับใช้ทั้งสองคำ แล้วแยกความหมายเสียก็เป้นได้ หรือคำใดคำหนึ่งอาจเป็นคำยืมมาก็อาจเป็นได้เช่นเดียวกัน คำที่มี ร ล ต่างกันมีดังนี้

ร่อง กับ ล่อง ร่อง คือแนวยาวตามร่องกระดาน ส่วนล่อง คือ ช่องสี่เหลี่ยมเปิดไว้ในพื้นกระดานใช้ว่า ร่องกระดาน กับ ล่องทิ้งผง ล่องแมว ซึ่งที่จริงทั้ง ล่อง กับ ร่อง ก็เป็นช่องในกระดานเช่นเดียวกัน และที่เรียกว่า ล่องแมว ก็เป็นแนวยาวระหว่างระเบียงกับนอกชาน ความหมายคล้ายกันกับร่อง คนจึงมักสำคัญว่าล่องที่เปิดไว้ในพื้นกระดานกับร่องเป็นคำเดียวกัน

ร่อง กับ ล่อง ร่อง คือ แนวยาวตามร่องกระดาน ส่วน ล่อง คือ ช่อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคำศัพท์

นักวิชาการทางภาษาหลายท่านได้อธิบายความหมายของการสร้างคำไว้ดังนี้

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐: ๑๑๗) กล่าวถึงการสร้างคำในภาษาไทยไว้ดังนี้

ภาษาไทยมีลักษณะการสร้างคำที่เพิ่มคำประเภทหมวดคำอัพยศัพท์ คือ คำอุปกสรรค เช่น ความ, โรง, นัก, การ, ชาว และมีลักษณะการเติมปัจจัย เช่น กร ภาพ และการ พร้อมทั้งมีการลงอาคม คือ การเติมพยัญชนะลงระหว่างพยางค์ด้วย ในการจำแนกการสร้างคำจะไม่ยกคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤมาประกอบการอธิบาย เนื่องจากเป็นคำยืมและซึ่งนำมาใช้เป็นคำสำเร็จรูปแล้ว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลักษณะการสร้างภาษาไทย โดยเติมคำเข้าข้างหน้ามีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น การเพิ่มอุปสรรคหน้าคำนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความ + คำกริยา	⇨	คำนาม เช่น	ความ + รัก	=	ความรัก
			ความ + คิด	=	ความคิด
			ความ + กล้า	=	ความกล้า
			ความ + ผิด	=	ความผิด
ความ + คำวิเศษ์	⇨	คำนาม เช่น	ความ + ดี	=	ความดี
			ความ + ชั่ว	=	ความชั่ว
			ความ + หลัง	=	ความหลัง
โรง + คำกริยา	⇨	คำนาม เช่น	โรง + เรียน	=	โรงเรียน
			โรง + ทาน	=	โรงทาน
			โรง + พัก	=	โรงพัก
			โรง + พิมพ์	=	โรงพิมพ์
			โรง + แรม	=	โรงแรม
นัก + คำกริยา	⇨	คำนาม เช่น	นัก + ร้อง	=	นักร้อง
			นัก + เรียน	=	นักเรียน
			นัก + แสดง	=	นักแสดง
			นัก + บิน	=	นักบิน
			นัก + สืบ	=	นักสืบ
			นัก + รบ	=	นักรบ
			นัก + เขียน	=	นักเขียน
			นัก + เทศน์	=	นักเทศน์
			นัก + วิจัย	=	นักวิจัย
นัก + คำนาม	⇨	คำนาม เช่น	นัก + กีฬา	=	นักกีฬา
			นัก + กฎหมาย	=	นักกฎหมาย
			นัก + การเมือง	=	นักการเมือง
			นัก + วิชาการ	=	นักวิชาการ
			นัก + บุญ	=	นักบุญ
การ + คำนาม	⇨	คำนาม เช่น	การ + เงิน	=	การเงิน
			การ + เมือง	=	การเมือง
			การ + เรือน	=	การเรือน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การ + คำกริยา	⇨	คำนาม เช่น	การ + กิน	=	การกิน
			การ + ศึกษา	=	การศึกษา
			การ + พา	=	การพา
			การ + นำ	=	การนำ
ชาว + คำนาม	⇨	คำนาม เช่น	ชาว + นา	=	ชาวนา
			ชาว + สวน	=	ชาวสวน
			ชาว + บ้าน	=	ชาวบ้าน
			ชาว + วัง	=	ชาววัง
			ชาว + ไร่	=	ชาวไร่
			ชาว + ประมง	=	ชาวประมง
			ชาว + เมือง	=	ชาวเมือง

ลักษณะการเติมคำเข้าข้างหน้าในภาษาไทยนี้ไม่มีลักษณะของคำที่แสดงให้รู้หน้าที่ของคำที่สัมพันธ์กับ พจน์ กาล เพศ ฯลฯ อย่างใดทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะคำแต่ละคำบอกความหมายชัดเจนอยู่แล้ว จะเปลี่ยนแปลงความหมายก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของคำเท่านั้น

การศึกษาลักษณะของการลงอุปสรรคที่นำมาใช้ในภาษาไทย มีข้อสังเกตในการใช้คำอุปสรรคต่าง ๆ ดังนี้

๑. “ความ” ใช้กับคำที่มองเห็นเป็นนามธรรม เช่น ความสุข ความทุกข์ ความฝัน

๒. “การ” ใช้กับคำกริยาที่สามารถมองเห็นเป็นนูปธรรม เช่น การกิน การเดิน การนอน การพูด เป็นต้น

๓. “ชาว” เป็นคำศัพท์ที่ใช้ประกอบไว้หน้าคำนามและบ่งบอกถึงสถานภาพของบุคคล หรือกลุ่มชน เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวบ้าน ชาวเมือง เป็นต้น

๔. “นัก” ใช้กับคำที่มักแสดงหรือบ่งบอกถึงอาชีพ เช่น นักกีฬา นักเขียน นักร้อง นักเรียน เป็นต้น

๕. “โรง” ใช้กับคำหรือพยางค์มักบ่งบอกถึงสถานที่

ปัจจัย หมายถึง คำหรือหน่วยคำประเภทอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน การเติมปัจจัยในภาษาไทยไม่ทำให้คำเหล่านี้แสดงลักษณะทางไวยากรณ์ แสดงพจน์ เพศ กาล บุรุษ และอื่น ๆ ได้เลย ตัวอย่างการเติมปัจจัยในภาษาไทย ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำนาม + กร	⇨	คำนาม เช่น	ฆาต + กร	=	ฆาตกร
			จิตร + กร	=	จิตรกร
			กรรม + กร	=	กรรมกร
			วิทยา + กร	=	วิทยากร
			ประชา + กร	=	ประชากร
คำนาม + ภาพ	⇨	คำนาม เช่น	มโน + ภาพ	=	มโนภาพ
			สมาชิก + ภาพ	=	สมาชิกภาพ
			สุข + ภาพ	=	สุขภาพ
			มิตร + ภาพ	=	มิตรภาพ
			สันติ + ภาพ	=	สันติภาพ
			ภราดร + ภาพ	=	ภราดรภาพ
			ประสิทธิ + ภาพ	=	ประสิทธิภาพ
คำนาม + ภาพ	⇨	คำนาม เช่น	สาระ + ภาพ	=	สารภาพ
			มรณะ + ภาพ	=	มรณภาพ
คำนาม + ภาพ	⇨	คำนาม เช่น	อิสระ + ภาพ	=	อิสรภาพ
			เสถียร + ภาพ	=	เสถียรภาพ
			สัมพันธ์ + ภาพ	=	สัมพันธภาพ
			สารัตถ + ภาพ	=	สารัตถภาพ
คำนาม + การ	⇨	คำนาม เช่น	ธุร + การ	=	ธุรการ
			กรรม + การ	=	กรรมการ
			กิจ + การ	=	กิจการ
			วิทยา + การ	=	วิทยาการ
			วิชา + การ	=	วิชาการ
			นิทรรศ + การ	=	นิทรรศการ
คำนาม + กรรม	⇨	คำนาม เช่น	โจร + กรรม	=	โจรกรรม
			ศิลปะ + กรรม	=	ศิลปกรรม
			จิตร + กรรม	=	จิตรกรรม
			วิศวะ + กรรม	=	วิศวกรรม

จากตัวอย่างที่กล่าวข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่า คำที่ลงปัจจัยเป็นคำจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ทั้งหมด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเติมอาคมกลางคำ คือ การเติมพยัญชนะระหว่างพยางค์ ซึ่งหมายถึงพยางค์แรกกับพยางค์ตัวที่สอง ภาษาที่เติมอาคมได้ คือ ภาษาบาลีสันสกฤต หรือกลุ่มภาษามอญ-เขมร ที่เป็นประเภทคำติดต่อ ลักษณะอาคมในภาษาบาลีสันสฤกต เช่น สำ + คม = สังคม ในลักษณะนี้จึงเห็นได้ว่าตั้ง /ง/ คือ อาคมที่ลงระหว่างพยางค์

ลักษณะของการลงอาคม คือ การเติมตัวอักษรระหว่างพยางค์ลง ในภาษาไทยยังไม่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนเหมือนภาษาบาลีสันสกฤต คำที่แผลงเป็นคำเติมกลางคำดังตัวอย่างต่อไปนี้

การเติมอาคมกลางคำในภาษาไทย (Infix)

การเติมอาคมกลางคำ คือ การเติมพยัญชนะระหว่างพยางค์ ซึ่งหมายถึงพยางค์แรกกับพยางค์ตัวที่สอง ภาษาที่เติมอาคมได้ คือ ภาษาบาลีและสันสกฤตหรือภาษากลุ่มมอญ-เขมร ที่เป็นประเภทคำติดต่อ ลักษณะอาคมในภาษาบาลีสันสกฤต ดังตัวอย่าง เช่น สำ + คม = สังคม ในลักษณะนี้จะเห็นได้ว่าตัว /ง/ คือ อาคมที่ลงระหว่างพยางค์

ลักษณะการลงอาคม คือ การเติมตัวอักษรระหว่างพยางค์ลงในภาษาไทย ยังไม่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนเหมือนภาษาบาลีสันสกฤต คำที่แผลงเป็นคำเติมกลางคำ ดังตัวอย่างเช่น

เกิด	⇨	กำเนิด	
//	⇨	//	-amn-
/kð:t/		/kamnð:t/	
ตรวจ	⇨	ตำรวจ	
//	⇨	//	-am-
/truàl		tamruàt	
เสียง	⇨	สำเนียง	
//	⇨	//	-amn-
Siăy		Sămnăy	
อวย	⇨	อำนวย	
//	⇨	//	-amn-
/?uay		/?amnuay	

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ ๒ แสดงลักษณะการเติมคำ อุปสรรค ปัจจัย และอาคม

ลงเติมคำอุปสรรค	การเติมปัจจัย	การเติมอาคม
/khwam/+{กริยา ⇨ คำนาม คำวิเศษณ์	คำนาม คำวิเศษณ์ + /phâ:p/ ⇨ คำนาม คำกริยา	-amm-
/ka:n/ + { คำกริยา ⇨ คำนาม คำนาม	คำนาม + /phâ:p/ ⇨ คำนาม	-am-
/nak/+ { คำกริยา ⇨ คำนาม คำนาม	คำนาม + /ka:n/ ⇨ คำนาม	-mra-
/ro:n/+ คำกริยา ⇨ คำนาม	คำนาม + /ka:n/ ⇨ คำนาม	
/cha:w/ + คำนาม ⇨ คำนาม	คำนาม + /kam/ ⇨ คำนาม	

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๒๒: ๘๐-๑๒๓) ได้อธิบายลักษณะการใช้การสร้างคำในภาษาไทยไว้ว่า “คำสร้างใหม่ส่วนมากจะสร้างมาจากคำเดิมที่มีอยู่แล้ว มี ๓ ลักษณะ คือ คำซ้อน หรือ คำคู่ คำซ้ำ และคำประสม วิธีการสร้างคำใหม่มีหลายแบบ นอกจากจะสร้างจากคำไทยแล้ว ยังมีคำที่สร้างจากภาษาอื่นโดยเฉพาะภาษาบาลีสันสกฤต นำมาประสมกันทำให้ภาษางอกงามมีคำใช้มากขึ้น

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๗) กล่าวถึงคำใหม่ว่า คำที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมไทย เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดสิ่งใหม่ ๆ และมีปรากฏการณ์ใหม่เกิดขึ้น

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๕๒; ๑๖๘-๑๙๐) กล่าวถึงกระบวนการสร้างคำภาษาไทย ดังนี้

การสร้างคำต่าง ๆ ในภาษาให้แตกต่างกันระหว่างคำหนึ่งกับอีกคำหนึ่ง เพื่อให้มีคำใช้เป็นจำนวนมาก และเพียงพอกับการสื่อสาร นักภาษาศาสตร์เรียกว่า กระบวนการสร้างคำในภาษา (Morphological process) หรือวิธีการสร้างคำ (Word Formation) ขึ้นใช้ในแต่ละภาษา โดยปกติจะมีวิธีการสร้างคำที่คล้ายกัน และแตกต่างกันบ้างระหว่างตระกูลภาษาหนึ่งกันอีกตระกูลภาษาหนึ่ง สำหรับภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด คำทุกถือว่าสำเร็จรูปในตัวเอง สามารถนำไปใช้ในประโยคต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องผันคำให้เป็นคำนามหรือกริยา (Derivation) เพื่อบ่งบอกบุรุษวจนะ

วิภัตติใด ๆ ทั้งสิ้น และภาษาไทยเป็นภาษาวรรณยุกต์ การสร้างคำจึงต้องมีการผันวรรณยุกต์และการประสมคำเป็นส่วนใหญ่ และมีวิธีการอื่น ๆ เป็นกระบวนการสร้างคำในภาษาไทย รวม ๘ วิธีดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑. โดยวิธีผันเสียงวรรณยุกต์
๒. โดยวิธีเพิ่มคำ
๓. โดยวิธีตัดคำ
๔. โดยวิธีซ้ำคำ
๕. โดยวิธีลดคำ
๖. โดยวิธียืมคำ
๗. โดยวิธีเปลี่ยนสระ
๘. โดยวิธีย่อคำ

ผะอบ โปษกฤษณะ (๒๕๓๘: ๓๐) กล่าวถึงการสร้างคำใหม่ดังนี้ คำไทยที่มีวิธีสร้างคำใหม่ด้วยการนำคำมาเรียงต่อกันเข้าให้มีความหมายผิดแปลกออกไปจากเดิม แต่การนำคำมาเรียงต่อกันเพื่อสร้างความหมายใหม่ของภาษาไทยมีลักษณะพิเศษออกไป คือ ฟังแล้วเห็นภาพหรือรู้จักหน้าที่ได้เลย คำต่อแบบนี้หายากในภาษาอื่น

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (๒๕๒๖: ๑๐๗) อธิบายการสร้างคำ ดังนี้

คำที่ใช้ในภาษาไทยเป็นคำพยางค์เดียว และไม่มีเสียงควบกล้ำ ซึ่งเป็นคำที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม เมื่อเวลาผ่านไปมีความจำเป็นต้องใช้คำมากขึ้น คำพยางค์เดียวในภาษาไทยไม่เพียงพอต่อการใช้สื่อสารกัน จึงจำเป็นต้องหาคำมาใช้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

๑. ยืมมาจากภาษาอื่น โดยมีวิธีการเขียนและการอ่านให้เข้ากับภาษาไทย ส่วนใหญ่เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต

๒. สร้างขึ้นใหม่ โดยนำเอาคำโดดที่มีอยู่แล้วมาประกอบกันกลายเป็นคำชนิดที่เรียกว่า คำซ้อน คำซ้ำ คำประสม แต่ละชนิดประกอบด้วยคำตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป

๓. เกิดขึ้นใหม่เป็นผลจากการสร้างคำประสม ทำให้เกิดรูปคำใหม่ขึ้นและไม่ใช่คำพยางค์เดียวอีกต่อไป

กล่าวได้ว่า ลักษณะคำในภาษาไทยเป็นคำพยางค์เดียวที่มีการสร้างคำขึ้นใหม่ โดยการนำคำมาประสมกัน เพื่อเป็นการสร้างคำให้เพียงพอต่อการสื่อสารโดยการสร้างคำ ได้แก่ การประสมคำ การซ้อนคำ การซ้ำคำ ซึ่งคำเหล่านี้มีลักษณะการสร้างและมาจากการประสมคำส่วนใหญ่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างคำ

คำประสม

ความหมายของคำประสม

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๙: ๒๐) อธิบายความหมายของคำประสมพอสรุปได้ดังนี้

คำที่เกิดจากคำมูลมาประสมกันเข้าเป็นอีกคำหนึ่ง เช่น คำมูล แม่ กับ น้ำ รวมกันเข้าเป็นคำประสมว่า แม่น้ำ หมายความว่าทางใหญ่

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์ (๒๕๔๑: ๑๕๗) ให้ความหมายของคำประสมไว้ว่า “การประสมคำเป็นวิธีการสร้างคำวิธีหนึ่งในภาษาไทย โดยวิธีเอาคำหนึ่งโดยเฉพาะคำมูลหรือคำหลักมาประสมกับอีกคำหนึ่งหรือเอามาซ้ำกัน หรือซ้อนกันกับอีกคำหนึ่ง ทำให้ได้คำใหม่ ๆ มีความหมายใหม่เพิ่มขึ้นในภาษาไทยจำนวนมาก”

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๓๗: ๘๐-๘๑) กล่าวถึงคำประสมดังนี้ “คำประสมหมายถึงคำที่มีคำ ๒ คำ หรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำ ไม่ได้มีความหมายคล้ายกันอย่างคำซ้อน ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำตามเป็นส่วนขยาย เจตนาในการสร้างคำประสมก็เป็นเช่นเดียวกับคำซ้อน คือ ให้ได้มีคำใหม่ใช้ในภาษา

จากที่กล่าวไว้ข้างต้น สรุปได้ว่าคำประสม หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำมูลตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปมาประสมกัน เกิดเป็นคำใหม่อีกคำหนึ่ง โดยอาจมีเค้าความหมายเดิมอยู่มากน้อยก็ได้

วิธีสร้างคำประสม

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๑: ๖๒) อธิบายการสร้างคำประสมสรุปได้ดังนี้

คำประสมแบ่งตามลักษณะของคำที่นำมาประสมกันออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. คำประสมที่เอาคำมูลที่มีเนื้อความต่าง ๆ มาประสมกันเข้าและมีใจความเป็นอีกอย่างหนึ่งก็มีเค้าความ

๒. คำประสมที่เอาคำมูลหลายคำซึ่งทุก ๆ คำมีเนื้อความคงที่แต่เมื่อเอามารวมกันเข้าเป็นคำเดียวกันแล้วมีเนื้อความผิดจากรูปเดิมไป ซึ่งถ้าแยกออกเป็นคำ ๆ แล้ว จะไม่ได้ความดังที่ประสมกันอยู่นั้นเลย เช่น ยินดี ใจหาย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. คำประสมที่เอาคำมูลที่มีรูปหรือเนื้อความซ้ำกันมารวมกันเป็นคำเดียว เมื่อประสมกันแล้วบางทีเนื้อความคล้ายกับคำมูลเดิม บางทีก็ต่างไปบ้างเล็กน้อย การประสมคำที่เอาคำมูลที่มีรูปเหมือนกัน เช่น ดำ ๆ ช้า ๆ การประสมคำที่เอาคำมูลที่มีเนื้อความเหมือนกันมารวมกัน เช่น ว่ากล่าว ดูแล

๔. คำประสมที่ย่อมาจากใจความมาก คำพวกนี้มีลักษณะคล้ายกับที่เรียกว่า คำสมาส ในภาษาบาลีเพราะเป็นคำย่ออย่างเดียวกัน เช่น ชาวป่า ย่อมาจาก คนที่อยู่ในป่า รวมทั้งคำอาการนามที่มีคำว่า “การ” หรือ “ความ” นำหน้า

๕. คำประสมที่มาจากคำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น ราชกุมาร

จากลักษณะคำประสมดังกล่าว พระยาอุปกิตศิลปสารมิได้จำแนกการสร้างคำเป็นลักษณะย่อย คือ คำประสม คำซ้อน คำซ้ำ และคำสมาส แต่เรียกรวมทั้งหมดว่า “คำประสม”

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๓๗: ๘๐-๘๑) กล่าวถึงคำประสมดังนี้ “คำประสม หมายถึง คำที่มีคำ ๒ คำ หรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าเป็นคำ ไม่ได้มีความหมายคล้ายกันอย่างคำซ้อน ความหมายสำคัญอยู่ที่คำต้น ส่วนคำตามเป็นส่วนขยาย เจตนาในการสร้างคำประสมก็เป็นเช่นเดียวกันกับคำซ้อน คือ ให้ได้มีคำใหม่ใช้ในภาษา” มีวิธีการสร้างคำประสมดังนี้

๑. คำนำที่มีความหมายสมบูรณ์มีที่ใช้ในภาษา ๒ คำ หรือมากกว่านั้นมาประสมกันเข้าให้คำต้นเป็นตัวตั้งมีความหมายสำคัญ คำอื่นนอกจากจะเป็นคำขยายก็ได้ช่วยขยายความเพื่อบอกลักษณะทั้งลักษณะใหญ่และลักษณะย่อย

๒. คำที่ประสมแล้วจะมีความหมายใหม่ ต้องการให้หมายถึงอะไรเป็นชื่อของอะไร ก็กำหนดตัวตั้งตามนั้น ถ้าต้องการรายละเอียดว่าลักษณะเป็นอย่างไร ประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างไรหรืออื่น ๆ ก็กำหนดคำขยายที่ตามมาให้ได้ความตามต้องการ บางทีต้องอาศัยการย่อความ ย่อความอันยืดยาวลงไว้ในคำเพียง ๒-๓ คำ หรือบางทีในคำเพียงคำเดียว

๓. คำตัวตั้งก็ตาม คำขยายก็ตาม อาจเป็นคำที่มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เป็นคำนามก็มี กริยาก็มี คำวิเศษก็มี เมื่อประสมกันแล้วทำหน้าที่ได้ทั้งเป็น คำนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์

ผะอบ โปษะกฤษณะ (๒๕๓๒: ๓๖-๓๗) กล่าวถึงวิธีประสมคำสรุป ได้ดังนี้

๑. การสร้างคำนาม คือ สร้างคำนามให้เกิดขึ้นใหม่โดยวิธีเติมคำชนิดต่าง ๆ ลงข้างหลังคำนามเดิม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก. นาม + กริยา
น้ำ + กิน
น้ำ + ค้าง

ข. นาม + กริยา + นาม
ห้อง + รับ + แขก
ช่าง + รับ + เหมา

ค. นาม + นาม
น้ำ + ฝน
น้ำ + ชา

ง. นาม + วิเศษณ์
น้ำ + มัน
ของ + เหลว

๒. การสร้างคำกริยา สร้างคำกริยาขึ้นใหม่โดยวิธีเติมคำข้างหลังให้เป็นคำแสดงอาการอีกอย่างหนึ่ง

ก. กริยา + นาม
เข้า + ใจ
ตั้ง + ใจ

ข. กริยา + กริยา
ขน + ส่ง
เปลี่ยน + แปลง

ค. นาม + วิเศษณ์
ใจ + กว้าง
ปาก + หวาน

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๔๕: ๑๙๓) เสนอวิธีการสร้างคำประสม ดังนี้

คำประสม คือ คำมูลตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปรวมกันเป็นคำเดียวกัน เช่น

คำมูล		**คำมูล**	**คำมูล**		**คำประสม**
แม่	+	บ้าน	-	=	แม่บ้าน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำมูล		**คำมูล**		**คำมูล**		**คำประสม**
ไฟ	+	ฉาย		-	=	ไฟฉาย
หมอ	+	ดู		-	=	หมอดู
บรม	+	ราช	+	โอวาท	=	บรมราโชวาท
ราช	+	กรณีย	+	กิจ	=	ราชกรณียกิจ
ทศ	+	พิธ	+	ธรรม	=	ทศพิธธรรม

คำมูลที่นำมารวมกันเป็นคำประสม จะใช้คำภาษาเดียวกันหรือต่างภาษาประสมกันก็ได้ คือ

ไทย + ไทย, ไทย + สันสกฤต, บาลี + บาลี
ไทย + เขมร, บาลี + เขมร สันสกฤต + สันกฤต
ไทย + บาลี, บาลี + สันสกฤต, ฯลฯ เช่น

คำมูล		**คำมูล**		**คำประสม**	**หมายเหตุ**
พ่อ	+	ตา	=	พ่อตา	ไทย + ไทย
บาน	+	เย็น	=	บานเย็น	ไทย + ไทย
โรง	+	เรียน	=	โรงเรียน	ไทย + ไทย
หลัก	+	ฐาน	=	หลักฐาน	ไทย + บาลี
แขก	+	ยาม	=	แขกยาม	ไทย + บาลี
ราช	+	วัง	=	ราชวัง	บาลี + ไทย
นง	+	เยาว์	=	นงเยาว์	ไทย + บาลี
				ฯลฯ	

คำประสมแบ่งออกเป็น ๕ ชนิด ตามวิธีที่อาคำมูลมาประสมกัน คือ

๑. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึ่งมีรูป เสียง และความหมายต่างกัน แต่เมื่อประสมกันแล้วทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ตรงกับคำเดิมของแต่ละคำ เช่น

พ่อ = ผัวของแม่ ตา = พ่อของแม่ ⇨ พ่อตา (พ่อของเมีย)
ลูก = บุตร น้อง = ผู้ที่เกิดทีหลัง ⇨ ลูกน้อง (ผู้ที่ติดสอยห้อยตาม)

๒. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึ่งมีรูป เสียง และความหมายต่างกัน แต่เมื่อประสมกันแล้วทำให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง แต่ยังคงรักษาความหมายคำเดิมแต่ละคำไว้ เช่น

ตี = ทำร้าย ชิง = แย่งเอาไป ⇨ ตีชิง
วิ่ง = แล่นไป รอก = เครื่องผ่อนแรงชนิดหนึ่ง ⇨ วิ่งรอก (วิ่งฉุดเชือกไปตามรอก)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึ่งมีรูป เสียง และความหมายเหมือนกันเมื่อประสมกันแล้วทำให้เกิดความหมายผิดไปจากเดิมที่ยังมิได้ประสมกัน แต่ยังคงรักาความหมายของคำเดิมแต่ละคำไว้ เช่น สูง ๆ ต่ำ ๆ ดำ ๆ ขาว ๆ ยาว ๆ สั้น ๆ ฯลฯ

๔. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึงมีรูป เสียง และความหมายต่างกัน แต่มีความหมายเหมือนกันเมื่อประสมกันแล้วความหมายไม่เปลี่ยนแปลง คือ คงมีความหมายเท่ากับคำเดิมที่ยังมิได้ประสมกัน เช่น คัดเลือก อ้อนวอน ว่ากล่าว พูดจา ถ้อยคำ รวบรวม ครำ่ครวญ ยิ้มแย้ม ฯลฯ

๕. คำประสมที่เกิดจากคำมูลซึ่งมีรูป เสียง และความหมายต่างกันแต่ตัดพยางค์หรือย่นพยางค์ของคำให้สั้นเข้า คล้ายกับวิธีมัชเรมโลปของคำสมาสในภาษาบาลี ดังกล่าวข้างต้น แต่ความหมายคงที่เท่ากับคำเดิมที่ยังมิได้ตัด เช่น

จิโรจ มาจาก จรัส + โรจน์ (รุ่งเรือง)
ชันษา มาจาก ชันม + พรรษา (อายุ)
เดียงสา มาจาก เดียง + ภาษา (โบราณเขียนเดียงษา = รู้ภาษา)
สุมามาลย์ มาจาก สุมาลี + มาลย์ (พวงดอกไม้)
ฯลฯ

วิธีสร้างคำซ้อน

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๖๘-๗๖) กล่าวถึงวิธีการสร้างคำซ้อนมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. คำซ้อนเพื่อความหมาย

๑.๑ คำไทยซ้อนคำไทย

- ความหมายอยู่ที่คำต้นหรือคำท้ายตรงความหมายนั้นคำเดียว เช่น ใจคอ หัวหู เนื้อตัว หูตา
- ความหมายอยู่ที่คำเดียวตรงความหมายนั้น เช่น ผิดชอบ ได้เสีย เท็จจริง
- ความหมายอยู่ทั้งสองคำ เช่น พี่น้อง ลูกหลาน
- คำต้นคำเดียวกันแต่คำท้ายต่างกันความหมายก็ต่างกัน เช่น จัดเจน จัดจ้าน เคลือบแคลง เคลือบแฝง ขัดข้อง ขัดขวาง
- ความหมายเชิงอุปมา เช่น อยู่กิน อุ้มชู ค้ำจุน ดูดดื่ม

๑.๒ คำไทยซ้อนภาษาอื่น

- คำไทยกับคำบาลี สันสกฤต เช่น ซาก<u>ศพ</u> <u>รูป</u>ร่าง โศก<u>เศร้า</u> <u>ทรัพย์</u>สิน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- คำไทยกับคำเขมร เช่น ถนนหนทาง เงียบสงบ ยกเลิก
- คำบาลีกับคำสันสกฤตซ้อนกันเอง เช่น อิทธิฤทธิ์ รูปภาพ ทรัพย์สมบัติ
- คำเขมรกับคำบาลีสันสกฤตซ้อนกันเอง สุขสงบ สรงสนาน เสบียงอาหาร
- คำเขมรกับคำเขมร เช่น สนุกสบาย เลิศเลอ สงบเสงี่ยม

๒. คำซ้อนเพื่อเสียง

๒.๑ เสียงของคำที่มาซ้อนกันมีที่เกิดใกล้เคียงกัน

สระหน้ากับสระกลาง
อิ + อะ เช่น จริงจัง ชิงชัง
เอะ เอ + อะ อา เช่น เกะกะ เปะปะ เละละ เก้งก้าง เหง่งหง่าง
แอะ แอ + อะ อา เช่น แกรกกราก

สระกลางกับสระกลาง
อึ + อะ เช่น ขึงขัง ตึงตัง กึกก้อง ตึกตัก ทึกทัก
เออะ เออ + อะอา เช่น เงอะงะ เทอะทะ เร่อร่า

๒.๒ เสียงของคำที่มาซ้อนกันมีที่เกิดระดับเดียวกัน

อุ อู + อิ อี เช่น ดุกดิก ยุ่งยิ่ง กรุ้มกริ่ม
โอะ โอ + เอะ เอ เช่น โงกเงก โอนเอน โย่งโย่
เอาะ ออ + แอะ แอ เช่น งอบแงก กรอบ แกรบ

ที่เป็นสระประสม
สระหน้ากับสระหน้า
เอีย + ไอ อาย เช่น เรี่ยไร เรี่ยราย เบี่ยงบ่าย

สระหลังกับสระหลัง
ไอ + เอีย เช่น ไกล่เกลี่ย ไล่เลีย

สระหลังกับสระหน้า
เอา อาว + ไอ อาย เช่น เมามาย ก้าวก่าย
อัว + เอีย เช่น ยั้วเยี้ย ต้วมเตี้ยม ป้วนเปี้ยน

๒.๓ เสียงของคำที่มาซ้อนกันมีที่เกิดอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว คำที่มีตัวสะกดคำต้นกับคำท้ายต่างกันก็มี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สระกลางกับสระหน้า
อะ + เอีย เช่น พับเพียบ ยัดเยียด ฉวัดเฉวียน

สระกลางกับสระกลาง
เอือ + อา เช่น เจือจาน

สระหน้ากับสระหลัง
อะ + อัว อาย เช่น ผันผวน

สระหน้ากับสระกลาง
เอีย + อา เช่น เรี่ยราด ตะเกียกตะกาย

สระหน้ากับสระหลัง
เอ + ออ เช่น เร่รอน

สระหลังกับสระกลาง
อัว + อา เช่น ชั่วช้า ลวนลาม

สระหลังกับสระหน้า
อัว + เอ เช่น รวนเร สรวลเส
เอา + อี เช่น เช้าซี้

สระหลังกับสระหลัง
โอ + เอา เช่น โง่เง่า

๒.๔ คำที่นำมาซ้อนกันมีสระเดียวกันแต่ตัวสะกดต่างกัน

- ตัวสะกดต่างกันระหว่างแม่ตัวสะกดวรรคเดียวกัน คือ ระหว่างแม่กกกับแม่กง แม่กดกับแม่กน และแม่กบกับแม่กม เช่น แจกแจง กักขัง อัดอั้น ออดอ้อน เพลิดเพลิน จัดจ้าน
- ตัวสะกดต่างกันไม่จำกัดวรรค เช่น ชุกชุม แตกแตน ลักลั่น ยอกย้อน

๒.๕ คำที่นำมาซ้อนกันต่างกันทั้งเสียงสระและตัวสะกด เช่น ยักเยื้อง รุกราน ลุกลน คั่งแค้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำซ้ำ

ความหมายของคำซ้ำ

ลัลนา ศิริเจริญ และ สุมาลี นิมานุภาพ (๒๕๒๖: ๒๕) ให้ความหมายคำซ้ำไว้ว่า คำซ้ำ หมายถึง คำที่กล่าวซ้ำ ๒ ครั้ง การสร้างคำซ้ำถือว่าเป็นการสร้างคำใหม่ เพราะคำซ้ำนั้นมีความหมายเน้นหนักขึ้น ทำให้ความหมายแตกต่างออกไปจากคำคำเดียว การเขียนคำซ้ำ คำที่ซ้ำใช้ไม้ยมกแทนคำท้ายที่ซ้ำกับคำต้น

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๗๖) ให้ความหมายของคำซ้ำไว้ว่า “คำซ้ำ คือ คำ ๆ เดียวกันนำมากล่าว ๒ ครั้ง มีความหมายเน้นหนักหรือต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว”

ปรีชา ทิชินพงศ์ (๒๕๒๓: ๘๒) ให้ความหมายของคำซ้ำไว้ว่า “คำซ้ำ หมายถึง การออกเสียงคำเดียวซ้ำกัน ซึ่งเป็นลักษณะวิธีของการประสมคำวิธีหนึ่ง เช่น ขาว ๆ หมู ๆ สูง ๆ ฯลฯ” พยางค์แรกของคำที่ยกมานี้คือ ขาว หมู สูง เป็นหน่วยคำอิสระ ส่วนพยางค์หลังที่ซ้ำเสียงกับพยางค์แรกเป็นหน่วยคำไม่อิสระเพราะไม่สามารถเกิดตามลำพังได้

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า คำซ้ำ หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำมูล ๒ คำ หรือที่มีรูปคำเหมือนกันมาประกอบเป็นคำเดียวกัน โดยออกเสียงซ้ำกัน ๒ ครั้ง หรือเขียนซ้ำกันเมื่อออกเสียงหรือเขียนซ้ำแล้วความหมายเหมือนกัน

การสร้างคำซ้ำ

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๗๖-๘๐) ได้กล่าวถึงคำซ้ำไว้ว่า คำซ้ำ คือ คำ ๆ เดียวกันนำมากล่าว ๒ ครั้ง มีความหมายเน้นหนักหรือต่างกันไปกับคำเดี่ยวเพียงคำเดียว และกล่าวถึงความหมายต่าง ๆ ของคำซ้ำไว้ดังนี้

๑. คำซ้ำที่ซ้ำคำนามแสดงความหมายเป็นพหูพจน์ บอกว่านามนั้นมีจำนวนมากกว่าหนึ่ง เช่น หนุ่ม ๆ สาว ๆ

๒. คำซ้ำที่ซ้ำคำขยายนามแสดงความหมายเป็นพหูพจน์ก็มี เน้นลักษณะก็มี เช่น ฉันให้เสื้อดี ๆ เขาไป บางครั้งก็เปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์ที่คำหลัก เมื่อต้องการเน้นลักษณะของคำขยายนั้น ๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นเสียงวรรณยุกต์ตรี เช่น ดี๊ดี เก๊าเก่า

๓. คำซ้ำที่ซ้ำคำขยายนามหรือสรรพนามแสดงความไม่จำเพาะเจาะจง เช่น ถ้าพูดเพียงคำเดียวย่อมเป็นการยืนยันเจาะจงแน่นอนลงไป เช่น มะม่วงลูกเล็ก แสดงว่าเล็กไม่แน่ไม่เป็นอย่างอื่น ถ้าใช้คำซ้ำว่าลูกเล็ก ๆ แสดงว่าอาจจะไม่เล็กทั้งหมด มีเล็กบ้างใหญ่บ้างแต่ส่วนมากจะเห็นแต่ลูกเล็ก ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔. คำซ้ำที่ซ้ำคำนามหรือคำบอกจำนวนนับจะมีความหมายว่าแยกออกเป็นส่วน ๆ เมื่อมีคำว่าเป็นมาข้างหน้า ถ้าใช้คำเดียวก็มายถึงจำนวนครั้งเดียวแต่ถ้าใช้คำซ้ำนอกจากจะมีความหมายว่าจำนวนนั้นมีมากกว่า ๑ แล้ว ยังมีความหมายแยกออกไปเป็นทีละหนึ่งด้วย เช่น ตรวจเป็นบ้าน ๆ ไปหมายถึงตรวจทีละบ้านแต่มีหลายบ้าน

๕. คำซ้ำที่ซ้ำคำบุพบทหรือคำขยายใช้ขยายกริยาบอกความเน้นเมื่อเป็นคำสั่ง เช่น นั่งใน ๆ เขียนดี ๆ เดินเร็ว ๆ

๖. คำซ้ำที่ซ้ำคำนาม คำกริยาหรือคำขยายจะมีความหมายต่างออกไปไม่ต่อเนื่องกับความหมายเดิม ใช้เป็นคำขยาย เช่น พื้น ๆ (ธรรมดา) ลวก ๆ (หยาบ ไม่เรียบร้อย)

ลัลนา ศิริเจริญ และ สุมาลี นิมานุภาพ (๒๕๒๖: ๒๕) กล่าวถึงการสร้างคำซ้ำไว้ดังนี้

๑. การนำเอาคำคำเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์มาซ้ำกันเข้า เช่น

คำซ้ำที่เป็น คำนาม ได้แก่ น้อง ๆ
คำซ้ำที่เป็น คำสรรพนาม ได้แก่ เธอ ๆ
คำซ้ำที่เป็น คำกริยา ได้แก่ ดู ๆ
คำซ้ำที่เป็น คำวิเศษณ์ ได้แก่ ดี ๆ
คำซ้ำที่เป็น คำขยายนาม ได้แก่ ของดี ๆ
คำซ้ำที่เป็น คำขยายกริยา ได้แก่ รีด (เสื้อ) ให้เรียบ ๆ

๒. บางทีนำเอาคำมาซ้ำกันเป็นคู่ ๆ ความหมายของคำทั้งคู่จะต้องใกล้เคียงกัน เช่น พี่ ๆ น้อง ๆ นั่ง ๆ นอน ๆ สวย ๆ งาม ๆ เป็นต้น

จากคำกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คำซ้ำเกิดจากการนำคำมูล ๒ คำ หรือที่มีรูปคำเหมือนกันมาประกอบเป็นคำเดียวกัน โดยออกเสียงซ้ำกัน ๒ ครั้ง หรือเขียนซ้ำกัน เมื่อออกเสียงหรือเขียนซ้ำแล้วความหมายของคำอาจเน้นหนักหรือเบาลง แตกต่างกันไปจากความหมายของคำเดิมคำเดียว ซึ่งความหมายอาจคงเดิมหรือเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับคำที่นำมาซ้อนกัน

คำสมาส

ความหมายของคำสมาส

พระวรเวทย์พิสิฐ (๒๕๓๔: ๑๐๑-๑๐๕) ได้ให้ความหมายคำสมาสไว้ว่า “คำสมาส หมายถึงการเอาคำ ๒ คำ ซึ่งเป็นภาษาเดียวกัน มีใจความคนละอย่าง เมื่อเอามาต่อกันเข้าย่อมเป็น คำ ๆ เดียว และมีความหมายอย่างเดียวกัน”

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑: ๑๙๘-๒๐๐) ได้ให้ความหมายคำสมาสไว้ว่า “คำสมาสเป็นวิธีการสร้างศัพท์อย่างหนึ่งในภาษาบาลีสันสกฤต โดยวิธีย่อศัพท์มีลักษณะคล้ายคำประสมของไทย แต่คำสมาสนั้น คำที่มาขยายมักจะอยู่หน้าคำหลัก ส่วนคำประสมของไทยเรา คำขยายมักอยู่ข้างหลัง การแปลคำสมาสจึงควรแปลจากข้างหลังก่อน เพราะภาษาบาลีสันสกฤตคำคุณศัพท์อยู่หน้าคำนาม”

เสนีย์ วิลาวรรณ (๒๕๑๙) ได้ให้ความหมายคำสมาสไว้ ดังนี้ “คำสมาส คือ การประสมคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปเข้าด้วยกัน โดยดัดแปลงมาจากหลักไวยากรณ์ของภาษาบาลีและสันสกฤต เพื่อให้มีคำมากขึ้น เกิดเสียงไพเราะและให้ความสะดวกแก่การประพันธ์”

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๑๑๙) ได้ให้ความหมายของคำสมาสสรุปได้ว่า คำสมาส คือ การนำศัพท์ทั้ง ๒ ศัพท์ขึ้นไปมารวมกันเข้าเป็นคำคำเดียว ที่ถือเป็นคำใหม่ มีความหมายกว้างขวางขึ้น คำสมาสมีลักษณะคล้ายคำประสม หรือคำซ้อนของเรา คือ เมื่อนำคำสองคำมาสมาสกันเข้า ความหมายสำคัญจะอยู่ที่คำคำเดียว อย่างเดียวกับคำประสมที่ความสำคัญอยู่ที่คำตัวตั้ง เช่น กุล + บุตร = กุลปุตร (บุตรแห่งสกุล) จะต่างกันก็แต่คำขยายของภาษาบาลีสันสกฤตอยู่หน้า เช่น นีล + มณี = นีลมณี (มณีดำ) แต่ของไทยนั้นอยู่ข้างหลังเวลาแปลคำสมาสจึงกำหนดให้แปลจากข้างหลังไปข้างหน้า ทั้งนี้เพราะคำหลังเป็นคำตั้ง คำหน้าเป็นคำขยาย แต่ที่มีความเด่นทั้งสองคำคล้ายคำซ้อน เวลาแปลเหมือนมีอยู่ด้วย เช่น มาตาบิดา คือ บิดาและมารดา

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า คำสมาส หมายถึง การนำคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปมารวมกันเป็นคำเดียวกัน ที่ถือเป็นคำใหม่ มีความหมายกว้างขวางขึ้น

วิธีการสร้างคำสมาส

เสนีย์ วิลาวรรณ (๒๕๑๙) ได้ให้ความหมายคำสมาส ไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต

๒. พยางค์สุดท้ายของคำหน้าประวิสรรชนีย์ หรือเป็นตัวการันต์ไม่ได้ เช่น

สาธารณะ + ประโยชน์	=	สาธารณประโยชน์
อาชีวะ + ศึกษา	=	อาชีวศึกษา
ยุทธ์ + วิธี	=	ยุทธวิธี
ทัศน์ + คติ	=	ทัศนคติ

๓. เรียงลำดับกลับกับคำประสมและวลี คือ เรียงต้นศัพท์ไว้หลังศัพท์ ประกอบไว้หน้า เมื่อแปลงความหมายต้องแปลจากหลังไปหน้า เช่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรรณะ + คดี = วรรณคดี แปลว่า เรื่องของหนังสือ
อักขระ + วิธี = อักขระวิธี แปลว่า วิธีเขียนอ่านหนังสือ
สังคม + ศาสตร์ = สังคมศาสตร์ แปลว่า วิชาว่าด้วยสังคม

ในบางกรณีอาจแปลจากหน้าไปหลัง หรือจากหลังไปหน้าก็ได้ เช่น ความหมายต้องไม่ต่างกันไป เช่น

บุตรภรรยา แปลว่า บุตรและภรรยา, ภรรยาและบุตร
สมณพราหมณ์ แปลว่า สมณะและพราหมณ์, พราหมณ์และสมณะ

๔. ในการอ่านส่วนมากออกเสียงสระตรงพยางค์สุดท้ายของคำหน้า ถึงแม้ไม่มีรูปสระกำกับก็ต้องออกเสียงสระอะ เช่น

อักษรศาสตร์ อ่าน อัก-สอ-ระ-สาด
บุตรธิดา อ่าน บุด-ตระ-ทิ-ดา
ประวัติศาสตร์ อ่าน ประ-หวัด-ติ-สาด
ธาตุเจดีย์ อ่าน ทาด-ตุ-เจ-ดี

๕. คำบาลีสันสกฤตซึ่งมีคำ “พระ” ที่แผลงมาจาก “วร” ประกอบข้างหน้าจัดเป็นคำสมาสด้วย เช่น

พระกร พระบาท พระธิดา พระอัยกา พระทัย

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๓๑: ๑๙๘-๒๐๐) ได้ลักษณะคำสมาสไว้ดังนี้ คำสมาสเป็นวิธีการสร้างคำศัพท์อย่างหนึ่งในภาษาบาลีสันสกฤต โดยวิธี “ย่อศัพท์” มีลักษณะคล้ายคำประสมของไทย แต่คำสมาสนั้นคำที่มาขยายมักจะอยู่หน้าคำหลัก ส่วนคำประสมของไทยเรา คำขยายมักอยู่ข้างหลัง การแปลคำสมาสจึงควรแปลจากข้างหลังก่อน เพราะภาษาบาลีสันสกฤตคำคุณศัพท์อยู่หน้าคำนามดังกล่าวแล้ว

คำสมาสในภาษาบาลี มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. ลุตฺตสมาส คือ คำสมาสที่ต้องลบวิภัตติเสียก่อน

ตัวอย่าง

มหนฺโต + ปุริโส = มหาปุริโส
มหนฺตํ + วนํ = มหาวนํ
อุทเร + วาโต = อุทรวาโต

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. อลุตฺตสมาส คือ คำสมาสที่ไม่ต้องลบวิภัตติ หมายความว่า นำคำที่แจกวิภัตติแล้วมาสมาสกันได้เลย โดยมีรูปวิภัตติอยู่ เช่น

ทิวำ + คต = ทิวงคต = ไปแล้วสู่ฟ้า
ยุคำ + ธร = ยุคันธร = ทรงไว้ซึ่งแอก
วเน + จร = วเนจร = ไทยใช้ “พเนจร”

คำสนธิ

ความหมายของคำสนธิ

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๑: ๔๑-๔๓) ได้กล่าวถึงคำสนธิว่า “คำสนธิ คือ วิธีเชื่อมคำให้ติดกันเป็นคำเดียวกัน คำที่ใช้สนธิกันได้ก็มีแต่คำที่มาจากบาลีและสันสกฤตเท่านั้น จะเอาคำในภาษาอื่นไปเชื่อมกันมาด้วยวิธีสนธิไม่ได้”

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๑๒๐) ได้กล่าวถึงคำสนธิว่า “คำสนธิเป็นการเชื่อมเสียงท้ายคำหน้ากับเสียงต้นของคำที่ตามมาให้เป็นเสียงที่กลมกลืนกัน เข้ากันทั้งนี้เพื่อให้ออกเสียงได้สะดวกและไพเราะ การเชื่อมเสียงนี้จึงไม่จำกัดเฉพาะแต่ระหว่างคำสองคำอย่างคำสมาส อาจเป็นธาตุเป็นศัพท์หรือเป็นบท สุดแต่เสียงท้ายของคำต้นกับเสียงต้นของคำที่ตามมาอยู่ชิดกัน”

กำชัย ทองหล่อ (๒๕๑๕: ๑๔๒-๑๔๓) ได้ให้ความหมายของคำสนธิว่า “คำสนธิคือการต่อคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปให้ติดเนื่องเป็นคำเดียวกัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปสระในระหว่างคำหรือเพิ่มพยัญชนะแทรกลงในระหว่างคำเพื่อให้คำที่จะนำมาต่อกันนั้นเชื่อมกันได้สนิท การเปลี่ยนแปลงรูปสระนั้น จะทำโดยวิธีลบหรือโดยการแปลงรูปให้ผิดไปจากรูปเดิมก็ได้”

เรืองอุไร อินทรประเสริฐ และคณะ (๒๕๔๐) ได้ให้ความหมายคำสนธิไว้ว่า “คำสนธิเป็นการสนธิเป็นการเปลี่ยนแปลงเสียงเมื่อเสียง ๒ เสียงอยู่ใกล้กัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติของการออกเสียง อาจเรียกว่าการกลมกลืนเสียงก็ได้”

ผะอบ โปษณะกฤษณะ (๒๕๔๔: ๓๒) ได้ให้ความหมายคำสนธิไว้ว่า “คำสนธิแปลว่าเชื่อม, ต่อ, ทำให้ติดต่อกัน สนธิเชื่อมคำให้ติดต่อกัน คำสนธิมีแต่คำในภาษาบาลีและสันสกฤต

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า คำสนธิหมายถึงการนำคำภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป มารวมเป็นคำเดียว โดยเปลี่ยนแปลงรูปสระในระหว่างคำหรือเพิ่มพยัญชนะแทรกลงในระหว่างคำเพื่อให้คำที่จะนำมาเชื่อมกันได้สนิท โดยกลมกลืนเสียงระหว่างคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิธีการสร้างคำสนธิ

พระยาอุปกิตศิลปสาร (๒๕๓๑: ๔๑-๔๓) ได้อธิบายหลักสังเกตการณ์สนธิได้ดังนี้

๑. สระท้ายของคำต้นเป็น อะ อา ถ้าต่อกับสระ อะ อา ของคำท้ายรวมกันเข้าเป็นสระตัวเดียว เช่น เทศ กับ อภิบาล เป็น เทศาภิบาล ถ้าต่อกับสระ อา ที่มีตัวสะกด เช่น อรรณพ รวมกันเข้าเป็นสระ อะ ตัวเดียวเช่น มหา กับ อรรณพ เป็น มหรรณพ ถ้าต่อกับสระ อี อิ รวมกันเข้าเป็น อิ อี หรือ เอ ตัวเดียวเช่น มหา กับ อิสิ เป็น มเหสี ถ้าต่อกับ อุ อู หรือ โอ ตัวเดียว เช่น ราช กับ อุบาย เป็น ราโชบาย ถ้าต่อกับ เอ ไอ โอ เอา รวมกันเข้าเป็น เอ ไอ โอ เอา แต่มีที่ใช้ในบางคำเช่น มหา กับ โอฬาร หรือ เอาฬาร ก็เป็น มโหฬาร มเหาฬาร เป็นต้น

๒. สระท้ายของคำต้นเป็น อิ อี ถ้าต่อกับสระ อิ หรือ อี ด้วยกัน รวมเป็นอิ หรือ อี แต่ตัวเดียว (คือลบเสียงตัวหนึ่ง) เช่น มุนี กับ อินทร์ เป็น มุนินทร์ แต่ถ้าต่อกับสระอื่น ๆ (นอกจาก อิ อี) ต้องทำสระอิ อี ท้ายคำนั้นเป็น ย เสียก่อน เป็น มติ เป็น มตย (เมื่อเอา อิ หรือ อี เป็น ย แล้ว ถ้าตัวสะกดกับตัวตามเหมือนกัน ต้องลบเสียงตัวหนึ่ง เช่น อัคคี สามัคคี เป็น อัคย สามัคย) แล้วประสมกันอย่างสระ อะ อา อยู่ท้ายในข้อ ๑ เช่น อัคคี กับ โอภาส เป็น อัคโยภาส สามัคคี + อาจารย์ เป็น สมัคยาจารย์

๓. สระท้ายของคำต้นเป็น อุ อู ต้องแปลง อุ หรือ อู เป็น ว เสียก่อนแล้วเชื่อมกันได้ทุกสระอย่างสระอิ ที่แปลงเป็น ย เช่น ธนู กับ อาคม เป็น ธันวาคม ถ้าต่อกัน อุ อู ด้วยกัน จะคงรูปเป็น อุ อู แต่ตัวเดียว เช่น คุรุ กับ อุปกรณ์ เป็น คุรุปกรณ์ หรือ คุรูปกรณ์ ดังนี้ก็ได้

บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๔๐: ๑๒๐-๑๒๔) ได้กล่าวถึงวิธีการสนธิแบ่งได้ดังนี้

สระสนธิ คือ การสนธิหรือเชื่อมเสียงระหว่างสระ หมายความว่าเสียงท้ายของคำต้นเป็นสระแล้ว เสียงต้นของคำที่ตามมาก็เป็นสระตามธรรมดา ถ้าเป็นสระเดียวกัน คือ อะ หรือ อา ด้วยกัน อิ หรือ อี ด้วยกัน หรือ อุ หรือ อู ด้วยกัน สนธิกันแล้ว เสียงก็จะคงเป็นสระเดิมแต่อาจจะเป็นเสียงสั้นหรือเสียงยาวก็ได้ เช่น

ภกฺษ + อาหาร = ภักษาหาร (อาหาร)
คุรุ + อุปเทศ = คุรูปเทศ (คำสั่งสอนของครู)

แต่ถ้าสระทั้งท้ายคำหน้ากับสระคำที่ตามมาไม่ใช่สระพวกเดียวกัน โดยเฉพาะเสียงท้ายคำหน้าเป็น อิ อี หรือ อุ อู ก็จะต้องแปลง อิ อี เน ย แปลง อุ อู เป็น ว เสียก่อน เช่น

ปรติ + อมิตร = ปรตฺยามิตร (ศัตรู)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บางทีมีการแทรกเสียงพยัญชนะระหว่างคำทั้งสองเพื่อให้การสนธิสระเป็นไปโดยสะดวก ฟังไพเราะ เช่น

วุฑฺธิ + เอว = วุฑฺธิ + ย + เอว = วุทธิเยว

พยัญชนะสนธิ คือ การสนธิหรือเชื่อมเสียงรหว่างพยัญชนะ หมายความว่า เสียงท้ายของคำต้นเป็นพยัญชนะและเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระก็ได้ หรือเป็นพยัญชนะก็ได้คำ คำที่ลงท้ายด้วยพยัญชนะอย่างที่เรียกว่า สุดศัพท์ดวยพยัญชนะการัตน์มีแต่ในภาษาสันสกฤตเท่านั้น

วิธีการของพยัญชนะสนธิ มีดังนี้ คือ

๑. ตัดพยัญชนะการัตน์ท้ายศัพท์ทิ้งไป โดยเฉพาะเมื่อเป็น น การันต์ เช่น ราชน พรหมน อาตมน แล้วสนธิตามแบบสระสนธิ หรือนำคำมาต่อกันเข้าตามธรรมดา โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียง ถ้าต้นคำท้ายเป็นพยัญชนะ เช่น

ราชน + โอรส = ราชโอรส
ราชน + กุมาร = ราชกุมาร

๒. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะการันต์ ให้มีคุณลักษณะอย่างเดียวกับเสียงต้นของคำที่ตามมา คือ ให้มีลักษณะเป็นโฆษะด้วยกัน หรืออโฆษะด้วยกันเช่น

ต การันต์ หากเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นอโฆษะ ต จะคงรูป เดิมหากเป็นโฆษะหรือสระจึงจะแปลง ต เป็น ท เช่น

ภควต + คีตา = ภควทคีตา

การันต์แยกออกเป็น ๒ พวก คือ

ก. การันต์ ตามหลัก อะ เป็น อส ถ้าเป็นเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นอโฆษะ ส จะคงรูปเดิม แต่ถ้าเป็นโฆษะ อส จะกลายเป็น โอ เช่น

มนสฺ + รม = มโนรม (เป็นที่ยินดีแห่งใจ)

ข. ส การันต์กับสระอื่น ๆ เช่น นิส (ไม่มี, ออก) ทุส (ชั่ว, ยาฏ) ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาป็ฯอโฆษะเสียง ส คงเดิ แต่ถ้าเป็นโฆษะหรือสระ ส จะแปลงเป็น ร เช่น

นิสฺ + มล = นิรมล (ปราศจากสิ่งเปรอะเปื้อนหรือมลทิน)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. เปลี่ยนแปลงพยัญชนะการันต์ให้เป็นเสียงเดียวกันหรือเป็นเสียงที่มีที่เกิดเดียวกันกับเสียงต้นของคำที่ตามมา เช่น

ทุษ์ + ต = ทุษฏ (ร้ายแล้ว ป. ทุฏฺฐ)

นิคหิตสนธิ คือ การเชื่อมเสียงที่เสียงท้ายคำต้นเป็นนิคหิตและเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระก็ได้ หรือพยัญชนะก็ได้

๑. ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นสระ นิคหิตจะต้องออกเสียงเป็น ม เช่น

ศุภ์ + มสดุ = ศุภมัสดุ (ขอความดีความงามจงมี)

๒. ถ้าเสียงต้นของคำที่ตามมาเป็นพยัญชนะ นิคหิตจะแปลงเสียงเป็นพยัญชนะสุดวรรคอันได้แก่ ง ญ ณ น ม ของพยัญชนะวรรคเดียวกันกับเสียงท้ายของคำต้น เช่น

สํ + ฐาน = สัณฐาน (รูปร่าง)

๓. กลมกลืนเสียง ให้นิคหิตกลายมาเป็นพยัญชนะซ้อน คือ พยัญชนะที่เกิดคนละวรรคมาเป็นพยัญชนะวรรคเดียวกันกับเสียงต้นของคำที่ตามมา เช่น ปุ + ลิงฺค เป็น ปุงลิงค์

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า คำสนธิเป็นการนำคำภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทยตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมกันเป็นคำเดียว โดยเปลี่ยนแปลงรูปสระในระหว่างคำหรือเพิ่มพยัญชนะแทรกลงในระหว่างคำเพื่อให้ที่จะนำมาเชื่อมกันได้สนิท โดยกลมกลืนเสียงสระระหว่างคำ มีวิธีการสนธิ ๓ ประเภท คือ สระสนธิ พยัญชนะสนธิ และนฤคหิตสนธิ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการสร้างคำศัพท์

ลินดา วิชาดากุล (๒๕๒๘: ๕๐) ศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๔ จนถึงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เฉพาะที่เป็นภาษาร้อยแก้ว ประเภทจดหมายเหตุ สารคดี บทความและข่าว พบว่าการใช้คำส่วนใหญ่เหมือนปัจจุบัน ความแตกต่างในด้านรูปคำและเรียงลำดับคำมีปรากฏอยู่บ้างเป็นส่วนน้อยเท่านั้น รูปคำที่แตกต่างนั้นมักจะพบในการสร้างคำซ้อน ส่วนคำผสานและคำประสมในปัจจุบันยังคงมีรูปเหมือนสมัยก่อน สำหรับเรื่องคำซ้ำนั้น มีความแตกต่างกันในเรื่องโครงสร้างของคำที่มีมักซ้ำคำเดิมโดยใช้เครื่องหมายไม้ยมกในเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้านความหมายทั้งคำผสาน คำประสม คำซ้อนและคำซ้ำไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่ยังคงมีความหมายคล้ายกับคำที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิตยา นิราศรพ (๒๕๒๐: ๗๐) ศึกษาเรื่องคำยืมภาษาอังกฤษในภาษาไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๓) โดยพิจารณาการใช้ภาษาอังกฤษในรูปของคำยืมสมัยรัชกาลที่ ๕ จากราชกิจจานุเบกษา จำนวน ๓๓ เล่ม ซึ่งสามารถจำแนกคำยืมได้ ๑๐ ประเภท ตามวงการและลักษณะการใช้ คือ ๑) ชื่อเฉพาะ คน ประเทศ เมือง มหาสมุทร ภูเขา ๒) เวลา มาตราต่าง ๆ ๓) วงการปกครอง ๔) วงการตำรวจ ทหาร ๕) วงการเงิน การธนาคาร ๖) วงการคมนาคม ๗) วงการศึกษา ศาสนา การศาล ๘) วงการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ๙) เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และ ๑๐) ศัพท์เบ็ดเตล็ด คำยืมนี้เป็นคำยืมที่อ้างถึงสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งลักษณะของคำยืมปรากฏ ๒ ลักษณะ คือ คำทับศัพท์บัญญัติ ลักษณะคำยืมที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยในยุคนั้น นั่นคือทำให้วงศัพท์ภาษาไทยขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและนำไปสู่การบัญญัติศัพท์ในสังคมไทยเป็นครั้งแรกด้วย

เสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

การสร้างคำ

ในด้านการสร้างคำ ผู้วิจัยได้ศึกษาคำศัพท์เกษตร จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕-พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยวิเคราะห์การสร้างคำ ๕ ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. คำประสม
๒. คำซ้อน
๓. คำซ้ำ
๔. คำสมาส
๕. คำสนธิ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การสร้างคำศัพท์เกษตรตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนี้

คำประสม

คำประสมเกิดจากการสร้างคำขึ้นใช้ในการภาษาไทยอีกวิธีหนึ่ง โดยนำ คำนาม คำกริยา คำบุพบท เป็นต้น หรือหน่วยคำอิสระ ๒ หน่วยขึ้นไปมาประสมกัน และเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ ๑ หน่วย ความหมายหรือเกิดสิ่งใหม่อีก ๑ ชนิด โดยอาจมีเค้าความหมายเดิมอยู่มากหรือน้อยก็ได้

๑. นาม + นาม ⇨ นาม
๒. นาม + กริยา ⇨ นาม
๓. กริยา + นาม ⇨ กริยา
๔. กริยา + กริยา ⇨ กริยา
๕. นาม + วิเศษณ์ ⇨ วิเศษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๖. วิเศษณ์ + นาม ⇨ วิเศษณ์
๗. นาม + นาม + นาม ⇨ นาม
๘. นาม + กริยา + นาม ⇨ กริยา
๙. นาม + นาม + วิเศษณ์ ⇨ นาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การใช้คำประสมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้ รายละเอียดเรื่องคำศัพท์ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญและเกี่ยวกับเรื่องข้าว

๑. นาม + นาม ⇨ นาม

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า พระโค

...พระยาสุรศักดิ์มนตรีออกจากโรงพิธีพร้อมด้วยราชบัณฑิตย์และพราหมณ์ จรดไถ ๆ ดะและไถแปรโดยยาวแลกว้างอย่างละ ๓ รอบแล้ว หว่านเข้าเปลือกลงพร้อมด้วยท่านเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเป็นนางเทพี ครั้นไถกลบเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานปลดพระโค ออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ หน้า ๖๙)

คำว่า พระโค มาจาก พระ + โค

พระ น. คำที่ใช้แทนชื่อเรียกภิกษุสงฆ์ เช่น วัดนี้มีพระกี่องค์ พระลงโบสถ์, พระพุทธรูป เช่น ชักพระไหว้พระในโบสถ์, พระพุทธเจ้า หรือเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า เช่น เมืองพระ คำพระ พระมาตรัส, ชื่อวันประชุมถือศีลฟังธรรมในพระพุทธศาสนา เดือนหนึ่งมี ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ ถ้าเป็นเดือนขาดก็แรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่าวันพระ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๖๒)

โค ๑ น. วัว (มักใช้เป็นทางการ) เช่น สั่งซื้อแม่โคพันธุ์ใหม่จากต่างประเทศ (ป., ส.)
๒ น. พระอาทิตย์ เช่น โคจร = ทางเดินของพระอาทิตย์ โควิถี = ทางสำหรับโคจรของพระอาทิตย์ (ป., ส.)
๓ น. ชื่อขนมชนิดหนึ่ง คล้ายขนมต้มขาว มีไส้อย่างหน้ากระฉีด ราดหัวกะทิขลุกขลิก เรียกว่า ขนมโค

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่าพระโค เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + นาม คือ พระ + โค ในบริบทนี้ มีความหมายตรงตามคำศัพท์ หมายถึง พระโคในพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๔๘: ๒๔) ได้เสนอประวัติพระโคแรกนา ดังนี้

พระโค ในทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง เทวดาผู้ทำหน้าที่เป็นพาหนะของพระอิศวร เปรียบได้กับการใช้แรงงานและความเข้มแข็ง และหมายถึงสัตว์เลี้ยงที่พระกฤษณะ และพระพลเทพดูแล ซึ่งเปรียบกับความอุดมสมบูรณ์ดังนี้ ในการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญจึงได้กำหนดให้มีพระโคเพศผู้เข้าร่วมพิธีเสมอมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๑ เพื่อเป็นตัวแทนของความเข้มแข็งและความอุดมสมบูรณ์

ในการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญในปัจจุบัน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานคัดเลือกพระโค เพื่อใช้ในการประกอบพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญโดยศูนย์วิจัยการผสมเทียมและเทคโนโลยีชีวภาพราชบุรี สำนักเทคโนโลยีชีวภาพการผลิตปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ ได้ดำเนินการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม กล่าวคือ จะต้องเป็นโคที่มีลักษณะดี รูปร่างดีสมบูรณ์ มีความสูงไม่น้อยกว่า ๑๕๐ เซนติเมนคร ความยาวของลำตัวไม่น้อยกว่า ๑๒๐เซนติเมตร ความสมบูรณ์รอบอกไม่น้อยกว่า ๑๘๐เซนติเมตร โคทั้งคู่จะต้องมีสีเดียวกัน ผิวสวย ขนเป็นมัน กริยามารยาทเรียบร้อย ฝึกง่าย สอนง่าย ไม่ดุร้าย เขามีลักษณะโค้งสวยงามเท่ากัน ตาแจ่มใส หูไม่มีตำหนิ หางยาวสวยงาม มีขวัญหน้าขวัญทัดดอกไม้ซ้ายขวา และขวัญหลังถูกต้องตามลักษณะที่ดี กีบเท้าแข็งแรง ถ้ามองดูด้านข้างของลำตัวจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า น้ำสังข์

...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำสังข์ ทรงเจิมแก่เจ้าพระยาแรกนากับนางเทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ หน้า ๔๒๖)

คำว่า น้ำสังข์ ⇨ น้ำ + สังข์

น้ำ น. สารประกอบซึ่งมีองค์ประกอบเป็นธาตุไฮโดรเจน และออกซิเจน ในอัตราส่วน ๑:๘ โดยน้ำหนัก เมื่อบริสุทธิ์มีลักษณะเป็นของเหลวใส ไม่มีสี กลิ่น รส มีประโยชน์มาก เช่น ใช้ดื่ม ชำระล้างสิ่งสกปรกโบราณคือว่า เป็น ธาตุ ๑ ในธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม, ใช้เรียกสิ่งอื่นที่มีลักษณะเป็นน้ำหรือเหลว เหมือนน้ำ เช่น น้ำตก น้ำปลา น้ำพริก น้ำส้ม; (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๗๙)

สังข์, สังข์ น. ชื่อหอยทะเลกาบเดี่ยวหลายชนิดในหลายองค์ เช่น สังข์รดน้ำ (Terbinella pyrum) เปลือกสีขาว รูปทรงงดงาม ใช้สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ หรือน้ำเทพมนต์, ลักษณะนาม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วา ขอน เช่น สังข์ ๒ ขอน (ป.; ส. ศงฺข) สังขกร (สังขะกอน) น. ผู้มีสังข์อยู่ในมือ คือ พระนารายณ์. (ป.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๑๕๘)

น้ำสังข์ น. น้ำพระพุทธมนต์ที่หลั่งจากสังข์ในงานพิธีมงคล เช่น งานแต่งงาน

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า ข้าวเปลือก

“ข้าว” หมายความว่า ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวสาร และรวมตลอดถึงปลายข้าว

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ หน้า ๙๙)

คำว่า ข้าวเปลือก มาจาก ข้าว + เปลือก

ข้าว น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิด หลายสกุลในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชนิด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๔)

เปลือก น. ส่วนที่หุ้มนอกรอบสิ่งต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ผลไม้ หรือสัตว์บางอย่าง หอย หรือฟองสัตว์ เป็นต้น, (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๗๑)

คำว่า ข้าวเปลือก ๑ น. เมล็ดข้าวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๖)

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า ข้าวกล้อง

...ห้ามขนย้ายข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวกล้อง รวมทั้ง ข้าวจ้าวและข้าวเหนียว ออกนอกเขตจังหวัด...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๘ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๔ หน้า ๓๙๑๓)

คำว่า “ข้าวกล้อง มาจาก ข้าว + กล้อง

คำว่า ข้าว เป็นคำนาม ความหมายดังตัวอย่างที่ ๓

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้อง น. วัตถุลักษณะยาวกลวงตลอด, เรียกของใช้บางอย่างที่มีลักษณะเช่นนั้น เช่น กล้องเป่า แล่น กล้องส่อง , เครื่องที่มีรูปร่างต่าง ๆ ประกอบด้วย เลนส์ สำหรับถ่ายภาพ หรือขยายภาพ เช่น กล้องถ่ายรูป กล้องจุลทรรศน์ (ถิ่น-ปักษ์ใต้) หลอด เช่น กล้องเกียง ว่า หลอดตะเกียง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๖)

คำว่า ข้าวกล้อง หมายถึง ข้าวที่ขัดสีแล้วยังมีข้าวเปลือกปนอยู่เพื่อเอาไปซ้อมให้ขาว (อรอนงค์ นัยวิกุล, ๒๕๔๗: ๒๕)

ตัวอย่างที่ ๕

คำว่า ข้าวสาร

...ประเภทสิ่งของที่ควบคุมตามประกาศนี้ ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวสาร ข้าวข้าว ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๑ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ หน้า ๒๘๔๑)

คำว่า ข้าวสาร มาจาก ข้าว + สาร

คำว่า ข้าว เป็นคำนาม อธิบายแล้วในตัวอย่างที่ ๓

สาร ๑. น. แก่น, เนื้อแท้, มักใช้เข้าคู่กับคำ แก่น เป็น แก่นสาร, ข้อความ, ถ้อยคำ, เรื่องราว, เช่น กล่าวสาร สือสาร, หนังสือ เช่น นิตยสาร วารสาร, จดหมาย เช่น เขียนสาร สารของนายกรัฐมนตรีถึงเยาวชน (ป., ส.)

๒. น. สิ่งที่มีองค์ประกอบเป็นอย่างเดียวกัน มีสมบัติเฉพาะของตนเอง และไม่สามารถใช้วิธีกลใด ๆ มาแบ่งแยกให้เป็นส่วนอื่น

๓. น. ช้างใหญ่ ใช้ว่า ช้างสาร

๔. น. ข้าวที่สีหรือตำเอาเปลือกออกแล้ว เรียกว่า ข้าวสาร ข้าวสาร หมายถึง ข้าวเปลือกที่สีซ้อมจนเหลือแต่เมล็ดข้าวดีแล้ว (อรอนงค์ นัยวิกุล, ๒๕๔๗: ๒๕)

พอจะสรุปเป็นตัวอย่างได้ว่า คำประสมที่เกิดจาก นาม + นาม → นามมีหลายคำ ดังเช่น คำว่า พระโค น้ำสังข์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. นาม + กริยา ⇨ นาม

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า หญ้าแพรก

...พระโครับพระราชทาน สุรา หญ้าแพรก ตามวิธีทีชุมนุม พราหมณ์ โหรราชบัณฑิต ทำนายว่า น้ำในปีพุทธศักราช ๒๔๕๗...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ หน้า ๒๗๙)

หญ้า ๑. น. ชื่อเรียกไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae เช่น หญ้าคา (Imperata cylindrical Beauv) หญ้าตีนกา (Bleusine indiea Gaectj.) หญ้าแพรก (Cynodon dactylen Pers), ใช้อนุโลมเรียกพรรณไม้บางชนิดที่มิได้อยู่ในวงศ์ Gramineae เช่น หญ้าเกล็ดหอย หญ้างวงช้าง

๒. (ถิ่น-ปักษ์ใต้) น. ปลาขี้ยอก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๓๗)

แพรก ก. แตกออก, แยก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๐๔)

หญ้าแพรก เป็นคำประสมที่เกิดจาก คำนาม + คำกริยา หมายถึง ชื่อหญ้าชนิด Cynodon Dactylon (L.) Pers. ในวงศ์ Gramineae ใช้ในพิธีไหว้ครู และใช้ทำยาได้, (สำ) สามัญชน ในความว่า ช้างสารชนกัน หญ้าแพรกก็แหลกลาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๔๐)

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า ไถกลบ

...พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์และพราหมณ์เจิมโคแลไถแล้ว จรดไถ ๆ ดะ และไถแปรครบ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกพร้อมด้วยเถ้าแก่ทั้งสิ้น ซึ่งสมมติว่าเป็นนางเทพีนั้น ครั้นไถกลบเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ หน้า ๕๖)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ไถกลบ มาจาก ไถ + กลบ

ไถ ๑ น. เครื่องมือทำไร่ทำนาชนิดหนึ่ง ประกอบด้วย คันชัก หางยาม ผาล หัวหมู่ ใช้ควายหรือวัวเป็นต้น ลากไป เพื่อกลับดิน, คันไถ ก็ว่า ก. เอาไถเทียมควายหรือวัวเป็นต้นลากไปเพื่อกลับดิน, เคลื่อนไปไถลไป เช่น นั่งไม้ลื่น ไถลงาม, (ปาก) ขอร้องแกมบังคับ, รีดไถ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖; ๔๙๘)

กลบ ก. กริยาที่เอาสิ่งซึ่งเป็นผงโรยทับข้างบนเพื่อปิดบัง, เอาดินหรือสิ่งอื่น ๆ ใส่ลงไปในที่เป็นหลุมเป็นบ่อ หรือเป็นแอ่งเพื่อให้เต็มหรือไม่ให้เห็นร่องรอย, โดยปริยาย หมายความว่า ปิดบัง เช่น กลบความ, ใช้เนื้อทอดแทน, เช่น กลบความ ใช้เนื้อ, ทดแทน, เช่น ให้เอาสินไหมมากลบทรัพย์นั้นเสีย (กฎ-ราชบุรี), กลบลบ ก็ว่า เช่น หักกลบลบหนี้ กลบเกลี่ย ก. ปิดให้เรียบสนิท, กลบเกลื่อน ก. ทำให้เรื่องเลือนหายไป กลบบัตรสุมเพลง น. ชื่อพิธีพราหมณ์อย่างหนึ่งทำยาแก้เสนียด

ไถกลบ เป็นคำประสมที่เกิดจากคำนาม (ไถ) + คำกริยา (กลบ) ไถกลบ หมายถึง ไถให้ดินปิดทับเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หว่านลงไปเพื่อไถแปรเสร็จแล้ว (ใช้แก่การทำนาหว่าน) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๘)

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่าน้ำฝน

...เมืองสิงหบุรีฝนตก ๑ ครั้ง รองน้ำฝนได้ ๗ ทศางค์ น้ำท่ายังขึ้นไม่ถึง แม่น้ำน้อยเมืองสิงห์บุรี เทียบตรงเดือนกับ ศก ๑๑๓ น้ำฝนศกนี้ น้อยกว่าศกก่อน ๑๘ เซนต์ ๗ ทศางค์...

(ราชกิจจานุเบกษา เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๘ หน้า ๑๐๓)

น้ำ น. สารประกอบซึ่งมีองค์ประกอบเป็นธาตุไฮโดรเจนและออกซิเจนในอัตราส่วน ๑:๘ โดยน้ำหนัก เมื่อบริสุทธิ์มีลักษณะเป็นของเหลว ใส ไม่มีกลิ่น รส มีประโยชน์มาก เช่น ใช้ดื่ม ชำระล้างสิ่งสกปรก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๗๙)

ฝน ก. ถู เช่น ฝนยา, สับ เช่น ฝนมีด, ฝนทั่งให้เป็นเข็ม (สำ) ก. เพียงพยายามสุดความสามารถจนกว่าจะสำเร็จผล

คำว่า น้ำฝนเกิดจากการประสมระหว่าง นาม + กริยา คือ น้ำ + ฝน ในบริบทนี้มีความหมายตามบริบท หมายถึง น้ำที่ตกลงมาจากฟ้าที่สามารถรองไว้ได้ และมีการตวงวัดแลลบโบรณว่าได้ ๗ ทศางค์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า กระบือล้ม

...จำนวนสัตว์ที่ป่วยเปนโรคล้ม, โคล้ม กระบือล้ม, ม้าล้ม, ช้างล้ม, รวมสัตว์ล้มจำนวนมาก...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๔ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ หน้า ๓๖)

กระบือ น. ควาย (มักใช้เป็นทางการ) เช่น รูปพรรณโค กระบือ (ข. กรบี มลายู เกรเบา) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๗)

ล้ม ก. กิริยาที่ตั้งอยู่แล้วเอนลงหรือทอดลงถึงพื้นหรือทลายลง เช่น ต้นไม้ล้ม ล้มตัวลงนอน ตึกล้ม, ทำให้มีอาการ เช่นนั้น เช่น ล้มจอมปลวก ถูกผลักล้มลง, ตั้งอยู่ไม่ได้ เช่น กิจการล้ม ธนาคารล้ม, ฆ่า เช่น ล้มวัว, ล้มควาย, ตาย เช่น ช้างล้ม (ราชบัณฑิยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๗)

คำว่า กระบือล้ม เกิดจาการประสมระหว่าง นาม ๙ กริยา คือ กระบือ + ล้ม ในบริบทนี้มีความหมายถึง กระบือหรือควาย จำนวนมาก ตาย เนื่องมาจากการเจ็บป่วยเป็นโรค ซึ่งมีสัตว์หลายชนิด

สรุปได้ว่า คำประสมที่เกิดจาก นาม + กริยา → นาม มีหลายคำ ดังเช่น คำว่า หญ้าแพรก ไถกลบ น้ำฝน กระบือล้ม เป็นต้น

๓. กริยา + นาม ⇨ กริยา

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า เป่าสังข์

...พราหมณ์ เชิญพระครอบไสยสาตรพานพระโค และเป่าสังข์ นำหน้าไปยังที่แรกนาขวัญ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ หน้า ๘๒)

เป่า ก. พ่นลมออกมาทางปาก, อาการที่ลมพุ่งเข้ามาหรือออกไปเช่นนั้น ตรงหน้าต่างลมเป่าดี,

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สังข์ น. ชื่อหอยทะเลกาบเดี่ยวหลายชนิดในหลายวงศ์ เช่น สังข์รดน้ำ (Turbinella pyrum) เปลือกสีขาว รูปทรงงดงาม ใช้สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธมนตร์, สังข์แตร (Clraloniatritonis) เปลือกมีลาย ใช้เป่าในงานพิธีของชาวแถบมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้,

คำว่า เป่าสังข์ เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + นาม คือ เป่า + สังข์ ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามคำศัพท์ หมายถึง การป่าสังข์ในพิธีพราหมณ์

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า จูงโค

...ขุนอุศุภราชจูงโค เข้าเทียมไถ เจ้าพระยายมราชเดินไปเจิมโค เจิมไถแล้วจรดไถไถดะ ๓ รอบ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ หน้า ๒๗๙)

จูง ก. พาไปด้วยอาการคล้ายดึงหรือฉุด เช่น จูงควาย จูงเด็ก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๒๐)

โค น. วัว (มักใช้เป็นทางการ) (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗: ๒๖๘)

คำว่า จูงโค เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + นาม คือ จูง + โค ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามตัวคำศัพท์ หมายถึง การจูงวัวมาเทียมไถในพิธีแรกนาขวัญ

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า จรดไถ

...พระยาสุรศักดิ์มนตรีออกจากโรงพิธี พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์ แลพราหมณ์ จรดไถ ๆ ดะแลไถแปร โดยยาวแลกว้าง อย่างละ ๓ รอบ แล้ว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ หน้า ๖๙)

จรด (โบ, แบบ) ก. จด, ถึง, จ่อให้ถึง, จรดพระนังคัล ก. จดไถลงดินเพื่อไถนาในพระราชพิธีจรดพระนังคับแรกนาขวัญ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๘๙)

ไถ น. เครื่องมือทำไร่ทำนาชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยกันชัก หางยาม ผาล หัวหมูใช้ควายหรือวัว เป็นตัวลากไปเพื่อกลับดิน, คันไถ ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า จรดไถ เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + นาม คือ จรด + ไถ ในบริบทนี้มีความหมายตามบริษัท ตรงตัว หมายถึง การจดไถลงดิน เพื่อแรกนาขวัญสมัยรัชกาลที่ ๕

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า กินถั่ว

...พระโคดื่มน้ำและเล่า แลกินเข้า กินถั่วแล้ว จึงเดินกระบวนแห่กลับที่พักตามเดิม...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๖ หน้า ๘๒)

กิน ก. เคี้ยว เช่น กินหมาก, เคี้ยวกลืน เช่น กินข้าว,ดื่ม เช่น กินน้ำ, ทำให้ล่วงลำคอลงไปสู่กระเพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๖)

ถั่ว น. ชื่อไม้เถาหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ leguminosae ใช้ผักหรือเมล็ดเป็นอาหาร เช่น ถั่วเขียว (vigna radiate (L.) R. Wilezek) (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖: ๔๙๐)

คำว่า กินถั่ว เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + นาม คือ กิน + ถั่ว ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามบริบท หมายถึง พระโคกินถั่วในการเสี่ยงทายแรกนาขวัญ

พอจะสรุปได้ว่า คำประสมที่เกิดจาก กริยา + นาม + กริยา มีคำเป็นตัวอย่างแช่น เป่าสังข์ จูงโค จรดไถ กินถั่ว เป็นต้น

๔. กริยา + กริยา → กริยา

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า ออกกิน

...พระยาสุรศักดิ์มนตรีออกจากโรงพิธี พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์แลพราหมณ์จรดไถ ๆ ดะ* แลไถแปร โดยยาวแลกว้าง อย่างละ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกลงพร้อมด้วยท่านเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเปนนางเทพีนั้น ครั้นไถกลบเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ หน้า ๖๙)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ออก ก. อาการที่เคลื่อนไปข้างหน้าหรือพ้นจากที่ปิดบัง เช่น เลือดออก แดดออก เคลื่อนจากที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๔๒)

กิน ก. เคี้ยว เช่น กินหมาก, เคี้ยวกลืน เช่น กินข้าว ดื่ม เช่น กินน้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๖)

คำว่า ออกกิน เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + กริยา → กริยา มีความหมายตรงตามตัว หมายความว่า พระโคได้เคลื่อนที่มาออกเพื่อกินของเลี้ยงเสี่ยงทาย

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า ไถแปร

> ...พนักงานโคบาลจูงโคเข้าเทียมไถ เจ้าพระยายมราชเจิมโค เจิมไถ แล้วจรดไถไถดะ* ๓ รอบ ไถแปร ๓ รอบ นางเทพีทั้ง ๔ นำธัญพืชมาให้เจ้าพระยายมราชหว่านพร้อมด้วยนางเทพีทั้ง ๔ แลไถกลบอีก ๓ รอบ...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๔ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ หน้า ๔๖๙)

ไถ ก. เอาไถเทียมควายหรือวัว เป็นต้น ลากไปเพื่อกลับดิน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๙๘)

แปร ก. เปลี่ยนกลายไปจากลักษณะหรือภาวะเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๑๗)

คำว่า ไถแปร เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + กริยา → กริยา ตามบริบทนี้มีความหมายตรงตามตัว หมายความว่า ไถแปร หมายความว่า ไถขวางรอยที่ไถจากครั้งแรก

---

* ต้นฉบับในราชกิจจานุเบกษาเป็นแบบนี้ พ.ศ. ๒๔๓๗ สมัย ร.๕ พ.ศ. ๒๔๖๑ สมัย ร.๖

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า ค้าขาย

...รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการขอประกาศว่า จะยอมรับจดทะเบียนสหกรณ์ชนิดซึ่งเฉลี่ยกำไรได้แต่ในหมู่สมาชิกตามส่วนราคาแห่งการกู้ยืม และค้าขาย ซึ่งสมาชิกนั้น ๆ ได้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๗ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ หน้า ๑๔๐๖)

ค้า ก. ซื้อขายสินค้าหรือบริการ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๔๓)

ขาย ก. เอาของแลกเงินตรา, โอนกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินให้แก่กันโดยตกลงกันว่าผู้รับโอนจะใช้ราคาแห่งทรัพย์สินนั้น มีหลายลักษณะ คือ ชำระเงินให้ขณะที่ซื้อขายกัน เรียกว่า ขายเงินสด, ขายโดยยอมเก็บเงินอันเป็นราคาของในวันหลัง เรียกว่า ขายเชื่อ, (เลิก) เอาเงินเขามาโดยยอมตนเข้ารับใช้การงานของเจ้าหนี้ เรียกว่า ขายตัวลงเป็นทาส (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๓)

คำว่า ค้าขาย เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + กริยา → กริยา ตามบริบทนี้ ค้าขาย มีความหมายตรงตามตัว หมายถึง ทำมาหากินในทางซื้อขาย

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า เพาะปลูก

...บัดนี้ ได้พิจารณาเห็นว่ายังมีหนี้ค่าพันธุ์ข้าวปลูก ซึ่งรัฐบาลจ่ายช่วยเหลือให้ชาวนายืมไปทำการเพาะปลูกอีกประมาณ ๑๗ ล้าน ๕ แสนบาท...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ หน้า ๑๓๐๑)

เพาะ ก. ทำให้งอก, ทำให้เกิด เช่น เพาะถั่วงอก, โดยปริยาย หมยถึง อาการที่คล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น เพาะนิสัย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๐๑)

ปลูก ก. เอาต้นไม้หรือเมล็ด หน่อ หัว เป็นต้น ใส่ลงในดินหรือสิ่งอื่นเพื่อให้งอก หรือให้เจริญ เติบโต, ทำให้เจริญเติบโต, ทำให้งอกงาม เช่น ปลูกไมตรี; เอาสิ่งต่าง ๆ มาปรุงกันเข้าเพื่อทำเป็นที่อยู่หรือที่พักอาศัยโดยวิธีฝังเสาลงในดิน เช่น ปลูกบ้าน ปลูกเรือน, ปลูกสร้างก็ว่า, โดยปริยายหมายถึง การกระทำที่คล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น ปลูกพลับพลายก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๑๓)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า เพาะปลูก เกิดจากการประสมระหว่าง กริยา + กริยา → กริยา ตามบริบทนี้ มีความหมายตรงตามตัว หมายความว่า กรรมวิธีในการปลูกและเลี้ยงดูต้นไม้ตั้งแต่เพาะเมล็ดหรือนำต้นที่โตแล้วหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของต้น เช่น หัว กิ่ง ใบ ไปปลูก แล้วบำรุงให้เจริญเติบโต

๕. นาม + วิเศษณ์ → วิเศษณ์

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า เข้าหนัก

...กระทรวงเกษตราธิการเห็นว่าในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้น มีราษฎรชาวนามาประชุมกันมากมาย และเก็บเมล็ดเข้าที่ได้หว่านในพระราชพิธี... เข้าแรกนาขวัญนี้ มี ๓ อย่าง คือ เข้าหนัก เข้ากลาง และเข้าเบา...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๖: ๓๖๓)

เข้า น. (โบ) ข้าว, ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๐๒)

หนัก ว. มีน้ำหนัก, ตรงข้ามกับเบา, แรง ฝนตกหนัก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๗)

คำว่า เข้าหนัก เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + วิเศษณ์ → วิเศษณ์ คือ เข้า + หนัก ความหมายตรงตามบริบทนี้ เข้าหนัก ไม่ได้มีความหมายตรงตัว แต่หมายถึง พันธุ์เข้าหนัก ปัจจุบันเรียกว่า ข้าวหนัก หมายถึง กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ได้ผลช้ากว่ากลุ่มพันธุ์ข้าวอื่น ออกรวงประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม เช่น พันธุ์ข้าวขาวตาแห้ง ๑๗ พันธุ์ข้าวพวงนาก ๑๖ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๗)

คำว่า เข้ากลาง

เข้า น. (โบ) ข้าว, ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๐๒)

กลาง ว. ไม่เก่าไม่ใหม่ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๙)

คำว่า เข้ากลาง เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + วิเศษณ์ คือ เข้า+กลาง ความหมายตามบริบทนี้ ไม่มีความหมายตรงตัวตามบริบท แต่ข้าวกลาง หมายถึง กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ออกรวงหลังข้าวเบา คือ ในช่วงกลางเดือนตุลาคมถึงปลายเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงปลายเดือนพฤศจิกายน เช่น พันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ ๑๐๕ พันธุ์ข้าว กข. ๖

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า เข้าเบา

ข้าว น. (โบ) ข้าว, ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๐๒)

เบา ว. มีน้ำหนักน้อย, ตรงข้ามกับหนัก, ย่อมเยา เช่น เบาราคา, ค่อย, ค่อย ๆ เช่น เสียงเบา เดินเบา ๆ, ทุเลา เช่น ไข้เบาลง, ชะลอกำลังเร็วให้ช้าลง เช่น เบารถ เบาฝีจักร; ที่ให้ผลเร็ว เช่น ข้าวเบา

คำว่า เข้าเบา เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + วิเศษณ์ คือ เข้า + เบา ความหมายตามบริบทนี้ ไม่มีความหมายตรงตามตัวตามบริบท แต่ เข้าเบา หมายถึง ข้าวที่ออกรวงเร็ว เป็นข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ในระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน บางทีเรียกข้าวสามเดือน (ภาษาพายัพ เรียกว่า ข้าดอ) (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๑: ๗๒)

ส่วนราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๘๕) อธิบายไว้ว่า เข้าเบา หมายถึง กลุ่มพันธุ์ข้าวที่ได้ผลเร็วกว่ากลุ่มพันธุ์ข้าวอื่นออกรวงในช่วงปลายเดือนกันยายนถึงกลางเดือนตุลาคม และเก็บเกี่ยวได้ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน เช่น พันธุ์ข้าวเหนียวหางยี ๗๑ พันธุ์ข้าวน้ำสะกุย ๑๙,พายัพและอีสานว่า ข้าวดอ

๖. วิเศษณ์ + นาม → วิเศษณ์

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่าแรกนา

...อธิบดีกรมการข้าวยาตราพร้อมด้วยเทพีออกจากโรงพิธีพราหมณ์ มีราชบัณฑิตและพราหมณ์นำไปสู่ที่แรกนา เจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอก อธิบดีกรมการข้าวเจิมโคและไถแล้วจึงไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญพืช...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๗ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓ หน้า ๑๕)

แรก ว. ก่อนเพื่อน, ก่อนผู้อื่น หรือสิ่งอื่นทั้งหมด เช่น ครั้งแรกในประวัติศาสตร์มาถึงเป็นคนแรก ลูกคนแรก วันแรกของเดือน เริ่ม เช่น แรกนา คือ เริ่มลงมือทำนา (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๖: ๙๗๗)

นา. น. พื้นที่ราบทำเป็นคันกั้นน้ำเป็นแปลง ๆ สำหรับปลูกข้าว เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๗๗)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า แรกนา เกิดจากการประสมระหว่าง วิเศษณ์ + นาม คือ แรก + นา ความหมายมีความหมายตรงตามบริบท หมายถึง เริ่มลงมือทำนาเป็นครั้งแรก ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แต่โดยทั่วไปมักเรียกว่า พระราชพิธีแรกนาหรือพระราชพิธีแรกนาขวัญ

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า พานพระโค

...พราหมณ์เชิญพระครอบไสยสารทแลพานพระโค นำน่าพนักงานโคบาลจูงโคเข้าเทียมไถ เจ้าพระยายมราชเจิมโค เจิมไถ แล้วจรดไถดะ ๓ รอบ ไถแปร ๓ รอบ นางเทพีทั้ง ๔ นำธัญพืชมาให้เจ้าพระยายมราชหว่าน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๕ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ หน้า ๑๙๒)

พาน เป็นได้ทั้ง คำนาม คำวิเศษณ์ คำกริยา ว. ทำท่าว่า เช่น พานจะเป็นลม พานจะตาย พานจะโกรธ, พี่ก็พานแก่ชราหูตามัว (สังข์ทอง) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๘๓)

พระโค น. วัวที่ใช้ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

คำว่า พานพระโค เกิดจากการประสมระหว่างวิเศษณ์ + นาม คือ พาน + พระโค ในบริบทนี้ คำว่าพานพระโคมีความหมายตามบริบท หมายความว่า ทำท่าว่า นำหน้าพระโคในพระราชพิธีพืชมงคล

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า รี ๓ รอบ

...อธิบดีกรมการข้าวยาตรา พร้อมด้วยเทพีออกจากโรงพิธีพราหมณ์ มีราชบัณฑิตและพราหมณ์นำไปสู่ที่แรกนาขวัญ เจ้าพนักงานจูงโคเทียมแอก อธิบดีกรมการข้าวเจิมโคและไถ แล้วจึงไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยขวาง ๓ รอบ หว่านธัญพืช...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ หน้า ๑๒๗๖)

รี ว. เรียว, ถ้ากลมเรียวอย่างรูปไข่ เรียกว่า กลมรี, ถ้ายาวเรียว และมีหัวท้ายอย่างเมล็ดข้าวสาร เรียกว่า ยาวรี ไม่กลม เช่น วงรี, ยาว เช่น หันรีหันขวาง หอรีหอขวาง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๕๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รอบ น. การบรรจบถึงกัน, การเวียนไป การบรรจบถึงกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๓๐)

๓ รอบ น. การบรรจบกันถึง ตรอบ

คำว่า รี ๓ รอบ เกิดจากการประสมระหว่าง วิเศษณ์ + นาม คือ รี + ๓ รอบ ความหมายของรี ๓ รอบ มีความหมายตามบริบทนี้ การไถเป็นรูปวงกลมรีในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

๗. นาม + นาม + นาม → นาม

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า ข้าวเปลือกเจ้า

...ตามที่สภาบริหารคณะปฏิวัติได้มีมติแต่งตั้งให้นายบุญมา วงศ์สวรรค์ ปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานกรรมการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร...ให้แจ้งปริมาณและสถานที่เก็บข้าวเปลือกเจ้า ข้าวสารเจ้า รำ ปลายข้าว และรำข้าวทุกชนิด...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๐ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ หน้า ๓๙๒๒)

คำว่า ข้าวเปลือกจ้าว เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + นาม + นาม คือ ข้าว + เปลือก + เจ้า ความหมายตามบริบทนี้ มิได้มีความหมายตรงตามตัว แต่หมายถึง ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae ดดยเฉพาะชนิด Oryza Satva L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธุ์

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “ข้าวสารจ้าว”

...ห้ามมิให้ผู้ใดยักย้าย ข้าวสารจ้าว หรือข้าวสารเหนียว ออกจากสถานที่เก็บเกินกว่าชนิดละ ๙๐๐ กิโลกรัม...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๔ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ หน้า ๒๒๒๘)

ข้าว น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิด หลายสกุลในวงศ์ Gra mineae โดยเฉพาะชนิด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลัก มีหลายพันธ์ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๗๘)

สาร น. แก่น, เนื้อแท้, มักใช้เข้าคู่กับแก่น เป็นแก่นสาร (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖: ๑๑๓๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จ้าว (โบ) น. เจ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๐๗)

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า เข้าปิ่นแก้ว

...กระทรวงเกษตราธิการ เห็นว่าในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้น มีราษฎรชาวนามาประชุมกันมากมาย และเก็บเมล็ดเข้าที่ได้หว่านในพระราชพิธี...เหตุนี้จึงได้ส่งเจ้าพนักงานออกไปตรวจเลือกคัดซื้อพันธุ์เข้าปลูกที่มีลักษณะและมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเข้าปิ่นแก้ว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๕ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑)

เข้า น. ข้าว; ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๐๓)

ในที่นี้ขอแยก ปิ่น + แก้ว = ปิ่นแก้ว

ปิ่น น. เครื่องประดับสำหรับปักผมที่มุ่นเป็นจุก; จอมยอด เช่น ปิ่นพิภพ แก้ว น. หินแข็งใส แลลอดเข้าไปข้างในได้ ได้แก่ จำพวกเพชรพลอยของที่ทำเทียม ให้มีลักษณะเช่นนั้น, ของที่ได้จากการใช้ทรายขาวเป็นส่วนประกอบสำคัญ มาหลอมกับสารที่มีสมบัติ เป็นด่าง เช่น ออกไซด์ของโซเดียมออกไซด์ ของแคลเซียม แล้วมีลักษณะเช่นนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๕๒)

๘. นาม + กริยา + นาม → กริยา

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า ระหัดวิดน้ำ

...ให้รางวัลที่ ๒ เหรียญเงิน ๑เหรียญ ประกาศนียบัตร ๑ ฉบับ สำหรับนายทิม บ้านอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ อำเภอเมือง เมืองสมุทรปราการ ซึ่งคิดทำระหัดวิดน้ำ ใช้ด้วยแรงลม จนใช้ทำการได้เรียบร้อย...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ หน้า ๑๑๓๒)

ระหัด น. เครื่องวิดน้ำอย่างหนึ่งเป็นราง ใช้ถีบด้วยเท้าหรือฉุดด้วยเครื่องจักร เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๓๗)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิด ก. อาการที่ทำให้น้ำพร่องหรือหมดไปด้วยวิธีวัก สาด หรือด้วยเครื่องวิดมีระหัดเป็นต้น เช่น วิดน้ำออกจากเรือ วิดน้ำออกจากบ้าน, ถ้าใช้วิธีอย่างเดียวกันนั้นถ่ายเทน้ำจากที่หนึ่งเข้าสู่อีกที่หนึ่ง ใช้คำว่า วิดเข้า เช่น วิดน้ำเข้านา (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๐๗๕)

น้ำ น. สารประกอบซึ่งมีองค์ประกอบเป็นธาตุไฮโดรเจนและออกซิเจนในอัตราส่วน ๑:๘ โดยน้ำหนัก เมื่อบริสุทธิ์มีลักษณะเป็นของเหลวใส ไม่มีสี กลิ่น รส มีประโยชน์มาก เช่น ใช้ดื่ม ชำระล้างสิ่งสกปรก โบราณถือว่าเป็นธาตุ ๑ ในธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ, ใช้เรียกสิ่งอื่นที่มีลักษณะเป็นน้ำหรือเหลวเหมือนน้ำ เช่น น้ำตา น้ำปลา น้ำพริก น้ำส้ม; โดยปริยาย หมายถึง คุณสมบัติที่ถือว่าเป็นสาระของสิ่งที่กล่าวถึง เช่น น้ำคำ น้ำใจ น้ำพักน้ำแรง น้ำมือ; ความแวววาว (ใช้แก่รัตนชาติ); ลักษณะนามเรียกเรือที่ใช้มาแล้ว ๒ ปี ๓ ปี ว่า เรือ ๒ น้ำ เรือ ๓ น้ำ, และที่ใช้เกี่ยวกับน้ำ หมายความว่า ครั้ง เช่น ล้าง ๓ น้ำ ต้ม ๓ น้ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๘๐)

คำว่า ระหัดวิดน้ำ เกิดจากการประสมระหว่าง นาม + กริยา + นาม คือ ระหัด + วิด + น้ำ ความหมายตามบริบทนี้ มีความหมายตรงตัว หมายถึง เครื่องวิดน้ำอย่างหนึ่งเป็นราง ใช้ถีบด้วยเท้าหรือฉุดด้วยเครื่องจักร เป็นต้น

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “ข้าวหอมมะลิ”

...ข้าวหอมมะลิ หมายถึง ข้าวกล้อง และข้าวขาว ที่แปรรูปมาจากข้าวเปลือกจ้าว พันธุ์ข้าวหอมที่ผลิตในประเทศไทยที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับรอง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๕ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ หน้า ๑๖)

ข้าว น. ชื่อไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุลในวงศ์ Gramineae โดยเฉพาะชนิด Oryza Sativa L. เมล็ดเป็นอาหารหลักมีหลายพันธุ์ เช่น ข้าวเหนียว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๔)

หอม ก. เก็บ, จูบ, ได้รับกลิ่น, รวบรวม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๗๙)

มะลิ น. ชื่อไม้พุ่มชนิด Jasminum Sambae L. ในวงศ์ Oleaceae ดอกสีขาว กลิ่นหอมเย็น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๔๘)

คำว่า ข้าวหอมมะลิเกิดจากการประสมระหว่าง นาม + กริยา + นาม คือ ข้าว + หอม + มะลิ (คำว่า หอม เป็นได้ทั้งคำกริยา และคำนาม แต่ในที่นี้เรียกเฉพาะคำกริยา) ในบริบทนี้มีความหมายตามบริบทเป็นชื่อข้าวชนิดหนึ่งของไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๙. นาม + นาม + วิเศษณ์ ⟶ นาม

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า เข้าขาวพวง

...เข้าขาวพวงเปนข้าวหนัก หมายเลขที่ ๘๕ ของนายภู่ เพาะปลูกที่อำเภอดุสิต กรุงเทพฯ เป็นที่ ๓ ควรได้รับเงินตรม ๘ บาท เหรียญทองแดง เหรียญหนึ่ง กับหนังสือประกาศนียบัตรกำกับฉบับหนึ่ง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๔๗)

เข้า (โบ) น. ข้าว; ขวบปี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๐๓)

ขาว น. สีชนิดหนึ่งเหมือนสำลี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๔)

พวง ว. ลักษณะที่ยื่นพองออกมา เช่น แก้มเป็นพวง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๗๔)

คำว่า เข้าขาวพวง เกิดจากการประสมระหว่างนาม + นาม + วิเศษณ์ คือ เข้า + ขาว + พวง ความหมายตามบริบทนี้ มีความหมายเป็นวิสามานยนาม เป็นชื่อเฉพาะของข้าว

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “ขาวมะลิอ่อง”

...ให้รางวัลที่ ๒ เหรียญเงิน ๑ เหรียญ เงิน ๓ ตำลึง ประกาศนียบัตร ๑ ฉบับ สำหรับเข้าชื่อ ขาวมะลิอ่อง ชนิดเข้าเบา เพาะปลูกที่ตำบลคลองใหม่ ของนายไช กำนันบ้านอยู่ตำบลคลองใหม่ อำเภอเมือง นครไชยศรี...

ขาว น. สีชนิดหนึ่งเหมือนสำลี (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๔)

มะลิ น. ชื่อไม้พุ่มชนิด Jasminum Sambac (L.) Ait. ในวงศ์ Oleaceae ดอกสีขาว กลิ่นหอมเย็น, พันธุ์ดอกซ้อน เรียก มะลิซ้อน (เทียบ, ส. มลฺลิ) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๘๔๘)

อ่อง ว. ใช้เข้าคู่กับคำ เอี่ยม เป็น เอี่ยมอ่อง หมายความว่าใหม่, สดใส, ผุดผ่อง, เปล่งปลั่ง, ไม่หมองมัว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๔๓)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ขาวมะลิอ่อง เกิดจากการประสมระหว่างคำ นาม + นาม + วิเศษณ์ ตามบริบทนี้ มีความหมายเป็นชื่อเฉพาะวิสามานยนาม เป็นชื่อข้าวที่ได้รับรางวัลที่ ๒ ในการประกวดงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๓๐ สมัยรัชกาลที่ ๖

คำซ้อน

คำซ้อน เกิดจากการนำคำ ๒ คำมาซ้อนกัน คำที่นำมาซ้อนกันเพื่อให้เกิดเป็นคำซ้อนนั้น มักใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน โดยที่คำทั้งสองอาจมีที่ใช้ในภาษาถิ่นคนละถิ่น หรือใช้ต่างกาลเวลามาซ้อนกัน

ผู้วิจัยขอแบ่งเรื่องคำซ้อนตามเกณฑ์ โดยศึกษาภาษาไทยในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และภาษาไทยในการแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙, ร.ศ. ๑๓๐

๑. การซ้อนเพื่อความหมาย

๑.๑ ซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน
๑.๒ ซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน
๑.๓ ซ้อนคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน
๑.๔ ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม

๒. การซ้อนเพื่อเสียง

๒.๑ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงสระ

๒.๑.๑ การเล่นเสียงสระหลังกับสระหน้า
๒.๑.๒ การเล่นเสียงสระหน้ากับสระกลาง
๒.๑.๓ การเล่นเสียงสระหลังกับสระกลาง

๒.๒ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงพยัญชนะตัวสะกด

๒.๒.๑ พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรงกัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน

๒.๒.๒ พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรงกัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การซ้อนเพื่อความหมาย

๑.๑ ซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า นำหน้า

...ชีพ่อพราหมณ์สังข์นำหน้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีไถ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือก พร้อมด้วยเถ้าแก่ซึ่งสมมุติว่าเปนนางเทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ หน้า ๒๕)

นำ ก. ไปข้างหน้า เช่น นำขบวน นำเสด็จ ออกหน้า เช่น วิ่งนำ, เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือตาม เช่น นำสวด นำวิ่ง, พา เช่น นำเที่ยว นำไป (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๗๘)

หน้า ว. ตรงข้ามกับหลัง เช่น วันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า, อยู่ตรงข้ามกับข้างหลัง เรียกว่า ข้างหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๔๕)

คำว่า นำหน้า เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน นำหน้าในบริบทนี้ มีความหมายตรง หมายถึง ชีพ่อพราหมณ์ เป่าสังข์ นำหน้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า พร้อมด้วย

...ขุนอุศุราชจูงโคเข้าเทียมแอกแล้ว ไถดะไปโดยรี ๓ รอบ โดยแปรกว้าง ๓ รอบ แล้วหว่านเพาะเข้าเปลือกพร้อมด้วย ท่านเถ้าแก่เทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๘๒)

พร้อม ว. คำแสดงกิริยาร่วมกัน เช่น ร้องเพลงพร้อมกัน ปรบมือพร้อมกัน, โดยปริยาย หมายความว่า ครบครัน เช่น งานพร้อม ดีพร้อม เตรียมพร้อม, เสร็จ เช่น พร้อมแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๗๖๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้วย ว. คำแสดงกิริยารวม หรือเพิ่ม เช่น สวยด้วยดีด้วย, แสดงกริยาร่วมกันหรือในทำนองเดียวกัน เช่น กินด้วย แสดงความขอร้อง เช่น ช่วยด้วย บอกด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๙๖)

คำว่า พร้อมด้วย เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกัน พร้อมกัน ในบริบทนี้มีความหมายตรง หมายถึง ผู้แรกนาหว่านเข้าเปลือกพร้อมด้วยเถ้าแก่เทพี

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า ชักนำ

...แต่บัดนี้เมื่อได้สมาคมประเทศทั้งปวง ได้เห็นแบบอย่างแลได้รับประโยชน์ผลแห่งความเพียรก็เปนเวลาที่จะทำให้ใจคนเฟื่องฟูขึ้น ความคิดเห็นที่จะชักนำ

ให้คนทั้งปวงรู้แลเห็นทางที่จะหาประโยชน์ด้วยการแสดงกสิกรรมพานิชการครั้งนี้เป็นการเหมาะสมแก่เวลา...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๓๙)

ชัก ก. ดึงสายเชือก; ดึง, ดึงออกมา, ดึงขึ้น, ดึงเอามา, นำ, ยกเอามาอ้าง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๖๐)

นำ ก. ไปข้างหน้า, เริ่มต้นโดยมีผู้อื่นหรือสิ่งอื่นตามหรือทำตาม ว. อาการที่ชักหรือตามเป็นเชิงแนะนำ ซึ่งทั้งชักและนำมีความหมายเหมือนกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๕๙)

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า แต่งตั้ง

...มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พลเรือโทสินธุ์ กมลนาวิน ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกสตรสาตร...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๐ พ.ศ. ๒๔๘๖ หน้า ๒๓๓๙)

แต่ง ก. จัดให้งาม เช่น แต่งร้าน แต่งบ้าน, ทำให้ดี เช่น แต่งต้นไม้ แต่งผม จัดตั้ง เช่น แต่งทนาย แต่งทูต, จัดแจง เช่น แต่งเครื่องราชบรรณาการ แต่งทัพ, เรียบเรียงให้เป็นเรื่องราว เช่น แต่งหนังสือ แต่งโคลง, กลอน คิดทำขึ้นเอง เช่น แต่งเรื่อง, ครอง เช่น แต่งเมือง ว่าครองเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๒๕)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตั้ง ก. ชูตัว, ชูตัวหรือทำให้ทรงตัวในลักษณะที่ไม่ใช่นอนหรือล้ม, เช่น ขนตั้งชันต้นข้าวเอนแล้วกลับตั้งขึ้น ตั้งขวด ตั้งตุ๊กตา, ทรง ดำรง เช่น ตั้งอยู่ในศิลในธรรม, ทำให้มีขึ้น, สร้างให้มีขึ้น, เช่น ตั้งตำแหน่งใหม่ ตั้งบ้าน ตั้งเรือน, ยกฐานะให้สูงขึ้น เช่น ตั้งพระราชาคณะ ตั้งเปรียญกำหนด เช่น ตั้งราคา, วาง เช่น ตั้งสำหรับ, วางซ้อนกันมาก ๆ เช่น ตั้งหนังสือเป็นกองสูง เริ่ม, เริ่มมี เช่น ตั้งครรภ์ ตั้งเค้า ตั้งทอง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๔๙)

คำว่า แต่งตั้ง เป็นการซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายกันในบริบทนี้ มีความหมายตามบริบท หมายถึง รัชกาลที่ ๘ ทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้พลเรือนโทสินธุ์ มงคลนาวิน ให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี พ.ศ. ๒๔๘๖

๑.๒ ซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า เสี่ยงทาย

> ...พระยาสุรศักดิ์มนตรีออกจากโรงพิธี พร้อมด้วยราชบัณฑิตย์และพราหมณ์ จรดไถ ๆ ดะ แลไถแปร โดยยาวและกว้างอย่างละ ๓ รอบ แล้วหว่านเข้าเปลือกลง พร้อมด้วยท่านเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเปนนางเทพีนั้น ครั้งไถกลบเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสี่ยงทาย...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ หน้า ๖๙)

เสี่ยง ก. ตั้งจิตอธิษฐานใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเครื่องเสี่ยงทายเพื่อทราบความเป็นไปในอนาคตของตนหรือผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๒๕)

ทาย ก. บอกเหตุการณ์หรือความเป็นไปที่จะเกิดขึ้นในเบื้องหน้า ทำนาย, ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๒๕)

คำว่า เสี่ยงทาย เป็นคำซ้อน ที่มีความหมายคล้าย ๆ กัน เสี่ยงทายในบริบทนี้ มีความหมายตรง หมายความว่าหาคำทำนายจากพระโคออกกินเลี้ยง ๓ สิ่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า ขนย้าย

...ประกาศคณะกรรมการสำรวจและห้ามกักกันข้าว ฉบับที่ ๗๗ พ.ศ. ๒๕๐๖ เรื่องควบคุมและกำหนดเขตห้ามขนย้ายข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวสาร ข้าวเหนียว และปลายข้าว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๐ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๒๔๐๔)

คำว่า “ขนย้าย”

ขน ก. เอาสิ่งของเป็นต้น จำนวนมากจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยบรรทุก หาบ หาม หรือด้วยวิธีอื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๖๑)

ย้าย ก. เปลี่ยนที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๐๔๗)

คำว่า ขนย้าย เป็นการซ้อนคำที่มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน ในบริบทนี้มีความหมายตามบริบท หมายถึง เรื่องควบคุมและกำหนดเขตห้ามย้าย เปลี่ยนที่ข้าว

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า ปราบปราม

...เงินงบประมาณของกรมการข้าวกระทรวงเกษตร เฉพาะที่เกี่ยวกับงานส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร และงานงบปราบปรามโรคและศัตรูพืช และเฉพาะที่เกี่ยวกับพนักงานข้าวจังหวัด และพนักงานข้าวอำเภอไปเป็นของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตร...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๕ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ หน้า ๓๗๙)

ปราบ ก. ทำให้ราบ, ทำให้อยู่ในอำนาจ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๗๐)

ปราม ก. ว่ากล่าวตักเตือนให้เกรงกลัว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๗๐)

คำว่า ปราบปรามในบริบทนี้มีความหมายตรงตามคำศัพท์ หมายถึง การทำให้สงบลงและศัตรูพืชสงบราบคาบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑.๓ ซ้อนคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า ถอยออก

...เจ้าพนักงานจูงโคเข้าเทียมแอก เจ้าพระยาพลเทพเข้าไปยังน่าพลับพลา
ถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ถอยออกไปเจิมโค เจิมไถ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๒ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ หน้า ๒๗๓)

ถอย ก. เคลื่อนหรือทำให้เคลื่อนไปข้างหลัง เช่น ถอยเรือ ถอยรถ ขยับออกจากที่, เลื่อนที่ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๘๙)

ออก ก. อาการที่เคลื่อนไปข้างนอกหรือพ้นจากที่ปิดบัง เช่น เลือดออก แดดออก, เคลื่อนจากที่ เช่น รถออก ทำให้ปรากฏ, ทำให้เกิดมีขึ้น, ผลิต, งอก, แตก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๔๒)

คำว่า ถอยออก ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามศัพท์ หมายถึง ไปทำนองเดียวกันว่า เจ้าพระยาพลเทพได้ถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วได้ถอยออกไปเจิมโคและไถ

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า ออกจาก

...พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ยาตราออกจากโรงพระราชพิธีสู่ลานที่จะแรกนาขวัญ
แล้วเจิมโค และไถที่พนักงานโคบาลได้เตรียมไว้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๑๙๕๐)

ออก ก. อาการที่เคลื่อนไปข้างนอกหรือพ้นจากที่ปิดบัง เช่น เลือดออก แดดออก, เคลื่อนจากที่ เช่น รถออก, ทำให้ปรากฏ เช่น ออกโทรทัศน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๔๒)

จาก ก. ออกพ้นไป เช่น จากบ้านจากเมือง จากลูกจากเมีย บ. คำนำหน้านามบอกต้นทางที่มา เช่น ดื่มน้ำจากแก้ว เขามาจากอยุธยา, ตั้งแต่ เช่น จากเช้าจรดค่ำ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๐๓)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ออกจาก ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามคำศัพท์ หมายถึง พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ได้เคลื่อนที่ออกจากโรงพระราชพิธีที่จะแรกนาขวัญ

๑.๔ ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม

ตัวอย่าง

คำว่า ซื้อขาย

...รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการขอประกาศว่า จะยอมรับจดทะเบียนสหกรณ์ชนิด ซึ่งเฉลี่ยกำไรได้แต่ในหมู่สมาชิกตามส่วนแห่งการกู้ยืมและซื้อขาย ซึ่งสมาชิกนั้น ๆ ได้กระทำกับสมาคม และเป็นสหกรณ์ขายข้าวและพืชผล...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ หน้า ๒๙๕๓)

ซื้อ ก. เอาเงินตราแลกกับสิ่งของ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๘๒)

ขาย ก. เอาของแลกเงินตรม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๘๓)

คำว่า ซื้อขาย เป็นคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้าม ในบริบทนี้มีความหมายตรงคำศัพท์ หมายถึง การเอาเงินตราแลกกับสิ่งของ หรือเอาของแลกกับเงินตรา ซึ่งเป็นเรื่องซื้อขายข้าวและพืชผลของสหกรณ์

๒. ซ้อนเสียง

๒.๑ ซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงสระ

๒.๑.๑ การเล่นเสียงสระหลังกับสระหน้า

ตัวอย่าง

คำว่า ข่มขี่

...ประเทศแถบข้างตะวันออกเรานี้ แต่เดิมมาถือว่าประเทศใดมีอำนาจที่จะข่มขี่ประเทศที่ใกล้เคียงให้มาอยู่ในอำนาจแผ่อาณาเขตร์ได้กว้างขวางเพียงเท่าใดเป็นเกียรติใหญ่...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๔ หน้า ๓๓๖)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข่ม ก. ใช้กำลังกดลงไม่เผยอขึ้น; โดยปริยายหมายความว่าแสดงกิริยาวาจาให้เห็นว่าเหนือว่าหรือทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าด้อยกว่า เช่น แต่งตัวข่มเพื่อน พูดข่มบังคับ เช่น ข่มใจ ข่มอารมณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๖๓)

ขี่ ก. นั่งเอาขาคร่อมโดยปริยายหมายถึงนั่งไปในยานพาหนะ คำว่าข่มขี่ในบริบทนี้มีความหมายตามบริบทหมายถึงกดขี่ ประเทศที่มีอำนาจเหนือกว่าจะมากดขี่ประเทศใกล้เคียง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๖๔)

๒.๑.๒ การเล่นเสียงสระหน้ากับสระกลาง

ตัวอย่าง

คำว่า แข่งขัน

...ด้วยการกสิกรรมแลพานิชการนั้น เปนกำลังอันสำคัญของประเทศ การนี้แม้แต่ในนานาประเทศก็ต่างขวนขวายแลแย่งชิงซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การแย่งชิงแข่งขันต่อกันนี้ก็นับว่าเปนการสงครามอย่างหนึ่ง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ น่า ๓๓๔)

แข่ง ก. ชิงเอาชนะกัน ชิงดี ชิงขึ้นหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๓๖)

ขัน ก. ทำให้ตึงหรือให้แน่นด้วยวิธีหมุน กวดเร่งไป เช่น ขันชะเนาะ ขันเกลียว ว. แข็งแรง กล้าหาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๓๖)

คำว่าแข่งขัน ในบริบทนี้ หมายถึง ชิงเอาชนะกัน ขันสู้เอาชนะกันในบริบทนี้ประเทศต่างขันสู้เอาชนะกัน

๒.๑.๓ การเล่นเสียงสระหลังกับสระกลาง

ตัวอย่าง

คำว่า รกร้าง

...ประเทศสยาม ซึ่งมีที่ดินอันอุดมสำหรับการเพาะปลูกพืชพรรณต่าง ๆ ได้แทบทุกอย่าง ทุกชนิดนั้น ยังทิ้งเปนที่รกร้าง ว่างเปล่าอยู่อีกเป็นอันมาก...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๓๓๓)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รก ว. ที่กระจัดกระจายอยู่เกลื่อนกลาดไปไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ทิ้งกระดาษไว้รกบ้าน, ที่งอกหรือขึ้นรวมกัน อยู่อย่างยุ่งเหยิง ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น รกตา รกหู รกสมอง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๒๓)

ร้าง ก. จากไปชั่วคราว เช่น นิราศร้างห่างเหเสน่หา แยกกันอยู่ แต่ยังไม่หย่าขาดจากกัน เช่น ผัวเมียร้างกัน,

ว. ที่ถูกทอดทิ้ง เช่น พ่อร้าง แม่ร้าง, ว่างเปล่า, ปราศจากผู้คน เช่น บ้านร้าง เมืองร้าง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๓๐)

คำว่า “รกร้าง” ตามบริบทนี้หมายความว่า รก เพราะปล่อยทิ้งไว้ ที่ดินที่ปล่อยทิ้งไว้ไม่ได้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์

๒.๒ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงพยัญชนะ สะกด

๒.๒.๑ พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน

ตัวอย่าง

คำว่า กักกัน

...ประกาศคณะกรรมการสำรวจและห้าม<u>กักกัน</u>ข้าว ฉบับที่ ๗๕ พ.ศ. ๒๕๐๓ เรื่องควบคุมและกำหนดเขตห้ามขนย้ายข้าวเปลือก ข้าวกล้อง ข้าวสาร ข้าวเหนียว และปลายข้าว...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๗ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๓ หน้า ๗๒๑)

คำว่า กัก ก. ไม่ให้ล่วงพ้นเขตที่กำหนดไว้ กำหนดเขตให้อยู่ เช่น กักตัว กักกัน ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๐๑)

คำว่า กัน ก. กีดขอบไว้ไม่ให้เข้ามา หรือออกไป หรือไม่ให้เกิดมีขึ้น เช่น กันฝน กันสนิม กันภัย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๑๐๓)

คำว่า กักกัน ในบริบทนี้ หมายถึง กำหนดเขตให้อยู่, กักก็ว่า

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒.๒.๒ พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียง ต่างมาตรากันเสียงสระต่างกันแต่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน

ตัวอย่าง

คำว่า ควบคุม

...ให้ยกเลิกประกาศพนักงาน เจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการค้าข้าว จังหวัดศรีสะเกษ ฉบับที่ ๑๘/๒๔๙๑ ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๑ เรื่อง เปลี่ยนแปลงราคา<u>ควบคุม</u>ข้าวสารและรำ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม๖๗ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ หน้า ๘๗)

ควบคุม ก. ดูแล, กำกับดูแล, กักขัง, (กฎ) กัก หรือขังผู้ต้องหาในคดีอาญาระหว่างสืบสวนไว้ไม่ให้เป็นอิสระ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๓๐)

คำซ้ำ

คำซ้ำ หมายถึง การออกเสียงคำคำเดียวซ้ำกัน ซึ่งเป็นลักษณะวิธีของการประสมคำวิธีหนึ่ง เช่น ขาว ๆ หมู ๆ สูง ๆ ฯลฯ พยางค์แรกของคำที่ยกมานี้คือ ขาว หมู สูง เป็นหน่วยคำอิสระ ส่วนพยางค์หลังที่ซ้ำเสียงกับพยางค์แรก เป็นหน่วยคำไม่อิสระ เพราะไม่สามารถเกิดตามลำพังได้

๑. การซ้ำคำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์
๒. การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ
๓. การซ้ำคำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม
๔. การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วน
๕. การซ้ำคำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเนหรือประมาณไม่แน่นอน
๖. การซ้ำคำเป็นสำนวน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การใช้คำซ้ำตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้จากหนังสือราชกิจจานุเบกษาที่สัมพันธ์กับเรื่องการเกษตรของประเทศไทย พบคำซ้ำดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๑. การซ้ำคำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “เครื่องมือต่าง ๆ”

...กรมวิชาการเกษตร จึงกำหนดอัตราค่าบริการตรวจวิเคราะห์คุณภาพข้าว
และการใช้เครื่องมือต่าง ๆ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๙ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๑๒)

คำว่า “เครื่องมือ” น. สิ่งของสำหรับใช้ในการงาน, โดยปริยายหมายถึง คน หรือสิ่งที่ใช้ทำประโยชน์อย่างเครื่องมือ เช่น อย่าตกเป็นเครื่องมือของโจร ผู้ร้าย, ส่วนเครื่องมือที่มีคม ราชาศัพท์ว่า พระแสง เช่น พระแสงสิ่ง พระแสงกบ, พระแสงเลื่อย (ลัทธิ) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๖๑)

คำว่า “ต่าง ๆ” ว. หลายอย่างซึ่งผิดกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๔๕๗)

คำว่า เครื่องมือต่าง ๆ เป็นคำซ้ำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์ หมายถึง เครื่องมือต่าง ๆ หลายอย่าง ซึ่งผิดกันต่าง ๆ กันจำนวนมาก

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “นานา”

...ครั้นเมื่อภายหลัง ด้วยความจำเป็นซึ่งต้องเปิดประเทศให้มีการค้าขายกับนานาประเทศทิศตะวันตกในประเทศตะวันออกนี้ เมืองใดซึ่งเปนแต่หยุดค้าขายแก่นานาประเทศ แต่ไม่ต้องอันตรายด้วยความย่ำยีในการแผ่อาณาเขตร์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๓ หน้า ๑๖)

คำว่า “นานา” เป็นคำซ้ำที่มีความหมายเป็นจำนวนมาก นานาประเทศ หมายถึง ประเทศหลาย ๆ ประเทศ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า “พรรณเข้า”

...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กระทรวงเกษตราธิการมีการประกวดพรรณเข้าขึ้นที่เมืองธัญบุรี โดยพระราชประสงค์จะให้ราษฎรมีโอกาศนำพรรณเข้าต่าง ๆ มาแสดง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๑๗)

คำว่า พรรณเข้า หมายถึง พันธุ์ข้าว (ปัจจุบัน) เมื่อนำคำว่า “ต่าง ๆ” มาซ้ำให้มีความหมายเป็นพันธุ์ข้าวหลากหลายชนิด

๒. การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “นิ่ง”

...เมื่อการไม่พอใจสมาคมด้วยชาติอื่น แลอาไศรย เหตุที่ชาติต่อชาติเบียดเบียนกันและกันเพื่อจะแผ่อำนาจ ดังเช่นกล่าวแล้วข้างต้น เมื่ออยู่นิ่ง ๆ นานมาเช่นนั้น...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๓๓๕)

คำว่า “นิ่ง” เมื่อนำมาซ้ำคำเป็น “นิ่ง ๆ” แล้ว เพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำหมายถึงเมื่ออยู่นิ่งมากขึ้น

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “พานิช”

...การประกวดพืชพรรณครั้งที่ ๒ นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นในพระมหานคร ซึ่งเป็นที่ประชุมพ่อค้าพานิชใหญ่น้อยแลอาณาประชาราษฎร์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

คำว่า “พานิช” ปัจจุบันใช้ “พาณิช” น. พ่อค้า (ส., ป. วาณิช)

พ่อค้าพานิช เป็นการซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า “นิยมยินดี”

...เจ้านายและข้าราชการพ่อค้า นายห้างตลอดทั้งอาณาประชาราษฎรทั้งหลาย ก็ยังพากันนิยมยินดี ชอบไปดูไปชมในการครั้งนี้มาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้การแสดงกสิกรรมแลพานิชการต่อไปอีก ๖ วัน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

คำว่า “นิยมยินดี” ถ้าแยก “นิยม” กับ “ยินดี”

นิยม ก. ชมชอบ, ยอมรับนับถือ, ชื่นชมยินดี, (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, ๒๕๔๖: ๕๘๙)

ยินดี ก. ชอบใจ, ดีใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๐๖)

คำว่า นิยมยินดี มีความหมายว่า ชมชอบ ชอบใจ ความหมายคล้าย ๆ กัน การซ้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายคำ

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า เบียดเบียน

...สืมการที่จะแสวงหาประโยชน์ด้วยการเพาะปลูกให้ใหญ่ยิ่งแพร่หลายขึ้น เพราะไม่มีทางจะจำหน่ายแลต้องเปนห่วง ในการที่จะต้องตระเตรียม สู้รบกับประเทศอื่นซึ่งจะมาเบียดเบียฬและเบียดเบียฬกันอยู่เปนนิตย์...

คำว่า “เบียดเบียน” สมัย ร.๕ ใช้ “ฬ” เป็นตัวสะกด ใช้ว่า เบียดเบียน

เบียดเบียฬ ก. ทำให้เดือดร้อน เช่น เบียดเบียนสัตว์ โรคภัยเบียดเบียฬ เบียดเบียฬเพื่อให้สิ้นเปลือง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๒๐)

ใช้คำว่า “มาเบียดเบียฬ และเบียดเบียฬ” การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. การซ้ำคำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “ชอบไปดูไป”

เมื่อการแสดงกสิกรรมได้มีมาถึงวันที่ ๒๔ เมษายน ศก ๑๒๙ ครบกำหนดเจ็ดวันแล้ว... อาณาประชาราษฎรทั้งหลายก็ยังพากันนิยมยินดีชอบไปดูไปชมในการนี้

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๔๑)

คำว่า “ชอบไปดูไป” เมื่อนำมาซ้ำคำแล้ว ทำให้ลดน้ำหนักความหมายของคำ หมายถึง ชอบด้วยและดูด้วย

๔. การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “ทุกชาติ ทุกภาษา”

...พานิชการนั้น ทุกชาติทุกภาษาย่อมนิยมกันว่าเปนสิ่งสำคัญแห่งชาติ เปรียบประหนึ่งกำลังกายของบุคคลนั้น ในโลกนี้บุคคลใดมีกำลังกายบริบูรณ์อยู่ ก็อาจจะมีความเจริญทันเพื่อนบ้านได้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒)

คำว่า “ทุก” เมื่อนำมาซ้ำคำเป็น “ทุกชาติทุกภาษา”

คำว่า ทุก, ทุก ๆ ว. แต่ละหน่วย ๆ ของจำนวนทั้งหมด, ทั้งหมดโดยหมายแยกเป็นหน่วย ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖: ๔๙๙)

คำว่า ทุกชาติทุกภาษา การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วนเท่า ๆ กัน ทุก ๆ ชาติ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “เครื่องยนต์กลไก”

...การแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ร้านขายสิ่งของ แลร้านการละเล่น มีการยิงเป้าและโยนบ่วง เป็นต้น ได้ลงมือขายแลเล่นต่อกัน บรรดา<u>เครื่องยนต์กลไก</u>ต่าง ๆ เช่น เครื่องไถนาด้วยแรงน้ำมันก็ลงมือไถนา เครื่องสูบน้ำด้วยแรงไฟฟ้าก็ลงมือสูบน้ำ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

คำว่า “เครื่องยนต์” ปัจจุบัน “เครื่องยนต์” น. เครื่องจักรที่ให้กำเนิดพลังงานหรือทำให้วัตถุเคลื่อนที่ (O. emgine) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๖๑)

คำว่า “กลไก” น. ตัวจักรต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ (๔๖: ๗๓)

“เครื่องยนต์กลไก” ความหมายคล้าย ๆ กัน มีคำว่า ต่าง ๆ เป็นคำซ้ำ เพื่อแยกความหมายออกเป็นส่วน ระหว่างเครื่องจักรที่หีกำเนิดพลังงาน และตัวจักรต่าง ๆ และมีคำว่า เช่น เพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วนให้เห็นชัดเจน

๕. การซ้ำคำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเนหรือประมาณไม่แน่นอน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “ต่อ ๆ ไป”

...ในวันที่ ๑๙ เมษายน ร.ศ. ๑๒๙ แลต่อ ๆ ไปทุกวันกรรมการฝ่ายตัดสินให้รางวัลทุกพแนก ได้ลงมือตรวจตรมชันสูตร์ บรรดาสิ่งของพืชแลต่าง ๆ ซึ่งมีผู้นำมาแสดง...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๒๒๐)

คำว่า “ต่อ” เมื่อนำมาซ้ำคำเป็น “ต่อ ๆ ไป” ทำให้เกิดความหมายออกเป็นเชิงคาดคะเนหรือประมาณต่อไปในอนาคตไม่แน่นอน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๖. การซ้ำคำเป็นสำนวน

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “เอารัดเอาเปรียบ”

...แต่มีเวลาหนึ่งซึ่งไม่ใช่แต่ประเทศสยามประเทศเดียว คิดเห็นว่าการค้าขายกับนานาประเทศไม่เปนการมีคุณอันใด เพราะชาวต่างประเทศประพฤติไม่ถูกกันกับประเพณีบ้านเมือง แลมักจะถืออำนาจภายนอกเข้ามาเอารัดเอาเปรียบต่าง ๆ จึงเห็นว่าไม่ควรจะคบค้า...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

คำว่า “เอา” ก. ยึด เช่น เอาไว้อยู่, รับไว้เช่น เขาให้ก็เอา, พา, นำ, เช่น เอาตัวมา, ต้องการ เช่น ทำเอาชื่อ ทำงานเอาหน้า, ถือ เป็นสำคัญ เช่น เจรจาเอาถ้อยคำ เอาพี่เอาน้อง, (ปาก) คำแทนกริยาอื่น ๆ บางคำได้ ว. เมื่อใช้ลงท้ายกริยา เป็นการเน้นกริยาแสดงถึงการตั้งหน้าตั้งตาทำต่อเนื่องกัน เช่น กินเอา ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๑๙) เมื่อคำว่า เอามารวมกับ รัด, เปรียบเป็นสำนวนว่า เอารัดเอาเปรียบเป็นการกล่าวสำนวนให้เห็นความชัดเจนของการเอาเปรียบ

คำสมาส

สมาส คือ การนำคำศัพท์ตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาผสมกันเพื่อย่อให้เป็นคำเดียวกัน เป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ในภาษาไทย ให้เพียงพอกับความต้องการใช้ คำสมาสนี้เดิมใช้แต่คำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตเท่านั้น แต่ภาษาไทยได้นำวิธีการสมาสมาใช้ แต่คำในภาษาไทยที่นำมาสมาสกันนั้นก็ต้องนำมาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตเท่านั้น

ผู้วิจัยขอสรุปเกณฑ์ในการสมาสในภาษาไทย ดังนี้

๑. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต
๒. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี
๓. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต
๔. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “กสิกรรม”

...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน การประกวดข้าวครั้งนี้ว่า การแสดงกสิกรรมแลพานิชการ แลโปรดเกล้าฯ ให้ทำสถานที่การแสดงกสิกรรมแลพานิชการขึ้นที่สระประทุมวัน ให้เป็นถาวรวัตถุต่อไปในภายหน้า นับว่าเป็นการแสดงกสิกรรมแลพานิชการเป็นครั้งแรกในประเทศสยาม...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๒๙)

คำว่า กสิกรรม ในภาษาไทย เป็นการสร้างคำศัพท์แบบสมาส เพราะ กสิกรรม = กสิ + กรรม

จำนงค์ ทองประเสริฐ (๒๕๔๔: ๑๑๗) กล่าวไว้ว่า

กสิ เป็นคำภาษาไทย มาจากภาษาบาลี
กสิ น. แปลว่า การทำนา, การเพาะปลูก
กสิ มาจาก กสฺธาตุ ในความว่า “ไถ”
ดังนั้น กสิกร หรือ กสก ในภาษาบาลี แปลว่า ผู้ไถ
คำว่า กสิกรรม น. แปลว่า การทำไร่ไถนา
กสิกรรม มิได้หมายรวมถึงการเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๑๘๐) เสนอไว้ดังนี้

กสิ เป็น คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี
กสิ (อิต.) แปลว่า การไถ การทำนา การเพาะปลูก
ภาษาบาลี ดังนี้
วิ. กสนำ กสิ. เครื่องไถ ลง อี ปัจจัย เป็น กสี บ้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บุญธรรม กรานทอง และคณะ (๒๕๕๓: ๕) กล่าวไว้ดังนี้

กสิกรรม มาจาก กสิ + กรฺม น. การทำไร่ไถนา
ป. กสิ (ส.กฤษิ) น. การทำนา, การเพาะปลูก
ส. กรฺม (ป. กมฺม) น. การ, การกระทำ, การงาน, กิจ

คำว่า กรรม

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร (๒๕๒๘: ๖๕) เสนอไว้ดังนี้

กรรม เป็นคำไทยที่มาจากภาษาสันกฤต
กรรม มาจากสันสกฤต ว่า กรฺม แปลว่า กรรม, การกระทำ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมาย กรรม ดังนี้

กรรม, กรรม – (กำ, กำมะ) น. ๑ การ, การกระทำ, การงาน, กิจ เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ, เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม
๒. การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทันนะ
๓. บาป, เคราะห์, เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันแท้ ๆ
๔. ความตาย ในคำว่า ถึงแก่กรรม

ดังนั้น กล่าวได้ว่า กสิกรรม เป็นคำสมาส บาลี + สันสกฤต ความตามบริบทนี้ หมายถึง การงานเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืช การทำนา เป็นการแสดงในงานด้านการเกษตรสมัยรัชกาลที่ ๕ การแสดงงานด้านการเกษตรครั้งแรกของประเทศไทย

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “ราชบัณฑิตย์”

...พร้อมด้วย<u>ราชบัณฑิตย์</u> แลพราหมณ์เจิมพระโคแลไถดะ แลไถแปร ครบสามรอบ หว่านเข้าเปลือก พร้อมด้วยเถ้าแก่ทั้ง ๔ ซึ่งสมมติว่าเปนนางเทพี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๙๐ หน้า ๓๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า “ราชบัณฑิตย์” มาจาก ราช + บัณฑิตย์

คำว่า “ราช”

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๖๐๔) กล่าวไว้ดังนี้

ราช (ปุ.) ขัตติยะ, ชนผู้เป็นใหญ่, พระเจ้าแผ่นดิน, พระราชา, ในหลวง. วิ. อติเต ชวนฺตตาย วิเสเสน ราชเตติ ราชา. ทาน ญจ ปิยวจนญจ อตฺถจริยา จ สมานตฺตตา จาติ จตูหิ สงฺคหวตฺถูหิ อตฺตนิ ชนํ รญเชตีติ วา ราชา (ยังชนให้ยินดีในพระองค์ด้วยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ ๔ คือ ...) ศัพท์นี้เป็น อาลปนะ คฤหัสถ์ ใช้ว่า ขอเดชะ ฯลฯ, ภิกษุใช้คำว่า ถวายพระพร ขอถวายพระพร ฯลฯ ราช นี้แปลว่า พญา หรือพระยา เช่น นาคราช พญานาค พระยานาค เป็นต้น

คำว่า “บัณฑิตย์”

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายว่า บัณฑิต (บันดิด) น. ผู้ทรงความรู้, ผู้มีปัญญา, นักปราชญ์, ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา ซึ่งมี ๓ ขั้น คือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต, ผู้มีความสามารถเป็นพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี (ป., ส. ปณฺฑิต)

บัณฑิตย์ (บันดิด) น. ความรอบรู้, การเรียน, ความเป็นบัณฑิต, (ส. ปาณฺฑิตฺย; ป.ปณฺฑิจฺจ)

คำว่า ราชบัณฑิตย์ ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร (๒๕๒๘: ๑๙) กล่าวไว้ว่า ราชบัณฑิตย์ เป็นคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลีสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต ความหมายในบริบทนี้มีความหมายตรง หมายถึง ผู้มีความรู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ของพระเจ้าแผ่นดิน ในบริบทนี้หมายถึงราชบัณฑิตย์และพราหมณ์ที่ได้เจิมโคและเจิมไถด้วย

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า “พระคันธารราษฎร์”

...เวลาบ่ายเจ้าพนักงานได้เชิญพระชัยวัฒน์ ประจำรัชกาลที่ ๖ พระชัยวัฒน์ เงินหลังช้าง พระชัยเนาวโลหะ พระคันธารราษฎร์ และพระพุทธรูปอื่น ๆ สำหรับพิธีนี้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ หน้า ๔๒๖)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า คันธารราษฎร์

คันธารราษฎร์ มาจาก คันธาร + ราษฎร์

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๕๐: ๒๓๑) กล่าวไว้ดังนี้

คนฺธาร (ปุ.) คันธาระ ชื่อเสียงดนตรีอย่างที่ ๔ ใน ๗ อย่าง เสียงเหมือนแพะร้อง วิ. คนฺธํ เลสํ อรตีติ คนฺธโร. คนฺธปุพฺโพ, อรฺ คติผ, อ. คนฺธโร เอว คนฺธโร.

คนฺธาร (ปุ.) คันธาระ ชื่อชนบทพิเศษของอินเดียโบราณ วิ. คฺ ปฐวี ธาเรนฺตีติ คนฺธารา. กิตฺติคนฺเธน อรนฺตีติ วา คนฺธารา. เป็นชื่อของสระน้ำด้วย

คำว่า “ราษฎร์”

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายไว้ดังนี้

ราษฎร์ น. หมายถึง พลเมืองของประเทศ (ส.)

คำว่า คันธารราษฎร์ เป็นคำสมาส มาจากภาษาบาลี + ภาษาสันสกฤต

ลำยอง วิมุกตะลพ (๒๕๕๒: ๔๙) กล่าวถึงพระคันธารราษฎร์ไว้ดังนี้

คันธารราษฎร์ คือ อาณาเขตในประเทศอินเดียทางตะวันออก เคยอยู่ในความปกครองของชาวโยนก คือ กรีกสมัยโบราณ ชาวคันธารราษฎร์คิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พวกช่างชาวโยนกตั้งแบบสร้างกิริยาท่าทางของพระพุทธรูปไว้ ๙ ปาง เช่น ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ฯลฯ แต่คำว่าพระคันธารราษฎร์ในที่นี้หมายถึงพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา นั่งขัดสมาธิ หรือห้อยพระบาท พระหัตถ์เบื้องขวาทำนิ้วพระหัตถ์กรีดเป็นวงกลม พระหัตถ์เบื้องซ้ายทำประคองพระหัตถ์เบื้องขวาบ้าง วางบนพระเพลาบ้าง ถือชายจีวรบ้าง พระพุทธรูปปางนี้ไทยเราเอามาสมมติเรียกว่าพระคันธารราษฎร์สำหรับขอฝน

พระคันธารราษฎร์อย่างพระชนมพรรษาเงิน พระคันธารราษฎร์เป็นพระประจำพระชนมพรรษาวันอังคาร ทรงสร้างขึ้นสำหรับทรงบูชา มีตำราที่กำหนดพระปางต่าง ๆ ตามนพเคราะห์ไว้สำหรับบูชา คือ พระอาทิตย์-พระถวายเนตร, พระจันทร์-พระห้ามสมุทร, พระอังคาร-พระไสยา (ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเปลี่ยนเป็นพระคันธารราษฎร์), พระพุทธ-พระอุ้มบาตร, พระพฤหัสบดี-พระสมาธิ, พระศุกร์-พระรำพึง, พระเสาร์-พระนาคปรก, พระราหู+พระป่าเลไลยก์, พระเกตุ-พระขัดสมาธิ, วันอังคาร เป็นวันพระราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาส กับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “พืชมงคล”

...ไปยังโรงพระราชพิธีทุ่งพญาไท เชิญเทวะรูปเข้าสู่โรงพระราชพิธี พราหมณ์ตั้งการพิธีบูชาตามจารีตประเพณีโบราณตามวิธีพราหมณ์...พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ทวาทสปริตรแลคาถาพืชมงคล เจ้าพระยายมราช เสนาบดี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ หน้า ๔๔๑)

คำว่า “พืชมงคล)

พืชมงคล มาจาก พืช + มงคล

คำว่า พืช มาจากภาษาบาลีว่า พีช

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๕๒๘) กล่าวไว้ดังนี้

พีช (นปุ.) หมายถึง เหตุ, มูลเหตุ, มูลเค้า, เมล็ด, ฟอง (ฟองไข่), นิมิตบุรุษ, นิสิตสตรี, องคชาต, น้ำสุกกะ, พันธุ์ไม้, ต้นไม้, พืช (สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป).

วิเสสปุพฺโพ, ชนฺ ปาตุภาเว, โร. ลบ เสส แปลง วิ เป็น พิ ทีฆะ ลบที่สุดธาตุ และ ร ปัจจัย อภิ ฯ ลง กฺวิ ปัจ.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๖๙) อธิบายคำว่า พีช.

พีช. ๑ หมายถึง พืช, เหตุ, ปัจจัย, พืชพันธุ์, หน่อ (วีช)

- วิเสเสน ชายเตติ พีชํ สิ่งที่เกิดโดยวิเศษ (วิ บทหน้า ชน ธาตุ ในความหมายว่า เกิด กฺวิ ปัจจัย, ทีฆะ อิ เป็น อี, แปลง วฺ เป็น พฺ ลบ น และ กฺวิ)
- วิชายนฺติ วิรูหนฺติ เอเตนาติ พีชํ สิ่งเป็นเหตุเกิดแห่งสิ่งทั้งหลาย (เหมือน วิต้น)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พีช.๒ หมายถึง องคชาต, อวัยวเพศชาย (องฺคชาต วตฺถคุยฺห เมหน นิมิตฺต วรงฺค ลิงฺค)

ปจฺจเยหิ วินา ชายตีติ พีชํ อวัยวะที่เกิดโดยปราศจากปัจจัย (วิ บทหน้า ชนธาตุใน ความว่าเกิด กฺวิ ปัจจัย, แปลง วฺ เป็น พ, ทีฆะ อิ เป็น อี, ลบ น และ กฺวิ)

คำว่า มงคล

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๕๐: ๕๕๐) กล่าวไว้ดังนี้

มงฺคล (นปุ.) หมายถึง เหตุให้ถึงความดี เหตุให้ถึงความเจริญ, เหตุให้ถึงความมั่นคง, เหตุเป็นเครื่องถึงความบริสุทธิ์ของสัตว์, ธรรมชาติตัดบาป, ธรรมชาติที่ตัดบาป, ธรรมชาติเป็นเครื่องตัดบาป, ธรรมอันตัดเสียซึ่งเหตุเป็นเครื่องถึงอบาย, สิ่งที่ตัดบาป, คำเป็นเครื่องถึงความเจริญ, เหตุเป็นเครื่องถึงความเจริญ, ความดี, ความเจริญ, ความเป็นสิริ, มงคล (สิ่งที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ). วิ. มงฺคติ ธญฺญนฺติ มงฺคลํ. มงฺคนฺติ สตฺตา เอเตน สุทฺธึ คจฺฉนฺตีติ วา มงฺคลํ. มคิ คติยํ, อโล. เหตุตัดบาป วิ. มงฺคํ ปาปํ ลุนาตีติ มงฺคลํ. มงฺคปุพฺโพ, ลุ เฉทเน อ. ไทย คำ “มงคล” ใช้เป็นชื่อด้ายสายสิญจน์ที่ทำเป็นวง หรือหวายที่ทำเป็นวง ใช้สวมศีรษะเพื่อเป็นสิริ

พระธรรมกิติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ๒๕๕๐: ๔๙๙) กล่าวถึงมงคล ดังนี้

มงฺคล มงคล, ความเจริญ, เหตุให้ถึงความเจริญ ฯลฯ

- มงฺคติ ธญฺญนฺติ มงฺคลํ เหตุที่ถึงความเจริญ (มคิ ธาตุในความหมายว่าไป, ถึง, เป็นไป นิคหิตอาคม อล ปัจจัย, แปลงนิคหิต เป็น ง)
- มงฺคนฺติ สตฺตา เอเตน สุทฺธึ คจฺฉนฺตีติ มงฺคลํ เหตุเป็นเครื่องถึงความบริสุทธิ์แห่งเหล่าสัตว์ (เหมือน วิ.ต้น)
- มงฺคํ ปาปํ ลุนาติ ฉินฺทตีติ มงฺคลํ เหตุที่ตัดบาป (มงฺค บทหน้า ลุ ธาตุในความหมายว่าตัด อปัจจัย, ลบ สระหน้า)

คำว่า พืชมงคล เป็นคำสมาสที่มีคำศัพท์มาจาก พืช มาจากภาษาบาลี ว่า พีช และ มงคล เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี พืชมงคล หมายถึง ชื่อพระราชพิธีที่พระสงฆ์สวดเพื่อความเจริญของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เรียกว่า พระราชพิธีพืชมงคล เป็นพระราชพิธีที่ทำก่อนพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “พลเทพ”

...เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ...ถอยออกไปเจิมโค เจิมโคเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานลั่นฆ้องไชย เจ้าพระยาพลเทพเริ่มไถดะ ๓ รอบ ไถแปร ๓ รอบ นางเทพีทั้ง ๔ นำธัญพืชมาให้เจ้าพระยาพลเทพหว่าน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๐ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ หน้า ๑๐๐)

คำว่า พลเทพ เป็นคำสมาส มาจาก พล + เทพ

คำว่า พล ที่เป็นภาษาไทย มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๔๖๔) กล่าวไว้ดังนี้

พล ๑ พลัง, กำลัง, ความสามารถ (ถาม สห สตฺติ)

- พลนฺติ ชีวนฺติ ชีวิตํ อเนนาติ พลํ สิ่งเป็นเหตุให้มีชีวิตอยู่ได้ (พล ธาตุในความหมายว่า มี ชีวิต อ ปัจจัย)
- พลนฺติ สมฺมาชีวนํ ชีวนฺติ เอเตนาติ พลํ สิ่งเป็นเหตุให้มีชีวิตอยู่ได้โดยชอบ (เหมือน วิ. ต้น)

พล ๒ กองทัพ (วาหินี ธชินี เสนา จมู จกฺก อนีก)

- พลติ สำวรตีติ พลำ ผู้เฝ้าระวัง (พล ธาตุในความหมายว่า ระวัง อ ปัจจัย)
- พลติ อภิภาวติ ปฏิปกฺเขติ พลำ ผู้ครอบงำศัตรู (พล ธาตุในความหมายว่า ครอบงำ อ ปัจจัย)

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๕๒๓) ได้เสนอไว้ดังนี้

พล (วิ) อาจ, สามารถ, ครอบงำ, พลฺ ปาณนอภิภวเนสุ, อ.
พล (นปุ.) เสนา, กองทัพ, กองทัพบก, วิ พลติ อภิภวติ ปฏิปกฺเขติ พลำ. พลฺ สำวรเณ จ, อ.

บุญธรรม กรานทอง และคณะ (๒๕๕๓: ๑๐๕) แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “พล มาจากภาษาบาลี, ภาษาสันสกฤต เป็นคำนาม แปลว่า กำลัง

คำว่า เทพ มาจากภาษาบาลี ว่า เทว

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (๒๕๕๐: ๓๒๗) กล่าวไว้ดังนี้

เทว ๑ เทพ, เทวดา (อมร ติทส สุร มรุ ฯ เปฯ)

ทิพฺพนฺติ ปญฺจหิ กามคุเณหิ อตฺตโน วา อิทฺธิยาติ เทวา ผู้รุ่งเรือง หรือผู้เพลิดเพลินด้วยกาม คุณ ๕ หรือ ด้วยฤทธิ์ของตน (ทิวุ ธาตุ ในความหมายว่า รุ่งเรือง, เล่น, สนุก, เพลิดเพลิน อ. ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ)

เทว ๒ ท้องฟ้า (ข คคน อพฺภ อมฺพร เวหาส (เปฯ) ทิพฺพนฺติ เอตฺถาติ เทโว ที่เป็นที่เพลิดเพลิน แห่งพวก เทวดา (ทิวุ ธาตุในความหมายว่า เล่น, สนุก, เพลิดเพลิน อ ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ)

เทว ๓ เมฆ, ฝน (เมฆ วลาหก ปชฺชุนฺน อมฺพุธร มน ฯ เป ฯ)

ทิพฺพนฺติ กีฬนฺติ วุฑฺฒึ คจฺฉนฺติ โลกา อเนนาติ เทโว สิ่งเป็นเหตุเพลิดเพลินแห่งชาวโลก (ทิวุ ธาตุในความหมายว่า เล่น, สนุก, เพลิดเพลิน อ ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ)

ประยุทธ์ หลงสมบุญ (๒๕๔๐: ๓๕๐) กล่าวไว้ดังนี้

เทว (ปุ.) เทวะ ชื่อของเทพทั้ง ๓ คือ อุปัตติเทพ วิสุทธิเทพ และสมมติเทพ, เทพ, เทพเจ้า เทพยะ, เทพยดา, เทพบุตร, เทวดา. วิ. ทิพฺพนฺติ ปญฺจกามคุณาทีหิ กีฬนฺตีติ, เทวา. ทิวุ กีฬายํ, โณ. วิ. นี้, เฉพาะ อุปัตติเทพ และสมมติเทพ, เทวะที่หมายถึงวิสุทธิเทพ มี วิ ว่า โลกุตฺตรธมฺเม โลกุตฺตรฮมฺเมหิวา ทิพฺพนฺติ เทโว (ผู้บรรลุโลกุตรธรรม หรือผู้รุ่งเรือง ด้วยโลกุตตรธรรม) ทิวุ คติยํ ชุติยํ, วาโณ

เทว (ปุ.) พระองค์ผู้สมมติเทพ, พระราชา, พระเจ้าแผ่นดิน. ทิวุ ชุติยํ, โณ, ส., เทว.

เทว (ปุ.) เมฆ, ฝน. วิ.ทิพฺพนฺติ วุทฺธึ คจฺฉนฺติ โลกา อเนนาติ เทโว, คติยํ ปริกูชเน จ, โณ. ส. เทว.

เทว (ปุ.) ปัจจุ, กลางหาว, ฟ้า, ท้องฟ้า, อากาศ. ทิวุ คติยํ, โณ

คำว่า พลเทพ เป็นคำสมาสที่มาจากคำว่า พล + เทพ มาจากภาษาบาลีสมาสกับภาษาบาลี แต่คำว่า เทพ มาจากภาษาบาลีว่า เทว เป็น จาก ว. มาเป็น พ. เทว มาเป็น เทพ ในภาษาไทย พลเทพ เป็นคำนาม ความหมายเป็นชื่อตำแหน่งจตุสดมภ์ตำแหน่งหนึ่ง คือ เสนาบดีฝ่ายเกษตร (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒: ๗๖๙)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๓. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาส คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “เกษตรกรรม”

...เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีประจำเขต และผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตรเป็นกรรมการ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๖ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ หน้า ๓)

คำว่า เกษตรกรรม มาจาก เกษตร + กรรม

คำว่า เกษตร มาจากภาษาสันสกฤต

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายไว้ดังนี้

เกษตร น. ที่ดิน, ทุ่ง, นา, ไร่; (โบ) แดน เช่น พุทธเกษตร (ส. เกษตฺร; ป. เขตฺต)

คำว่า กรรม มาจากภาษาสันสกฤต

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวไว้ดังนี้

กรม น. การ, การกระทำ, การงาน, กิจ

คำว่า เกษตรกรรม เป็นคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤตสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต ความหมายของคำศัพท์ หมายถึง การใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่าง ๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ การประมง และการป่าไม้ (ส.)

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า “เสนาบดี”

...พระยาวงษานุประพันธ์ เสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการ ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จสถานที่การแสดงกสิกรรมแลพานิชการ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๒๕๔)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า เสนาบดี เป็นคำสมาสมาจาก เสนา + บดี

เสนา เป็นภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี สมาสกับคำว่า บดี เป็นภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต, ภาษาบาลี

คำว่า เสนา น. ไพร่พล (ป., ส.)

เสนา น. วัดนา, ตรวจสอบที่นา, แสนา ก็ว่า. (เทียบ ข. แสระนา) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๑๑๐)

คำว่า บอดี น. นาย, เจ้าของ, เจ้า, ผู้ครอง, ผู้บังคับบัญชา, ผัว (ป., ส. ปติ), ในสันสกฤตมีเกณฑ์ว่าศัพท์นี้เมื่ออยู่เฉพาะหมายความว่า นาย หรือ ผัว, ถ้ามีศัพท์อื่นเข้าสมาสเป็นคำท้ายด้วยหมายความแต่ผัว เช่น บดีพรต, ในบทกลอนใช้ว่า บดิ ก็มี เพื่อเข้าบังคับลหุ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๖๐๒)

บดี น. นาย, เจ้าของ, เจ้า, ผู้ครอง, ผู้บังคับบัญชา, ผัว. (ป., ส. ปติ)

คำว่า เสนาบดี น. แม่ทัพ, ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่, เจ้ากระทรวงซึ่งเทียบเท่ารัฐมนตรีว่าการในปัจจุบัน (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๗๖)

๔. คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤตสมาสกับคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ”

...มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์) ผู้รั้งตำแหน่งอธิบดีกรมเกษตร์ กระทรวงเศรษฐการ เป็น อธิบดีกรมเกษตร์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๑๙๕๐)

คำว่า หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ มาจากคำว่า หลวง+สุวรรณ+วาจก+กสิ+กิจ

หลวง น. บรรดาศักดิ์ข้าราชการสูงกว่าขุน ต่ำกว่าพระ เช่น หลวงวิจิตรวาทการ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๐๔)

สุวรรณ น. ทอง (ส.สุวรฺณ, ป. สุวณฺณ) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๖๖)

กสิ (อิต) การไถ, การทำนา (ป.,ส.) การเพาะปลูก. วิ กสนํ กสิ. เครื่องไถ ลง อี ปัจจัย เป็น กสิ บ้าง (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๑๘๐)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิจ มาจาก กิจฺจ (นปุ.) ธุระ, งาน, หน้าที่. วิ. กรณ์ กิจฺจ์. ส. กฤตฺย

หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ หมายความว่า ผู้มีหน้าที่กล่าวหรือสอนเรื่องการทำไร่ไถนา การเพาะปลูก มีตำแหน่งเป็นหลวงสุวรรณ มีค่าควรยกย่องเหมือนทองคำที่มีราคาสูงมาก

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “พระธรรมวโรดม”

...ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงพระสงฆ์ ๗ รูป มีพระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร์ เปนประธาน เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้น วันที่ ๑๗ เมษายน ศก. ๑๒๙ เวลาเช้า ๒ โมง พระสงฆ์ ๗ รูป รับพระราชทานฉัน อาหาร บิณฑบาต...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๑๑๓)

คำว่า พระธรรมวโรดม มาจาก พระ + ธรฺม + วร + อุตฺตม* ในที่นี้ขออธิบาย คำว่า ธรรม + วโรดม สมาสกัน

คำว่า “ธรรม”

๑. น. คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม, คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม, ความถูกต้อง เช่น ความเป็นธรรมในสังคม, กฎ กฎเกณฑ์ เช่น ธรรมะแห่งหมู่คณะ, กฎหมาย เช่น ธรรมระหว่างประเทศ, สิ่งทั้งหลาย, สิ่งของ, เช่น เครื่องไทธรรม (ส.ธรฺม, ป.ธมฺม)

๒. คำประกอบท้ายคำที่เป็นนามธรรม เมื่อประกอบแล้วมีความหมายไม่ต่างไปจากคำศัพท์เดิม เช่น วัฒนธรรม อารยธรรม

๓. น. สมณศักดิ์พระราชาคณะสูงกว่าชั้นเทพ ต่ำกว่าชั้นหิรัญบฏ์ เรียกว่า ชั้นธรรม เช่น พระธรรมโกศาจารย์ พระธรรมเจดีย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๕)

คำว่า “วโรดม” ว. ประเสริฐสุด. (ป. วร+อุตฺตม) คำสมาส ธรฺม + วร + อุตฺตม มาจากภาษาสันสกฤต สมาสกับภาษาบาลี เป็นสมณศักดิ์ของพระราชาคณะ

---

* ภาษาบาลี ใช้คำว่า อุตฺตม เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยแล้ว พยัญชนะสะกดที่ซ้อนกัน ๒ ตัว สามารถลบไปได้เสีย ๑ ตัว เช่น อฏฺฐ : อัฐรามาธิบดี, สญฺญ : สัญลักษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำสนธิ

คำสนธิ หมายถึง การนำคำภาษาบาลี สันสกฤต ในภาษาไทยตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปมารวมเป็นคำเดียว โดยเปลี่ยนแปลงรูปสระในระหว่างคำ หรือเพิ่มพยัญชนะ แทรกลงในระหว่างคำเพื่อให้คำที่จะนำมาเชื่อมกันได้สนิทโดยกลมกลืนเสียงระหว่างคำมี ดังนี้

๑. สระสนธิ
๒. พยัญชนะสนธิ
๓. นฤคหิตสนธิ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การใช้คำสนธิตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พบคำศัพท์ที่เกี่ยวกับคำศัพท์เกษตรเรื่องการเกษตรในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ดังนี้

๑. สระสนธิ

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “กระทรวงเกษตราธิการ”

...ผู้ที่จะทำการแรกนานั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเทเวศวรวงษ์วิวัฒน์เสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการเปนผู้พระทำการเปนครั้งแรก...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ หน้า ๕๑)

คำว่า กระทรวงเกษตราธิการ เป็นคำสระสนธิ สนธิระหว่าง เกษตร + อธิการ เป็นเกษตราธิการ หมายถึง กระทรวงซึ่งเป็นใหญ่ด้านการเกษตร (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๔๔)

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช”

...ขุนอุศุภราชจูงพระโคเข้าเทียมไถ แล้ว...นางเทพีทั้ง ๔ ธัญพืชมาให้เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราชหว่านด้วยนางเทพีทั้ง ๔ แล้ว ไถกลบอีก ๓ รอบ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๓ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ หน้า ๑๑๔)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า พระยาศรีธรรมธิราช เกิดจากการสนธิระหว่างเจ้าพระยา + ศรี + ธรรม + อธิราช
คำว่า ศรี น. มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่าง สุกใส, ความงาม, ความเจริญ เช่น ศรีบ้าน ศรีเรือน ศรีเมือง เช่น พระศรีรัตนตรัย วัพระศรีรัตนศาสดาราม, (ส. ศฺรี, ป. สิริ. สิรี)

ธรรม น. คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม, คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า, หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม, ความยุติธรรม, ความถูกต้อง เช่น ความเป็นธรรมในสังคม, กฎ กฎเกณฑ์ เช่น ธรรมะ แห่งหมู่คณะ, กฎหมาย เช่น ธรรมระหว่างประเทศ, สิ่งทั้งหลาย, สิ่งของ เช่น เครื่องไทยธรรม (ส. ธรฺม. ป. ธมฺม)

อธิราช น. พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ (ส.)

ศรีธรรมาธิราช หมายความว่า ผู้เป็นใหญ่ที่มีคุณความดี ความรุ่งเรือง ความหมายตรงตามบริบทก็เป็นตำแหน่งของเจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช

ตัวอย่างที่ ๓

คำว่า “ธัญญาหาร”

> ...เจ้าพนักงานโคบาลปลดโคออกจากไถ พราหมณ์ นำของเลี้ยงเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง มาตั้งยังน่าพลับพลา โครับพระราชทานเหล้า น้ำหญ้าที่ประชุม โหรพราหมณ์พยากรณ์ว่าในพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ นี้ ธัญญาหารอุดม ผลาหาร มัจฉมังสาหาร มัธยม น้ำฝนต้นปี ปลายปี อุดม กลางปี มัธยม...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ หน้า ๓๔๑)

คำว่า ธัญญาหาร เป็นคำสนธิมาจากธัญญ + อาหาร

ธญฺญ (นปุ.) วัตถุอันยังการเลี้ยงให้สำเร็จ วิ. ธานโปสนํ, ตตฺร สาธุ ธญฺญานิ. ข้าว, ข้าวเปลือก.

พืช จำพวกข้าว มี ๗ ชนิด คือ สาลิ วีหิ กทรูโส โคธุโม วรโก ยโว กงฺคุ. ไตร. ๓/๑๔๐. ส. ธานฺยํ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๓๕๖)

อาหาร (ปุ.) วัตถุอัน...พึงกิน, วัตถุอัน...พึงกลืนกิน กลืนกิน, เครื่องบริโภค, เครื่องค้ำจุนชีวิต, ของกิน, อาหาร, วิ. โอชฏฺฐมฺกํ รูปๆ อาหรตีติ อาหาโร. อาหรติ พลายูนีติ วา อาหาโร. อาปพฺโพ. หรุ หรเณ, โณ. แปลว่า กำรณะ, เหตุ. ปัจจัย การนำมา อีกด้วย ส. อาหาร. (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๑๐๖)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ธัญญาหาร เกิดจากการสนธิ ระหว่าง ธัญญ + อาหาร หมายถึง อาหาร คือ ข้าว (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๕๖)

คำว่า ผลาหาร เป็นคำสนธิมาจาก ผล + อาหาร

ผล (นปุ.) สิ่งอันเหตุทำแล้ว (เหตุกต) ผล, ผลไม้ เมล็ดธัญชาต, ผลสุก, ประโยชน์ ประโยชน์ที่ได้, กำไร, ดอกเบี้ย, ความเจริญ, ความงอกงาม ผล นิปฺผตฺติยํ, อ. (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๕๑๒)

อาหาร (ดังที่กล่าวข้างต้น)

คำว่า ผลาหาร เป็นคำสระสนธิ หมายถึง อาหารที่เกิดจากเมล็ดธัญชาติ ความหมายตามบริบท

คำว่า มัจฉมังสาหาร มาจากคำว่า มัจฉ + มังส + อาหาร

มจฺฉ (ปุ.) ปลา วิ. มสติ ขลนฺติ มจฺโฉ (สัตว์ผู้ลูบคลำ คือ ว่ายในน้ำ) มสฺ อามสเน, โฉ. แปลง สฺ เป็น จฺ หรือตั้ง มรฺ ปาณจาเค, โฉ แปลง ฉ เป็น จฺฉ ลบ รฺ. (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๕๕๑)

มํส (นปุงสกลิงค์) เนื้อ (เนื้อของคนและสัตว์ต่าง ๆ)

มังสะ, มางสะ วิ. มญฺญเตติ มํสํ. มนฺ ญาเณ. โส, มสฺส นิคฺคหิตํ. (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๕๕๑) แปลสรุปความได้ว่า (ธรรมชาติใด ย่อมรู้ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า มังสะ มน ธาตุ ในความรู้ บทนั้น จึงลงนิคคหิต ที่ ม)

ภาษาไทย ใช้ มังสะ

อาหาร (ดังที่กล่าวข้างต้น)

มัจฉมังสาหาร อาหารจำพวกปลา จำพวกเนื้อ

ตัวอย่างที่ ๔

คำว่า “พระยาโภชากร”

...มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาโภชนากร ข้าราชการพลเรือนสามัญขึ้นพิเศษ ดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญพิเศษในกรมเกษตร กระทรวงเกษตราธิการ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๓ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๙ หน้า ๒๐๔๒)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า พระยาโภชากร มาจากคำสนธิระหว่าง พระยา + โภช + อากร

พระยา น. บรรดาศักดิ์ข้าราชการผู้ใหญ่สูงกว่าพระ ต่ำกว่าเจ้าพระยา เช่น พระยาอนุมานราชธน (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๗๖๓)

โภช มาจาก โภชน (นปุง.) วัตถุอัน...พึงกิน, สิ่งอัน...พึงกิน การกิน, การฉัน, ของกิน, ของบริโภค, เครื่องบริโภค, ข้าว, อาหาร, วิ. ภุญฺชิตพฺพนฺติ โภชนำ, ภุญฺชิยตีติ วา โภชนำ, ภุญฺชนำ วา. โภชนำ. ยุ ปัจ. (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๕๔๗)

อากร (ปุ.) ปอ, บ่อเกิด, ที่อยู่, ฝูง, หมู่, พวก, กอง, อากร คือ ค่าธรรมเนียมที่รัฐบาลเรียกเก็บ อา + กร + อ ปัจ. ส.อากร

โภชนา ความหมายว่า บ่อเกิดของบริโภค เครื่องบริโภค อาหาร ข้าว ของกิจ

พระยาโภชนากร เป็นผู้ดูแลเรื่อง ข้าวซึ่งเป็นบ่อเกิดของบริโภคที่สำคัญ

๒. พยัญชนะสนธิ ไม่ปรากฏ เพราะว่าราชกิจจานุเบกษา เป็นหนังสือข่าวในพระราชสำนักไม่นิยมไวยากรณ์เชิงลึก ยังไม่ปรากฏคำศัพท์เกษตรที่มีลักษณะเป็นพยัญชนะสนธิตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

๓. นฤคหิตสนธิ

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “สมาคม”

> ...การที่ห่างเหินจากสมาคมกับประเทศทั้งปวง แลห่างเหินจากการพิจารณาหาทางที่จะให้เกิดประโยชน์ เพราะไม่มีทางจำหน่ายทำให้ชาวเรามีความรู้แล ความคิดน้อยในการค้าขาย แต่บัดนี้เมื่อได้ สมาคม กับประเทศทั้งปวง...
>
> (ราชกิจจานุเบกา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๓๙)

คำว่า “สมาคม” เกิดจากการสนธิ ระหว่าง สำ + อาคม = สมาคม หมายถึง การประชุม ถ้าหากคำที่ติดเครื่องหมาย นฤคหิจ สนธิกับคำที่ขึ้นต้นด้วยสระ จะต้องเปลี่ยน นฤหิต เป็น ม เสมอ, (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๐: ๒๐๘)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การวิเคราะห์ความหมายของคำ

ด้านความหมายของคำ ผู้วิจัยได้ศึกษาคำศัพท์เกษตร: การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับขาว จากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่รัชสมัย ร. ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ถึง สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๐) (ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ความหมายของคำที่กำหนดไว้ในบทที่ ๒) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความหมาย ปรนัย หรือความหมายนัยตรง
๒. ความหมายเชิงอุปมา หรือความหมายโดยนัย
๓. ความหมายตามบริบท

คำศัพท์ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

๑. ความหมายปรนัย หรือความหมายนัยตรง

ตัวอย่างที่ ๑

คำว่า “ผู้แรกนา”

...ครั้นวันที่ ๒๘ เมษายน เปนวันเริ่มการพระราชพิธีพืชมงคล...เวลาเช้า ๓ โมงกับ ๒๘ นาที แห่งพระยาสุรศักดิ์มนตรีที่เกษตรพนิชยการ ผู้แรกนา จากศาลาที่พักคลองซ่มป่อยไปโรงพิธี...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๓๔ หน้า ๓๕)

คำว่า “ผู้แรกนา” ประกอบด้วย ผู้ + แรกนา

ผู้ น. คำใช้แทนบุคคล เช่น นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ หรือใช้แทน คำว่า คน เช่น ผู้นั้น ผู้นี้ ทุกผู้ทุกคนหรือใช้แทนสิ่งที่คือเสมือนคน เช่น ศาลเป็นผู้ตัดสิน, คำใช้ประกอบคำกริยา หรือประกอบคำวิเศษณ์ให้เป็นนามขึ้น เช่น ผู้กิน ผู้ดี

ว. คำบอกเพศ หมายความว่า ตัวผู้ เช่น ม้าผู้ วัวผู้ ส. ที่, ซึ่ง เช่น บุคคลผู้กระทำ ความดีย่อมได้รับความดีย่อมได้รับความสุข (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, ๒๕๔๖: ๗๓๖)

แรกนา คือ เริ่มลงมือทำนา (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๙๗๗)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า ผู้แรกนา ในบริบทนี้ มีความหมายนัยตรงตามคำศัพท์หมาย ผู้เริ่มลงมือทำนา ในที่นี้คือ พระยาสุรศักดิ์มนตรี ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ สมัยรัชกาลถึงที่ ๕ เรียกว่า ผู้แรกนา ดังปรากฏจากบริบท นี้

ตัวอย่างที่ ๒

คำว่า “ชุมนุมโหร”

...ตั้งสัตยาธิษฐานเลี้ยงโค โคกินข้าว...ชุมนุมโหร และพราหมณ์ พยากรณ์ว่าในพุทธศักราช ๒๔๗๗ ธัญญาหาร ได้ผล ๑๐ ส่วน เสีย ๑ ส่วน...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๒๐๑)

คำว่า “ชุมนุมโหร” มาจากคำว่า ชุมนุม + โหร

ชุมนุม น. กอง, หมู่, พวก, ก. ประชุม, รวมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๓๖๘)

โหร. น. ผู้พยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก; ผู้ให้ฤกษ์และพยากรณ์โชคชะตาราศี (ส., ป. โหรา) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๓๑๔)

คำว่า ชุมนุมโหร ในบริบทนี้มีความหมายนัยตรงตามคำศัพท์ หมายถึง พวกผู้พยากรณ์เมื่อโคกินข้าวแล้ว

ตัวอย่างที่ ๓

...ให้ประกอบการเพาะปลูกปแลการค้าขายให้เจริญขึ้นทันสมัย ด้วยการกสิกรรมแลพานิชการนั้น เปนกำลังอันสำคัญของประเทศ การนี้แม้แต่ในนานาประเทศก็ต่างขวนขวาย และแย่งชิงซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๓๓๔)

คำว่า “กำลัง ในบริบทนี้มีความหมายตามคำศัพท์ เพราะ กำลัง น. แรง, สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๔)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๔

...พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ยาตราออกจากโรงพระราชพิธีสู่บานที่จะแรกนาขวัญ แล้วเจิมโค และไถที่เจ้าพนักงานโคบาลได้เตรียมไว้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๑๙๕๐)

คำว่า ยาตรา (อิตถีลิงค์) หมายถึง การท่องเที่ยวไป, การเดินทาง; การยังชีวิตให้เป็นไป, การดำรงชีวิต (พระอุดรคณาธิการ และ จำลอง สารพัดนึก, ๒๕๔๘: ๔๐๑)

นอกจากนั้น สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๐: ๒๘๑) ให้ความหมาย ยาตรา ไว้ดังนี้

ยาตรา แปลว่า ไป ดำเนิน เคลื่อนไหว (ป.) การไป การเดินทาง การเคลื่อนที่ แห่ การแห่แหนเพื่อความครึกครื้น (ส.)

ดังนั้น คำว่า ยาตรา ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามคำศัพท์ หมายถึง การเดิน เดินออกมา ดังที่พระยาแรกได้เดินออกจากโรงพิธี

ตัวอย่างที่ ๕

...ในการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการแสดงกสิกรรมและพานิชการขึ้นเปนปฐม ในครั้งนี้ก็เป็นประจักษ์อยู่แล้วว่าทรงตั้งพระราชหฤทัยจะชักนำปลุกใจอาณาประชาราษฎร์...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๒๒๔)

คำว่า ปฐม แปลว่า ก่อน, เบื้องต้น, ครั้งแรก (ปุพฺพ อคฺค อาทิ)

- อาทิมฺหิ ปฐียเต อุจฺจารียเตติ ปฐมํ สิ่งอันเขาพูดถึงในเบื้องต้น (ปฐ ธาตุ ในความหมายว่า พูด, กล่าว, อม ปัจจัย)
- อุตฺตมภาเวน ปฐียเต อุจฺจารียเตติ ปฐมํ บทอันเขาสวด โดยเป็นบทที่สูงสุด (ปฐ ธาตุ ในความหมายว่าสวด อม ปัจจัย)
- อาทิมฺหิ ปถียเต สงฺขยีเตติ ปฐมํ สิ่งอันเขานับในเบื้องต้น (ปถ ธาตุในความหมายว่า นับ อม ปัจจัย, แปลง ถ เป็น ฐ) (พระธรรมกิตติวงศ์, ๒๕๕๐: ๓๗๕)

ปฐม ในบริบทนี้มีความหมายตรงตามคำศัพท์ แปลว่า ก่อน เบื้องต้น ซึ่งเป็นภาษาบาลี ภาษาไทยนำมาใช้ ความหมายเหมือนภาษาบาลี ในบริบทนี้ก็มีความหมายถึง การแสดงกสิกรรมและพานิชการ เป็นครั้งแรกในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ ๕

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒. ความหมายเชิงอุปมา หรือความหมายโดยนัย

ตัวอย่างที่ ๑

...เมื่อได้ฟังคำเสนาบดี กระทรวงเกษตร์ กล่าวถึง เรื่องการแสดงกสิกรรมและพนิชการ ที่ได้จัดขึ้นครั้งนี้ มีคำกล่าวว่า สงครามกสิกรรมพานิชการ เป็นสิ่งสำคัญในเวลานี้ เปนข้อเตือนใจกระทบถึงความคิดเห็นซึ่งอยู่ในใจ...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๓๖)

คำว่า “สงครามกสิกรรมพานิชการ” ในบริบทนี้มีความหมายโดยนัยเป็นพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๕ ที่เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดการแสดงกสิกรรมและพานิชการ ณ สระประทุมวัน รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๙ การมีความโดยนัย เรื่องสงครามระหว่างกสิกรรมและพนิชการ หมายถึง การแย่งชิงกันระหว่างการผลิตในด้านการเกษตรและการค้าขายในยุคนั้นนั่นเอง

ตัวอย่างที่ ๒

...แต่ศึกพานิชการนั้น ต้องนับว่าใหญ่กว่า สงครามที่ต้องต่อสู้กันด้วยอาวุธ เหตุฉะนี้ ถ้าประเทศใดมีไชยชนะ หรือสามารถต่อสู่พานิชสงครามได้แล้ว ก็นับว่าประเทศนั้น มีไชยชนะใหญ่ยิ่งในการศึกสงคราม..

ศึก น. การใช้กำลังเข้าประหัตประหารกันอย่างรุนแรงระหว่างรัฐหรือประเทศตั้งแต่ ๒ รัฐ หรือ ๒ ประเทศขึ้นไป เช่น ศึกชายแดน, การต่อสู้กันระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างพวกหนึ่งกับอีกพวกหนึ่ง เช่น ศึกล้างบาง ศึกล้างโคตร, โดยปริยายหมายถึงการเกิดขัดแย้งต่อสู้เป็นปฏิปักษ์ขึ้นในใจ เช่น ศึกในอก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๑๐๒)

คำว่า ศึกพานิชการ ในบริบทนี้มีความหมายโดยนัย หมายถึง การแย่งชิงกันในเรื่องการค้าขาย ระหว่าประเทศต่าง ๆ เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการล่าอาณานิคมของประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศส ที่มาหาล่าอาณานิคมในบริเวณทวีปเอเชีย เป็นปัญหาสำคัญในขณะนั้น แต่เรื่องที่น่าจะเกิดขึ้นต่อมาก็คือ การแข่งขันกับเรื่องตลาดการค้าของแต่ละประเทศ

ตัวอย่างที่ ๓

...ถ้าเปรียบพานิชการด้วยกำลังกายแล้ว กสิกรรมก็คือเลือดนั้นเอง ในประเทศเรานี้ ไม่มีสิ่งไรจะสำคัญเท่ากสิกรรม ถ้าไม่คิดบำรุงกสิกรรมให้เจริญก่อนแล้ว พานิชการก็จะบำรุงขึ้นได้โดยยาก...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๘ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำว่า กำลัง และคำว่า เลือด

คำว่า กำลัง น. แรง สิ่งที่ทำให้เกิดอำนาจความเข้มแข็ง, (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๒๔)

กำลัง ในบริบทนี้มีความหมายโดยนัย หมายถึง การพานิชหรือการค้าขายที่มีความแข็งแรงมั่นคง

คำว่า เลือด น. ของเหลวปรกติมีสีแดง อยู่ในหลอดเลือดและหัวใจของคนและสัตว์ ประกอบด้วยน้ำเลือดและเม็ดเลือดส่วนที่เป็นสีแดงเกิดจากสีในเม็ดเลือดแดง สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น แมลง กุ้ง หอย เม็ดเลือดเห็นมีสีน้ำเงินจาง ๆ; ระดู เช่น เลือดทำ คือ อาการป่วยในระหว่างที่มีระดู; โดยปริยายหมายถึง ผู้สืบเชื้อสาย เช่น เลือดศิลปิน เลือดนักรบ เลือดนักประพันธ์, ผู้ที่เคยศึกษาจากสถาบันใดสถาบันหนึ่ง เช่น เลือดจุฬา เลือดธรรมศาสตร์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๑๐๓๘)

เลือด ในบริบทนี้ มีความหมายโดยนัย แสดงให้เห็นว่า กสิกรรม การทำการเกษตร การทำไร่ ทำนา มีความสำคัญมากสำหรับประเทศไทย เปรียบเสมือนกับเลือดในกายของมนุษย์

๓. ความหมายตามบริบท

ตัวอย่างที่ ๑

> ...ให้ปฏิสังขรณ์สระประทุมวัน ซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนารถได้ทรงสถาปนาขึ้นไว้แก่เดิมมา เปนที่แสดงกสิกรรมและพานิชการ แลเปนที่สำหรับมหาชนได้ไปเที่ยวชมเล่นเพื่อเปนการรื่นเริง บันเทิงใจ ผ่อนพักเกษมสำราญ...
>
> (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ หน้า ๓๓๔)

คำว่า มหาชน (ปุงลิงค์) หมายถึง คนหมู่ใหญ่, คนหมู่มาก, ชนหมู่ใหญ่, ชนหมู่มาก, คนที่เป็นพวกกัน, มหาชน แปลว่า ประชาชนก็ได้ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ, ๒๕๔๐: ๕๖๖) นอกจากนั้น ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๘๓๘) ได้เสนอเกี่ยวกับคำว่า มหาชน ดังนี้

มหาชน น. คนจำนวนมาก, คนส่วนใหญ่, ชนจำนวนมาก เช่น มติมหาชน, ประชาชนทั่วไป, เรียกกฎหมายที่เกี่ยวกับประชาชนทั่วไปว่า กฎหมายมหาชน (ป., ส.)

คำว่า มหาชน ในบริบทนี้ก็มีความหมายตามบริบท หมายถึง คนจำนวนมากที่ได้มาชมการแสดงกสิกรรมแลพานิชการ ในครั้ง ร.ศ.๑๓๐

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ ๒

...ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินมาสู่สถานที่แสดงกสิกรรมแลพานิชการในบัดนี้ นับว่าเปนสมัยมงคล อันประเสริฐ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เกิดสถานที่นี้...

(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๗ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๒ หน้า ๓๓๕)

คำว่า สมัยมงคล มาจาก สมัย + มงคล

พระธรรมกิตติวงศ์ (๒๕๔๐: ๖๔๑) กล่าวไว้ถึงคำว่า สมัย ดังนี้

สมย ๑. สมัย, กาล, โอกาส, (กาล ขณ)

- สํ ปุนปปุนํ เอตีติ สมโย กาลที่ดำเนินไปเรื่อย ๆ (สํ บทหน้า อิ ธาตุ ในความหมายว่า ไป, เป็นไป ณ ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, นิคหิต เป็น ม)

- สเมนฺติ เอตฺถ เอเตน สคจฺฉนฺติ ธมฺมาติ สมโย กาลเป็นที่หรือเป็นเหตุเป็นไปพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย หมายถึง กาลเป็นที่บรรลุธรรม (เหมือน วิ. ต้น)

สมย ๒ ลัทธิ, ความเห็น, ทิฐิ (ทิฏฐิ)

- สมนฺตโต อยนํ คติ สมโย ความเป็นไปโดยรอบด้านแห่งความคิด (สมบทหน้า อิ ธาตุ ในความหมายว่า เป็นไป อ ปัจจัย, แปลง อิ เป็น ย)

- สเมติ สโยชนภาวโต สมฺพนฺโธ หุตฺวา เอติ อตฺตโน วิสเย ปวตฺตตีติ สมโย ภาวะที่มาพร้อมคือเป็นไปเกี่ยวเนื่องโดยเป็นสังโยชน์ (สํ บทหน้า อิ ธาตุ ในความหมายว่าไป, เป็นไป ณ ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, นิคหิต เป็น ม)

- สํ สฏฺฐุ สมฺมา วา อวิปรีตาถาเรน อยิตพฺโพ ญาตพฺโพติ สมโย ภาวะที่พึงถึงด้วยดีหรือโดยชอบ โดยอาการที่ไม่ผิดเพี้ยน (สํ บทหน้า อย ธาตุ ในความหมายว่าถึง อ ปัจจัย, แปลง นิคหิต เป็น ม)

- ทฬฺหคหณภาวโต ตสฺยุตฺตา สตฺตา อยนฺติ เอเตน ยถาภินิเวสํ ปวตฺตนฺตีติ สมโย ภาวะเป็นเหตุเป็นไปตามความยึดมั่นแห่งเหล่าสัตว์ผู้ประกอบพร้อมด้วยความยึดมั่นนั้น (เหมือน วิ ต้น)

สมย ๓ เหตุ

- ปจฺจยนฺตรสมาคม เอติ ผลํ อุปปชฺชติ เอตสฺมาติ สมโย ภาวะเป็นแดนเป็นไปแห่งผลเมื่อปัจจัยต่าง ๆ มาประจวบพร้อมกัน (สํ บทหน้า อิ ธาตุในความหมายว่า ไป, เป็นไป ณ ปัจจัย, พฤทธิ์ อิ เป็น เอ, แปลง เอ เป็น อย, นิคหิตเป็น ม)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมย ๔ การประชุม, หมู่, คณะ, กอง (สมูท สมวาย)

- สหการีการณวเสน สนฺนิชฺฌ์ สเมติ สมเวตีติ สมโย การมาพร้อมกันด้วยเหตุของผู้ทำร่วมกัน (สำ+อิ+ณ, เหมือน วิ. ต้น)

สมย ๕ การชุมนุม, การประชุม (สมูห สมุทาย สมิติ สงฺคติ)

- สมำ สมฺมา วา อวยวานำ อยนำ ปวตฺติ อวฏฺฐานนฺติ สมโย การเป็นไปด้วยดี หรือโดยชอบของส่วนย่อยทั้งหลาย (สมบทหน้า อิ ธาตุ ในความหมายว่า เป็น, เป็นไป ณ ปัจจัย, แปลง อิ เป็น ย)
- สมิติ สงฺคติ สโมธานำ สมโย การมารวมกัน (สำ+อิ+ณ)

สมย ๖ การละ, การสละ, ความหลุดพ้น, การบรรลุธรรม

- สสสฺส นิโรธสฺส ยานำ ปาปุณนำ สมโย การบรรลุถึงความสงบ (สม + อิ, แปลง อิ เป็น ย)

นอกจากนั้น ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖: ๑๑๒๙) อธิบายคำว่า สมัย ดังนี้

สมัย น. เวลา, คราว, เช่น สมัยโบราณ สมัยกลาง สมัยปัจจุบัน, มัก ใช้เข้าคู่กับคำ กาล เป็น กาลสมัย (ป., ส.)

พระธรรมกิตติวงศ์ (๒๕๔๐: ๔๙๙) อธิบายคำว่า มงคล ไว้ดังนี้

มงคล, ความเจริญ, เหตุให้ถึงความเจริญ ฯลฯ

- มงฺคติ ธญฺญนฺติ มงฺคลำ เหตุที่ถึงความเจริญ (มคิ ธาตุ ในความหมายว่าไป, ถึง, เป็นไป นิคหิต อาคม อล ปัจจัย, แปลงนิคหิต เป็น ง)
- มงฺคนฺติ สตฺตา เอเตน สุทฺธิ์ คจฺฉนฺตีติ มงฺคลำ เหตุเป็นเครื่องถึงความบริสุทธิ์แห่งเหล่าสัตว์ (เหมือน วิ. ต้น)
- มงฺคำ ปาปำ ลุนาติ ฉินฺทตีติ มงฺคลำ เหตุที่ตัดบาป (มงฺค บทหน้า ลุ ธาตุ ในความหมายว่า ตัด อ ปัจจัย, ลบ สระหน้า)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวถึงคำว่า มงคล ไว้ดังนี้

มงคล น. เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ เช่น มงคล ๓๘, สิ่งซึ่งถือว่าจะทำสิริและความเจริญมาสู่ และป้องกันไม่ให้สิ่งที่เลวร้ายมากล้ำกราย, เรียกงานที่จัดให้มีขึ้นเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญวันเกิด ว่า งานมงคล เรียกเครื่องรางของขลังที่เชื่อว่าจะทำความสุข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความเจริญ เป็นต้น มาให้หรือป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ว่า วัตถุมงคล; สิ่งที่ทำเป็นวงด้วยด้าย เป็นต้น สำหรับสวมศีรษะเพื่อเป็นสิริมงคล นิยมใช้เฉพาะในเวลาชกมวยไทยหรือตีกระบี่กระบอง (ป., ส.)

คำว่า สมัยมงคล มีความหมายตรงตามบริบท มีความหมายว่า เป็นเวลาแห่งการทำความเจริญมาสู่สถานที่นี้ ในบริบทนี้รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จทรงมาเปิดการแสดงกสิกรรมแลพานิชการเมื่อ ร.ศ. ๑๒๙

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ ๖

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

ศัพท์เกษตร : การศึกษาศัพท์เรื่องข้าว และศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ (เป็นปีที่ตั้งกระทรวงเกษตราธิการ) จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ เพื่อศึกษากลุ่มคำศัพท์ประเภทของคำศัพท์เรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ และเพื่อศึกษาหลักการและการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวของประเทศไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกประชากรจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา และเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ของ สิน พันธุ์พินิจ (๒๕๔๗: ๑๑๘-๑๑๙) โดยวิธีการดังนี้

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)จากประชากรตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) จนถึงรัชกาลท่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๕๐) มีจำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ ๑,๐๐๐ ฉบับ

เกณฑ์การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อดูความเหมาะสมด้านถ้อยคำ เหตุผลของพัฒนาการและการนำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย และเนื้อหาโดยภาพรวม คุณสมบัติ คุณวุฒิ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย ด้านภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต
๒. มีความชำนาญและมีประสบการณ์ โดยทำหน้าที่เป็นราชบัณฑิตยสถาน

ผู้วิจัยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

๑. ศาสตราจารย์ (พิเศษ) จำนงค์ ทองประเสริฐ*
๒. ศาสตราจารย์ ดร.อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์*

---

* บทสัมภาษณ์ปรากฏในภาคผนวก ข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกณฑ์เรื่องระยะเวลาของสภาพสังคมไทยที่สัมพันธ์กับการเกษตร โดยเฉพาะเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าว สมัยรัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - พ.ศ. ๒๔๕๓ สมัยรัชกาลที่ ๖ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๖๘ สมัยรัชกาลที่ ๗ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ - พ.ศ. ๒๔๗๗ สมัยรัชกาลที่ ๘ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ - พ.ศ. ๒๔๘๙ และสมัยรัชกาลที่ ๙ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ ผู้วิจัยขอศึกษาถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ เท่านั้น

เกณฑ์การพัฒนาคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องสัมพันธ์กับข้าว ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงของคำศัพท์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง พยัญชนะ การเปลี่ยนแปลงด้านคำ และการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย

เกณฑ์การสร้างคำศัพท์เกษตร ได้แก่ พยางค์ คำมูล คำประสม คำซ้ำ คำซ้อน คำสมาส และคำสนธิ

เกณฑ์การวิเคราะห์ความหมายของคำศัพท์เกษตรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความหมายโดยตรง ขั้นสรุป และขั้นนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๑. พัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวของประเทศไทย ผู้วิจัยพบคำศัพท์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการ จำนวน ๑๕ คำ ดังนี้

๑.๑ คำศัพท์ที่มาจากภาษาไทยสมัยโบราณ ได้แก่

เข้า	เข้าเจ้า	ถั่วระสง

๑.๒ คำศัพท์ที่มาจากภาษาบาลี ได้แก่

ข้าวสาลิ	เขตฺต	พืช
วิรุฬฺห	นงฺคลํ	คาถา
ผาล	ปุปฺผ	ธัญญพืช

๑.๓ คำศัพท์ที่มาจากภาษาสันสกฤต ได้แก่

เข้าโภชน์	พรรณเข้า

๑.๔ คำศัพท์ที่มาจากภาษาจีน ได้แก่

เถ้าแก่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้วิจัยแบ่งเป็นกลุ่มเกี่ยวกับคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าว มีดังนี้

๑. กลุ่มธัญพืช

๑.๑ การเปลี่ยนแปลงเรื่องเสียงสระ ได้แก่

สระเอา	เป็น	สระอา
เข้า	→	ข้าว
สระอา	เป็น	สระเอา
จ้าว	→	เจ้า
สระอะ	เป็น	สระอิ
ถั่วระสง	→	ถั่วลิสง
สระอิ	เป็น	สระอี
สาลิ	→	สาลี

๒. กลุ่มอุปกรณ์ การไถนา

๒.๑ พัฒนาการด้านการเปลี่ยนแปลงเรื่องเสียงสระ

สระอะ	เป็น	ไม้หันอากาศ
นงฺคลำ	→	นังคัล
สระอะ	เป็น	สระอา
ผาล (ผา-ละ)	→	ผาล (ผาน)

๓. กลุ่มดิน

๓.๑ พัฒนาการด้านพยัญชนะ

การตัดตัวพยัญชนะ

ตัดตัวสะกดออก	→	ตัวตามเป็นตัวสะกด
เขตฺต	→	เขต

๓.๒ พัฒนาการด้านการเปลี่ยนแปลงความหมาย

ความหมายย้ายที่

เขต (นา)	→	เขต (แดนที่กำหนด)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔. กลุ่มทั่ว ๆ ไป

๔.๑ การใช้เหมือนกันทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย

สระอา	เป็น	สระอา
คาถา	→	คาถา

๔.๒ การเปลี่ยนแปลงสระอีเป็นสระอือภาษาไทย

สระอี	เป็น	สระอือ
พีช	→	พืช

เรื่องกลุ่มคำศัพท์การเกษตรที่มีความสัมพันธ์กับข้าวไทย ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มคำศัพท์โครงสร้างของพยางค์ ในกลุ่มคำศัพท์เหล่านั้น โดยแบ่งเป็นโครงสร้างคำพยางค์เดียว โครงสร้างคำสองพยางค์ และโครงสร้างคำมากพยางค์

ภาษาไทยมาตรฐานได้รับอิทธิพลจากภาษาต่างประเทศ หลายประเทศที่ได้รับมามากก็ได้แก่ ภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต

ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นกลุ่มคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ กลุ่มคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและข้อความและบทความภาษาไทยในงานกสิกรรมแลพาณิชยการ ณ.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ กลุ่มคำศัพท์เกี่ยวกับบุคคลผู้กระทำการแรกนาขวัญ และหน่วยงานด้านการเกษตร

ในด้านการสร้างคำ ผู้วิจัยได้พบการสร้างคำในภาษาไทย ดังต่อไปนี้

๑. คำประสม

คำประสมเกิดจากการสร้างคำ ในการใช้ภาษาไทยอีกวิธีหนึ่ง โดยนำคำนาม คำกริยา คำบุพบท หรือหน่วยคำอิสระ ๒ หน่วยขึ้นไปมาประสมกัน และเกิดเป็นคำใหม่ ๑ หน่วย ความหมายหรือเกิดสิ่งใหม่อีก ๑ ชนิด โดยอาจจะมีเค้าความหมายเดิมอยู่มาก หรือน้อยก็ได้

๑) นาม + นาม	→	นาม
๒) นาม + กริยา	→	นาม
๓) กริยา + นาม	→	กริยา
๔) กริยา + กริยา	→	กริยา
๕) นาม + วิเศษณ์	→	วิเศษณ์
๖) วิเศษณ์ + นาม	→	วิเศษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๗) นาม + นาม + นาม → นาม
๘) นาม + กริยา + นาม → กริยา
๙) นาม + นาม + วิเศษณ์ → นาม

พบดังต่อไปนี้

๑) นาม + นาม → นาม ได้แก่
พระโค น้ำสังข์ ข้าวเปลือก ข้าวสาร
๒) นาม + กริยา → นาม ได้แก่
หญ้าแพรก ไถกลบ น้ำฝน กระบือล้ม
๓) กริยา + นาม → กริยา ได้แก่
เป่าสังข์ จูงโค จรดไถ กินถั่ว
๔) กริยา + กริยา → กริยา ได้แก่
ออกกิน ไถกลบ
๕) นาม + วิเศษณ์ → วิเศษณ์ ได้แก่
เข้าหนัก เข้ากลาง เข้าเบา ขาวบิด ไถดะ
๖) วิเศษณ์ + นาม → วิเศษณ์ ได้แก่
แรกนา พานพระโค รีสามรอบ
๗) นาม + นาม + นาม → นาม ได้แก่
ข้าวเปลือกเจ้า, ข้าวสารเจ้า, เข้าปิ่นแก้ว
๘) นาม + กริยา + นาม → กริยา ได้แก่
ระหัดวิดน้ำ, ข้าวหอมมะลิ
๙) นาม + นาม + วิเศษณ์ → นาม ได้แก่
เข้าขาวพวง, ข้าวมะลิอ่อง

๒. คำซ้อน

คำซ้อน เกิดจากการนำคำ ๒ คำมาซ้อนกัน คำที่นำมาซ้อนกันเพื่อให้เกิดเป็นคำซ้อนนั้น มักใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน โดยที่คำทั้งสองอาจมีที่ใช้ในภาษาถิ่นคนละถิ่น หรือใช้ต่างกาลเวลามาซ้อนกัน มีดังต่อไปนี้

๒.๑ การซ้อนเพื่อความหมาย

๒.๑.๑ ซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน
๒.๑.๒ ซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๒.๑.๓ ซ้อนคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน
๒.๑.๔ ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม

๒.๒ การซ้อนเพื่อเสียง

๒.๒.๑ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงสระ
- การเล่นเสียงสระหลังกับสระหน้า
- การเล่นเสียงสระหน้ากับสระกลาง
- การเล่นเสียงสระหลังกับสระกลาง

๒.๒.๒ คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงพยัญชนะตัวสะกด
- พยัญชนะตัวสะกด เป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน
- พยัญชนะตัวสะกด เป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน

ดังตัวอย่างที่พบดังนี้

๑) การซ้อนเพื่อความหมาย

๑.๑) ซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกัน ได้แก่
นำหน้า พร้อมด้วย ชักนำ

๑.๒) ซ้อนคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ได้แก่
เสียงทาย แต่งตั้ง

๑.๓) ซ้อนคำที่มีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน ได้แก่
ถอยออก ออกจาก

๑.๔) ซ้อนคำที่มีความหมายตรงกันข้าม ได้แก่
ซื้อขาย

๒) การซ้อนเพื่อเสียง

๒.๑) คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงสระ ได้แก่
- การเล่นเสียงสระหลังกับสระหน้า ได้แก่
ข่มขี่

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

- การเล่นเสียงสระหน้ากับสระกลาง ได้แก่
  แข่งขัน
- การเล่นเสียงสระหลังกับสระกลาง ได้แก่
  รกร้าง

๒.๒) คำซ้อนเพื่อเสียง ๒ พยางค์ ชนิดเล่นเสียงพยัญชนะสะกด ได้แก่

- พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระเหมือนกัน ได้แก่
  กักกัน
- พยัญชนะตัวสะกดเป็นเสียงต่างมาตรากัน แต่มีเสียงพยัญชนะต้นเหมือนกัน ได้แก่
  ควบคุม

๓. คำซ้ำ

คำซ้ำ หมายถึง การออกเสียง คำคำเดียวซ้ำกัน ซึ่งเป็นลักษณะวิธีของการประสมคำวิธีหนึ่ง เช่น ขาว ๆ หมู ๆ สูง ๆ ฯลฯ พยางค์แรกของคำที่ยกมานี้ คือ ขา หมู สูง เป็นหน่วยคำอิสระ ส่วนพยางค์หลังที่ซ้ำเสียงกับพยางค์แรก เป็นหน่วยคำไม่อิสระ เพราะไม่สามารถเกิดตามลำพังได้

๓.๑ การซ้ำคำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์
๓.๒ การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ
๓.๓ การซ้ำคำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม
๓.๔ การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วน
๓.๕ การซ้ำคำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเน หรือประมาณไม่แน่นอน
๓.๖ การซ้ำคำเป็นสำนวน

พบดังต่อไปนี้

๑) การซ้ำคำที่แสดงความหมายทางไวยากรณ์เป็นพหูพจน์ ได้แก่
เครื่องมือต่าง ๆ นานา พรรณเข้า

๒) การซ้ำคำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของความหมายของคำ ได้แก่
นิ่ง ๆ พ่อค้าพานิช นิยมยินดี เบียดเบียน

๓) การซ้ำคำเพื่อลดน้ำหนักความหมายของคำเดิม ได้แก่
ชอบไปดูไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๔) การซ้ำคำเพื่อแยกความหมายออกเป็นสัดส่วน ได้แก่
ทุกชาติทุกภาษา เครื่องยนต์กลไกล ๆ

๕) การซ้ำคำเพื่อบอกความหมายเป็นเชิงคาดคะเน หรือประมาณไม่แน่นอน ได้แก่
ต่อ ๆ ไป

๖) การซ้ำคำเป็นสำนวน ได้แก่
เอารัดเอาเปรียบ

๔. คำสมาส

คำสมาส คือ การนำคำตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาผสมกัน เพื่อย่อให้เป็นคำคำเดียวกัน เป็นการสร้างคำขึ้นใหม่ในภาษาไทยให้เพียงพอแก่ความต้องการในด้านการใช้ คำสมาสนี้ใช้แต่คำในภาษาไทย ที่มาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต เท่านั้น โดยมีการสร้างดังนี้

๔.๑ คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต
๔.๒ คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี
๔.๓ คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต
๔.๔ คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี

พบดังต่อไปนี้

๑) คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต ได้แก่
กสิกรรม มาจาก กสิ + กรรม, ราชบัณฑิตย์ มาจาก ราช + บัณฑิตย์,
พระคันธารราษฎร์ มาจาก พระ + คันธาร + ราษฎร์

๒) คำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี ได้แก่
พืชมงคล มาจาก พืช + มงคล, พลเทพ มาจาก พล + เทพ

๓) คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต ได้แก่
เกษตรกรรม มาจาก เกษตร + กรรม, เสนาบดี มาจาก เสนา + บดี

๔) คำภาษาไทยที่มาจากภาษาสันสกฤต สมาสคำภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลี ได้แก่
หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ มาจาก หลวง + สุวรรณ + วาจก + กสิ + กิจ,
พระธรรมวโรดม มาจาก พระธรรม + วโรดม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

๕. คำสนธิ

คำสนธิ หมายถึง การนำคำภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไปมารวมเป็นคำเดียว โดยเปลี่ยนแปลงรูปสระในระหว่างคำ หรือเพิ่มพยัญชนะ แทรกลงในระหว่างคำ เพื่อให้คำที่จะนำมาเชื่อมกันได้สนิทโดยกลมกลืนเสียงระหว่างคำ ดังนี้

๕.๑ สระสนธิ
๕.๒ พยัญชนะสนธิ
๕.๓ นฤคหิตสนธิ

พบดังต่อไปนี้

๑) สระสนธิ ได้แก่

เกษตราธิการ	ศรีธรรมาธิราช	ธัญญาหาร
ผลาหาร	มัจฉมังสาหาร	โภชากร

๒) พยัญชนะสนธิ -

๓) นฤคหิตสนธิ ได้แก่
สมาคม

๖. ความหมายของคำศัพท์ แบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

๖.๑ ความหมายปรนัย หรือความหมายนัยตรง
๖.๒ ความหมายเชิงอุปมา หรือความหมายโดยนัย
๖.๓ ความหมายตามบริบท

พบดังต่อไปนี้

๑) ความหมายปรนัย หรือความหมายนัยตรง ได้แก่
ผู้แรกนา ชุมนุมโหร กำลัง ยาตรา ปฐม

๒) ความหมายเชิงอุปมา หรือความหมายโดยนัย ได้แก่
สงครามกสิกรรมแลพานิชการ ศึกพานิช

๓) ความหมายตามบริบท ได้แก่
มหาชน สมัยมงคล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. ในด้านพัฒนาการของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย พบคำศัพท์ที่มีที่มาจากภาษาโบราณ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาจีน พัฒนาการของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย มีคำศัพท์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องสระ พยัญชนะ การเพิ่มคำ การตัดคำ และการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำศัพท์ มีความหมายกว้างออก ความหมายแคบเข้า

สำหรับพัฒนาการคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าว มีคำศัพท์ที่พัฒนาการมาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต หลายคำ ดังเช่นคำว่า พืช ปุปฺผ และ นงฺคลํ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักสำคัญในการเปลี่ยนแปลงภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาไทย และสอดคล้องกับหนังสือของ วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (๒๕๕๐) เรื่อง อิทธิพลภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ที่มีต่อภาษาไทย และงานวิจัยของโกวิทย์ พิมพวง (๒๕๕๔) เรื่องการสร้างคำแบบบาลีและสันสกฤตที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทย งานวิจัยของพัฒน์ เพ็งผลา (๒๕๓๒) เรื่องการวิเคราะห์คำบาลีสันสกฤตในภาษาไทย: คำกิตก์ คำอุปสรรค คำสมาส-สนธิ และคำตัทธิต

นอกจากนั้น พัฒนาการของคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องความหมายของคำศัพท์ เช่น คำว่า เขตฺต เถ้าแก่ เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ วัลยา วิมุกตะลพ (๒๕๑๓) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับของคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ และที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ ทำให้ทราบว่าภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะคาถาพืชมงคลที่ปรากฏจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา มีคำศัพท์ที่พัฒนาการมาเป็นคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทยหลายชนิด เช่น ข้าวสาลี ข้าวโพด ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือของภาควิชาภาษาไทย เรื่อง ภาษาบาลีสำหรับนิสิตปริญญาเอก ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๒ และหนังสือของ บรรจบ พันธุเมธา (๒๕๑๖) เรื่อง พจนานุกรมเขมร-ไทย

๒. ในด้านศึกษากลุ่มคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องข้าวไทย ผู้วิจัยได้จัดแยกเป็นกลุ่ม ๆ ได้ เช่น กลุ่มธัญพืช กลุ่มอุปกรณ์การไถนา กลุ่มที่ดิน และกลุ่มทั่ว ๆ ไป การจัดกลุ่มในแต่ละเรื่องมีความสอดคล้องกับการเกษตรของไทย และภาษาในงานกสิกรรมแลพานิชการ ร.ศ. ๑๒๙ ร.ศ. ๑๓๐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรมศักดิ์ สมมาตย์ (๒๕๔๗) เรื่อง ผลการวิจัยเพื่อพิสูจน์ ๑๐๐ ปี เกษตรศาสตร์ ๕ แผ่นดิน ศาสตร์การเกษตรไทย

๓. ในด้านการสร้างคำศัพท์เกษตรเรื่องข้าวและเรื่องที่สัมพันธ์กับข้าวไทย มีหลักการและการสร้างคำศัพท์เกษตรเกี่ยวกับเรื่องข้าวของประเทศไทย ด้านภาษาไทย มีการสร้างคำศัพท์แบบคำประสม คำซ้อน คำซ้ำ คำสมาส และคำสนธิ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลินดา วิชาดากูล (๒๕๒๘) ศึกษาเรื่องการสร้างคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลที่ ๔ จนถึงสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และงานวิจัยของ นิตยา นิราศรพ (๒๕๒๐) ศึกษาเรื่องคำยืมภาษาอังกฤษ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในภาษาไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๓ โดยพิจารณาการใช้ภาษาอังกฤษในรูปของคำยืมสมัยรัชกาลที่ ๕ จากราชกิจจานุเบกษา

ทั้งนี้ การศึกษาศัพท์เกษตรที่สัมพันธ์กับสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นปีที่ตั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ผู้วิจัยพบว่าคำศัพท์ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต เป็นภาษาที่มีอิทธิพลต่อศัพท์เกษตรเรื่องข้าวมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะพิธีพืชมงคลที่มีคาถาภาษาบาลี ศัพท์เกษตรเรื่องข้าวในงานกสิกรรมแลพานิชการ ครั้ง ร.ศ. ๑๒๙ และ ร.ศ. ๑๓๐ ผู้วิจัยได้ยึดหลักฐานสำคัญจากหนังสือราชกิจจานุเบกษาเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ศัพท์เกษตร : การศึกษาศัพท์เรื่องข้าวและศัพท์ที่เกี่ยวกับข้าว สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ผู้วิจัยได้พบเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง และมีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษาคำศัพท์เกษตร เรื่อง ข้าว ทำให้ทราบว่าข้าวมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ในหลายด้าน แต่ที่มีความสัมพันธ์มากก็ได้แก่ ด้านพิธีกรรม ดังนั้นควรมีการศึกษาคำศัพท์เกษตร พืชชนิดอื่น ๆ และศึกษาการสร้างคำศัพท์ที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต

๒. ควรมีการศึกษาพัฒนาการคำศัพท์เกษตร เรื่อง ข้าวโพด หรือมันสำปะหลัง เพื่อจะได้ทราบที่มาจากภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต และภาษาอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย

๓. ควรมีการศึกษาคำศัพท์เกษตรพืชที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตต่อประชาคมอาเซียน เพื่อจะได้ทราบพัฒนาการด้านภาษาแต่ละชาติ

๔. ควรมีการศึกษาวิธีการสร้างคำศัพท์เกษตร ด้านภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต จากพระไตรปิฎก

๕. ควรมีการศึกษาคำศัพท์เกษตร สำหรับพืชที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์อย่างชัดเจนที่สุด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ๒๕๑๕. **วิวัฒนาการธัญญาหารของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. ๒๕๔๑. **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ๒๕๑๕. **วิวัฒนาการธัญญาหารของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.

_____. ๒๕๑๘. **รายงานผลการค้นคว้าวิจัย ปี ๒๕๑๘**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กาญจนา นาคสกุล. ๒๕๒๐. **ระบบเสียงภาษาไทย**. พระนคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. ๒๕๒๔. **ระบบเสียงภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กำชัย ทองหล่อ. ๒๕๑๔. **หลักภาษาไทย**. พระนคร: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. ๒๕๕๑. **พระจุลจอมเกล้าฯ มหากษัตริย์ผู้พลิกแผ่นดินสยามฯ สู่อารยประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบุ๊ค.

โกวิทย์ พิมพวง. ๒๕๕๐. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๓๖๑๓๑๑: คำไทยที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. ๒๕๕๑. **รายงานวิจัย การสร้างคำแบบบาลีและสันสกฤตที่มีอิทธิพลต่อภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไกรภพ สาระกูล. ๒๕๕๒. **มหัศจรรย์ข้าวไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพีอาร์ พับลิชชิ่ง จำกัด.

เขมฤทัย บุญวรรณ. ๒๕๔๖. **การวิเคราะห์การใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในหนังสือราชกิจจานุเบกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๖. **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ๒๕๔๘. **ชุดสาระสำหรับชีวิต : ตลาดนัด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ๒๕๕๓. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

จันทบุรีนฤนาถ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ๒๕๑๓. **ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ**. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. ๒๕๒๒. **การเข้ามาของภาษาบาลีและสันสกฤตในประเทศไทย.** เอกสารสัมมนาเรื่องอิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๒.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๔๒. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ๒๕๑๘. **ภาษาของเรา**. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.

_____. ๒๕๑๙. **วิชาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

_____. ๒๕๒๐. “การนำคำบาลีและสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย”. **ราชบัณฑิตยสถาน**. ๓ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๐): ๓๗-๔๐.

_____. ๒๕๒๘. **ภาษาไทยของเรา**. จัดพิมพ์เป็นมุทิตานุสรณ์ ในวโรกาสที่พระราชสุธี (หนู อโนมปญฺโญ) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพสุธี เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๒๘.

_____. ๒๕๔๖. **ภาษาไทย ๕ นาที เล่ม ๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

_____. ๒๕๔๗. **วัฒนธรรมไทยภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำลอง สารพัดนึก. ๒๕๑๕. **ภาษาไทยฉบับบาลีประยุกต์**. นครหลวง กรุงเทพธนบุรี: ณรงค์กิจการพิมพ์.

_____. ๒๕๑๕. **บาลีประยุกต์ (คำบาลีที่ใช้ในภาษาไทย)**. พระนคร: โรงพิมพ์ณรงค์กิจ.

เจิม ชุมเกตุ. ๒๕๒๕. **ภาษาบาลีประยุกต์**. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชินวรสิริวัฒน์, กรมหลวง. ๒๕๑๘. **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา.** พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. ๒๕๒๘. **อิทธิพลภาษาสันสกฤตที่มีต่อวรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดิเรกชัย มหัทธนะสิน. ๒๕๑๖. **ลักษณะและโครงสร้างภาษาไทย**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา. ๒๕๐๔. **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา.

เทพดรุณานุดิษฐ์, หลวง. **ธาตุปฺปทีปิกา**. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ทำนอง สิงคาลวณิช. ๒๕๑๘. **เกษตรไทย**. พระนคร: โรงพิมพ์รวมมิตร.

ธรรมศักดิ์ สมมาตย์. ๒๕๔๙. **๕ แผ่นดิน ศาสตร์การเกษตรไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไพลินบุ๊คเน็ต.

นววรรณ พันธุเมธา. ๒๕๒๗. **ไวยากรณ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

นิตยา กาญจนะวรรณ. ๒๕๕๑. **ปัญหาการใช้ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิตยา นิราศรพ. ๒๕๓๐. **คำยืมภาษาอังกฤษในภาษาไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๕๓**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรจบ พันธุเมธา. ๒๕๑๗. **บาลีสันสกฤตในภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย รามคำแหง.

_____. ๒๕๑๗. **ลักษณะภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรจบ พันธุเมธา. ๒๕๒๐. **ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. ๒๕๒๓. **พจนานุกรมเขมร-ไทย เล่ม ๓**. กรุงเทพมหานคร; รุ่งเรืองสาท์นการพิมพ์.

_____. ๒๕๔๙. **ไวยากรณ์บาลีขั้นต้น**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บวรบรรณรักษ์, หลวง ร้อยเอก. ๒๕๕๕. **สันสกฤต-ไท-อังกฤษ-อภิธาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว.

บุญธรรม กรานทอง และคณะ. ๒๕๕๓. **คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

ประยุทธ กุยสาคร. ๒๕๒๗. **ภาษาไทยเชิงภาษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิฆเณศ.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. ๒๕๔๐. **พจนานุกรมมคธ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ร้านเรืองปัญญา.

ประยูร ทรงศิลป์. ๒๕๒๖. **การเปลี่ยนแปลงของภาษา: คำยืมในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี.

ปราณี กุลละวณิช. ๒๕๒๖. **วิวัฒนาการเลขไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ผะอบ โปษะกฤษณะ. ๒๕๒๑. **ลักษณะสำคัญของภาษาไทย.** พระนคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

_____. ๒๕๔๐. **สาวชาวกรุง**. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อแกรมมี่.

พวงเพชร สุรัตนกวีกุล, พรภิรมย์ เชียงกูล, สุภัทรา น. วรรณพิณ และ อวยชัย วิริยารมภ์. ๒๕๔๐. **วัฒนธรรมการเกษตรในสังคมไทย: มิติทางประวัติศาสตร์ ในวัฒนธรรมเกษตรในสังคมไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนา เพื่อรายงานผลการวิจัย ๕ ธันวาคม ๒๕๔๐ ณ ห้องประชุม ๑๐ อาคารสารนิเทศ ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเดโช ป.ธ. ๙). ๒๕๕๐. **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง.

พระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. ๒๕๕๐. **ข้าวไทยไปญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พระวรเวทย์วิสิฐ. ๒๕๓๔. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระอุดรคณาธิการ และ จำลอง สารพัดนึก. ๒๕๔๖. **พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: เรืองปัญญา.

พัฒน์ เพ็งผลา. ๒๕๓๒. **รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์คำบาลีสันสกฤตในภาษาไทย: คำกิตก์ คำอุปสรรค คำสมาส-คำสนธิ และคำตัทธิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พูลสุข มณีสวัสดิ์. ๒๕๒๖. **เกษตรในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๕๒. **คู่มือสอบภาษาบาลี : ภาษาต่างประเทศ สำหรับนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๖. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัติย์. ๒๕๕๒. **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: Fast Books.

ลำยอง วิมุกตะลพ. ๒๕๕๒. **อธิบายคำในหนังสือ “พระราชพิธีสิบสองเดือน”.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพรองศาสตราจารย์ลำยอง วิมุกตะลพ ณ เมรุฌาปนสถาน กองทัพบกวัดโสมนัสราชวรวิหาร วันพฤหัสบดีที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕.

วงเดือน นาราสัจจ์. ๒๕๕๓. **ธิราชเจ้าจอมสยาม**. กรุงเทพมหานคร: ธนาคารกสิกรไทย.

วัลยา วิมุกตะลพ. ๒๕๑๓. **การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และลำดับของคำในภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์. ๒๕๒๒. **โครงสร้างภาษาไทย**. พระนคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. ๒๕๒๐. **ภาษาและภาษาศาสตร์**. พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. ๒๕๒๐. **ภาษาผู้ไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. ๒๕๒๔. **ภาษาและภาษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. ๒๕๒๖. **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. ๒๕๔๔. **ภาษาไทยถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. ๒๕๔๙. **ไตพ่าเก่-ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. ๒๕๕๐. **ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศรีจันทร์ วิชาตรง. ๒๕๔๐. **เอกสารคำสอนรายวิชา หลักภาษาไทย ๑๕๔๒๑๐๑**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร.

สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร. ๒๕๔๗. **เรื่องเล่าข้าวไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สิน พันธุ์พินิจ. ๒๕๔๗. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์.

สุจริต เพียรชอบ และ สายใจ อินทรัมพรรย์. ๒๕๒๒. **วิธีสอนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา.** พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. ๒๕๔๖. “ข้าวปลาหมาเก้าหาง: ประชุมคำบอกเล่าเก่าแก่เกี่ยวกับกำเนิดต้นข้าว.” **มติชน**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๑๗. **บาลี-สันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. ๒๕๓๕. **หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส๐๗๑ ท้องถิ่นของเรา ๑ ภาคใต้: ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. ๒๕๔๐. **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุวพันธุ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ม.ร.ว. ๒๔๗๐. **ข้าวของประเทศสยาม (The Rice of Siam)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พัฒนาคร.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เสนีย์ วิลาวรรณ. ๒๕๑๙. **หลักภาษาไทยและการใช้ภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

สำนักราชเลขาธิการ. ๒๕๓๗. **หนังสือที่ระลึกราชกิจจานุเบกษา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง.

_____. ๒๕๕๐. **ประวัติกระทรวงเกษตราธิการ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อนุมานราชธน, พระยา. ๒๕๑๕. **นิรุกติศาสตร์ ภาค ๑-๒.** พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. ๒๕๒๒. **นิรุกติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

อรอนงค์ นัยวิกุล. ๒๕๔๗. **ข้าว: วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อัครา บุญทิพย์. ๒๕๓๔. **หลักภาษาไทยสำหรับครูมัธยมศึกษาตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์. ๒๕๑๓. **ภาษาศาสตร์เบื้องต้น.** พระนคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

_____. ๒๕๓๗. **เรื่องเล่าข้าวไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เคล็ดไทย จำกัด.

_____. ๒๕๓๗. **ภาษาศาสตร์เหมาะสมัยเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรมสำนักพิมพ์.

_____. ๒๕๔๗. **ไวยากรณ์ไทยในภาษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

_____. ๒๕๔๘. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เอี่ยม ทองดี. ๒๕๓๗. **วัฒนธรรมข้าว: พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนา เทคโนโลยีของอดีตประเพณีปัจจุบันตำนานแห่งอนาคต**. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Bloomfield, L. 1933. **Language**. New York: Holt, Rinchart and Winston Inc.

Franklin, E. H. and Im Proum. 1977-1978. **English-Khmer Dictionary**. New Haven and London: Yale University Press.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ก

รายชื่อหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รายชื่อหนังสือราชกิจจานุเบกษา

ชื่อหนังสือ	ปี พ.ศ.	เล่มที่	หน้า
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๓๕	๙	๓๕-๓๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๓๖	๑๐	๘๒-๘๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๓๗	๑๑	๖๘-๗๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๓๘	๑๒	๔๓-๔๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๓๙	๑๓	๓๘-๔๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๐	๑๔	๘๑-๘๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๑	๑๕	๕๖-๕๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๓	๑๓	๕๑-๕๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๔	๒๘	๔๙-๕๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๕	๑๙	๑๒๑-๑๒๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๘	๒๒	๑๕๕-๑๕๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๔๙	๒๓	๑๑๔-๑๑๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๐	๒๔	๘๐-๘๑
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๑	๒๕	๑๖๑-๑๖๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๒	๒๖	๑๔๙-๑๕๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๔	๒๘	๒๐๔-๒๐๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๕	๒๙	๑๙๐-๑๙๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๔	๒๘	๑๗๘-๑๘๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๖	๓๐	๒๙๓-๒๙๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๗	๓๑	๒๗๙-๒๘๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๘	๓๒	๒๑๒-๒๑๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๕๙	๓๓	๔๑๑-๔๑๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๐	๓๔	๔๖๙-๔๗๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๑	๓๕	๑๙๒-๑๙๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๒	๓๖	๓๙๑-๓๙๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๓	๓๗	๒๓๕-๒๓๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๔	๓๘	๔๔๖-๔๕๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๖	๔๐	๑๑๐-๑๑๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๗	๔๑	๓๙๔-๓๙๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๘	๔๒	๒๗๓-๒๗๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๖๙	๔๓	๔๒๖-๔๓๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๐	๔๔	๓๙๙-๔๐๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๑	๔๔	๓๓๖-๓๓๘

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อหนังสือ	ปี พ.ศ.	เล่มที่	หน้า
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๑	๔๕	๒๗๘-๒๘๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๑	๔๕	๓๖๓-๓๖๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๒	๔๖	๓๖๑-๓๖๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๒	๔๖	๕๖๖-๕๗๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๓	๔๗	๒๖๖-๒๖๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๓	๔๗	๓๔๓-๓๔๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๔	๔๘	๑๘๒-๑๘๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๔	๔๘	๒๕๙-๒๖๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๕	๔๙	๕๔๒-๕๔๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๕	๔๙	๔๓๗-๔๓๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๖	๕๐	๒๘๗-๒๘๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๖	๕๐	๓๒๙-๓๓๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๗	๕๑	๑๔๓-๑๔๕, ๒๐๑-๒๐๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๘	๕๒	๒๖๘-๒๗๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๗๙	๕๓	๒๓๗-๒๓๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๘๑	๕๕	๔๓๙๖-๔๓๙๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๘๓	๕๗	๙๑-๙๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๘๔	๕๘	๑๑๕๕-๑๑๕๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๐	๖๔	๘๓๑-๘๓๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๑	๖๕	๑๖๓๖-๑๖๓๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๒	๖๖	๑๘๕๑-๑๘๕๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๓	๖๗	๑๗๙๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๔	๖๘	๒๑๖๓-๒๑๖๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๖	๗๐	๑๖๙๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๗	๗๑	๑๑๙๘-๑๑๙๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๘	๗๒	๑๐๐๙-๑๐๑๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๔๙๙	๗๓	๑๒๑๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๒	๗๖	๑๒๙๔-๑๒๙๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๓	๗๗ ฉบับพิเศษ	๑๕-๑๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๔	๗๘	๑๒๗๖-๑๒๗๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๕	๗๙	๑๑๘๗-๑๑๘๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๖	๘๐ ฉบับพิเศษ	๒-๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๗	๘๑ ฉบับพิเศษ	๗-๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๘	๘๒ ฉบับพิเศษ	๑๒-๑๔

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อหนังสือ	ปี พ.ศ.	เล่มที่	หน้า
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๐๙	๘๓	๑๘๒๗-๑๘๒๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๐	๘๔ ฉบับพิเศษ	๓๐-๓๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๑	๘๕ ฉบับพิเศษ	๗-๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๒	๘๖	๑๖๖๘-๑๖๗๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๓	๘๗	๑๖๒๓-๑๖๒๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๔	๘๘ ฉบับพิเศษ	๑๘-๒๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๕	๘๙ ฉบับพิเศษ	๒๓-๒๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๖	๙๐ ฉบับพิเศษ	๑๗-๑๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๗	๙๑ ฉบับพิเศษ	๑๒-๑๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๘	๙๒ ฉบับพิเศษ	๒๒-๒๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๑๙	๙๓ ฉบับพิเศษ	๗-๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๐	๙๔ ฉบับพิเศษ	๒๒-๒๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๑	๙๕	๑๓๘๘-๑๓๙๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๒	๙๕ ฉบับพิเศษ	๔-๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๓	๙๗	๑๔๗๓-๑๔๗๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๔	๙๘	๒๗-๒๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๕	๙๙	๑๗-๑๙
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๖	๑๐๐ ฉบับพิเศษ	๑๕๑๒-๑๕๑๔
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๗	๑๐๑ ฉบับพิเศษ	๘-๑๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๘	๑๐๒ ฉบับพิเศษ	๘-๑๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๒๙	๑๐๓ ฉบับพิเศษ	๑๘-๒๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๐	๑๐๔ ฉบับพิเศษ	๖๖-๖๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๑	๑๐๕	๕๔-๕๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๒	๑๐๖ ฉบับพิเศษ	๑-๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๓	๑๐๗ ฉบับพิเศษ	๘-๑๐
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๔	๑๐๘	๔๒๗๓-๔๒๗๕
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๕	๑๐๙	๕๔๗๙-๕๔๘๑
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๖	๑๑๐ ฉบับพิเศษ	๑-๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๗	๑๑๑	๑๕๖-๑๕๘
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๘	๑๑๒	๑๐๔-๑๐๖
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๓๙	๑๑๓	๑๐๙-๑๑๑
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๔๐	๑๑๔	๖๑-๖๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๔๑	๑๑๕	๑๐๐-๑๐๒
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๔๒	๑๑๖	๑๗๓-๑๗๕

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อหนังสือ	ปี พ.ศ.	เล่มที่	หน้า
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๔๘	๑๒๒	๓๒-๓๓
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๔๙	๑๒๓	๒๖-๒๗
ราชกิจจานุเบกษา	๒๕๕๐	๑๒๔	๑๖-๑๗

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก ข

แบบบันทึกผลการสัมภาษณ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบบันทึกผลการสัมภาษณ์
วันจันทร์ที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) จำนง ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
เรื่อง เข้าสาลิ ภาษาบาลี ใช้สระ อิ ภาษาไทยนำมาใช้เป็น ข้าวสาลี ใช้สระ อี

คำถาม เพราะเหตุใด ภาษาบาลี เข้าสาลิ ใช้สระ อิ ภาษาไทยใช้ ข้าวสาลี ใช้สระ อี

คำตอบ ๑. คนไทยไม่ชอบออกเสียงคำตาย (สระเสียงสั้น)

๒. คนไทยชอบออกเสียงยืดเสียงเป็น เสียงยาว (สระเสียงยาว) เช่น

วิถิ ออกเสียงเป็น วิถี
พืช ออกเสียงเป็น พืช
ฯลฯ

ศาสตราจารย์ ดร. อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ ราชบัณฑิต
เรื่อง เข้าสาลิ ภาษาบาลี ใช้สระ อิ ภาษาไทยนำมาใช้เป็น ข้าวสาลี ใช้สระ อี

คำถาม เพราะเหตุใด ภาษาบาลี เข้าสาลิ ใช้สระ อิ ภาษาไทยใช้ ข้าวสาลี ใช้สระ อี

คำตอบ ๑. ภาษาบาลีไม่มีสระ อี ใช้คำว่า สาลิ และใช้สระ อิ เท่านั้น

๒. การออกเสียงสระเสียงสั้น เมื่อไม่มีตัวสะกดในคำภาษาไทย มักจะลงมุขยัต ดังเช่น

สระเสียงสั้นในภาษาไทย เมื่อไม่มีตัวสะกด จะออกเสียงหยุดที่ช่องเส้นเสียง [?] ตาม เช่น กะปิ ออกเสียงเป็น [kapi?] ซึ่งจะเห็นว่าพยางค์แรกที่ลงเสียงเบา จะไม่มี [?] ตาม แต่พยางค์หลังที่ลงเสียงหนักจะมี [?] ตาม เพราะเป็นพยางค์ที่ลงมุขยัต

๓. ดังนั้นจากเหตุผลข้อ ๑ และข้อ ๒ สาลิ (ภาษาบาลี) จึงออกเสียงเป็น สาลี ในภาษาไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นายชลอ รอดลอย
วัน เดือน ปีที่เกิด	วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘
สถานที่เกิด	จังหวัดเพชรบุรี
ประวัติการศึกษา	การศึกษาบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์